

รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์
กรมสรรพากร

THE INTEGRATION OF THREEFOLD TRAINING INTO BUDDHIST FORUM'S
ACTIVITIES MODEL, REVENUE DEPARTMENT

นางสุทธิพร รัตนธ รัศฐา

ดุขฉนัพนธ์น้เป็นส่วนหนึ่ของการศึษา
ตามหลักรัฐประณฐาพุทธศตรดุขฉนับัณตต
สาขาวศษาพระพุทศศสนา

บัณตตวศยาลัย
มหาวศยาลัยมหาคุฬาลงกรณราชวศยาลัย
พุทศศักราช ๒๕๖๑

รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์
กรมสรรพากร

นางสุทธิพร รัตนธรร ศรีธธา

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The integration of threefold training into Buddhist Forum's activities model, Revenue Department

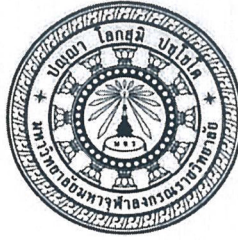
Mrs. Suthiporn Ratanathorn Satha

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์เรื่อง
“รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร” เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)

กรรมการ

(พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์)

กรรมการ

(พระราชปริยัติมณี, รศ. ดร.)

กรรมการ

(พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ. ดร.)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

พระราชปริยัติมณี, รศ. ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ. ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางสุทธิพร รัตนธร ศรีธธา)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร
ผู้วิจัย	: นางสาวสุทิพร รัตนธร ศรีธธา
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	
	: พระราชปรีดีมณี รศ.ดร., ป.ธ.๙., M.A., Ph.D.
	: พระมหาทวี มหาปัญญา ผศ.ดร., ป.ธ.๙., พธ.บ., M.A., Ph.D.
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ๒) เพื่อประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ผลการวิจัยพบว่า

ชมรมตั้งขึ้นจากแนวความคิดจิตอาสาและสำนักสาธารณะ และมิติทางสังคมในวิทยาโดย คณะกรรมการชมรมกำหนดรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีไทย เป็นพลังขับเคลื่อนการฝึกพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างบูรณาการครบ 3 ด้าน ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ซึ่งจำแนกได้ 3 ประเภท 1) หลักปฏิบัติ 2) มรรค 3) ชันธ 3 อันตั้งต้นมาจากสัมมาทิฐิ ซึ่งประกอบด้วยปรัตโทษะกับโยนิโสมนสิการ ซึ่งมีคุณค่าเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์และเป็นที่รวมสิกขาบท ในพระปาฏิโมกข์กับหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดจึงมีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา และเปลี่ยน วัฒนธรรมองค์กรได้ ปรากฏอยู่ในกิจกรรมของชมรม ดังนี้ 1) การถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร ๒) การส่งเสริมช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๓) การสวดมนต์และนั่งสมาธิ ๔) การจัดกิจกรรม ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา

สภาพทั่วไปของชมรมจากข้อมูลของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ คณะกรรมการ คณะทำงาน ผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยกำหนดเกณฑ์ในการจำแนกแล้ววิเคราะห์ผลบนกระบวนการ SWOT Analysis พบว่า มีความพึงพอใจในรูปแบบทั้ง 4 ประเภท มีจุดแข็งที่ต้องคงไว้ คือ ๑) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้และมีความเข้าใจหลักไตรสิกขามีความรู้ความเข้าใจหลักไตรสิกขาสามารถทำให้เกิดการพัฒนาชีวิตได้ครบ ทั้ง ๔ ด้าน คือ กาย สังคม จิตใจ ปัญญา 2) เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ๒) การจัดตั้งชมรมและ

การบริหารชมรมมีขั้นตอนเป็นระบบที่ดี ๓) คณะกรรมการชมรมมีความเสียสละ ๔) คณะกรรมการมีการประชุมอย่างสม่ำเสมอ ๕) คณะผู้บริหารระดับสูงของกรมสรรพากรให้ความสำคัญกับกิจกรรม ส่วนจุดอ่อนที่ต้องปรับปรุง ๑) การกระชั้นเวลา ๒) การทำให้วัยรุ่นร่วมกิจกรรมมากขึ้น ๓) การกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบให้คณะทำงาน ๔) การประชาสัมพันธ์ และอุปสรรคที่ควรกำจัด ได้แก่ ความเข้าใจคลาดเคลื่อนในวัตถุประสงค์ของชมรม และความผิดพลาดในขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ซึ่งชมรมใช้วิธีประชุมคณะกรรมการเพื่อระดมสมองแก้ปัญหาอุปสรรคดังกล่าว โอกาสในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมควรสร้างเครือข่ายเผยแพร่ไปยังหน่วยงานภายในกรมสรรพากรและหน่วยงานภายนอกกรมสรรพากร

การนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร เป็นองค์ความรู้ใหม่ส่งผลโดยตรงต่อสุขภาวะทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านกาย ด้านพฤติกรรม ด้านจิต ด้านปัญญา และรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรมีลักษณะเป็นองค์กรที่ยั่งยืนมีประโยชน์ และปัจจุบันยังเป็นตัวชี้วัดของกระทรวงการคลังที่ถือว่าตอบสนองกรอบพื้นฐานยุทธศาสตร์ชาติของรัฐบาล นอกจากจะใช้พัฒนาตน และองค์กร ยังสามารถทำให้สังคมเข้มแข็ง

Dissertation Paper Title : The Integration of threefold training into Buddhist Forum's activities Model, Revenue Department

Researcher : Mrs. Suthiporn Ratanathorn Satha

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory committee

: Associate Professor.Dr. Phra Rajapariyattimuni, (Malai),
Pali IX.,M.A.,Ph.D.

: Asst.Prof. Dr. Phramaha Thawee Mahapanno (Lalong),
Pali IX , B.A.(Philosophy), M.A. (Buddhist Studies),
M.Phil.(Buddhist Studies),Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : **March 18, 2019**

Abstract

This dissertation entitled 'The Integration of threefold training into Buddhist Forum' Model, activities Model, Revenue Department' has three objectives: 1) to study the integrated Threefold training model that applied into the activities of the Buddhist Club of the Revenue Department, 2) to evaluate the integrated Threefold training model that applied into the activities of the Buddhist Club of the Revenue Department, and 3) to propose the integrated Threefold training model that applied into the activities of the Buddhist Club of the Revenue Department. This is a qualitative research.

In the research, it was found that the establishment of the club was primarily initiated by voluntary and public mindset including sociological dimensions whereby the integrated Threefold training model was purposely formed to alternatively apply into Thai traditional and cultural activities by which the development of human potentiality could be driven and integrated by three aspects: training in higher morality, mentality and wisdom. Based on these, three types are classified as follows: 1) principles for practices, 2) Eightfold path, and 3) three kinds of aggregate. Of them, right view comes first where another's utterance and reasoned attention are necessarily included. It is believed that they are the beginning of the Holy life

wherein a disciplinary rule in the Fundamental Precepts and all Principles are provided and thereby being influence upon the Buddhist scriptures whereby the organizational culture could be changed. Those appear in the Club's activities as follows: 1) offering of bleak fast and giving alms bowl, 2) the support of Buddhist monks in the Southern region, 3) chanting and meditation, 4) organizing the activity in the Buddhist holiday, *Māghapūjā*, *Visākhapūjā*, *Āsālahapūjā* and Retreat day respectively.

According to the general condition of the club, the data gained from interview of the committee, workers and participants, after categorizing them and SWOT analysis, showed that the satisfaction in the four forms of activities was of strong points that: 1) participants had certain knowledge and understanding on the Threefold training and being able to apply into their daily life through four types of development, physical, social, mental and intellectual, 2) regular participation in the given activity, 3) the establishment of the Club and its administration are systematically done, 4) the committee's voluntary mindset, 5) regular meeting is held, 6) the higher administrators of the Revenue Department pay proper attention to the activity, the weak points requiring improvement were found that: 1) saving time, 2) more youths should be encouraged to participate in the activity, 3) duty and responsibility should be shared by working committee, 4) public relation and obstacle, misunderstanding of the Club's objectives, of the procedures in organizing the activity, should be done and eradicated. In those matters, the committee's meeting was held to have brainstorming in order to solve the existing obstacles where the opportunity in the development of formation of any activity can be created through the creation of network among the organization in the internal Revenue Department and external one.

As far as the integrated Threefold training model that applied into the Buddhist Club's activities of the Revenue Department prosing in this research is concerned, the new body of knowledge shows the influence affecting upon the four dimensions of healthiness, body, behaviour, mind and wisdom. It, therefore, can be claimed that the integrated Threefold training model that applied to the Buddhist Club's activities of the Revenue Department clearly provides the sustainable aspect benefiting the organization and thereby becoming the essential indicators of the Ministry of Treasury where the primary strategies of the nation are somehow responded leading to the development not only oneself and organization but also strong society.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชนิพนธ์เล่มนี้ได้รับคัดเลือกให้ได้รับทุน “ว.วชิรเมธี” ประจำปี ๒๕๕๙ เนื่องจากดุชนิพนธ์นี้ที่มีสาระในการนำหลักพุทธธรรมมาใช้แก้ปัญหาสังคม ทำให้สังคมไทยเข้มแข็ง ผู้วิจัยขอระบุนามพระมหาวิชัย วชิรเมธีไว้เพื่อกราบบนั้สการขอบพระคุณ ณ ที่นี้ พร้อมทั้งบรรดารายนามทุกท่านต่อไปนี้ด้วยความสำนึกกตัญญูตลอดไป

ผู้วิจัยศึกษางานสำคัญทางพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) จึงดำริก่อตั้งชมรมพุทธศาสตร์ขึ้น ณ กรมสรรพากร เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ ในปีนั้นชมรมฯ เป็นเจ้าภาพร่วมทอดกฐินสามัคคี ประจำปี ๒๕๕๒ ณ วัดญาณเวศกวัน ตำบลบางกระทึก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม นำโดยนายสุเทพ พงษ์พิทักษ์ ประธานชมรมฯ และขณะนั้นท่านเจ้าประคุณมีสมณศักดิ์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวแก่ผู้วิจัยขณะรับหนังสือที่ระลึกว่า “ช่วยกันทำงาน” งาน ที่ท่านกล่าวนี้ก็คงหมายถึงงานกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ นับเป็นมงคลด้วยความเคารพนับถืออย่างยิ่ง ปีพ.ศ. ๒๕๖๐ นายพิพัฒน์ ชันทอง ที่ปรึกษากรมสรรพากรด้านประสิทธิภาพ ประธานชมรมพุทธศาสตร์ พ.ศ.๒๕๖๒ นายปิ่นสาย สุรัสวดี ที่ปรึกษากรมสรรพากรด้านยุทธศาสตร์การจัดเก็บภาษี (กลุ่มธุรกรรมทางการเงิน การธนาคาร) และคณะกรรมการฯ กับชาวพุทธที่มีคุณูปการก่อกุลพัฒนาชมรมฯ เป็นอย่างดี ล้วนมีความมุ่งหมายอันเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะสืบทอดงานพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

ดุชนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ เพราะความเมตตาสั่งสอนชี้แนะแนวทางช่วยเหลืออย่างดีเยี่ยมจากท่านเจ้าคุณอาจารย์พระราชปริยัติมุนี รองศาสตราจารย์ ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ และอาจารย์พระมหาทวี มหาปัญญา ผศ.ดร. ดร.อำนาจ บัวศิริ ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำการมาเครื่องมือการวิจัย อาจารย์พระมหาพรชัย สิริวิโร, ดร. ผู้ตรวจบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ความดีอันเป็นกุศลและความสำเร็จของวิทยานิพนธ์นี้ ขอถวายบูชาพุทธธรรม และขอถวายเป็นการนั้สการบูชาครูอย่างย้งต่อสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านเป็นผู้ทำให้ผู้วิจัยเกิดแรงบันดาลใจในการเริ่มเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา และผู้วิจัยขออุทิศกุศลทั้งหลายให้แก่บิดาชื่อคุณสัมพันธ์ รัตนธรร และมารดาชื่อคุณกิ่งแก้ว รัตนธรร บุรพาจารย์ผู้ล่วงลับแล้ว ท่านทั้งสองมีความรักเมตตาบุตรเป็นอย่างสูง ได้ปลูกฝังให้ผู้วิจัยเป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการพร้าสอนอบรมให้บุตรเป็นผู้จิตใจเอื้อเฟื้อ เสียสละให้แก่บุคคลอื่นก่อนตนเสมอ นับว่าเป็นพื้นฐานแห่งการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

นางสุทธิพร รัตนธรร ศรัทธา

มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตารางภาพ	ญ
สารบัญตารางแผนภูมิ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฏ

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓	ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔	ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕	คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖	บททวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗	วิธีดำเนินการวิจัย	๑๘
๑.๘	กรอบแนวคิดของการวิจัย	๒๐
๑.๘	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๒๑

บทที่ ๒ ศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

๒.๑	การจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร	๒๒
๒.๑.๑	การจัดตั้งชมรม	๒๒
๒.๑.๒	หลักการและเหตุผล	๓๑
๒.๑.๓	วัตถุประสงค์	๔๖
๒.๑.๔	ข้อบังคับ	๔๘
๒.๑.๕	สิทธิและหน้าที่ของสมาชิก	๔๙

๒.๒	หลักไตรสิกขา	
๒.๒.๑	ความเป็นมาของหลักไตรสิกขา	๕๐
๒.๒.๒	ความหมายและประเภทของหลักไตรสิกขา	๕๑
๒.๒.๓	สาระสำคัญของหลักไตรสิกขา	๕๔
๒.๒.๔	กระบวนการศึกษาหลักไตรสิกขา	๕๕
๒.๒.๕	คุณค่าของหลักไตรสิกขา	๕๘
๒.๒.๖	การประเมินผลหลักไตรสิกขา	๖๐
๒.๒.๗	สรุป	๖๒

๒.๓	รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร	๖๓
๒.๓.๑	การถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร	๖๔
๒.๓.๒	ส่งเสริมและช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้	๖๘
๒.๓.๓	การสวดมนต์และนั่งสมาธิ	๖๙
๒.๓.๔	การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๗๑
๒.๓.๕	สรุป	๗๖

บทที่ ๓ ประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

๗๗

๓.๑	สภาพทั่วไป	๗๗
๓.๑.๑	การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๘
๓.๑.๒	สภาพทั่วไป	๙๓
๓.๑.๓	สรุป	๙๙
๓.๒	การประเมินผล	๑๐๑
๓.๒.๑	ด้านคุณภาพ	๑๐๑
๓.๒.๒	ด้านวางแผนพัฒนารูปแบบ	๑๐๔
๓.๓.๓	สรุป	๑๑๓
๓.๓	วิเคราะห์ผลการประเมิน	๑๑๓
๓.๓.๑	ห้จุดแข็ง	๑๑๓
๓.๓.๒	ปรับปรุงจุดอ่อน	๑๑๔
๓.๓.๓	การแก้ไขปัญหาอุปสรรค	๑๑๕
๓.๓.๔	การตั้งโอกาสมาใช้ในการพัฒนาชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร	๑๑๕
๓.๔	สรุป	๑๑๕

**บทที่ ๔ การนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์
กรมสรรพากร**

๑๑๗

๔.๑ ผลการเข้าร่วมกิจกรรม	๑๑๗
๔.๑.๑ ด้านกาย	๑๑๙
๔.๑.๒ ด้านศีล	๑๒๐
๔.๑.๓ ด้านจิตใจ	๑๒๑
๔.๑.๔ ด้านปัญญา	๑๒๒
๔.๒ ผลการสังเคราะห์เชิงคุณภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม	๑๒๒
๔.๒.๑ ความพอใจในชีวิต	๑๒๕
๔.๒.๒ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูล	๑๒๖
๔.๒.๓ การมีศรัทธาต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม	๑๒๘
๔.๒.๔ การมีจิตใจสงบมีความสุข	๑๓๐
๔.๒.๕ การมีปัญญารู้เข้าใจความจริงของชีวิต	๑๓๐
๔.๓ การนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรม ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร	๑๓๔
๔.๓.๑ สามารถพัฒนาตนได้	๑๓๕
๔.๓.๒ การเผยแผ่เชิงรุก	๑๓๖
๔.๓.๓ สังคมเข้มแข็ง	๑๓๘
๔.๔ สรุป	๑๓๘

บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๐
๕.๑.๑ ศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรม ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร	๑๔๐
๕.๑.๒ ประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรม ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร	๑๔๒
๕.๑.๓ นำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรม ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร	๑๔๗

๕.๒	ข้อเสนอแนะในงานวิจัย	๑๕๐
๕.๒.๑	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๕๐
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ	๑๕๑
๕.๒.๓	ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	๑๕๑
บรรณานุกรม		๑๕๒
ภาคผนวก		๑๖๔
ประวัติผู้วิจัย		๒๑๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ การบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้า	๖๖
๒.๒ การบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมส่งเสริมช่วยเหลือพระสงฆ์ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้	๖๘
๒.๓ การบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมสวดมนต์และนั่งสมาธิ	๗๐
๒.๔ การบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๗๓
๓.๑ การวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์และวางแผน SWOT	๗๙
๓.๒ การวิเคราะห์ผลสภาพทั่วไป	๙๘
๓.๓ การประเมินผลด้านคุณภาพ	๑๐๓
๓.๔ การวิเคราะห์ SWOT ในกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร	๑๐๖
๓.๕ การวิเคราะห์ SWOT ในกิจกรรมส่งเสริมช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้	๑๐๘
๓.๖ การวิเคราะห์ SWOT ในกิจกรรมสวดมนต์และนั่งสมาธิ	๑๑๐
๓.๗ การวิเคราะห์ SWOT ในกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๑๑๓

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)	๒๐
๒.๑ ขั้นตอนกระบวนการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร	๒๔
๒.๒ การประชุมครั้งแรกของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร	๒๕
๒.๓ องค์ประกอบของความจริงของสังคมของดัวร์ไคม์	๔๒
๒.๔ มิติของแนวคิดการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ขับเคลื่อนสังคม	๔๗
๒.๕ มิติสังคมประเทศของการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร	๔๘
๒.๖ ประเภทของหลักไตรสิกขาที่จัดตามหลักสิกขา ๓ หรือไตรสิกขา	๕๒
๒.๗ ประเภทของหลักไตรสิกขาโดยนำเนื้อหาธรรมมีองค์ ๘ มาสังเคราะห์	๕๓
๒.๘ ประเภทของหลักไตรสิกขาที่จัดตามหลักชั้น หรือธรรมชั้น ๓	๕๓
๒.๙ ขั้นตอนของการศึกษาตามหลักไตรสิกขา	๕๘
๔.๑ ผลการสังเคราะห์เชิงคุณภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม	๑๓๓
๔.๒ การนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร	๑๓๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สพายนวค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.(ไทย)		=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อิติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	---------------------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก จนถึงปัจจุบันยังอยู่ในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศมีการจัดทำแผนหลักของการพัฒนาประเทศ ฉบับที่ ๑๒ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ ตั้งอยู่บนกรอบพื้นฐานยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ ประกอบด้วย (๑) เพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ด้วยการปรับเปลี่ยนค่านิยมให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ อาทิ ส่งเสริมให้มีกิจกรรมสวดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ความมีระเบียบวินัย และจิตสาธารณะ^๑ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาใน องค์ธรรมที่ใช้เป็นมาตรฐานของการฝึกปฏิบัติพัฒนามากที่สุดคือ ระบบสิกขา ๓ หรือไตรสิกขา เพราะแท้จริงนั้นเนื้อหาสาระของมรรค ๘ และไตรสิกขาเป็นอันเดียวกัน^๒ “ไตรสิกขา”^๓ ถือกันว่าเป็น ระบบปฏิบัติธรรม^๔ ที่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพและชีวิตของมนุษย์อย่างบูรณาการ^๕ ทั้งสามด้าน อย่างเนื่องกันและช่วยเสริมกันตามหลักพัฒนาการอย่างสมัยใหม่^๖ ในส่วนของการพัฒนากาย (อภิกคัลลสิกขา) ฝึกฝนตนเองเรื่องศีล (Self-training in morality) จิต (อภิกจิตสิกขา) เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนเองเรื่องสมาธิ (Self-training in mentality or concentration) และปัญญา (อภิกปัญญาสิกขา) การฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา (Self-training in wisdom) ตามวิธีการที่จัดเป็นกระบวนการใน

^๑ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สรุปลักษณะสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๕๙), หน้า ๙, ๑๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔, ๘๖๗, วิ. มหา.(ไทย) ๑/๑๖/๙, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๔๐/๒๗๒.

^๓ พระพรพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๕), หน้า ๕๕๒.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๔.

^๕ พระศรีคัมภีรญาณ, “ไตรสิกขา : ในฐานวิธีการพัฒนาชีวิตเชิงบูรณาการ”, **พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม**, รวบรวมโดยคณะกรรมการฝ่ายวิชาการงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๙.

^๖ พระพรพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๘๖๙.

การประพฤติปฏิบัติในชีวิตจริง เพื่อตอบสนองความต้องการทางปัญญา^๗ และพัฒนาคนสู่ความเป็นมนุษย์ที่มีความสุขและมีอิสรภาพอย่างแท้จริง^๘

ประเทศไทยในมุมมองของพระพุทธศาสนากับคำถามในมิติของการพัฒนาคนไทยที่เป็นชาวพุทธซึ่งมีจำนวนมากถึงร้อยละ ๙๓.๘๓ ของประชากรทั้งหมด^๙ และแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญกับการฝึกฝนพัฒนาตนเองอย่างมากที่สุด แต่ผลของการศึกษาปัญหาสังคมได้ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างหนัก เพราะชาวพุทธในสังคมไทยจึงขาดความรู้ ความเข้าใจ ที่จะนำมาพัฒนาตนเองในกระบวนการคิดแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม^{๑๐} เพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้^{๑๑} อีกทั้ง ขาดความสามัคคีมีลักษณะแบ่งแยกถึงแปลกแยก^{๑๒} ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมยุคนี้ จึงมิใช่แค่ปัญหาทางจิตใจล้วนๆ หรือขาดจากมิติทางสังคม ชาวพุทธส่วนใหญ่ปรารถนาบุญเป็นความสุขในระดับปัจเจก แต่ขาดการความปรารถนาดีขึ้นชมช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น และการเสียสละความรับผิดชอบสังคม พร้อมทั้งต้องขัดเกลาดนเองที่เรียกว่า คุณธรรมพลเมือง (Civic Virtues)^{๑๓}

กรมสรรพากรเป็นองค์กรขนาดใหญ่ของรัฐบาลมีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายจัดเก็บเงินภาษีจากประชาชนเข้าเป็นรายได้หลักของประเทศ^{๑๔} เป็นตัวอย่างหนึ่งของคำถามในมิติการพัฒนาคนในมุมมองของพระพุทธศาสนา บุคลากรทำงานหนักส่งผลกระทบทางร่างกายและจิตใจ กล่าวคือในชีวิตคนเราใช้เวลาหนึ่งในสามของชีวิตอยู่กับการประกอบอาชีพ องค์กรจึงเป็นแหล่งของสุขภาวะที่สำคัญ เราจึงควรต้องทำประโยชน์ (กุศล) จากเวลาในอาชีพให้เป็นเวลาของการพัฒนาชีวิตไปด้วยกัน^{๑๕} และถึงแม้ว่าภายในองค์กรมีบุคลากรส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธก็ตาม ปัญหาในชีวิตประจำวัน

^๗ ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖). หน้า ๑๒.

^๘ พระมหาทวิ มหาปัญญา (ละลง), ผศ.ดร., ความจริงของชีวิต, กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕, หน้า ๑๘๙.

^๙ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ประชากรจำแนกตามศาสนา หมวดอายุ เพศ และเขตการปกครอง สำนะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๕๓, แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/> [๑๐ มีนาคม ๒๕๕๗]

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), สุขภาวะองค์กรรวม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑๐.

^{๑๑} กิตติชัย สุธาสีโนบล, ดร. “การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๖) : หน้า ๔๑๕.

^{๑๒} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔, หน้า ๑๕.

^{๑๓} พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสืดสี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑๐-๔๑๓.

^{๑๔} สุเทพ พงษ์พิทักษ์, ประมวลรัษฎากร พ.ศ. ๒๕๕๓, กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. ๒๕๕๓. หน้า ๖๖.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), สุขภาวะองค์กรรวม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๙) หน้า ๑๑๐., พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ก้าวไปในบุญ, พิมพ์ครั้งที่ ๘๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒ – ๒๓.

ก็ยังทำให้เกิดความทุกข์ได้ง่าย แต่กลับหาความสุขได้ยาก^{๑๖} จึงควรปรับปรุงให้บุคคลากรในองค์กรมีความรู้ความเข้าใจหลักการพัฒนาความสุข^{๑๗} มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ด้วยวิธีบูรณาการการพัฒนาชีวิตด้วยหลักไตรสิกขา^{๑๘}

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงเกิดกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists)^{๑๙} ขึ้น ด้วยความพยายามนำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม^{๒๐} ร่วมแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ในสังคมโลกยุคใหม่^{๒๑} เป็นมิติของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม^{๒๒} ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ด้วยการก่อตั้งชมรมพุทธศาสตร์ขั้นที่กรมสรรพากรเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ เพื่อจัดกิจกรรมเชิงพุทธเน้นการอนุรักษ์วัฒนธรรม^{๒๓} และประเพณีไทยที่สืบเนื่องมาจากหลักพระพุทธศาสนา^{๒๔} โดยฝึกทำบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประกอบด้วย ทาน ศีล ภาวนา^{๒๕} อันมีความหมายเกี่ยวกับการได้ลงมือฝึกปฏิบัติพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา^{๒๖} กิจกรรมพื้นฐานของชาวพุทธได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเป็นการพัฒนาสังคมตามแนวทางของการบูรณาการหลักไตรสิกขา ที่มีใช้ เป็นเพียงปัญญานำอันเกิดจากการฟังหรือตรึกตรองเท่านั้น แต่ต้องภาวนาลงมือปฏิบัติจนเกิด

^{๑๖} แสวง แสนบุตร, “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ”, ในพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม, รวบรวมโดยคณะกรรมการฝ่ายวิชาการงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) : ๗๓๓.

^{๑๗} พระพรพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๙๕.

^{๑๘} พระมหาทวิ มหาปัญญา (ละลง), ผศ.ดร., ความจริงของชีวิต, หน้า ๗๙.

^{๑๙} พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร., “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับเบญจศีล”, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๖) : ๓๕๒.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๒.

^{๒๑} พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร., “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับเบญจศีล”, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๖) : ๓๕๓. George D. Bond, “A.T.Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement”, Engaged Buddhism : Buddhist Liberation Movements in Asia, ed. By Christopher S. Queen (New York : State University of New York Press, 1996), p.126.

^{๒๒} อ้างแล้ว,

^{๒๓} สุภางค์ จันทวนิช, ทฤษฎีสังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๘.

^{๒๔} พระพรพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), บทนำสู่พุทธธรรม : ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๔.

^{๒๕} พระศรีศรัทธาภิรมย์, “ไตรสิกขา : ในฐานะวิถีการพัฒนาชีวิตเชิงบูรณาการ”, พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม, รวบรวมโดยคณะกรรมการฝ่ายวิชาการงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) : ๓๙.

^{๒๖} นิภาภัทร อยู่พุ่ม, “การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก”, บัณฑิตปริทรรศน์ ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๖) : ๑๒๙ – ๑๓๐.

การประจักษ์รู้ภายในแห่งตน แล้วหยิบบันทึกส่งต่อให้แก่กันฉันกัลยาณมิตร จึงเป็นจุดเริ่มที่มีอาจดูแคลนว่าเล็กน้อย^{๒๗} เพราะประสบการณ์ตรงคือ องค์ความรู้อย่างเป็นรูปธรรม^{๒๘}

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

๑.๒.๒ เพื่อประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ผลการศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากรเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ผลการประเมินผลรูปแบบการจัดกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ เพื่อการนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งประเด็นการวิจัยรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร โดยศึกษาจากข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา เป็นตัวสนับสนุน และข้อมูลวิทยานิพนธ์ตลอดจน เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลักไตรสิกขา มุ่งเน้นเฉพาะเรื่องการนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

๑.๔.๑ ด้านเอกสาร แบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

^{๒๗} พระปณต คุณวฑฺฒโน (อิสสระกุล), “ผลของกิจกรรมเชิงพุทธที่เน้นธรรมะเรื่องหลักกรรมและชีวิตหลังความตายต่อความเศร้าโศกของผู้เคยสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), บทนำสู่พุทธธรรม : ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๔., พระมหาสมบุรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร., “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับเบญจศีล”, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๖) : ๓๕๒.

ก) เอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ คัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๔, ๗, ๘, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๓, ๒๕, ๒๗, ๒๘, ๒๙

ข) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารทางวิชาการที่นักวิชาการได้นำเสนอไว้ในแหล่งข้อมูลต่างๆ

๑.๔.๒ ด้านเนื้อหา จะจำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องหลักไตรสิกขา และการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร และการนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร เท่านั้น

๑.๔.๓ ด้านประชากร ได้แก่ ประชากรที่มีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ซึ่งมีจำนวนตามความเหมาะสมกับกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ดังนี้

- ก) คณะกรรมการชมรมฯ
- ข) ผู้ประสานงานกิจกรรมชมรมฯ
- ค) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมของชมรมฯ ได้แก่ บุคคลภายนอกกรมสรรพากร และบุคคลภายในกรมสรรพากร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ หลักไตรสิกขา (The Three Training) หมายถึง กระบวนการที่จะพัฒนาศักยภาพมนุษย์ให้เข้าถึงเจตนารมณ์แห่งการฝึกปฏิบัติธรรมทั้งเป็นช่องทางในการพัฒนาชีวิตอย่างบูรณาการครบทั้ง ๓ ด้าน ในส่วนของการพัฒนากาย (อิทธิศีลสิกขา) จิต (อิทธิจิตสิกขา) ปัญญา (อิทธิปัญญาสิกขา) จนเป็นมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาจนสมบูรณ์ตามเจตนารมณ์แห่งพระพุทธศาสนา

๑.๕.๒ บูรณาการ (Integrate) หมายถึง การประสานกลมกลืนกันของกระบวนการจนเกิดองค์รวม (the whole) ที่มีความสมบูรณ์

๑.๕.๓ รูปแบบ (Model) หมายถึง การกระทำที่มีขั้นตอนกระบวนการ วิธีการตามที่คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรเป็นผู้กำหนดขึ้น

๑.๕.๔ การบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ หมายถึง การนำเอาหลักไตรสิกขามาอธิบายชี้ให้เห็นว่า รวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ เพื่อให้เกิดประโยชน์

๑.๕.๕ ชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร หมายถึง การรวมตัวของบุคลากรที่มีแนวความคิดเห็นชอบด้วยกับการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยมีหลักไตรสิกขาเป็นแกนหลัก

๑.๕.๖ การเสนอรูปแบบ หมายถึง การเสนอรูปแบบที่เป็นตัวอย่างหรือกิจกรรมที่เป็นต้นแบบซึ่งสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง ในที่นี้หมายถึงเฉพาะการนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ที่ผู้วิจัยจัดตั้งขึ้นโดยได้รับความเห็นชอบจากผู้บริหารระดับสูงของกรมสรรพากร ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

คัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ใน วัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตสูตร ตติยสิกขาสูตร พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญของสิกขานี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ ประการนี้แล ภิกษุผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง มีปัญญาเพ่งพินิจ มีสติ คัมภีร์อินทรีย์ ครอบงำทุกทิศด้วยอัปปมาณสมาธิ ประพฤติอิศीलสิกขา อธิตตจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เมื่อก่อนฉันใด ภายหลังก็ฉันนั้น ภายหลังฉันใด เมื่อก่อนก็ฉันนั้น เปื่องต่ำฉันใด เปื่องบนก็ฉันนั้น เปื่องบนฉันใด เปื่องต่ำก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ มีความประพฤติบริสุทธิ์ เป็นตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก เป็นผู้ประกอบด้วยวิมุตติอันเป็นที่สันตติหา ย่อมมีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรมเพราะวิญาณดับสนิทเหมือนความดับแห่งประทีป^{๒๙} หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติที่รวบรวมเอาหลักการศึกษาทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเข้าไว้ด้วย ดังนั้น หลักไตรสิกขาจึงมีลักษณะเด่นพิเศษเห็นได้ดังนี้ หลักไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือนได้^{๓๐} พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเป็นอันมากต่อภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรม โดยมีศีลเป็นฐานย่อมมีผลมาก อานิสงส์มาก ปัญญาโดยบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐานย่อมมีผลมาก อานิสงส์มาก จิตอันบุคคลโดยมีปัญญาเป็นฐานย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลายคือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”^{๓๑} พระองค์ทรงตรัสย้ำเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ถึง ๘ ครั้ง ก่อนพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ตรัสสอนเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา นับสิบครั้ง “สมาธิอันอบรมโดยมีศีลเป็นฐานหมายความว่า ศีลเป็นพื้นฐานทำให้จิตเป็นสมาธิ เป็นเอกัคคตามีจิตเป็นอารมณ์เดียวเรียกว่า ศีลคือ การสงบกาย สงบวาจา คือ มีกายสุจริต คือ งดเว้นจากการทำลายชีวิตสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่มีเจ้าของ กรรมสิทธิ์ งดเว้นจากการละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น วจีสุจริตงดเว้นจากการพูดเท็จ”^{๓๒}

สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก อธิบายเรื่อง วิธีสร้างบุญบารมีในพระพุทธศาสนามี ๓ ขั้นตอน การให้ทาน การถือศีล และการเจริญภาวนา ที่นิยมเรียกกันว่า ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งการให้ทานหรือการทำทานนั้นเป็นการสร้างบุญที่ต่ำที่สุดได้บุญน้อยที่สุด ไม่ว่าจะทำมาอย่างไรก็ไม่มีทางที่จะได้บุญมากไปกว่าการถือศีล ไปได้ การถือศีลนั้นแม้จะมากอย่างไร ก็ไม่มีทางที่จะได้บุญมากไปกว่าการเจริญภาวนาไปได้ ฉะนั้น การเจริญภาวนานั้นจึงเป็นการสร้างบุญบารมีที่สูงที่สุดได้มากที่สุด ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คือ พุทธบารมี อีกทั้งมีสาส์นอันเป็นสัมโมทนิยพจน์ ว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นว่ามนุษย์รู้ความจริงของความเป็นมนุษย์แล้วควรน้อมเอาสัจธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มาศึกษาและปฏิบัติเพื่อจะเข้าใจความเป็นมนุษย์ได้อย่าง

^{๒๙} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^{๓๐} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑.

^{๓๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๘๘, ๑๔๓/๘๘, ๑๔๓/๙๒, ๑๕๕/๑๐๔, ๑๖๒/๑๐๘, ๑๘๖/๑๓๔, ๑๘๘/๑๓๗.

^{๓๒} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๗๖/๘๕-๘๖. ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๖/๘๕-๘๖.

ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง และแนะนำส่งเสริมเพื่อนร่วมโลกให้ได้ศึกษาเรียนรู้หลักการการศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า นั่นคือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลกที่มีคุณภาพของโลกเดียวกัน^{๓๓}

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของสิกขา หมายถึง การศึกษาเป็นที่ยามาจากภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นบาลีก็คือ สิกขา เรียกได้ว่าเป็นคำเดียวกัน สิกขา คือ การศึกษาในหลักพระพุทธศาสนา และสิกขานั้นมี ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หลักสิกขานี้ ครอบคลุมการปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา สิกขาเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติ เมื่อหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดอยู่ในหลักสิกขา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานี้เป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นี้เป็นเนื้อหาหลักเป็นความหมายที่แท้จริงของการศึกษา การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือการพัฒนาคนขึ้นไป โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือทั้งชีวิตทั้งชีวิต ตัวการพัฒนานั้นคือ การศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาก็เลยกลายเป็นเครื่องมือการพัฒนา^{๓๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายว่า ในพระพุทธศาสนา มีสิกขา ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งแยกวิธีการเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิต เรียกว่า ภาวนา ๔ กล่าวคือ การพัฒนา ๔ ด้าน คือ ๑) พัฒนากาย แยกได้เป็นหลายอย่างอาทิ การพัฒนาร่างกาย ให้แข็งแรงมีสุขภาพดี หายจากโรคภัย และพระพุทธศาสนายังหมายถึงการพัฒนากายให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม ตัวการพัฒนากาย เรียกว่า กายภาวนา ถ้าเป็นคนก็เรียกว่า ภาวนิตกาย แปลว่า คนที่พัฒนากายแล้ว ๒) พัฒนาศีล คือ การพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดีมีระเบียบวินัย อยู่ในกฎเกณฑ์กติกา มีชีวิตที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ และประกอบอาชีพที่ถูกต้องเป็นสัมมาชีพ พัฒนาศีลนี้ คือการพัฒนาสังคม เรียกว่า ศีลภาวนา ถ้าเป็นคนได้พัฒนาศีลแล้วเรียกว่า ภาวนิตศีล ๓) พัฒนาจิต เป็นการอบรมเสริมสร้างจิตให้พร้อมพรั่งสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ คือ (๑) คุณภาพจิต ได้แก่ พวกคุณธรรมต่างๆ คือ เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม (๒) สมรรถภาพจิตหรือความสามารถของจิต คือความมีสติ มีวิริยะ ความเพียรพยายาม ลึกลับ มีขันติ ความอดทนและทนทาน (๓) สุขภาพจิต คือมีจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตที่เป็นสุข สดชื่น เบิกบาน ร่าเริง ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส การพัฒนาจิตนี้ถ้าเรียกสั้นๆ ก็เรียกว่า จิตตภาวนา ถ้าเป็นคนฝึกอบรมจิตแล้ว พัฒนาจิตแล้วก็เรียกว่า ภาวนิตจิต (๔) พัฒนาปัญญา แบ่งได้ ดังนี้ ปัญญาขั้นแรก คือปัญญาที่เป็นความรู้ ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ต่อจากนั้น ลึกซึ้งลงไปอีกคือการรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้อง ตามความเป็นจริง ไม่เพี้ยนเพี้ยนหรือเอนเอียงด้วยอคติ เหนือการรับรู้ที่ยังมีขั้นต่อไปอีก คือการติดการวินิจฉัย ซึ่งหมายถึงการคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ

^{๓๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, **วิธีสร้างบุญบารมี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๕๕) หน้า ๓๓, สืบค้นจากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประธานมหาเถรสมาคม วันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๖.

^{๓๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๐-๗๑.

ปัญญ่อีกชั้นหนึ่งคือ ปัญญาที่รู้เข้าใจถึงสาระแห่งความเป็นไปของโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อม ทางเจริญ และเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิต และสังคมให้เจริญดีงาม ยิ่งๆ ขึ้นไป ขั้นสุดท้าย ได้แก่ ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร คือ โลก และชีวิต เข้าถึงความเจริญแท้ของการที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ทำให้คลายความยึดติดถือมั่น โดยวางใจได้ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย แยกจิตใจออกมาเป็นอิสระได้ เลิกเอาความอยากของตนเป็นตัวกำหนดเปลี่ยนมาเป็นอยู่และทำด้วยปัญญาเป็นขั้นที่จิตใจเข้าถึงอิสระภาพ หลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ การพัฒนาทางปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา ถ้าเป็นคนเรียกว่า ภาวนิตปัญญา คือคนที่ได้ฝึกอบรมพัฒนาปัญญาแล้วก็จะจบการพัฒนา ๔ ด้าน ซึ่งถือว่าครบถ้วนสำหรับชีวิต^{๓๕}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของการบูรณาการ การศึกษาจริยธรรมไว้ว่า ปัจจุบันแนวความคิดเรื่องการบูรณาการได้ฟื้นฟูขึ้น จึงได้นำแนวความคิด เกี่ยวกับจริยธรรมสากลเข้ามาประสานกับแนวความคิดบูรณาการ โดยให้บูรณาการจริยธรรม เข้าในวิชาต่างๆ ทุกวิชา การบูรณาการไม่ใช่แค่เพียงการบูรณาการการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ การบูรณาการเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญกลับได้ถูกมองข้ามไป ได้แก่ ๑) บูรณาการองค์จริยธรรมเข้ากับ ระบบจริยธรรม หมายถึง การบูรณาการจริยธรรมบางอย่างเข้าไปในระบบจริยธรรมที่เป็นองค์รวม หรือกล่าวได้ว่า บูรณาการจริยธรรมเข้ากับการดำเนินชีวิต ๒) การบูรณาการคนเข้าในชุมชน หรือ บูรณาการบุคคลเข้าในสังคม พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทยเป็นที่ยอมรับนับถือในสังคมไทย ซึ่งเป็นประโยชน์สามารถพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี แต่คนในสังคมกลับแปลกแยกและมีสภาพ ต่อกันไม่ติด อึดอัดไม่กลมกลืนกับพื้นฐานวัฒนธรรม ๓) การบูรณาการสถาบันการศึกษาเข้าไปในระบบ จริยธรรมของชุมชน หรือบูรณาการจริยศึกษาของโรงเรียนเข้าไปในระบบจริยศึกษาของชุมชน^{๓๖}

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ การศึกษาการพัฒนา ที่สมดุล คือ ภาวนา ๔ การพัฒนาเพื่อการพัฒนาที่สมดุลเป็นการพัฒนาที่อาศัยหลักในพระพุทธศาสนา ที่รวมการพัฒนาทางเทคโนโลยีและการพัฒนาทางจิตเข้าไว้ด้วย การพัฒนาทั้ง ๔ ประการ คือ พระพุทธศาสนาสนับสนุนให้มีการพัฒนาจิตและปัญญาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การให้ความสำคัญแก่การพัฒนากายมากเกินไปโดยไม่มีการพัฒนาจิตเท่ากับเป็นถ้อยข้างที่สุดโต่ง ด้านหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเป็นการหมกมุ่นต่อความสุขทางกามคุณ และการให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจิต มากเกินไป โดยไม่มีการพัฒนากายเท่ากับเป็นถ้อยข้างที่สุดโต่งอีกด้านหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเป็นการทรมาณ ตนเอง พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้เราหลีกเลี่ยงที่สุดโต่งทั้ง ๒ นี้ และปฏิบัติเสมอภาคกันในการพัฒนา ให้เกิดความสมดุล เพื่อให้บรรลุผลถึงการพัฒนาที่สมดุลระหว่างกายกับจิต บุคคลต้องได้รับการศึกษา

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๙๕-๑๐๕.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๔๗ - ๕๒.

๓ ประการ (ไตรสิกขา) ในพระพุทธศาสนา จะช่วยพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไป^{๓๗}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้อธิบาย เรื่องวิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ในการสัมมนาพุทธศาสตร์บัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หอประชุมพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ว่า ความพยายามประยุกต์ธรรมเข้ากับศาสตร์หลายสาขาเนื่องมาจากความต้องการของท่านๆ เพื่อแสดงให้เห็นคนทั่วไป โดยเฉพาะคนไทย เห็นว่า ธรรมมีประโยชน์ต่อชีวิตอย่างไร เนื่องจากธรรมเกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรมของชีวิต ธรรมจึงไม่ใช่เรื่องไกลตัว ผู้ที่จะนำธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันสม่ำเสมอจะเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา และประโยชน์เหล่านี้ทำให้พระพุทธศาสนาจะอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป และประโยชน์นี้จะรักษาพระพุทธศาสนาให้คู่หลักสูตรการศึกษาของประเทศตลอดกาล พระพุทธศาสนาจะรอดในสังคมได้ก็ต้องปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงในสังคม ด้วยการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา การบูรณาการอาจทำได้ ๒ วิธี คือ ปรับศาสตร์อื่นเข้าหาพระพุทธศาสนา และปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์อื่น จึงต้องใช้ทั้ง ๒ วิธีนี้ จึงจะบรรลุเป้าหมายตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม”^{๓๘}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง หลักการไตรสิกขา ว่า ไตรสิกขาเป็นระบบปฏิบัติที่มุ่งในแง่การใช้งาน คือ นำเอาองค์ประกอบทั้งหลายของมรรคออกมาจัดเป็นระบบวิธีปฏิบัติที่มีขั้นตอนต่างๆ เพื่อใช้องค์มรรคเหล่านั้นให้สำเร็จผลอย่างเป็นงานเป็นการในชีวิตจริง เหมือนดังว่า เมื่อแจกแจงให้รู้ว่า เครื่องมือที่ต้องใช้มีอะไรบ้าง แต่ละอย่างทำหน้าที่อะไร ต่อมาก็จัดลำดับใช้เครื่องมือเหล่านั้นว่า ในเวลาทำงาน ตอนไหนจะต้องใช้เครื่องมืออันไหน อย่างไร ไตรสิกขานั้นก้าวจาการเกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะความสัมพันธ์ขององค์ธรรมต่างๆ ตามแบบของมรรคออกมาสู่การเกี่ยวข้องของบุคคลในฐานะมนุษย์ที่อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในสังคม หรือก้าวจาจุดเน้นที่ภายในจิตของบุคคลออกสู่ภายนอก ไตรสิกขาท่านอธิบายว่า เป็นระบบการฝึกฝนตนของอริยมรรค จึงถือกันว่าเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์มีขอบเขตครอบคลุมมรรค ๘ ทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้อย่างหมดสิ้นสมบูรณ์ ไตรสิกขาจึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐาน สำหรับแสดงหลักการปฏิบัติธรรม และมักใช้ไตรสิกขาเป็นแม่บทในการบรรยายวิธีปฏิบัติธรรม ซึ่งท่านสรุปไว้ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับขยายว่า มรรคเป็นระบบปฏิบัติธรรมทั้งหมดในแง่เนื้อหา ฉะนั้น ไตรสิกขาที่เป็นระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในแง่การใช้งาน ฉะนั้น ไตรสิกขานี้ เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติทั่วไป ได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ (พุทธโอวาทที่เป็นใหญ่ ๓ อย่าง คือ

^{๓๗} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ขอบฟ้าแห่งความรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

^{๓๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.mcu.ac.th/๑.๑.๒๕๕๖>.

๑) สัพพปาปสฺส อภินิ	การไม่ทำความชั่วทั้งปวง (ศีล)
๒) กุสลสฺสุปสมปทา	การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม (สมาธิ)
๓) สจิตตปริโยทปนํ	การทำจิตของตนให้ผ่องใส (ปัญญา) ^{๓๙}

องค์ประกอบทั้ง ๘ ของมรรค จัดปรับเข้าระบบการศึกษาที่ครบองค์ ๓ ของไตรสิกขา ไตรสิกขา นี้ เรียกว่า “พหุลธัมมิกถา” คือคำสอนธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบ่อย และมีพุทธพจน์แสดงต่อเนื่องของกระบวนการศึกษาฝึกอบรมที่เรียกว่า ไตรสิกขา

ความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องของไตรสิกขานี้ มองเห็นได้ง่ายแม้ในชีวิตประจำวัน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือ ศีล-เมื่อประพฤติดีมีความสัมพันธ์ดังงามได้ทำประโยชน์อย่างน้อยโดยสุจริต มั่นใจในความบริสุทธิ์ของตน จิตใจก็เอิบอิ่ม ชื่นบานเป็นสุข ปลอดโปร่ง สงบ และแน่วแน่ มุ่งไปกับสิ่งที่คิด และการกระทำ – สมาธิ และเมื่อจิตไม่ฟุ้งไป ความสงบอยู่ในตัว การรับรู้การพิจารณา มองเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ก็ยิ่งชัดเจน ตรงตามความจริง แล่นคล่องเป็นผลดีในทางปัญญามากขึ้น^{๔๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีความพิเศษแง่ดี ที่ศึกษามีปัญญาเลิศได้ มนุษย์สามารถมีปัญญาที่จะมีชีวิตโดยไม่ต้องพึ่งพาอวิชา ตัณหา อุปาทาน ธรรมชาติที่กล่าวนี้ ถือเป็นฐานของพระพุทธศาสนา ส่วนพิเศษของมนุษย์ที่สำคัญมาก ใช้ภาษาสมัยใหม่ ก็คือ “เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้” ไม่ใช่จมอยู่กับที่ แต่เปลี่ยนแปลงได้เชิงคุณภาพหรือเรียกว่า เป็นสัตว์พิเศษคือ ฝึก พุดอย่างสมัยใหม่ว่า เรียนรู้และพัฒนา พุดตามหลักแท้ๆ คือ ศึกษา หรือสิกขา พุดรวมๆ กันไปว่าเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนา หรือเรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนา พุดสั้นๆ ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก พระพุทธศาสนาจับความจริงของธรรมชาติข้อนี้เป็นหลักสำคัญที่สุด ดังคาถาว่า

มนุสฺสญฺหํ สมพฺพุทฺธิ อดฺตทนต์ สมมิตํ
เทวปี น นมสฺสนติ...

คาถานี้^{๔๑} แปลว่า “พระพุทธเจ้า ทั้งที่มนุษย์นี้แหละ แต่ทรงฝึกพระองค์แล้ว มีพระฤทธิ์ที่อบรมมาอย่างดี แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ” เป็นการเตือนมนุษย์และให้กำลังใจกับมนุษย์ ว่ามนุษย์ที่ฝึกแล้วนั้น เลิศประเสริฐจนกระทั่งแม้แต่เทวดาและพรหมก็น้อมนมัสการ เพราะฉะนั้นจะพูดเต็มว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก” ความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่ฝึกฝนพัฒนาตน และเป็นความเลิศประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย พร้อมทั้งพุทธภาษิตว่า “ในหมู่มนุษย์คนที่ฝึกแล้ว เป็นผู้ประเสริฐ” ท่านฯ ได้สรุปหลักการใหญ่ขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสย้ำอยู่เสมอ แต่ตามปกติตรัสไว้เป็นอิสระจากกัน เพราะมีนัยโยงถึงกัน หรือครอบคลุมกัน ในที่นี้ขอยกมาย้ำไว้ในที่เดียวกัน ถือว่าเป็นแก่นแท้ที่ปฏิบัติได้ทันทีและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันของสังคมไทย ได้แก่ หลักการศึกษาพัฒนาตน คือต้องถือเป็นหน้าที่โดยมีจิตสำนึกที่จะฝึกฝนให้ก้าวหน้าต่อไปในการทำกุศลกรรมต่างๆ ที่จะให้ชีวิตและสังคมดียิ่งขึ้น ตามหลักเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่พูดแล้วว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก ดังนั้นในการจะก้าวไปสู่ความดีงาม ความประเสริฐสมบูรณ์นั้น

^{๓๙} ที่.ม.(ไทย) ๑๐/๕๔/๕๗, พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๙.

^{๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๕), หน้า ๕๕๒ - ๕๕๕.

^{๔๑} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๐๙/๔๘๕., พ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๓๓, ๒๙/๙๐/๒๘๒.

ชีวิตต้องพัฒนาด้วยหลักไตรสิกขา เพื่อก้าวไปข้างหน้า ชีวิตจะต้องดีขึ้น ต้องเรียนรู้ ต้องฝึกฝน ต้องศึกษา ต้องพัฒนาเสมอไป จะต้องไม่มัวหยุดอยู่กับที่ ท่านฯ ยกคาถาพุทธพจน์แห่งหนึ่งมาไว้เตือนใจว่า

เพราะฉะนั้นแล เป็นคนอยู่ในโลกนี้ พึงศึกษา
(ตามหลักไตรสิกขา) เกิด สิ่งใดก็ตามที่พึงรู้ได้ใน
โลกกว่าเป็นสิ่งผิดร้ายไม่ดี ไม่พึงประพฤติดิร้าย
ไม่ดีเพราะเห็นแก่สิ่งนั้น ปราษณ์ทั้งหลายกล่าวว่า
ชีวิตนั้นน้อยนัก^{๔๒}

วัชระ งามจิตเจริญ ให้ทัศนะว่าไตรสิกขา แยกเป็น ๒ ระดับ คือ ๑) ไตรสิกขาระดับต้น หมายถึง การปฏิบัติไตรสิกขาขั้นต้น ซึ่งไม่ใช่การปฏิบัติในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นการปฏิบัติที่ไม่ได้ปฏิบัติครบทั้ง ๓ สิกขาในเวลาเดียวกัน (แต่มีปัญญาสามารถกำกับโดยมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่นิพพานเช่นกัน) และเป็นการปฏิบัติที่ยังไม่เข้มข้น เช่น การรักษาศีล ๕ ที่ยังไม่ได้ปฏิบัติสมาธิและปัญญาเลย จึงไม่ใช่อริสัจ อริสัจจึงต้องมีสติ สมาธิ และปัญญากำกับอยู่ด้วยคือต้องทำควบคู่ไปด้วย แม้จะยังไม่ได้ฝึกทั้ง ๓ อย่างนั้นพร้อมกัน อธิจิต และอริปัญญาก็เช่นเดียวกันจะต้องฝึกใช้ทั้ง ๓ อย่างพร้อมกันโดยมีสัมมาทิฐิในพุทธศาสนาเป็นแนวทาง ๒) ไตรสิกขาระดับสูง หมายถึงการปฏิบัติไตรสิกขาในขณะเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งจะปฏิบัติครบทั้ง ๓ สิกขาในเวลาเดียวกันจึงจัดเป็นระดับสูง เพราะการปฏิบัติไตรสิกขาแบบนี้เท่านั้นที่จะทำให้เกิดวิปัสสนาญาณที่จะทำให้ลายกิเลสและบรรลอรหัตผลได้ไตรสิกขาและอริยมรรคเป็นหนทางสู่เป้าหมายของชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท การประยุกต์ใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเรื่องไตรสิกขาและอริยมรรคมีเป้าหมายอยู่ที่การฝึกอบรมตนเองเพื่อความหลุดพ้น และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันอีกด้วย ดังนี้

๑) ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หมายความว่า การประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตในแต่ละวันของเราต้องมีกรอบหรือหลักการสำหรับเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อใช้ชีวิตของเราดำเนินไปอย่างถูกต้องและห่างไกลจากโทษทั้งปวง ไตรสิกขาในระดับต้น คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสิ่งที่จะช่วยให้เราดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง

๒) ใช้หลักเจริญสติในการทำภารกิจต่างๆ ได้ ด้วยการเจริญสติอย่างง่ายๆ ในชีวิตประจำวันเพื่อไม่ให้งานผิดพลาด การทำงานผิดพลาดพลั้งเผลอเหม่อลอยหรือมีความกังวลใจ การเจริญสติทำให้รู้เท่าทันสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่ช่วยให้ไม่เกิดอาการใจลอยทำให้รอบคอบ คิดก่อนทำ ทำด้วยความระมัดระวังเอาใจใส่ หลักการเจริญสติปฏิฐานจึงนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

๓) ใช้แก้ความทุกข์ที่ประสบในด้านต่างๆ โดยการใช้สมาธิและปัญญามาพิจารณาความจริงของเรื่องนั้นๆ คล้ายกับที่เราใช้พิจารณาไตรลักษณ์ เมื่อเราใช้สมาธิและปัญญาพิจารณา

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนาความสุขต้องมาทันที, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔ - ๒๕, ๓๔ - ๓๖.

ความทุกข์นั้นๆ ความทุกข์นั้นก็คลายลงไป เช่น พิจารณาว่าความสูญเสียที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเรื่องธรรมดา หรือเป็นเรื่องของกรรม หรือความสูญเสียนั้นทำให้เราแข็งแกร่งยิ่งขึ้น

๔) ใช้หลักสัมมา กัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ในการประกอบอาชีพ และดำเนินชีวิต โดยสุจริตคือประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนหรือคดโกงเอาเปรียบผู้อื่น งดเว้นจากการประกอบอาชีพหรือการทำงานชั่วร้ายมีการลักขโมยและการหลอกลวงผู้อื่น เป็นต้น ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกงหลอกลวงผู้อื่น^{๔๓}

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้ให้ทัศนะการบูรณาการทศพิธราชธรรม ๑๐ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ข้ออวิโรธนะ คือ ความไม่คลาดจากธรรมตลอดเวลาที่ทรงครองสิริราชสมบัติกว่า ๖๐ ปี สรุป ทศพิธราชธรรมที่กล่าวมาทั้ง ๑๐ ประการเหล่านี้ เมื่อกล่าวโดยสรุปก็คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง ทศพิธราชธรรมข้อต่อไปนี้เป็น (๑) ทาน (๒) ศีล และ (๘) อวิหิงสา จัดเป็นศีล. ทศพิธราชธรรมข้อต่อไปนี้เป็น (๓) บริจาค (๔) อาชชวะ (๕) มัททวะ (๖) ตบะ (๗) อักโกธะ และ (๘) ขันติ จัดเป็นสมาธิ. ทศพิธราชธรรมข้อ (๑๐) อวิโรธนะ จัดเป็นปัญญาแม้ทศพิธราชธรรมจะสรุปลงในไตรสิกขา แต่ก็ยังเป็นไตรสิกขาที่มุ่งปรารถนาปฏิบัติ คือ การบำเพ็ญประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่นเป็นสำคัญ ไม่ใช่แค่อัตตहितสมบัติหรือการทำความดีส่วนตัว ปรารถนาปฏิบัติคือ การบำเพ็ญประโยชน์สุขเพื่อสังคม^{๔๔}

พระคันธสาราภิวังศ์ แปลและเรียบเรียง บทธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ของพระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) อธิบาย พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ ในหมวดว่าด้วยมรรคมงคล ๘ ท่านๆ อธิบายว่า มรรค ๓ ชั้น ในทางปฏิบัติวิปัสสนานั้น องค์มรรค ในหมวดศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมา กัมมันตะ สัมมาอาชีวะ หมวดสมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และในหมวดปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ ในมรรคมงคล ๘ ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนาจะพัฒนาแก้ปัญหาลำดับเช่นเดียวกับองค์มรรคอื่นๆ จะเห็นได้ว่า ผู้ปฏิบัติธรรมได้เจริญวิปัสสนาที่ประกอบด้วย อริยมรรคมงคล ๘ ในทุกขณะที่กำหนดรู้สภาวะธรรมปัจจุบัน^{๔๕}

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ ให้ทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาแนวพุทธศาสตร์ ว่า คำว่า “การศึกษา” ตรงกับคำว่า “สิกขา” แปลว่า เครื่องมือในการมองเห็นตน หรือเครื่องมือทำให้เห็นความจริง ได้แก่ ความจริงที่เกี่ยวกับตนเอง และสังคมสิ่งแวดล้อมและโลก ผู้ที่ได้รับการศึกษาจึงควรเป็นผู้เข้าใจตนเอง และสรรพสิ่ง รวมทั้งสามารถวางความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและสิ่งที่เกี่ยวข้องในสังคมได้ผลอย่างเหมาะสมสอดคล้อง ตลอดจนมีท่าทีที่ถูกต้องต่อความเป็นไปของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยอยู่เนืองนิจ^{๔๖}

^{๔๓} วัชร งามจิตเจริญ ดร., **พุทธศาสนาเถรวาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๙๖ – ๓๙๗, ๔๒๒-๔๒๓.

^{๔๔} **พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต), ๕ ทรงแสดงแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^{๔๕} **พระคันธสาราภิวังศ์ (สมลักษณ์ คนธสาโร), ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร หจก.ประยูรสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๙ - ๑๔๙.

^{๔๖} **พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, พุทธปัญญากับการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันปัญญานันทะ ในมูลนิธิธรรมาภิบาล, ๒๕๓๘).

ประเวศ วสี .ให้ทัศนะเรื่องการบูรณา (Integration) ศาสตร์สมัยใหม่ที่มีอยู่มาใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม รวมกันมีการวางแผน การบริหารจัดการบุคลากร และทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ประยุกต์ใช้ให้เป็นระบบ สมควรแก่สมณสาธูป พระธรรมวินัย และชุมชนแล้ว ย่อมเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้ เป็นยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย สรุปความว่า ศาสนาควรบูรณาการกับการพัฒนาได้ทุกอย่าง^{๔๗}

กิตติชัย สุธาสีโนบล อธิบายความเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ ว่า มนุษย์ที่มีกายและจิตสามารถทำงานเป็นหนึ่งเดียวจะเป็นปฐมบทของการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนสู่ความสามารถดำรงตนให้มีลักษณะของความสะอาด สว่าง สงบ และทำให้มนุษย์รู้เข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งตามความเป็นจริงด้วยการใช้ “ไตรสิกขา” เป็นเครื่องมือสำคัญที่นำมนุษย์เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเน้นความมีสติปัญญา ทางกระบวนการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการคิด กระบวนการปฏิบัติ ซึ่งผลที่เกิดจากการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางปัญญา เป็นผลให้ชีวิตมีความสุข สงบเย็น และเป็นประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่น และสังคม^{๔๘}

๑.๖.๒ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การศึกษาหลักไตรสิกขา ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าตรัสหลักไตรสิกขาไว้ใน วัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสสูตร กำเนิดการศึกษาเมื่อสมัยพุทธกาลเริ่มจากกลุ่มปัญจวัคคีย์ แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มบรรพชิตและกลุ่มคฤหัสถ์ ทั้งสองกลุ่มนี้ได้มีการกำหนดคุณสมบัติไว้แตกต่างกันด้วยขอบเขตของการศึกษาในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในหลักไตรสิกขา การเรียนการสอนในสมัยพุทธกาลมีลักษณะเป็นแบบมุขปาฐะ การศึกษาตามหลักไตรสิกขามีขั้นตอนดำเนินการที่สำคัญอยู่ ๔ ประการ คือ จัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ ฝึกตามหลักไตรสิกขา วัดและประเมินผลตามหลักไตรสิกขา ไตรสิกขาหมายความว่า การฝึกอบรมด้านความประพฤติ จิต และปัญญา ไตรสิกขาสามารถจัดประเภทได้ตามหลักไตรสิกขา ตามหลักมรรคมองค์แปด และตามธรรมชั้นธัมม ไตรสิกขามีความสำคัญคือ เป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา มีสาระสำคัญ ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การศึกษาตามหลักไตรสิกขามีส่วนประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การจัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ การสร้างสัมมาทิฏฐิ การศึกษาตามหลักไตรสิกขา และการวัดและประเมินผลการศึกษาตามหลักไตรสิกขา^{๔๙}

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขาเชิง บูรณาการ ผลการวิจัย พบว่า การบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขามี ๔ ประการ ได้แก่ การจัดหาหรือ

^{๔๗} ประเวศ วสี, “ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย”, พุทธชนันต์ ๒,๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : สาละ, ๒๕๕๕), หน้า ๗๘.

^{๔๘} กิตติชัย สุธาสีโนบล, ดร., การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธก้าวสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์, (ราชบุรี : ธรรมรักษ์การพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕-๒๗.

^{๔๙} ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ มีสัมมาทิฐิมีขบวนการบริหารตามหลักไตรสิกขา มีการวัดและประเมินผล บริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขากับการบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ คือระบบความรู้ที่ได้มาโดย อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ความเป็นมาของแนวคิดการบริหารสถานศึกษาตามศาสตร์สมัยใหม่ได้ ปรากฏขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และได้พัฒนามาเป็นวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ ในสมัยปัจจุบัน และ เมื่อบูรณาการหลักไตรสิกขาการบริหารแบบตามศาสตร์สมัยใหม่แล้ว สามารถบูรณาการด้าน ทรัพยากรทางการบริหาร เช่น บุคลากร ระบบบริหาร อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม หลักสูตร สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐาน สวัสดิการและงบประมาณ ด้าน กระบวนการบริหาร เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การวินิจฉัยสั่งการ การ ประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ ด้านผลลัพธ์ เช่น ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิและการ บริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา และด้านผลกระทบ เช่น ผลสะท้อนกลับจากบุคคลผู้เกี่ยวข้อง และมีส่วนได้เสียกับสถานศึกษา^{๕๐}

เอื้อมอร์ ชลวร ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพสูงมาก จึง สามารถรักษาองค์ความรู้ทั้งปรียัติ แนวทางปฏิบัติ และปฏิเวธธรรมไว้ได้เป็นอย่างดี หลักธรรมที่ โดดเด่นในพระพุทธศาสนาที่ทำให้กระบวนการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้ยาวนาน คือ การใช้ หลักไตรสิกขา ในการจัดสร้างสังคมให้เข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นองค์ความรู้ในด้านการจัดการความรู้ และประยุกต์สร้างรูปแบบจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ สร้างเสริมแรงผลักดันให้เกิดพลังในการ ขับเคลื่อนสามารถเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรได้ ซึ่งได้เสนอแบบจำลองใหม่ หลังจากนำแบบจำลอง ดังกล่าวมาทำการตรวจสอบองค์ความรู้ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้วยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus group) ที่พร้อมนำไปใช้ในงานได้ในองค์กรทั่วไปได้^{๕๑}

อรทัย มีแสง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ” ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ ความรู้ใหม่ เรียกว่า ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ ทั้งส่วนที่เป็นภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ผลการวิจัย พบว่า ไตรสิกขาในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแกนหลักในการปฏิบัติพัฒนาคน ๔ ด้าน และไตรสิกขายัง ถูกใช้เป็นกรอบของทฤษฎีบูรณาการหลักธรรมทั้งหมด การนำเสนอทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธเพื่อการ พัฒนาจิตและสังคม ทฤษฎีบูรณาการองค์ความรู้ใหม่ที่สามารพัฒนาตนเองและสังคม เช่น การ ส่งเสริมให้เยาวชนทำกิจกรรมเพื่อสังคม หรือส่งเสริมความรู้เรื่องความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยเพื่อให้เกิด จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ในมิติของจิตอาสา หรือจิตวิวัฒน์เพื่อสังคม เป็นต้น การพัฒนาตนเองจะทำให้ เกิดความสุข ความสงบ และสามารถพัฒนาตนเองสู่ขั้นสูงสุด คือ การหลุดพ้นได้ นอกจากนี้ยังสามารถ พัฒนาเพื่อความสงบสุขของสังคมประเทศด้วย^{๕๒}

^{๕๐} ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเชิงบูรณาการ, **สารนิพนธ์พุทธ ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้าบทคัดย่อ.

^{๕๑} เอื้อมอร์ ชลวร, “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุสิตบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้าบทคัดย่อ.

^{๕๒} อรทัย มีแสง, “ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุสิตบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้าบทคัดย่อ.

สุปรียา อีร์ลีรานนท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการเรียนรู้ในกรอบของไตรสิกขา กับทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ในกรอบไตรสิกขาเป็นการพัฒนาการด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ การเชื่อมโยงทั้งสองแนวความคิดคือ การเรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์เชื่อมต่อและมีอิทธิพลถึงกันอย่างเป็นระบบระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยที่มนุษย์รับรู้โลกภายนอกด้วยประสาทสัมผัส การรับรู้แต่ละอย่างมีอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง มีปัจจัยภายนอกทั้งปรโตโมส และตัวแบบเป็นเริ่มต้นของการเรียนรู้ มีปัจจัยภายในทั้งโยนิโสมนสิการ และปัจจัยการรู้-การคิด เป็นแหล่งประมวลผลเรียนรู้จากปัจจัยภายนอกเข้าสู่ปัจจัยภายใน โดยใช้การเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา และประสบการณ์ทำให้การพัฒนาฝึกฝนอบรมตนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาสามารถนำผลการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและบุคคลในสังคมให้มีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม

๕๓

เกรียงไกร จันทะแจ่ม ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า สภาพการจัดเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารและครู ด้านปัจจัยนำเข้า สภาพแวดล้อมโรงเรียนสะอาดร่มรื่นเป็นธรรมชาติ เอื้อต่อการเรียนการสอน ปัญหาอุปสรรคที่พบคือ บุคลากรมีประสบการณ์ในการสอนตามหลักไตรสิกขาที่แตกต่างกัน รูปแบบวิธีการสอนของแต่ละคนจึงไม่เหมือนกัน โดยมีข้อเสนอแนะให้ฝึกอบรมไตรสิกขาแก่บุคลากรโดยเน้นการปฏิบัติจริงและจัดทำคู่มือการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ขณะที่ด้านกระบวนการ พบว่า โรงเรียนจัดบรรยากาศและการปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรทั้งนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ปัญหาอุปสรรคที่พบคือ ครู และผู้บริหารมีความเป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียน แต่ขาดการประสานสัมพันธ์กับชุมชนในลักษณะโรงเรียนชุมชนและชุมชนวิถีพุทธ โดยเสนอแนะให้นำนักเรียนร่วมกันทำกิจกรรมของ วัด และชุมชนเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์และเจตคติที่ดีต่อกัน ส่วนด้านผลผลิตนั้นโรงเรียนจัดกิจกรรมการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญาอยู่เสมอส่งผลให้นักเรียนเป็นผู้มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน แต่ยังขาดเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา โดยเสนอแนะให้สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียนเพื่อส่งเสริมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง ส่วนด้านผลกระทบ พบว่า นักเรียนสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนของตนได้อย่างมีความสุข ปัญหาอุปสรรคที่พบคือ การจัดการเรียนการสอนขาดความร่วมมือจากชุมชน สภาพการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีความเชื่อมั่นในผลการทำความดี จากการจัดกิจกรรมพัฒนากาย ศีล จิต ปัญญาของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ^{๕๔}

^{๕๓} สุปรียา อีร์ลีรานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการเรียนรู้ในกรอบไตรสิกขา กับทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๕๔} เกรียงไกร จันทะแจ่ม, “การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

เกษร ทิธา ได้ศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านสร้างแป้นดอนนาแพง ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในแต่ละระดับได้กำหนดหลักสูตร รายวิชาหน่วยการเรียนรู้ไว้อย่างชัดเจน โดยเป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้และสาระสำคัญในการเรียนรู้ที่สอดคล้องกัน รวมทั้งการบูรณาการทางด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมไว้ในวิชาพระพุทธศาสนาและวิชาอื่นๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน โรงเรียนจึงจัดการเรียนการสอนที่มีเนื้อหา และการปฏิบัติเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา โดยบูรณาการเชื่อมโยงกับศาสตร์ต่างๆ หลากหลาย เน้น การปฏิบัติ พัฒนาค่านิยม คุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน สาระสำคัญในการเรียนรู้มุ่งเน้นการพัฒนา สติปัญญามากขึ้น ให้รู้จักวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ผล เป็นการศึกษาลัทธิพุทธธรรมโดยบูรณาการความรู้ เข้ากับกลุ่มสาระอื่นๆ ด้วยการปลูกฝังให้ เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกว่า ศาสนาเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณภาพ ชีวิต การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน พบว่า กิจกรรมมีผลต่อพฤติกรรม ของนักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรใฝ่เรียนรู้สามารถพึ่งตนเองตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบรู้จัก ประหยัดอดออมซื่อสัตย์สุจริตมีวินัยประพฤติปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของ โรงเรียนและครอบครัวดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผลรอบคอบปรับตัวเพื่อให้อยู่ในสังคมได้ อย่างมีความสุขตั้งใจและรับผิดชอบในหน้าที่การงาน มีความพยายาม อดทนในการทำงานเพื่อให้ สำเร็จตามเป้าหมายภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมไทย และมีความกตัญญู กตเวทิต์ เห็นคุณค่าและใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม นักเรียนช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทนมีสัมมาคารวะ รักษา ศาสนา พระมหากษัตริย์ รู้จักการให้อภัย แบ่งปันความรู้ ความดีความชอบและเสียสละเพื่อส่วนร่วมได้ เป็นอย่างดี^{๔๕}

พระมหาวิเชียร ปณณวชิโร (จันท) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาโรงเรียนวิสุทธิโพธิ์ ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า แนวทางส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ในด้านศีล ควรมีการฝึกอบรมพัฒนา บุคคลากรให้มีความเข้าใจสภาวะของตน และทางโรงเรียนควรนิมนต์พระภิกษุมาสอนศีลธรรมใน โรงเรียน รวมถึงควรมีการนำบุคคลไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาในบางโอกาส นอกนั้นควรมีกิจกรรมที่ สร้างสรรค์ความสามัคคีในหมู่คณะ และท้ายสุดควรมีการกำหนดระเบียบการปฏิบัติต่างๆ ให้ชัดเจน ด้านสมาธิ ควรมีการแนะนำในเรื่องการทำสมาธิ และทางโรงเรียนควรจัดให้มีกิจกรรมการทำสมาธิ เป็นประจำ และยังระบุว่า ทางโรงเรียนควรจัดให้มีการอบรมด้านการทำสมาธิ และด้านปัญญา ควรมี การปฏิบัติธรรม และสันทนาธรรมอยู่เป็นประจำ และทางโรงเรียนควรจัดให้มีกัลยาณมิตรคอยแนะนำ ทางด้านหลักธรรมและควรมีการอบรมบุคคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักศีลธรรมทาง พระพุทธศาสนา ท้ายสุดได้ระบุไว้ว่าควรมีการนิมนต์พระภิกษุมาแสดงธรรมเทศนา^{๔๖}

^{๔๕} เกษร ทิธา, “ศึกษาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านสร้างแป้นดอนนาแพง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๔๖} พระมหาวิเชียร ปณณวชิโร (จันท), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษา โรงเรียนวิสุทธิโพธิ์ ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

คุชฎี สิตลวรางค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า ปัญญา รู้ความจริงชัดในอริยสัจ ๔ ซึ่งพระพุทธศาสนาอธิบายไว้หลายนัยจากมรรคมีองค์ ๘ ปรับให้เป็นหลักปฏิบัติเพื่อการศึกษาจากหยาบไปหาประเด็น เป็น ๓ ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา อันจะนำผู้ศึกษาบรรลุภาวะชีวิตที่สมบูรณ์ คือ มีปัญญาพ้นทุกข์สิ้นเชิง และเป็นเป้าหมายการศึกษาในระดับอุดมคติด้วยพระพุทธศาสนาพิจารณาเป้าหมายและหรือผลการศึกษาไว้หลายแนวทางแต่ละแนวให้สังเกตแง่มุมต่างกัน กิจกรรมการศึกษาก็สืบเนื่องมาจากไตรสิกขา เมื่อทำกิจกรรมการศึกษาก็มีกระบวนการศึกษาเกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทางศีล สมาธิ ปัญญา กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการศึกษา^{๕๗}

ดลพัฒน์ ยศธร ได้ศึกษาวิจัยการนำเสนอรูปแบบการศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธศาสตร์ ว่า รูปแบบการศึกษานี้คือ การพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์ที่เป็นการพัฒนาที่ถูกทาง (สัมมาพัฒนา) และการพัฒนาที่ได้สมดุล (สมพัฒนา) จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ด้วยการศึกษารูปแบบไตรสิกขา ที่พัฒนาคนทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งการศึกษาเช่นนี้ต้องศึกษาทั้งเนื้อหา (ปริยัติ) การลงมือปฏิบัติ (ปฏิบัติ) เพื่อให้เข้าใจปฏิจลสมุปปาท คือ กฎแห่งธรรมชาติหรือกฎของชีวิต อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จ (ปฏิเวธ) ขณะเดียวกันก็ศึกษาวิชาการอื่นๆ (วิชาทางโลก) ไปด้วย นอกจากนี้ ในกระบวนการสอนต้องประกอบไปด้วยความเป็นกัลยาณมิตรระหว่างผู้สอนและผู้เรียนด้วย^{๕๘}

เสริมศิริ อัครพัฒน์พันธ์ ศึกษาเรื่องพุทธธรรมกับงานจิตอาสา กรณีศึกษามูลนิธิฮักเมืองน่าน อธิบายหลักทฤษฎีการเป็นจิตอาสาจากการเสียสละอย่างไม่มีเงื่อนไขเพื่อก้าวไปสู่การแก้ไขปัญหาร่วมกัน การนำเอาธรรมไปแก้ไขปัญหาในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคม เช่น หลักอิทธิบาท ๔ หลักธรรมาธิปไตยของผู้นำ ตามหลักธรรมของพละ ๕ ประการ ได้แก่ ศรัทธา (ความเชื่อ) วิริยะ (ความเพียร) สติ (ความระลึกได้) สมาธิ (ความตั้งมั่น) และปัญญา (ความรู้ชัด) และหลักสังฆเวทสุ ๔ (คุณสมบัติของผู้ให้) ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตตตต มีหลักธรรมที่นำมาประยุกต์อีก คือ หลักการบริหารธรรม หลักศัพทพิราชาธรรม (ธรรมของพระราชา) อคติ ๔ หลักพรหมวิหาร หลักสารณียธรรม หลักอธิปไตย หลักสปปุริสธรรม หลักศรัทธาและหลักกตัญญูทุกเวที กิจกรรมมีการฝึกอบรม การเรียนรู้แบบบทิตาจิต เรียนรู้จากเครือข่าย เรียนรู้จากการสื่อสาร เรียนรู้จากการดำเนินการพัฒนาชุมชนทางสังคม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน กิจกรรมของมูลนิธิฯ เป็นการนำความรู้ในท้องถิ่นมาปฏิบัติให้เป็นระบบเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการปรับตัว

^{๕๗} คุชฎี สิตลวรางค์, “การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”

วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้าบทคัดย่อ.

^{๕๘} ดลพัฒน์ ยศธร, “การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้าบทคัดย่อ.

เพื่อต่อสู้กับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกใช้มิติทางวัฒนธรรมชุมชน เป็นรากฐานของการเปลี่ยนแปลงกันอย่างจริงจังเพื่อเป็นทางออกของสังคมไทยในอนาคต^{๕๙}

สรุป จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ พบว่า หลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการสามช่องทางในการพัฒนาชีวิตอย่างบูรณาการ ได้แก่ ศีล (อธิศีลสิกขา) สมาธิ (อธิจิตสิกขา) ปัญญา (อธิปัญญาสิกขา) ลักษณะอันเลิศของไตรสิกขา คือ การใช้งานเป็นเครื่องมือสำหรับฝึกพัฒนา จิตมนุษย์เข้าถึงเจตนารมณ์แห่งการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาได้สมบูรณ์ครบทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ กาย พุทธกรรม (สังคม) จิต และปัญญา แต่ยังไม่มีการวิจัยเรื่องการนำหลักไตรสิกขามาใช้บูรณาการ ในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ ซึ่งในงานวิจัยนี้จะเน้นเรื่องหลักไตรสิกขาเฉพาะในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ซึ่งได้จัดกิจกรรมที่ชาวพุทธพึงปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม ประเพณีไทยอันควรอนุรักษ์เพื่อช่วยให้ชุมชน (องค์กร) อยู่กันดี เมื่อคนมีธรรมชีวิตก็งาม สังคมก็ดี เริ่มจากกิจกรรมอันเป็นบุญกิริยาวัตถุ ๓ ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น และเพื่อจะชี้ให้เห็นความสำคัญของหลักไตรสิกขาซึ่งบูรณาการในกิจกรรมของชมรมฯ ผู้วิจัยมีความตั้งใจจะเผยแพร่รูปแบบกิจกรรมต่างๆ ซึ่งใช้ได้จริง มาเป็นเวลา ๙ ปีแล้ว นับว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ในงานวิจัยชิ้นนี้

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และประกอบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และระเบียบวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) ผู้วิจัยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ ขั้นตอนที่ ๑ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และระเบียบวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการกับหลักไตรสิกขา และแนวทางการศึกษา และเพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรมฯ โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานใน ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑.๑ ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์นัยสำคัญของคำว่า หลักไตรสิกขา และ โดยอาศัยเทคนิคการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ค้นหาข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลหลักไตรสิกขาอย่างละเอียดจากแหล่งที่มาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ประมวลคุณค่าและความสำคัญของหลักไตรสิกขา

๑.๒ ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์นัยสำคัญของคำว่า การบูรณาการ โดยอาศัยเทคนิคการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ค้นหาข้อมูลเอกสารทางวิชาการ และการวิเคราะห์เนื้อหา โดยเทคนิค (Content Analysis) ข้อมูลโดยละเอียดแนวความคิดทางการศึกษา

^{๕๙} เสริมศิริ อัครพัฒน์พันธ์, ผศ., “พุทธธรรมกับการทำงานจิตอาสา : กรณีศึกษามูลนิธิฮักเมืองน่าน”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ

เกี่ยวกับการบูรณาการแนวพุทธ ตามคำสอนพระพุทธศาสนา โดยอาศัยพระไตรปิฎกเป็นหลักอ้างอิง และเทคนิคการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการบูรณาการ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม และความครอบคลุมของข้อมูลซึ่งใช้ภายในขอบเขตการวิจัยครั้งนี้

๑.๓ ผู้วิจัยศึกษาและประเมินผลการจัดกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ ในรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขา ผู้วิจัยอาศัยเทคนิควิจัยเอกสารสำคัญทางพระพุทธศาสนา และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) เพื่อให้ทราบผลของการจัดกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์

๑.๗.๒ ขั้นตอนที่ ๒ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และระเบียบวิธีวิจัยบรรยาย (Descriptive Research) การวิเคราะห์การบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ซึ่งปฏิบัติจริง แบบประสบการณ์ตรง และศึกษาวิจัยภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) บุคคลผู้ที่เกี่ยวข้อง กับกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร จำนวน ๕๐ คน แบ่งเป็น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นบุคคลภายในกรมสรรพากร ๕๐ คน และบุคคลภายนอกกรมสรรพากร ๕ คน โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์เอง และมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ซึ่งมีคุณสมบัติตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

๑. เป็นผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาโท หรือระดับปริญญาตรี หรือ ๙ ประโยค หรือพุทธปรัชญาพุทธศาสนา หรือ

๒. เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับชมรมฯ หรือสนใจเรื่องการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ในแต่ละสถาบัน ได้แก่ ชมรมพุทธธรรม โรงพยาบาลรามารัตน์ สถาบันการศึกษา สถาบันพระพุทธศาสนา หรือ

๓. เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมพุทธศาสนา หรือทางการศึกษายอมรับ หรือ

๔. มีผลงานด้านงานสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นที่ประจักษ์ หรือ

๕. เป็นผู้ที่เคยปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา ดำเนินการโดยการนำผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลตลอดจนการตรวจสอบมีผลงานด้านงานสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นที่ประจักษ์ หรือ ระบุผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๔ ท่าน ได้แก่

๕.๑ ศาสตราจารย์จางค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕.๒ พระศรีคัมภีร์ญาณ,รศ.ดร. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปัจจุบันท่านฯ มีสมณศักดิ์ที่ พระราชปริยัติกวี ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕.๓ พระครูธรรมธรรชิต คุณวโร วัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม อาจารย์ประจำศูนย์จิตตปัญญา มหาวิทยาลัยมหิดล ปัจจุบันท่านฯ มีสมณศักดิ์ที่พระครูปลัดสัมพัฒน์ศีลาจารย์ฯ (ธรรมชิต คุณวโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน

๕.๔ ศาสตราจารย์จางค์ อติวัฒน์สิทธิ์ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๗.๓ ขั้นตอนที่ ๓ ประเมินผลของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร โดยการรวบรวมข้อมูลจากขั้นตอนที่ ๒ มาทำการตรวจสอบและวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อประมวลเป็นองค์ความรู้ พร้อมทั้งปรับปรุงความเหมาะสม

ในการนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพแล้วสรุป เพื่อ อภิปรายผลในการวิจัย และพร้อมเสนอแนะการวิจัยครั้งนี้

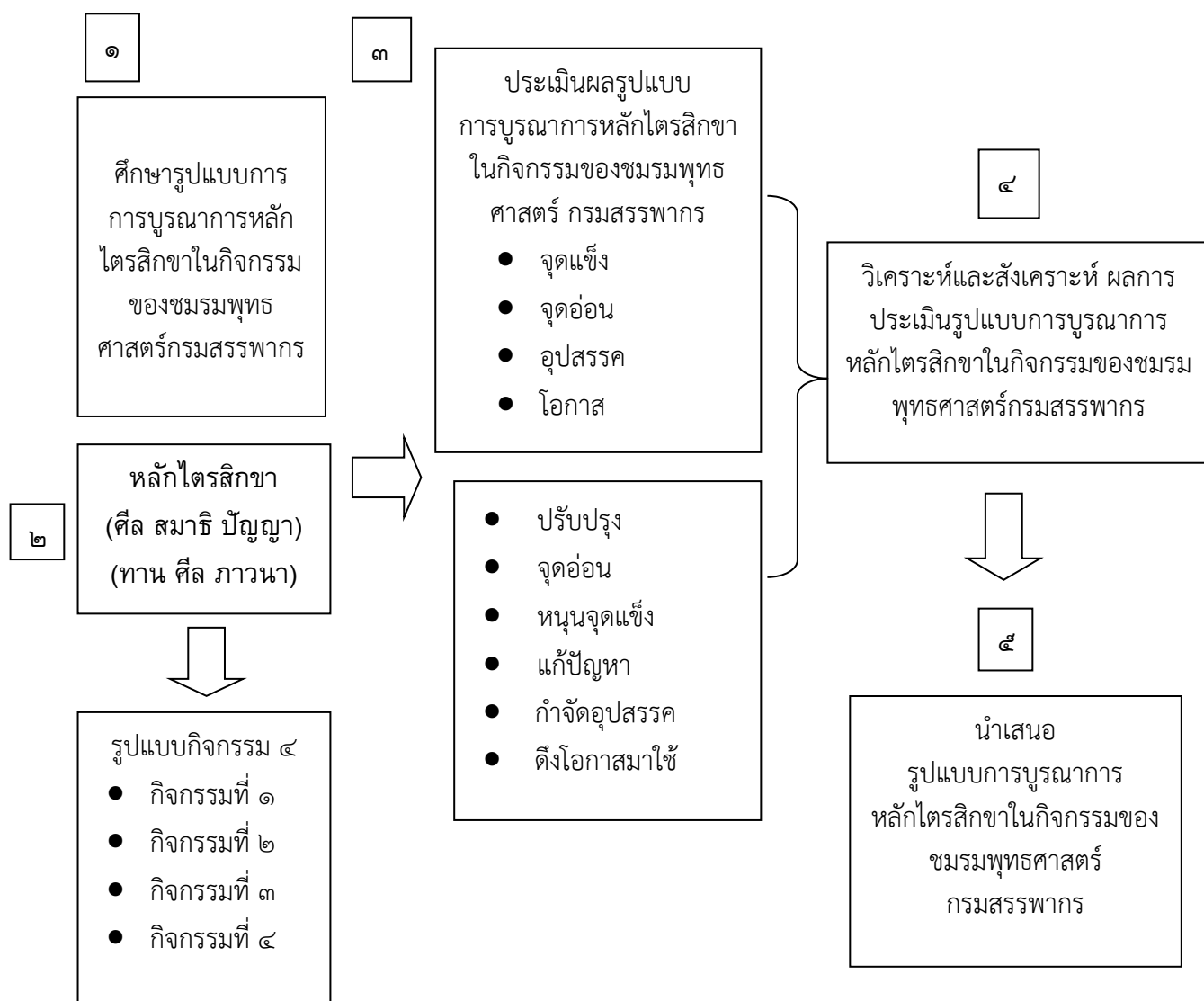
๓.๑ ผู้วิจัยสรุปเอกสารที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) จากขั้นตอนที่ ๒ นำมาวิเคราะห์เพื่อพัฒนารูปแบบฯ ต่อไป

๓.๒ เมื่อผู้วิจัยศึกษาและประเมินผลและวิเคราะห์แล้ว ปรากฏว่า รูปแบบที่ใช้ย่อมมีประสิทธิภาพ ได้รับความพึงพอใจอย่างมากด้วยเกณฑ์เชิงคุณภาพ (สัมภาษณ์เชิงลึก)

๓.๒ การดำเนินการตรวจสอบ ประเด็นในการตรวจสอบ การยอมรับผลการตรวจสอบ ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการนำเสนอข้อมูล ใช้เกณฑ์เชิงคุณภาพร่วมกับเกณฑ์เชิงปริมาณในการตอบรับที่เป็นเสียงข้างมากของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเห็นต่อรูปแบบฯ เป็นเกณฑ์ในการยอมรับผลการตรวจสอบ จากนั้นผู้วิจัยจึงสรุป เรียบเรียงและนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ต่อไป

๓.๓. สรุปและนำเสนอผลงานวิจัย

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๙.๑ ทำให้ทราบที่มาของชมรมพุทธศาสตร์และกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์
กรมสรรพากร

๑.๙.๒ ทำให้ได้ผลจากการประเมินรูปแบบหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธ
ศาสตร์ กรมสรรพากร

๑.๙.๓ ทำให้ทราบองค์ความรู้ใหม่จากการพัฒนารูปแบบหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของ
ชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง

บทที่ ๒

ศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขา ในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์สภาพการและผลการดำเนินกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ซึ่งผู้วิจัยกำหนดประเด็น คือ (๑) การจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร (๒) หลักไตรสิกขา (๓) รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร (๔) สรุป ดังนี้

๒.๑ การจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

การจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ผู้วิจัยกำหนดประเด็น ๑) ความเป็นมา ๒) หลักการและเหตุผล ๓) วัตถุประสงค์ ๔) ข้อบังคับ ๕) หน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

๒.๑.๑ ความเป็นมา

ชมรม คือ ที่พัก ที่พักชั่วคราว ที่ชุมนุมกัน ที่ประชุมของหมู่พวก หรือของกลุ่มบุคคลที่มีจุดประสงค์เพื่อประโยชน์บางประการร่วมกัน เช่น ชมรมนักร้อง ศิลป์ ชมรมดนตรีไทย ชมรมถ่ายภาพ ชมรมชาวพุทธ เป็นต้น ชมรมไม่เป็นนิติบุคคล ใครคิดจะตั้ง ก็ตั้งขึ้นมาได้ทันที การตั้งจึงขึ้นอยู่กับสมาชิกชมรมว่าจะร่างข้อบังคับ หรือระเบียบอะไรก็ตกลงกันเอง ชมรมควรมีจุดประสงค์ว่าตั้งชมรมขึ้นมาเพื่ออะไร และอยากทำอะไร รวมทั้งควรประกาศจุดยืนให้เป็นที่รู้จักในหมู่สมาชิกและสังคมภายนอกจะได้ทำงานได้อย่างมีกรอบวัตถุประสงค์ที่เป็นบันทึกลายลักษณ์อักษร เป็นประโยชน์และชอบด้วยกฎหมาย ในงานวิจัยชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาครบรอบ ๑๐ ปี จัดว่าไม่เป็นที่พักชั่วคราวตามนิยามศัพท์ทั่วไป

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ กรมสรรพากรอนุมัติจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ โดย ดร.สาธิต รังคศิริ ขณะนั้นมีตำแหน่งที่ปรึกษากรมสรรพากร ด้านยุทธศาสตร์การจัดเก็บภาษี (กลุ่มธุรกรรมทางการเงิน การธนาคาร) โดยผู้วิจัยได้เสนอเรื่องขอจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรขึ้น ผ่านสำนักบริหารทรัพยากรบุคคล ด้วยความเห็นชอบของนายวสันต์ วัฒนศิริ ผู้อำนวยการสำนักบริหารทรัพยากรบุคคล เนื่องจากกรมสรรพากรขาดศูนย์รวมในลักษณะชาวพุทธที่ควรมีกิจกรรมของชาวพุทธที่ยังให้เกิดการเห็นย่นำการพัฒนาศักยภาพในการพัฒนาชีวิตเชิงบูรณาการหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาที่เป็นรูปธรรม เพื่อตระหนักถึงการทำความดี ด้วยการน้อมนำจิตใจในเป็นไปในทางประพฤติสุจริต และมีความซื่อสัตย์ เสียสละ มีจิตอาสาต่อกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ผู้วิจัยศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาระดับปริญญาโทอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีความรู้ความเข้าใจหลักการฝึกอบรมในทางพระพุทธศาสนา ในหลักการพัฒนามนุษย์ด้วยหลัก

ไตรสิกขา เมื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมในกระบวนการเรียนวิชากรรมฐาน สามารถปรับเปลี่ยนชีวิตจิตใจของมนุษย์ได้จริง^๑ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าเพราะเหตุใดกรรมสรรพากรมีอายุถึง ๙๔ ปี แต่ไม่มีชมรมพุทธ (ขณะนั้นยังไม่ได้ตั้งชื่อชมรมฯ) และประกอบกับนายสุเทพ พงษ์พิทักษ์ ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการสอบบัญชีภาษีอากร ท่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้ขอเรียนเชิญท่านฯ เป็นประธานชมรมฯ ในขณะนั้น ผู้วิจัยได้เสนอความคิดเห็นแนวทางการจัดตั้งชมรมฯ พร้อมทั้งวัตถุประสงค์ของชมรมฯ จากนั้น ท่านฯ ลงนามเป็นประธานชมรมพุทธศาสตร์เสนอรายงานจัดตั้งและวัตถุประสงค์ต่อคณะผู้บริหารระดับสูงของกรมสรรพากร ซึ่งได้รับการอนุมัติเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒ กลุ่มเพื่อนข้าราชการที่มีความรู้จักคุ้นเคยกันมีแนวคิดไปในแนวทางเดียวกันนี้เห็นว่าเป็นประโยชน์ได้ตกลงรวมตัวเป็นคณะผู้ก่อตั้งชมรมพุทธศาสตร์ เพื่อเป็นศูนย์รวม “กิจกรรม” อันเป็น “บุญ” ตามหลักพระพุทธศาสนาได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประกอบด้วย ทาน ศีล ภาวนา^๒ ซึ่งปรากฏในกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีของชาวไทยที่สืบเนื่องจากหลักพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เป็นอันมาก กิจกรรมจึงเป็นเครื่องมือรักษาคำสอนให้กับชุมชนได้รับประโยชน์ และประพาสปฏิบัติอย่างถูกต้อง^๓ เป็นรูปธรรม^๔ ได้ดี

เป้าหมายหลักคือ การพัฒนาความสุขในด้านไร้อาภิส เน้นการเกื้อกูล ยิ่งสุขกันได้มากคนก็เท่ากับได้ส่งเสริมสังคมให้มีความสุขมากเท่านั้น จากหลักการ “ยิ่งให้ ยิ่งได้” สุดท้ายก็เพื่อเกื้อกูลโลกและสังคม ตามหลักพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงเน้น ด้วยพระดำรัสประโยชน์ที่ถือว่าสำคัญมาก คือพุทธพจน์ “จรถ ภิกขเว จาริกัม พุพฺพชนิตาย สุขาย โลกานกมฺปาย” แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของคนจำนวนมาก เพื่อเกื้อกูลแก่โลก”^๕ เป็นการปฏิบัติเข้าถึงธรรมในข้อนี้ด้วย^๖ และธรรมะก็จะเป็นยารักษาใจให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมี การเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายนี้ เป็นกฎของธรรมของโลก เมื่อรู้จักกฎของโลก เราควรพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมจะพัฒนาตนเองอย่างมีคุณภาพ ในฐานะองค์กรหนึ่งในรัฐบาลการจัดตั้งชมรมฯ ทำบุญให้ได้ประโยชน์ครบหลักไตรสิกขา

^๑ สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, Taipei: มปป., ๒๕๔๘.

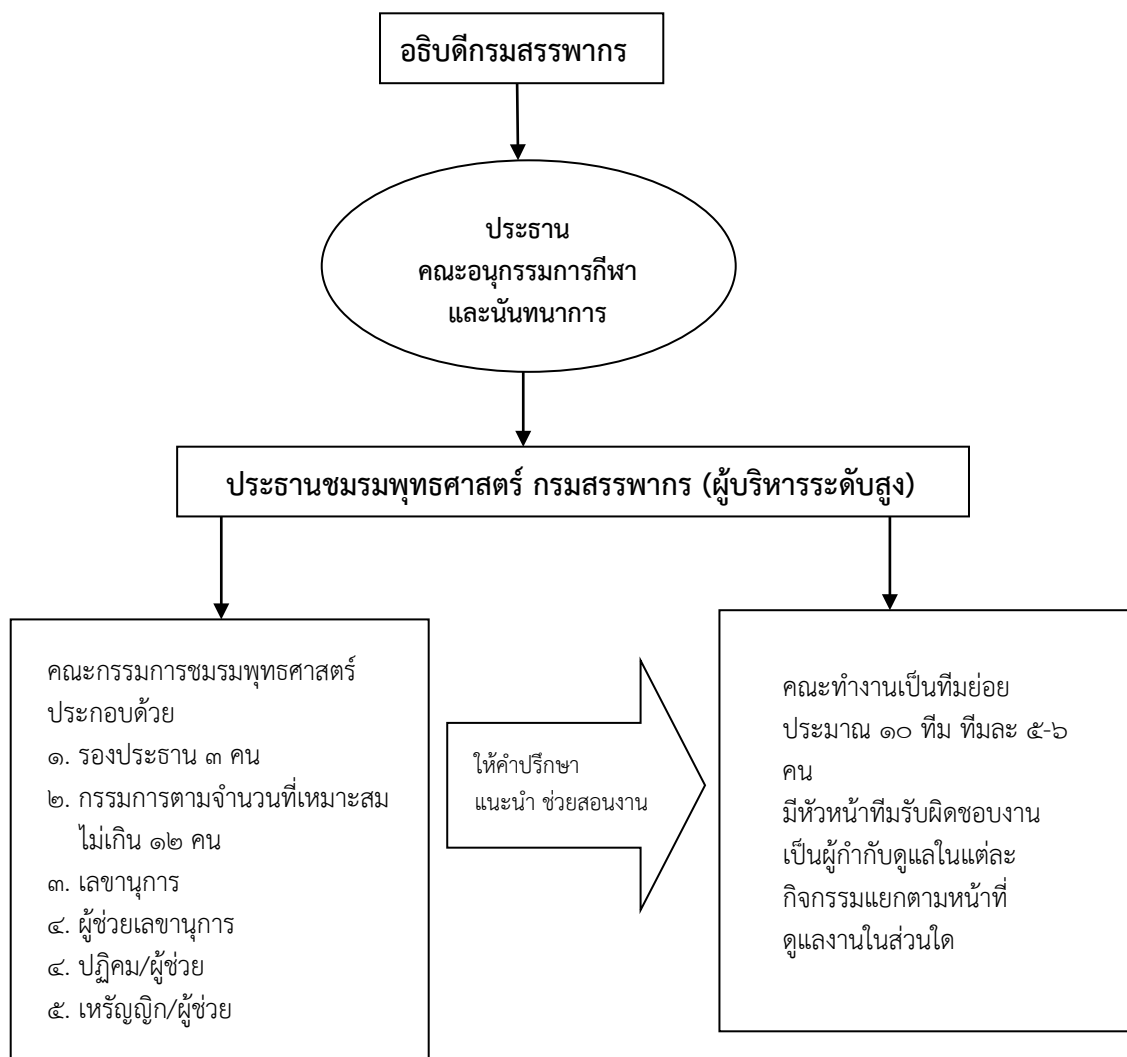
^๒ พระศรีคัมภีรญาณ, “ไตรสิกขา : ในฐานะวิถีการพัฒนาชีวิตเชิงบูรณาการ”, **พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม**, รวบรวมโดยคณะกรรมการฝ่ายวิชาการงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๙.

^๓ นิภาภัทร อยู่พุ่ม, “การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก”, **บัณฑิตปริทรรศน์** ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๖), : ๑๒๙ – ๑๓๐.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **บทนำสู่พุทธธรรม : ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๔., พระมหาสมบุญ ณ วชิรวิหาร, ดร., “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับเบญจศีล”, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๖) : ๓๕๒.

^๕ สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^๖ สุเทพ พงษ์พิทักษ์, รายงานการประชุมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร, ครั้งแรก มิถุนายน ๒๕๕๒.

ภาพที่ ๒.๑ แสดงขั้นตอนกระบวนการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรชุดแรก จำนวน ๒๔ คน ได้รับการแต่งตั้งตามคำสั่งคณะอนุกรรมการกีฬาและนันทนาการ ที่ ๑/๒๕๕๒ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ข้อ ๑ ให้แต่งตั้งคณะกรรมการประกอบด้วย ๑. นายสุเทพ พงษ์พิทักษ์ นักตรวจสอบภาษีอากร (อำนาจการสำนักมาตรฐานการสอบภาษีอากร) ประธานกรรมการ และลำดับที่ ๒๓ นางสาวสุทิพร รัตนธร์ ศรีธธา นิติกรชำนาญการ กรรมการ/เลขานุการ สั่งเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒ มีการประชุมครั้งแรกอย่างเป็นทางการหลังจากคำสั่งกรมสรรพากรแต่งตั้งคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๒ ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานสอบภาษีอากร ขณะนั้นเป็นประธานชมรม การจัดประชุมร่วมกันจึงเป็นไปได้ไม่ง่าย ทุกคนต้องเลือกเวลาที่สามารถปลีกตัวจากงานในหน้าที่โดยตรง การกำหนดเวลาประชุมดำเนินการจัดประชุมก่อนจัดกิจกรรมผู้ประสานงานจึงต้องขอทราบวันที่ประธานสามารถเข้าประชุมได้เป็นอันดับแรก โดยจะรับฟังความเห็นของคณะกรรมการ และทีมงาน ซึ่งให้ความร่วมมือเข้าประชุม เพื่อกำหนดวางระบบการทำงานเพื่อ มีผู้รับผิดชอบโดยแบ่งหน้าที่ ออกให้ชัดเจน และคณะทำงานสามารถ

สอบถามปัญหา ข้อขัดข้องในวิธีการได้ทุกขั้นตอนการจัดกิจกรรม อีกทั้งสามารถคาดการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต เมื่อคณะทำงานแจ้งให้ที่ประชุมทราบ เพื่อช่วยกันหาทางแก้ปัญหา ข้อขัดข้องต่างๆ นั้น งานบางงานเหมาะกับ บุคลากรหลัก ได้แก่ผู้วิจัยดำรงตำแหน่งเลขานุการชมรมฯ ตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ถึงปัจจุบัน มีหน้าที่รับผิดชอบในทุกกิจกรรมฯ ของชมรมฯ จะเกี่ยวข้องกับหน่วยงานในกรมฯ มีการประชุมประจำปีเป็นไตรมาส หรือตามความเหมาะสม ระบบและขั้นตอนในการจัดประชุมคณะกรรมการจึงใช้วิธีเดียวกับระบบงานราชการทุกประการ ท่านประธานชมรมฯ เป็นคณะผู้บริหารระดับสูง ดังนั้นการใช้เวลาในการเข้าประชุมมักยากลำบาก แต่คณะกรรมการมีความเสียสละและมุ่งประสงค์ให้ชมรมดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นระบบที่ต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืน

ภาพที่ ๒.๒ การประชุมคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรครั้งแรก

ในการประชุมครั้งแรก คณะกรรมการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการแต่ละลำดับ ตั้งแต่ ๑) ประธานชมรมมีหน้าที่ความรับผิดชอบในเรื่องใดบ้างมีกรอบอำนาจชัดเจน และหากสงสัยมีความขัดข้องในเรื่องอำนาจหรือหน้าที่ในความรับผิดชอบจะนำมาเป็นประเด็นในวาระการประชุมต่อไป หรือ ใช้วิธีสอบถามกันโดยตรง ประธานชมรมจะเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจในทางเลือกต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรม ได้มีมติร่วมกันมีความเห็นร่วมกันกำหนดรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ๒) รองประธาน มีหน้าที่ความรับผิดชอบทำการแทนประธานได้ทุกเรื่องเว้นแต่เรื่องการเงิน เพราะ ระบุให้ประธานชมรมเป็นผู้มีชื่อในสมุดเงินฝากชื่อชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร การถอนเงินทุกครั้งประธานต้องลงนามในใบถอนเงิน ๑ ใน ๓ ของชื่อกรรมการชมรมที่ทำหนังสือขอตกลงไว้กับธนาคารกรุงไทยจำกัดมหาชน สภากรมสรรพากร ๓) ประธานที่ปรึกษาคณะกรรมการชมรม ท่านมีอำนาจหน้าที่ให้คำปรึกษาในเรื่องการดำเนินกิจกรรม แต่ไม่ใช่ผู้ตัดสินใจ มติที่ประชุมจะเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ จะเห็นได้ว่า การทำงานในชมรมพุทธศาสตร์มีระบบที่ถูกต้องสามารถทบทวนเงื่อนไข มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ทุกเรื่องทุกกรณี ๓) เลขานุการชมรม ตำแหน่งเลขานุการเป็นผู้ประสานงานกิจกรรมทุกกิจกรรม รับผิดชอบกำกับดูแลงานทุกงานทุกเรื่องในรายละเอียดสามารถตอบคำถามต้นสายปลายเหตุ รายละเอียด เลขานุการต้องสามารถแสดงผลในเรื่องของชมรมได้ทั้งหมด เป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนชมรม เป็นผู้กำหนดทิศทางของชมรม กล่าวว่าเป็นผู้อธิบายต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ได้

๔) เพรียญฎิก มีหน้าที่ความรับผิดชอบเรื่องรายรับ-รายจ่าย การเงิน พัสดุ และอุปกรณ์ สมบัติของชมรมทั้งหมด ทำบัญชีรายละเอียดรายรับ-รายจ่ายรายสัปดาห์ รายเดือน รายกิจกรรมของชมรมสามารถนำมาแสดงเปิดเผยในที่ประชุมคณะกรรมการได้ตลอดเวลา และตอบข้อซักถามในเรื่องบัญชีรายรับ-รายจ่ายได้ ๕) ปฎิคม มีหน้าที่รับผิดชอบด้านประชาสัมพันธ์ และรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร เกิดขึ้นจากการกำหนดขั้นตอนของคณะกรรมการที่ได้ร่วมประชุมกันซึ่ง ได้แก่ ๑. การถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร ๒. การช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๓. การสวดมนต์ นั่งสมาธิ ๔. การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะกล่าวอธิบายในรายละเอียด ในหัวข้อ ๒.๓ รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

หลักพุทธธรรมในการทำงานชมรมฯ หมายถึง การนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมของชาวพุทธมีมานานแล้วในมิติทั้งด้านลึกและกว้าง^๗ ตามหลักการพระพุทธศาสนาเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมอย่างสอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ และวิถีชีวิตในการพัฒนาได้ ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนามนุษย์ ๒) การพัฒนาด้านสังคมและเศรษฐกิจ ๓) การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม โดยหลักการวิธีแก้ปัญหาของมนุษย์โดยมนุษย์เอง ที่ตรงตัวเหตุปัจจัยเป็นกลางๆ ไม่จำกัดเฉพาะข้างนอก ข้างใน พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้มนุษย์มองปัญหาของตนที่ตัวมนุษย์ และแก้ไขด้วยการลงมือทำด้วยความเพียรพยายามตามเหตุผล^๘ การช่วยเหลือสังคม (องค์กร) ในฐานะชาวพุทธเริ่มตั้งแต่สมัยพุทธกาล และมีต่อเนื่องมาในกลุ่มของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่กลุ่มประเทศแถบยุโรป อย่างไรก็ตาม สามารถแบ่งกลุ่มความสนใจเป็นด้านสันติภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสิทธิมนุษยชน ด้านสุขภาพ ตลอดจนการเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาของสังคมด้านต่างๆ ในการพัฒนา^๙ ในองค์กรก็เช่นเดียวกัน

การทำงานจิตอาสาต้องใช้หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันของชมรมฯ อันมิสามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาดว่ามีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน^{๑๐} โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น การเป็นหัวหน้า การเป็นผู้นำ ตามหลักพุทธธรรมสามารถนำมาแก้ปัญหาจริยธรรมของผู้นำที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านที่ดีแก่ผู้นำผู้ปกครองและผู้บริหารบ้านเมืองระดับต่างๆ ซึ่งผู้นำที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีหลักธรรมในการเป็นผู้นำและคุณสมบัติของผู้นำที่ดี นั้นหมายถึงความเป็นผู้มีศรัทธาในตัวเองทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ และความสามารถ พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างชาญฉลาดและประสบความสำเร็จหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

^๗ Sallie B. King, *Conclusion : Buddhist Liberation Movement in Asia*, (New York : State University of New York Press), ๑๙๙๖, P. ๔๓๔

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บ.สธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๙๑๗.

^๙ Christopher S. Queen, “ *Introduction : A New Buddhism* ” *Engaged Buddhism in the West*. Boston : ZWisdom Publication), 1999. P. 15-17.

^{๑๐} Bhikkhu Rewana Dhamma, “The Human and Environmental Crisis : A Buddhist perspective”, *Social Engaged Buddhism For the New Millennium. Essays in Honor of The Ven. Phra Dhammapitaka, (Phikkhu P.A.Payutto)*, on his ๖๐ rs birthday anniversary (Suksit Saim) Bangkok : 1999, P. 496.

สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานด้านจิตอาสา ได้แก่ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อคติ ๔ พละ ๕ สาราณียธรรม ๖ และความกตัญญูกตเวทิตา ตามรายละเอียด ดังนี้

๑ พรหมวิหารธรรม ๔

พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ผู้บริหาร ที่จำเป็นต้องประพฤติปฏิบัติ มี ๔ ประการ ได้แก่

๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มิใช่ต่อมิตร ต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง กล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข

๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยเหลือให้ประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์โศก ในอันจะปลดปล่อยบำบัดความเดือดร้อนของปวงประชารวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย

๓) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองประสบความสำเร็จ ในหน้าที่การงาน ก็จะรู้สึกชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น

๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็น ด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง ไม่เข้าเติมเมื่อผู้อื่นประสบ ความทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรม คือ การกระทำของเขาเอง ว่า เขาเป็นผู้กระทำขึ้นอันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ^{๑๑}

๒ หลักอิทธิบาท ๔^{๑๒}

อิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ได้แก่

๑) ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และ ปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒) วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๓) จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ ปลดปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

๔) วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) คือ หมั่น ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจ ตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อสงสัยหย่อยในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้น วิธีแก้ไข ปรับปรุง เป็นต้น

๓. หลักสังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ ๔^{๑๓} หมายถึง คุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเพื่อ เกื้อกูล หรือหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒.

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓., อภิ.วิ. ๓๕/๕๐๕/๒๕๒.

^{๑๓} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๓/๒๐๖., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๕๕.

๑) ทาน คือ การให้ ได้แก่ การสงเคราะห์หรือช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการให้สิ่งของของตนให้แก่ผู้ต้องการ ผู้ขาดแคลนหรือผู้เดือดร้อน สิ่งของที่นำมาให้นั้นต้องเป็นสิ่งของที่ได้มาโดยสุจริตเป็นประโยชน์ คือ ผู้ให้ก็เป็นสุข อิ่มเอิบใจ ผู้รับสามารถบรรเทาทุกข์ ความเดือดร้อนได้เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

๒) ปิยวาจา คือ การเจรจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ (ไม่หยาบ) และถ้อยคำที่มีประโยชน์ (ไม่เพ้อเจ้อ) ถ้อยคำที่จริง (ไม่โกหก) และถ้อยคำที่ไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น (ไม่ส่อเสียด) ประโยชน์ของปิยวาจา ได้แก่ ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้พูด จึงให้ละเว้นความชั่ว ทำการงานสำเร็จ เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตและการงานยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ๔ อย่างได้แก่ ๑) เว้นจากการพูดเท็จ ๒) เว้นจากการพูดส่อเสียด ๓) เว้นจากการพูดคำหยาบ ๔) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๓) อตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่น รู้จักเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ความสะดวกสบาย ไม่เสียตายแรงกาย แรงใจ เพื่อผู้อื่น

๔) สมานัตตา คือ การวางตนให้เหมาะสม หมายถึงการปฏิบัติตนเสมอดันเสมอปลาย รู้จักวางตนเหมาะสมกับสถานะของตน มีจิตใจมั่นคงไม่อ่อนไหว ไม่เปลี่ยนแปลงง่าย และดำรงตนไว้ไม่ให้ตกไปในความชั่ว คือ ไม่ลืมนั่น^{๑๔}

ดังนั้น สังคหัตถ์นี้ เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่น และยอมยิตเหนี่ยวใจมนุษย์ให้จับกลุ่มกันเป็นสังคม ก้าวสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดังนั้น สังคหัตถ์จึงแปลว่า วิธีสงเคราะห์หมายถึงวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น ที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือให้เกิดความรักใคร่นับถือ ที่รักใคร่นับถืออยู่แล้ว ให้สนิทสนมยิ่งขึ้น โดยความหมายที่เข้าใจง่าย ๆ สังคหัตถ์ คือ วิธีทำให้คนรักกัน ที่เป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยดี และความเจริญก้าวหน้า ทั้งส่วนตัว และส่วนรวม ความรักใคร่นับถือกัน เป็นสิ่งจำเป็นแก่สังคมเพียงใด สังคหัตถ์ ทั้ง ๔ ประการนี้ มีความจำเป็นเพียงนั้นต่อสังคม

๔. หลักอคติ ๔

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้ปกครอง ที่ต้องละเว้นอคติ ๔ ให้ได้ เพราะเป็นทางประพฤติดีที่ผิด เป็นหาญธรรมในสังคมอย่างยิ่ง อคติ แปลว่า ฐานะอันไม่พึงถึงทางความประพฤติ ผิด ความไม่เที่ยงธรรม หรือความลำเอียง มี ๔ อย่าง คือ

๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ เพราะพอใจ หรือเพราะรักในผู้นั้น จึงทำให้ผู้นั้นได้ดีเป็นคนเด่นของสังคม

๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ไม่ชอบหน้า ไม่พอใจผู้นั้น แม้เขาทำดีเพียงใด ความดีไม่ปรากฏ

๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา ไม่รู้ความจริง ไม่เห็นความดีของเขามากเห็นผิดพลาดไป

^{๑๔} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, พุทธวิธีครองใจคน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๗๔-๗๕.

๔) ภัยาคติ ลำเอียงเพราะความขลาดกลัว อาจจะกลัวเพราะเขามีเงินทอง มีอำนาจ มีญาติพี่น้องใหญ่โตกว้างขวางในสังคม^{๑๕}

๑. พละ ๕

พละ ๕ ธรรมอันเป็นกำลัง หมายถึง สภาพที่มีความคงทน ไม่หวั่นไหว มี ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) สัทธา เป็นความเชื่อ เลื่อมใส มีความเชื่อมั่น
- ๒) วิริยะ ความเพียรพยายาม มีความอดทน
- ๓) สติ ความระลึกได้ ไม่พลั้งเผลอ ป้องกันความประมาท
- ๔) สมာธิ ความตั้งมั่น เป็นกำลังให้อดทน
- ๕) ปัญญา ความรู้ชัด รู้เหตุผล ตามความเป็นจริง เป็นกำลังทำให้อดทน ไม่หวั่นไหว เพิ่มเสริมกำลังศรัทธาให้เพิ่มขึ้นอีก^{๑๖}

๒. หลักสารณียธรรม ๖

สารณียธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันอยู่เสมอ หมายถึงธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยไมตรี สงเคราะห์ เอื้อเฟื้อต่อกัน จนทำให้เกิดความรักใคร่สมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวกัน คิดถึงและระลึกถึงกันอยู่เสมอ มี ๖ ประการ ได้แก่

๑) เมตตาทายกรรม คือ การกระทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง การแสดงกิริยาอาการที่สุภาพต่อเพื่อนมนุษย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ให้ความช่วยเหลือกัน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกัน

๒) เมตตาวจีกรรม คือ การแสดงออกถึงความเมตตาปราณีต่อกันทางวาจา หมายถึง การบอกแจ้งในสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนตักเตือนในทางที่ถูกที่ควรด้วยความปรารถนาดี มีวาจาสุภาพ ให้ความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตา मनกรรม คือ การตั้งใจปรารถนาดีต่อกันกับเพื่อนร่วมสังคม หมู่คณะเดียวกัน มีจิตคิดทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน มองในแง่ดี ไม่มีความระแวงสงสัยในกันและกัน

๔) สาธารณโภคี คือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันกันและกัน หมายถึง การแสดงความเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารีด้วยการแบ่งปัน แจกจ่าย ลาภผล สิ่งของตนได้มาโดยชอบธรรมให้ทุกคนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ประโยชน์ร่วมกัน

๕) สีสสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีศีล หมายถึงความประพฤติเสมอเหมือนกันกับบุคคลอื่น หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ ดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม เคารพกตिका ระเบียบของสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) ทิฐิสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีทิฐิ หรือความเห็นเสมอกัน หมายถึง การปรับความคิดเห็นเข้าหากัน การให้ความเคารพ ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น กล่าวคือ ยอมรับความ

^{๑๕} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๓๙.

^{๑๖} ข.ป. (ไทย) ๓๑/๒๒๐.

คิดเห็นของคนหมู่มากแม้จะไม่ถูกใจก็ตาม ยึดถือหลักอุดมคติแห่งความดีงาม หรือมีจุดมุ่งหมายสูงสุดอันเดียวกัน^{๑๗}

๓. ความกตัญญูกตเวทิตา

ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนี้ ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งต่างๆ เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ส่วนจิตมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้น ในทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตที่ดี ที่ถูกต้อง ก่อให้เกิดความรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย^{๑๘}

นอกจากนี้ ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ผู้ที่มีความกตัญญูย่อมทำให้ตนเองมีความสุข และทำให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย จากการศึกษา พบว่า พระพุทธศาสนากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลที่หายากมี ๒ จำพวก ได้แก่

๑) บุพพการี ผู้ทำอุปการะก่อน

๒) กตัญญูกตเวทิตา ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วตอบแทน^{๑๙}

บุพพการีบุคคล กับ กตัญญูกตเวทิตาบุคคล คือบุคคลที่มาคู่กันเสมอ เพราะมีผู้ทำอุปการะก่อน^{๒๐} จึงมีผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน^{๒๑} และเป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะว่าหมู่มสัตว์ใหญ่ภูฏอกวียาครอบจำ ยากที่จะมองเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นได้^{๒๒}

เพราะฉะนั้น ความกตัญญูต่อบุคคลหรือสิ่งอื่นๆ เป็นการตีความคำสอนพระพุทธศาสนาตามสภาพสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้นๆ ทำให้พุทธศาสนิกชนมีหลักความเชื่อถือ และประพฤติปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนา อันส่งผลให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นพุทธศาสนิกชนที่เป็นแบบอย่างของคนทั่วไปที่มีความกตัญญูกตเวทิตา แสดงออกให้กว้างขวางและสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ดังนั้น ความกตัญญูจึงมิใช่มีขอบเขตอยู่แค่มนุษย์กับมนุษย์ แต่มีกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ สัตว์ พืช ป่าไม้ แม่น้ำ ลำคลอง อากาศ ธรรมชาติ ทำให้เอื้อประโยชน์แก่กันและกัน ในฐานะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงควรมีความกตัญญูต่อธรรมชาติอย่างยิ่ง โลกจะรอดเพราะกตัญญู

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑.

^{๑๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๙.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๒๒} มงคล. (ไทย) ๒/๓๖๓/๒๗๖.

^{๒๓} และเป็นคุณธรรมที่ทำให้สรรพสิ่งอยู่รวมกันด้วยความรักผูกพันเมตตาต่อกันอย่างกลมกลืนและสมดุล^{๒๔}

๔. อุบาสกธรรม

หลักอุบาสกธรรม ๕ ประการ^{๒๕} ได้แก่

๑. เป็นผู้มีศรัทธา ประกอบด้วยปัญญา ต้องมีความเชื่อมั่นระดับมั่นคงในพระรัตนตรัยอย่างไม่หวั่นไหว ไม่แกว่งไกว ไม่ม่นงาย ถือธรรมเป็นใหญ่และสูงสุด เชื่อในบุคคลและในสิ่งที่ควรเชื่อตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ๔ ประการ คือ ๑.เชื่อว่าพระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจริง ๒.เชื่อว่ากรรมดีกรรมชั่วมีจริง เชื่อว่าผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีจริง และ๓.เชื่อว่าสรรพสัตว์มีกรรมเป็นของตน ๔.เชื่อว่า ทำดีดี ทำชั่วชั่ว

๒. มีผู้มีศีลบริสุทธิ์ ตั้งตนอยู่ในศีล ๕ อันเป็นพื้นฐานของอุบาสก อุบาสิกา ไม่ต่างพร้อย ไม่ขาด ไม่ทะลุ และเป็นผู้มีสมาธิมีความประพฤติเลี้ยวซีกเป็นแบบอย่างได้ด้วย อีกทั้งควรถือศีลอุโบสถตามกาล เพื่อพัฒนาตนให้มีความสุขพึงพาวัตถุน้อยลง ลดการเบียดเบียนและเกื้อกูลแก่ผู้อื่นให้มากขึ้น

๓. เป็นผู้ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อบงก เป็นผู้มุ่งหวังผลจากการกระทำด้วยความเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่ตื่นข่าวเล่าลือโซ่กลางเรื่องของขลังมงคลไม่หวังผลจากการขออำนาจดลบันดาล เพราะพระพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้าดลบันดาล ให้เชื่อหลักการคำสอน

๔. เป็นผู้ไม่แสวงเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ไม่แสวงหาหิรัญยถกขิ โฉนนอกพระพุทธศาสนา ไม่ไขว้คว้าเขตบุญขุนคลัง ผู้เฝ้าศกดิ์สิทธิ์ นอกหลักพระพุทธศาสนา แต่ให้แสวงหาพระภิกษุสงฆ์สุปฏิปันโนของพระพุทธศาสนา ควรแก่การทักษิณาและจ้เป็นบุญเขตชั้นยอดของชาวโลก

๕. เป็นผู้บำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา มีความริเริ่มกระทำการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการกุศลตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขวนขวายในการทำบุญบำรุงพระพุทธศาสนา โดยเป็นผู้อุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนา

๒.๑.๒ หลักการและเหตุผล

(๑) มิติเรื่องจิตอาสาในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้กำเนิดขึ้นมาในชมพูทวีป หรือประเทศอินเดีย ภายหลังจากการที่เจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกผนวชจากศากยวงศ์ เพื่อแสวงหาทางหลุดพ้นจากความทุกข์ โดยใช้เวลา

^{๒๓} พุทธทาสภิกขุ, **โลกรอดเพราะกตัญญู**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สืบอายุพระศาสนา, ๒๕๕๙), หน้า ๔.

^{๒๔} นางสุทธิพร รัตนธรร ฐรธา, “ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **หลักสูตรอารยชน**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สว, ๒๕๕๔), หน้า ๘๙ – ๙๐., แก้ว ชิตตะขบ, **รวมวิชานักธรรมตรี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔๐.

หาความรู้ ๖ ปี ตรัสรู้อนตรสัมมาสัมโพธิญาณที่ทรงค้นพบทางหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง เพื่อให้พระธรรมคำสอนแผ่ไปในมวลมนุษยชาติและเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม พระองค์จึงทรงวางหลักและวิธีปฏิบัติในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนให้แก่เหล่าพระสาวก ซึ่งเป็นพระอรหันต์รุ่นแรกจำนวน ๖๐ รูป^{๒๖} พระองค์ทรงส่งพระสาวกทั้งหมดไปเผยแผ่ธรรมะในที่ต่างๆ ด้วยพระกรุณาที่เปี่ยมล้นของพระพุทธเจ้าที่มีต่อสรรพสัตว์ต้องการให้พ้นจากความทุกข์มีความสุขและต้องการบำเพ็ญประโยชน์และสัตว์โลก (โลกัตถจริยา) เพื่อถือเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระศาสนาาร่วมกัน โดยตรัสว่า ...“จณล ภิกขเว จาริกัม พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตายสุขาย เทวมนุสสานัม”^{๒๗} แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อเกื้อกูล และความสุขแก่ทายาทและมนุษย์ทั้งหลาย^{๒๘}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับจนกระทั่งพระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากนั้นพระสาวกได้ทำหน้าที่สืบต่อการเผยแผ่พระศาสนาตามสายของอาจารย์ และศิษย์ด้วยวิธีบอกต่อๆ กันด้วยปากต่อปากที่เรียกว่า มุขปาฐะ^{๒๙} ดังนั้นพระสงฆ์สาวก คือหมู่ชนที่ศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งในด้านการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ และการดูแลรักษาพระพุทธศาสนา ในฐานะตัวแทนพระพุทธเจ้า เพื่อนำหลักธรรมมาช่วยชาวโลกให้พ้นจากความทุกข์ สมดังเจตนารมณ์ที่พระพุทธองค์ได้ประทานไว้ในคราวเมื่อส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทายาท และมนุษย์ พวกเธอจงอย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงดงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ์”^{๓๐}

ตัวอย่างอดีตชาติของพระพุทธเจ้าและบุคคลที่ทำงานด้านจิตอาสาในกลุ่มของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาและมีศรัทธา มีความเชื่อ มีความเลื่อมใส^{๓๑} ในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ธรรมพิเศษแล้ว^{๓๒} และทรงนำหลักธรรมไปสั่งสอนเหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายให้รู้ตาม

^{๒๖} วิ.ม.(บาลี)๔/๒๔-๓๑/๒๐-๒๗., วิ.ม. (ไทย)๔/๒๔-๓๑/๓๑-๔๐.

^{๒๗} วิ.ม.(บาลี)๔/๓๒/๒๗.

^{๒๘} วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๒๙} สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๓๗.

^{๓๑} พระธรรมโกศาจารย์, **พุทธประวัติทัศนศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : วิบูลย์การพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๙ - ๒๐.

^{๓๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พุทธประวัติ**, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕๔ - ๕๗.

^{๓๓} ดังนั้น ในฐานะชาวพุทธเริ่มมีตั้งแต่สมัยพุทธกาลและต่อเนื่องมายาวนานในกลุ่มของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ^{๓๔} เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตทเวทิตาธรรมต่อผู้มีพระคุณ จึงมีอาสาสมัครเสนอบุคคลตอบแทนคุณในการแสดงความกตัญญูตทเวทิตาแก่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและคอยช่วยเหลือต่อพระองค์เป็นจำนวนมากด้วยจิตอาสารับใช้พระพุทธศาสนา ปรากฏในอดีตชาติชาดกและบุคคลในสมัยพุทธกาล ดังนี้

๑. วิสัยชาดก

เป็นชาดกที่แสดงถึงทานบารมีของพรโทธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยชาติเป็นเศรษฐีมีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ นามว่า วิสัยหะ เป็นคนรักาศิล ๕ ยินดีพอใจในการให้ทานให้สร้างโรงงาน ๖ แห่ง คือ ที่ประตูพระนคร ๔ แห่ง ท่ามกลางพระนคร ๑ แห่ง ที่ประตูบ้านของตนอีก ๑ แห่ง สละทรัพย์วันละ ๖ แสน ให้ทานทุกวัน อาหารของพรโทธิสัตว์กับอาหารที่ให้แก่วกวนพิภพและยาจกเป็นชนิดเดียวกัน ท่านเป็นผู้มีความศรัทธาความเชื่อในทาน ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า ...“รถคันหนึ่งแล่นไปทางใด รถคันอื่นก็ย่อมแล่นไปทางนั้น ท่านท้าวสาสวะ ขั้วตรเภาที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญมาแล้ว ขอจงได้รับการบำเพ็ญต่อไปเถิด ถ้ายังมีขั้วตรอยู่ ข้าพเจ้าก็จะให้ทาน เมื่อไม่มีอยู่ข้าพเจ้าจะไม่ประมาทเรื่องการให้ทาน” ^{๓๕}

แสดงให้เห็นว่า การช่วยเหลือคนในสังคมให้พ้นทุกข์ด้วยการให้ทาน และด้วยจิตใจของพรโทธิสัตว์ที่เปี่ยมด้วยความเมตตากรุณา จึงไม่อาจจะมั่งมีสิ่งใดมาหยุดยั้งการให้ทานนั้นได้ในเรื่องวิสัยชาดกนี้ก็เช่นกัน ถึงแม้พระอินทร์จะบันดาลให้วิสัยชาดกไม่มีสิ่งของที่บริจาททานแต่ไม่อาจหยุดยั้งความพยายามที่จะให้ทานได้ ทั้งนี้ด้วยความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

๒. พระอานนทเถระ

พระอานนทเถระหรือพระอานนททรงออกบวชพร้อมด้วยศากยกุมารและโกสิยกุมาร อีก ๔ พระองค์ คือ ภัททิยะ ภคฺ กิมพิละ เทวทัต และนายอุบาลี พร้อมใจกันออกจากพระนครเดินทางเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ณ อนุปิยอัพวัน แคว้นมัลละ แล้วทูลขอบรรพชาอุปสมบท ^{๓๖} โดยกราบทูลขอบวชให้นายอุบาลีเสียก่อน ให้เจ้าชายศากยะและเจ้าชายโกสิยะเหล่านั้ณภายหลัง เมื่อพระอานนทบวชได้ไม่นานก็บรรลุโสดาปัตติผลเป็นพระโสดาบัน เพราะได้ฟังธรรมเทศนาของพระปุลณณมันตานีบุตร ^{๓๗} การบรรลุอรหัตผลของพระอานนทนั้น ท่านสำเร็จเป็นพระอเสขบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในอริยาบถสี่ เพราะพระอานนทเป็นพระสาวกที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่โดดเด่นไปจากพระสาวกอื่นๆ ในยุคเดียวกัน เช่น เป็นผู้มิรูปร่าง น่ารักใส ใฝ่ใจต่อการศึกษา ช่างคิด ช่างสังเกต ช่างถาม สุภาพอ่อนน้อม รักการประหยัด มีจิตเมตตาอนุเคราะห์ผู้อาวุโศ

ในครั้งนั้น พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ต่างเป็นผู้มีจิตอาสา ท่านอาสาที่จะดูแลพระพุทธเจ้า นอกเหนือจากงานในภาระหน้าที่ ส่วนพระอานนทท่านได้ทำหน้าที่ให้การดูแลรับใช้

^{๓๓} พระธรรมสังฆปุราจารย์ (หลวงพ่อดจัญญ์ ฐิตธมฺโม), ระเบียบปฏิบัติสำหรับผู้ปฏิบัติกรรมฐาน, (กรุงเทพมหานคร : วิริยะพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘ – ๒๙.

^{๓๔} Christopher S. Queen “Introduction : A New Buddhism” Engaged Buddhism in the West. (Boston : Wisdom Publication 1999). P 15.

^{๓๕} ชุ.ชา. จตุกก. (ไทย) ๒๗ /๑๕๘-๑๖๐/๑๑๗.

^{๓๖} วิ.ม.หา. (ไทย) ๗/๓๓๐/๑๑๒.

^{๓๗} วิ.ม.หา (ไทย) ๗/๓๓๐/๑๑๕-๑๑๖.

พระพุทธเจ้าด้วยความสัจใจ นอกเหนือจากงานในหน้าที่ปกติ เมื่อมีการแต่งตั้งตำแหน่งพุทธอุปัฏฐาก ท่านจึงเห็นว่าตำแหน่งนี้ไม่มีความหมายต่อท่าน คำพูดของพระอานนท์ที่ตอบภิกษุทั้งหลาย จึงน่าเป็นหัวใจของจิตอาสา คือ การที่บุคคลจะอาสาทำกิจใดเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น เป็นการอาสาออกมาจากจิตใจที่พร้อมจะให้และเสียสละอย่างที่ว่าพระอานนท์ปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าโดยไม่ต้องการผลตอบแทนใดๆ แม้แต่ตำแหน่ง ซึ่งพระองค์ทรงทราบความนี้ พระอานนท์ทูลขอพร ๘ ประการ พรที่ขอนั้น โดย ๔ ข้อแรกเป็นเงื่อนไขปฏิเสธ และ ๔ ข้อหลังเป็นเงื่อนไขขอร้อง ดังนี้

- ๑) พระพุทธเจ้าจักไม่ประทานจีวรอันประณีตที่ได้แล้วแก่ข้าพระองค์
- ๒) พระพุทธเจ้าจักไม่ประทานบิณฑบาตรอันประณีตที่ได้แล้วแก่ข้าพระองค์
- ๓) พระพุทธเจ้าจะไม่โปรดให้ข้าพระองค์อยู่ในที่ประทับกับพระองค์
- ๔) พระพุทธเจ้าจักไม่ทรงพาข้าพระพุทธองค์ไปในที่นิมนต์ซึ่งข้าพระองค์รับไว้
- ๕) พระพุทธเจ้าจักเสด็จไปสู่ที่นิมนต์ที่ข้าพระองค์รับไว้
- ๖) ข้าพระองค์นำพุทธบริษัทซึ่งมาแต่ไกลเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ทุกขณะที่มาแล้ว
- ๗) ความสงสัยของข้าพระองค์มีเมื่อใด ขอให้เข้าเฝ้าทูลถามเมื่อนั้น
- ๘) พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเทศนาอันใดในที่ลับหลังข้าพระองค์ จักตรัสบอกพระธรรมเทศนานั้นแก่ข้าพระองค์อีก^{๓๘}

พระพุทธเจ้าตรัสถามพระอานนท์ ถึงพรที่เป็นเงื่อนไขปฏิเสธและขอร้องนั้นว่า เพื่อประโยชน์อะไร พระอานนท์กราบทูลว่า “ข้อ ๑-๔ เพื่อป้องกันคำครหาว่าท่านรับตำแหน่งเพื่อหวังลาภสักการะ ส่วน ข้อ ๕-๗ เพื่อป้องกันคำครหาว่าพระอานนท์บำรุงพระพุทธเจ้าไปทำไมเพราะกิจเพียงเท่านี้ พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงสงเคราะห์ ข้าพระองค์ขอพรข้อที่ ๘ เมื่อมีคนถามว่าคำถามนี้ สูตรนี้ชาดกนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ที่ไหน ถ้าตอบเขาไม่ได้ก็จักถูกเขาตำหนิว่า พระอานนท์เฝ้าติดตามพระพุทธเจ้าเหมือนเงาติดตามตัวอยู่เป็นเวลานานเรื่องเพียงเท่านี้ก็ไม่รู้” ครั้นพระอานนท์ได้ทูลชี้แจงอย่างนี้แล้ว พระพุทธเจ้าประทานพร ๘ ประการตามที่พระอานนท์ทูลขอ

เมื่อพระอานนท์ได้เป็นพุทธอุปัฏฐาก ท่านทำหน้าที่ของท่านอย่างสม่ำเสมอต้นเสมอปลาย เอาใจใส่และสนองงานต่างๆ ที่ได้รับมอบหมาย ท่านปฏิบัติหน้าที่ด้วยความวิริยะอุตสาหะตลอดระยะเวลา ๒๕ พรรษา ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า “เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในการเป็นพุทธอุปัฏฐากแล้ว”^{๓๙} พระอานนท์ยังทราบความเคลื่อนไหวและความเป็นไปของพระพุทธเจ้าดีกว่าพระสาวกอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านสามารถจดจำหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์^{๔๐} นอกจากจะทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านยังได้เข้าไปดูแลภิกษุอื่น ซึ่งอยู่ในฐานะเพื่อนสหพรหมจารีด้วยกัน โดยทำหน้าที่เป็นผู้อุปัฏฐากภิกษุอาพาธ และเยี่ยมผู้อาพาธเป็นประจำ^{๔๑} และยังเอาใจใส่ต่อพระพุทธศาสนาโดยการตอบปัญหา แสดงธรรม แก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ให้ความสะดวกบริการจัดการและประสานงานอย่างดีแก่สาวกทั้งหลายที่จะเข้าเฝ้า

^{๓๘} คณะกรรมการแผนกตำรา, พระธรรมปิฎกฤทธาแปล ภาค ๑ , พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, หน้า ๗๔.

^{๓๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕.

^{๔๐} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๒๗/๓๘๙.

^{๔๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๑.

พระพุทธเจ้า เช่น ครั้นพระอุทายีมีข้อสงสัยเกี่ยวกับหลักธรรม ท่านได้อธิบายให้ทราบ และทำความเข้าใจในเรื่องที่ถามอย่างแจ่มแจ้ง^{๔๒} และยังเป็นผู้ประสานงานภิกษุชาวเมืองโกสัมพีที่แตกความสามัคคีกันจนกลับเข้าเหตุการณ์ปกติ^{๔๓} และท่านยังสนับสนุนให้มีการบวชภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งในครั้งนั้นพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงอนุญาตให้สตรีบวชได้ พระพุทธเจ้าทรงยอมต่อเหตุผลและคำวิงวอนของพระอานนท์ จึงให้หลักธรรม ๘ ประการ^{๔๔} แก่พระนางประชาบดี พร้อมด้วยหญิงบริวารรับถือปฏิบัติเพื่อให้เห็นคุณค่าและเครื่องป้องกันข้อบกพร่องต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ภายหลัง พระอานนท์ได้นำความทุกประการแจ้งต่อพระนางประชาบดี และหญิงบริวารนั้นให้ทราบทุกประการ^{๔๕} ในที่สุดด้วยสติปัญญาความสามารถรวมทั้งศิลปะการใช้วาจาของพระอานนท์ พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้มีการบวชภิกษุณีในพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การทำงานของพระอานนท์เป็นงานที่มาจากจิตอาสาอยากช่วยเหลือผู้อื่น เช่น ดูแลและเยี่ยมเยียนภิกษุที่อาพาธ ช่วยอธิบายตอบปัญหาธรรมะแก่ภิกษุที่ยังมีความสงสัยในหลักธรรมให้กระจ่างแจ้ง ช่วยแก้ปัญหาของเหล่าภิกษุต่างๆ ช่วยประสานงาน เชื่อความสามัคคีในหมู่ ในหมู่คณะ และที่เห็นเด่นชัดในการชวนช่วยช่วยเหลือให้มีผู้หญิงสามารถบวชภิกษุณีในพระพุทธศาสนาได้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงภาวะจิตอาสาของท่าน พระอานนท์เป็นผู้ที่ทุ่มเทเสียสละกำลังสติปัญญาความสามารถและกำลังร่างกายที่จะผดุงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งได้ให้ความสำคัญในประโยชน์ผู้อื่นเสมอ ถือว่า ท่านเป็นตัวอย่างคุณสมบัติผู้มีจิตอาสา

๓. อนาถบิณฑิกเศรษฐี

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เกิดในตระกูลมหาเศรษฐี เมืองสาวัตถี บิดาชื่อ “สุนนะ” มีทรัพย์สมบัติมากมาย เมื่อเกิดมาแล้วบรรดาหมู่ญาติตั้งชื่อให้ว่า “สุทัตตะ” เป็นคนมีจิตเมตตาชอบทำบุญให้ทานแก่คนอนาถา และตั้งโรงทานที่หน้าบ้าน แจกอาหารแก่คนยากจนทุกวันจนกระทั่งประชาชนทั่วไปเรียกท่านตามลักษณะนิสัยว่า “อนาถบิณฑิกะ” หมายถึง “ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา” และจนลืมนามเดิมของท่าน^{๔๖} อนาถบิณฑิกะเศรษฐีได้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาด้วยการบริจาคทรัพย์ เพื่อสร้างเชตะวันเป็นที่พักของพระพุทธเจ้าและคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าได้ประทับจำพรรษาอยู่ถึง ๑๙ พรรษาเป็นเวลานานกว่าที่อื่น ซึ่งอนาถบิณฑิกะได้ถวายอาหารแด่พระพุทธเจ้าทุกวัน มิได้ขาด แล้วบริจาคทรัพย์มากในพระพุทธศาสนาไม่มีใครเกินอนาถบิณฑิกะเศรษฐี^{๔๗} ท่านเป็นคนใจบุญ คิดเสมอว่า “ภิกษุสามเณรจะคู่มือของเรา” ดังนั้นเมื่อท่านไปวัดจึงมีสิ่งของไปถวายไม่ขาด เมื่อได้ทำภารกิจเสร็จสิ้นแล้ว ก่อนกลับบ้านจะตรวจดูตามวิหารว่ายังขาดสิ่งใด และคอยดูสิ่งที่ภิกษุต้องการแล้วจัดหาสิ่งนั้นมาถวาย จึงทำให้ท่านมีความรอบรู้ถึงสิ่งควรและไม่ควรนำมาถวาย ท่านเป็นผู้จัดการอาหารและสิ่งของถวายได้ ตามความเหมาะสมกับความต้องการของพระสงฆ์ ต่อมาอนาถบิณฑิกะเศรษฐีขาดแคลนทรัพย์ แต่ท่านยังถวายทานแด่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายมิได้ขาด เพียงแต่ไม่อาจจัด

^{๔๒} ส.สพ. (ไทย) ๘/๒๓๔/๒๒๘-๒๒๙.

^{๔๓} คณะกรรมการแผนกตำรา, พระธรรมปิฎกฤทธาแปล ภาค ๑, หน้า ๗๔-๘๙.

^{๔๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๑๖-๓๑๗.

^{๔๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๒/๓๑๙.

^{๔๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๒/๓๔๖-๓๔๙.

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๓/๑/๑๖๗.

ประณีตได้ จัดได้เพียงข้าวปนราหูราดน้ำผักดอง ท่านรู้สึกไม่สบายใจที่ถวายทานประณีตไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า วัตถุที่ให้นั้น จะเศร้าหมองหรือประณีตก็ตาม แต่ถ้าผู้ให้ทานให้ไม่เชื่อออกกรรม และผลของกรรม ทานนั้นย่อมให้ผลไม่ดี แต่ถ้าผู้ให้ทานให้ด้วยความเคารพ ให้ด้วยความนอบน้อมให้ ด้วยมือของตนเอง ไม่เทให้ ทั้งให้ ให้เพราะเชื่อกรรมและผลของกรรมนั้น ทานนั้นย่อมให้ผลดี

ในสมัยพุทธกาลท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีเป็นคนมีมิตรมาก ประชาชนเชื่อคำพูด จึงชักชวนคนสร้างอาราม โดยเริ่มตั้งแต่การดูสถานที่อันเหมาะสม คือไม่ไกลจากหมู่บ้านเกินไป มีถนนหนทางสะดวกสบาย ผู้คนไปมาง่าย กลางวันคนพลุกพล่าน กลางคืนมีเสียงรบกวนน้อย ไม่อึกทึก ไร้ผู้คน เป็นสถานที่ ที่พวกมนุษย์จะทำได้เป็นสถานที่เหมาะแก่การหลีกเว้น^{๔๘}

อนาถบิณฑิกะเศรษฐี เป็นผู้ที่มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากจนได้รับเกียรติพิเศษจากพระเจ้าปเสนทิโกศล คือ ให้ทำเป็นคนปลูกต้นไม้ไว้หน้าพระเชตวันมหาวิหารมีชื่อว่า อานันทโพธิ์ เพื่อปลูกเป็นปูชนียสถานแก่ประชาชนชาวนครสาวัตถีแทนพระพุทธเจ้าในคราวเสด็จจารีไปที่อื่น และยังใช้สติปัญญาความสามารถช่วยเหลือพระพุทธศาสนา เช่น การได้วาทีขณะนักบวชปริพาชกจนนั่งนิ่งเกือบเจ็ดวัน คอดกั กัมหน้า หมดทางโต้ตอบ ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่บวชได้ ๑๐๐ พรรษา จึงจะข่มพวกเดียรัฎฐ์ปริพาชกได้อย่างดีมีเหตุผล อย่างท่านอนาถบิณฑิกะข่มได้”^{๔๙} และนอกจากนั้น ยังได้ช่วยชวนให้ผู้อื่นมาอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และชักนำอุบาสกที่เป็นสาวกเดียรัฎฐ์ให้มาฟังพระพุทธเจ้าแสดงธรรมจนสำเร็จโสดาปัตติผลอีกด้วย

อนาถบิณฑิกะเศรษฐี เป็นผู้มีความถึงพร้อมด้วยความมีจิตอาสาโดยบริจาคทาน ทรัพย์สิ่งของตลอดจนอาหารแก่ผู้อื่นโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ สร้างวิหารให้ภิกษุได้พัก ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ตลอดพรรษา ชักชวนคนเข้ามาทำทาน สร้างวิหาร ขวนขวายชักชวนให้คนมาอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เป็นการมองเห็นประโยชน์ส่วนร่วม และวิสัยทัศน์ก้าวไกล

๔. นางวิสาขา

ในพระพุทธศาสนามีอุบาสิกามีบุญไม่มีใครเกินนางวิสาขา^{๕๐} ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการทำหน้าที่อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอุบาสิกามีศรัทธา มีศีล มีจริยวัตรอันงดงาม และมีปัญญารู้เหตุผลอันถ่องแท้^{๕๑} เปรียบพร้อมด้วยคุณธรรมต่างๆ และยังทำหน้าที่ในการสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนารวมถึงการสร้างปราสาทถวายพระสงฆ์^{๕๒}

นางวิสาขาเป็นลูกสาวของท่านธัญชัยเศรษฐี ซึ่งมีลูกสาว ๒ คน คือ นางวิสาขา และนางสุชาดา มารดาชื่อ สมณาเทวี ปู่ชื่อว่า เมณฑกเศรษฐี และย่าชื่อว่า จันทปทุมมา ตระกูลนี้อาศัยอยู่

^{๔๘} วิ.ม. (ไทย) ๒/๕๐๔/๕๕๕-๕๕๖.

^{๔๙} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๙/๑/๑.

^{๕๐} เสถียร พันธรัชนี, พุทธสถานในชมพูทวีป (เล่มจบ), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๙.

^{๕๑} วศิน อินทสระ, ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖-๑๗.

^{๕๒} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๒๐/๑๓๘-๑๓๙.

ในเมืองภัททิยะแห่งแคว้นอังคะ^{๕๓} ต่อมานางวิสาขาร่วมด้วยเพื่อนๆ เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ทรงประทับอยู่ ณ ชาติยวัน (สวนมะลิ) พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมเทศนาโปรดนางวิสาขาจนบรรลุโสดาปัตติผลเป็นพระโสดาบัน^{๕๔} และเป็นผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยังเยาว์วัย ท่านสำเร็จพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ และที่สำคัญตระกูลของท่านใกล้ชิดกับพระสงฆ์ด้วยการนิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้านเป็นประจำ จึงรู้หน้าที่ว่าควรปฏิบัติอย่างไรกับพระสงฆ์ นอกจากนี้ท่านยังคอยเอาใจใส่ต่องานพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี พร้อมชักชวนบุคคลให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ไม่ว่าไปทางไหนคนก็รัก เป็นคนดีของสังคมถึงแม้ว่าในสังคมอินเดียก่อนสมัยพุทธกาลนั้น สตรีจะมีบทบาทน้อยกว่าบุรุษ^{๕๕} และเป็นสตรีผู้เป็นแบบอย่างที่ดี^{๕๖}

นางวิสาขาเป็นผู้มีสติปัญญาและเฉลียวฉลาดช่วยเหลือพระพุทธศาสนาด้วยเต็มกำลังสติปัญญา จนทำให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับการที่ภิกษุหนึ่งในที่ลับตากับสตรีสองต่อสอง^{๕๗} และภิกษุที่เกี่ยวข้องพาราสีสตรี^{๕๘} ต่อมานางวิสาขามหาอุบาสิกาทำหน้าที่อุปัฏฐากและอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เป็นอย่างดีมาก จะเห็นได้จากท่านทูลขอพร ๘ ประการจากพระพุทธเจ้าคือ

๑. หม่อมฉันขอถวายผ้าอาบน้ำฝนตลอดชีวิต เพราะการที่พระสงฆ์เปลือยกายทรงน้ำเป็นสิ่งที่ไม่งามเหมาะสม

๒. หม่อมฉันขอถวายอาคันตุกัตตลอดชีวิต เพราะพระอาคันตุกัตเป็นผู้ไม่ชำนาญทาง ไม่รู้จักที่โคจร ย่อมเที่ยวไปบิณฑบาตลำบาก หากได้ฉันอาคันตุกัตของหม่อมฉันแล้ว เมื่อท่านชำนาญทางรู้จักโคจรย่อมเที่ยวบิณฑบาตไม่ลำบาก

๓. หม่อมฉันขอถวายภัตสำหรับพระที่เตรียมตัวจะเดินทางไกล เพราะพระสงฆ์ที่เตรียมจะเดินทางไปเที่ยวมัวแต่แสวงหาภัตเพื่อตนอยู่ ย่อมไม่ทันหมู่เกวียนไปถึงที่หมายตอนค่ำจักเดินทางลำบาก เมื่อท่านได้ฉันคัมภีร์ภัตของหม่อมฉันสามารถทันหมู่เกวียนถึงที่หมายก่อนค่ำก็จะไม่ลำบากในการเดินทาง

๔. หม่อมฉันขอถวายภัตเพื่อภิกษุอาพาธตลอดชีวิต เพราะภิกษุอาพาธเมื่อไม่ได้ภัตตาหารเป็นที่สบาย อาการอาจกำเริบถึงแก่มรณภาพ เมื่อท่านได้ฉันคิลานภัตของหม่อมฉันแล้วอาการอาจทุเลาลงหายจากอาพาธ

๕. หม่อมฉันขอถวายภัตเพื่อภิกษุที่ทำหน้าที่เป็นผู้อุปัฏฐากภิกษุที่อาพาธมัวแต่แสวงหาภัตเพื่อตัวเองอยู่ ย่อมได้รับความลำบาก

^{๕๓} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๙๔.

^{๕๔} อ.อ. (ไทย) ๓/๖๓-๖๔/๓๕๓.

^{๕๕} ปาริชาติ นนทกานันท์ “แนวคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๕.

^{๕๖} เรื่องอุไร กุศลาคัย, **สตรีในวรรณคดีพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓.

^{๕๗} วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๔๔/๔๗๔.

^{๕๘} วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๕๓/๔๘๐.

๖. หม่อมฉันขอถวายยาเพื่อรักษาอาหารตลอดชีวิต เพราะรักษาอาหารเมื่อไม่ได้รับยา เป็นที่สบายอาการย่อยกำเริบหรือมรณภาพ เมื่อท่านได้ยาสำหรับผู้ไข้ของหม่อมฉันแล้วอาการจุก ทุเลาและหายจากโรคได้

๗. หม่อมฉันขอถวายยาแก่พระสงฆ์ตลอดชีวิต เพราะว่ายาคูเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์ต่อ ร่างกายมาก ตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ คือ ให้อายุ ให้วรรณะ ให้ความสุข ให้กำลัง ให้ปฏิภาณ กำจัดความหิว บรรเทาความกระหาย ทำให้ลมในร่างกายนคล่อง ช่วยล้างลำไส้ และย่อยอาหาร

๘. หม่อมฉันขอถวายผ้าอาบน้ำสำหรับภิกษุณีตลอดชีวิต เพราะว่าภิกษุณีทั้งหลาย เปลือยกายอาบน้ำ อจิริวดีทำเดียวกับพวกหญิงแพศยา ถูกหญิงเหล่านั้น เย้ยหยันว่า พวกเธอยังสาว มาประพติพรหมจรรย์ไม่เห็นได้ประโยชน์อะไร ฝ่ายภิกษุณีเมื่อถูกต่อว่าบ่อยๆ ก็อับอายเกือเขิน และ เป็นสิ่งไม่งามสำหรับภิกษุณี^{๕๙}

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตพรทั้ง ๘ ประการ และได้ทรงยกย่องนางวิสาขาเป็นผู้ฉลาดควร ยึดเอาเป็นแบบอย่างของผู้ทำหน้าที่อุปฐากว่า “สตรีใดได้ให้ข้าวและน้ำเบิกบานใจสมบุญด้วยศีล เป็นอริยสาวิกาของพระองค์ ขจัดความตระหนี่ บริจาคทานอันเป็นเหตุแห่งสวรรค์จะสามารถบรรเทา ความเศร้าโศก สตรีนั้น อาศัยแนวทางเช่นนี้ย่อมได้กำลังและอายุอันเป็นทิพย์ ได้รับความสุขกายสุขใจ บนสรวค์ตลอดกาล” พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตและทรงประกอบต่อพระสงฆ์ ต่อมาพระสงฆ์ได้ สรรเสริญนางวิสาขาที่ได้รับพร ๘ ประการจากพระพุทธเจ้าด้วยคุณธรรม ๗ ประการ คือ ๑) ไม่ขาด เยี่ยมเยือนพระสงฆ์ ๒) ไม่ละเลยการฟังธรรม ๓) อบรมศึกษารักษาศีลอย่างเคร่งครัด ๔) ศรัทธา เลื่อมใสพระสงฆ์ทั้งบวชใหม่และเก่า ๕) ฟังธรรมด้วยความเคารพ ๖) ไม่แสวงหาบุญนอกพระศาสนา ๗) เอาใจใส่กิจการงานพระพุทธศาสนา^{๖๐}

นอกจากนี้ นางวิสาขายังชอบช่วยเหลือบุคคลอื่นอยู่เสมอด้วยการให้ทาน การให้ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ตลอดจนเป็นกุลสตรีที่มีความงามอยู่เสมอด้วยคุณลักษณะ พิเศษดังต่อไปนี้

- ๑) ตำแหน่งเลิศทางด้านกรให้ทานสงเคราะห์บุคคลด้วยปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสงฆ์ จึง ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า “เป็นอัครสาวิกาสตรีผู้เลิศ ด้วยการถวายทาน”^{๖๑}
- ๒) เบญจกัลยาณี คือ ความงาม ๕ ประการ ได้แก่ งามงาม เนืองงาม กระดูงาม ผิวงาม วัยงาม^{๖๒}
- ๓) พลึงแห่งคชสาร คือ มีกำลังมหาศาลเหนือบุคคลทั่วไป เท่ากับช้าง ๕ เชือก
- ๔) เป็นคนรอบคอบช่างสังเกต
- ๕) เป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี

ตลอดชีวิตของนางวิสาขามีความเกี่ยวข้องอยู่กับผู้อื่นอยู่เสมอมาตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อ แต่งงานมีโอกาสร่วมสร้างคุณงามความดีอย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งบั้นปลายชีวิต เป็นผู้มีบทบาทสำคัญทำหน้าที่

^{๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๒-๒๒๓.

^{๖๐} อง สดตค. (ไทย) ๒๓/๒๙/๔๔-๔๕.

^{๖๑} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๙/๒๗.

^{๖๒} คณะกรรมการแผนกตำรา, พระอัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, หน้า ๘๐.

อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก^{๖๓} ท่านถวายปัจจัย ๔ ตลอดชีวิต และปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ผู้บวชใหม่ และเกาด้วยความเคารพด้วย ๕ สถาน ๑) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยความเมตตา ๒) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยความเมตตา ๓) จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยความเมตตา ๔) รับประทานพระสงฆ์ด้วยความเต็มใจ ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔^{๖๔}

นางวิสาขาเปี่ยมด้วยความเมตตา และเป็นผู้มีจิตอาสาเห็นสิ่งใดไม่เหมาะสมไม่ควรก็ชวนขวยแกล้ ด้วยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เสียสละทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา และความสามารถเพื่อประโยชน์ส่วนรวมด้วยความเต็มใจ

๕. หมอชีวกโกมารภัจ

หมอชีวกโกมารภัจเป็นนายแพทย์ผู้มีชื่อเสียงในสมัยพุทธกาล ท่านสำเร็จการศึกษาวิชาแพทย์จากสำนักคักคิลา ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งจากพระเจ้าพิมพิสารพระราชแห่งแคว้นมคธ ท่านอยู่ในฐานะโอรสบุญธรรมของเจ้าชายอภัยราชกุมาร ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร เพราะว่าชีวกโกมารภัจเป็นพระนัดดาของพระเจ้าพิมพิสาร^{๖๕} หลังจากศึกษาวิชาแพทย์แล้วก็กลับมาสร้างบ้านพักอยู่ในวังของเจ้าชายอภัยราชกุมาร พระเจ้าพิมพิสารทรงประชมเป็นโรคคันทลาพาธ (โรคคันตัวทวาร) ทรงให้หมอหลวงหลายคนถวายการรักษาพยาบาลอาการพระประชมก็ไม่ทุเลาลง เจ้าชายอภัยราชกุมารได้รับสั่งให้หมอชีวกโกมารภัจไปถวายการรักษาพยาบาลหมอชีวกโกมารภัจได้ประกอบโอสถบำบัดพระอาการ พระประชมโรคคันทวารจนหายขาด พระองค์ทรงโปรดหมอชีวกโกมารภัจมาก ทรงบำเหน็จรางวัลพระราชทานที่ดิน บ้านเรือน เครื่องใช้สอย คนรับใช้ ยานพาหนะ อุทยานอัมพวัน (สวนมะม่วง)^{๖๖} แก่หมอชีวกโกมารภัจ และทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้หมอชีวกโกมารภัจเป็นแพทย์หลวง มีหน้าที่ถวายการรักษาพยาบาลพระองค์กับข้าราชการบริพาร ถวายการรักษาพยาบาลพระพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์

หมอชีวกโกมารภัจเป็นผู้อุปถัมภ์ดูแลความเป็นอยู่ของพระพุทธเจ้า และภิกษุอย่างดี สม่่าเสมอท่านได้เสนอแนวคิดเรื่องการขอให้พระสงฆ์รับผ้าที่มีผู้มาถวาย จะได้ไม่ต้องแสวงผ้าที่ทิ้งตามขยะหรือผ้าห่อศพไปทำเป็นจีวร^{๖๗} ท่านเอาใจใส่ชวนขวยดูแลพระพุทธเจ้า และภิกษุอื่นๆ รวมถึงประชาชนทั่วไป ด้วยจิตเมตตา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ ตามความรู้ความสามารถ ความชำนาญ รวมทั้งกำลังทรัพย์ กำลังกาย กำลังใจ และสละเวลา เป็นคุณสมบัติที่ดีของผู้มีจิตอาสาทำงานเพื่อสังคม

สรุป คำว่า “จิตอาสา” (Volunteer Spirit) หมายถึง จิตที่ยกระดับปัญหาภายในและสำนึกสาธารณะ ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ เป็นการให้โดยเสียสละตัวตนของเราออกไปทำงานช่วยเหลือให้บริการผู้อื่นจากใจ ที่อาศัยความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ด้วยจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยคิดถึงประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักผู้ที่ทำงานอาสาสมัคร จึงต้องมี

^{๖๓} พงศ์พันธ์ จันทรรวาพิทย, “บทบาทของเศรษฐีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๑๔๓.

^{๖๔} ที.ป. (บาลี) ๑๑/๒๗๒/๑๖๖., ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^{๖๕} วิ.อ. (บาลี) ๗๓๒๙/๒๐๒.

^{๖๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๐/๑๒-๑๓.

^{๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๗/๑๙๒.

พื้นฐานจิตใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอย่างแท้จริง เมื่อสังคมไทยได้พัฒนาเป็นสังคมที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การรวมตัวกันเป็นองค์กร หรือสถาบันทางสังคม เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาสังคม จึงเป็นความจำเป็นมากขึ้นในการเสียสละให้กับคนที่ไม่ใช่ญาติได้ เพราะแท้จริงแล้วในสังคมนี้มีพฤติกรรมช่วยเหลือบุคคลอื่นๆ แม้ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน หรือห่างไกลกันก็ตาม^{๖๘}

นอกจากนี้ จิตอาสา (Volunteer Spirit) ยังหมายถึง จิตที่พร้อมจะสละเวลาแรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูตายเมื่อพบเห็นปัญหา หรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป้าจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี และเห็นน้ำตาเปลี่ยนเป็นรอยยิ้ม เป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือ ความสงบเย็น และพลังแห่งความดีที่ทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์โดยความเต็มใจ สมัครใจ อิ่มใจ ซาบซึ้งใจ ปิติสุข มีคุณค่าและพัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้น เป็นความสมัครใจ เต็มใจ ตั้งใจ ทำ และเสียสละทั้งแรงกาย แรงใจหรือทรัพย์สิน ในการทำกิจกรรมหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น ผู้ที่มีจิตใจเป็นผู้ให้ เช่น ให้สิ่งของ ให้เงิน ให้ความช่วยเหลือด้วยกำลังร่างกาย แรงสมองซึ่งเป็นการเสียสละสิ่งที่ตนเองมี แม้กระทั่งเวลา เพื่อเผื่อแผ่ให้กับส่วนรวม อีกทั้งยังช่วยลด “อัตรากำลัง” หรือความเป็นตัวเป็นตนของตนเองลงได้บ้างในกระบวนการสร้างจิตอาสา พบว่ากระบวนการสร้างจิตอาสา มี ๔ ประเด็น^{๖๙} คือ

๑. การปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา
๒. การเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกายจิตใจความรู้การติดต่อสื่อสาร
๓. การสร้างความเชื่อมั่นในตน และ
๔. การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

แนวความคิดจิตอาสดังตัวอย่างที่มีมาแล้วในสมัยพุทธกาลมิใช่เรื่องใหม่ เพียงแต่หาบุคคลดั่งที่กล่าวมานี้ ได้ยากมากขึ้น ท่านเป็นบุคคลตัวอย่างที่แสดงอุปการะเกื้อกูลช่วยเหลือสังคม เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธานุภาพ และผู้วิจัยขอเน้นมีความจริงใจในการมีจิตอาสาที่ได้แฝงประโยชน์ทับซ้อนเป็นการส่วนตัว ซึ่งในปัจจุบันมีการสอนประยุกต์โดยใช้คำว่า “วิน-วิน” (Win-Win) เป็นคำพูดในหลักการสนับสนุนให้ทำประโยชน์โดยจะได้รับประโยชน์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง หมายความว่า “ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย” ดังนี้ เป็นต้น ไม่ใช่ ความหมายจิตอาสาในพระพุทธศาสนา จิตอาสาเป็นการให้อย่างเสียสละเพื่อผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยมิได้หวังสิ่งตอบแทน

(๒) มิติทางสังคมมานุษยวิทยา

องค์กรเป็นหน่วยของสังคมที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมได้ใน ๒ ลักษณะ^{๗๐}

๑. ความสัมพันธ์ของสังคมในแง่ความเป็นปึกแผ่น (solidarity) หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม แบ่งปึกแผ่นออกเป็น ๒ รูปแบบ

^{๖๘} นพมาศ ธีรเวคิน, “การเสียสละและพฤติกรรมเพื่อสังคม”, จิตวิทยาสังคมกับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๘-๖๕.

^{๖๙} พระไพศาล วิสาโล, *เติมเต็มชีวิตด้วยจิตอาสาเมื่อดอกไม้บานสะพรั่งทั้งแผ่นดิน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เครือพุทธา, ๒๕๔๙), หน้า ๗.

^{๗๐} สุภากร จันทวนิช, *ทฤษฎีสังคมวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๓ - ๔๕.

๑.๑ รูปแบบแรก คือ สังคมที่มีความสัมพันธ์ที่ทำให้เป็นปึกแผ่นเชิงกลไก (mechanical solidarity) หรือความสัมพันธ์ที่นำไปสู่ความเป็นปึกแผ่นแบบอัตโนมัติ กล่าวคือ เมื่อเกิดอะไรขึ้นสมาชิกในสังคมจะกระทำหน้าที่ต่างๆ โดยอัตโนมัติไม่ต้องถามว่าตัวเองเป็นใคร ดุร์ไคม์อธิบายว่าความเป็นปึกแผ่นที่เกิดขึ้นมาจาก “ความเหมือนๆ กัน” (similitude) หมายความว่า ทุกคนมีความรู้สึก มีค่านิยม และความเชื่อเหมือนๆ กัน เช่น เมื่อเกิดเพลิงไหม้ขึ้น ทุกคนต้องเข้ามาช่วยกันจัดการดับเพลิงไฟนั้น ความสัมพันธ์เชิงกลไกเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพากัน สังคมไทยเป็นสังคมรูปแบบนี้ สังคมรูปแบบจุลกลไก คือ เร่งทำหน้าที่ให้แล้วเสร็จภายในวันเดียวได้ หรือรูปแบบการลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นต้น

๑.๒ รูปแบบที่สอง สังคมที่มีความสัมพันธ์ที่ทำให้เป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ (organic solidarity) ซึ่งพัฒนาการมาจากการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานเฉพาะเจาะจงจนเกิดความ เป็นสังคมรูปแบบนี้ organic solidarity หมายถึง ความเป็นปึกแผ่นด้วยการได้รับมอบหมายหน้าที่ เช่น เมื่อเกิดอุบัติเหตุรถชนกันและมีผู้บาดเจ็บ สังคมแบบความปึกแผ่นทางอินทรีย์นี้ สมาชิกจะคาดหวังและรอให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมาก่อน เพราะว่าตำรวจมีหน้าที่จัดการเรื่องนี้ สมาชิกไม่ควรเข้าไปจัดการเพราะไม่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้อง อาจทำได้เพียงช่วยเหลือผู้ป่วยจากอุบัติเหตุเท่านั้น สังคมยังมีการพัฒนามากขึ้นเท่าใด การแยกย่อยมอบหมายอำนาจหน้าที่ยิ่งมากขึ้น

ในความเห็นของดุร์ไคม์ ระบุว่า สังคมสมัยใหม่จะเปลี่ยนความคิดจากปึกแผ่นเชิงกลไกมาเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์มากขึ้นไปเรื่อยๆ และกระบวนการที่ทำให้สังคมเปลี่ยนไปนี้เรียกว่า การจำแนกความแตกต่างในการทำหรือปฏิบัติหน้าที่ (functional differentiation)

๑. ความสัมพันธ์ทางสังคมในแง่กฎระเบียบของสังคมกับปัจเจกบุคคลระเบียบวินัย (discipline) เป็นเครื่องมือทำให้สังคมอยู่ได้ เพราะ วินัยเป็นตัวกำกับเป็นตัวสร้างระเบียบ ทำให้สังคมเกาะกันได้และวินัยนี้เป็นตัวกำหนดให้ความสัมพันธ์ทางสังคมราบรื่น ที่เขาเน้นเรื่องกฎระเบียบเนื่องจาก วินัยสามารถร้อยพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลได้ระดับหนึ่งประกอบกับความสำนึกร่วม

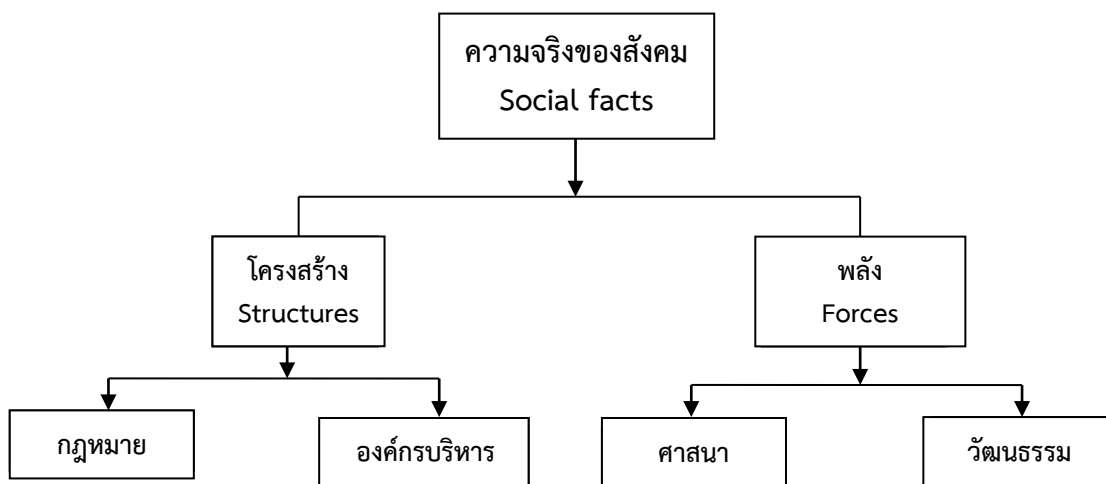
ความคิดด้านความจริงทางสังคม^{๗๑)} (Social facts) อธิบายสังคมนั้นแบ่งสังคมออกเป็น ๒ ส่วน^{๗๒)} คือส่วนที่เป็น โครงสร้าง (Structures) และส่วนที่เป็นพลัง (Forces)

ในส่วนที่เป็นโครงสร้างความจริงทางสังคมคือ กฎหมาย และ องค์กรบริหาร ซึ่งได้แก่หน่วยงานต่างๆ ในสังคมที่ถูกตั้งขึ้นมาเพื่อจะทำหน้าที่ และดูแลโครงสร้าง การที่สังคมจัดองค์กรอะไรก็ตามจะมีกฎหมายรองรับสิ่งเหล่านี้คือเรื่องของโครงสร้าง

ส่วนประกอบอีกส่วนหนึ่งคือ พลัง องค์กรบริหารและกฎหมายไม่เพียงพอที่จะขับเคลื่อนสังคม ส่วนโครงสร้างนั้น มีไว้เพื่อตรึงสังคมให้ดำรงอยู่ แต่สิ่งที่จะทำให้สังคมขับเคลื่อนประกอบไปด้วย ศาสนา และวัฒนธรรม อันเป็นความจริงของสังคมอีกข้างหนึ่ง ดังนี้^{๗๓)}

^{๗๑)} สุภากร จันทวนิช, **ทฤษฎีสังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๗ – ๓๙.

^{๗๒)} Emile Durkheim, เอมีล ดุร์ไคม์ เป็นนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสผู้สืบทอดความคิดทางสังคมวิทยาจากก้องต์ ชื่อของเขารู้จักโดยทั่วไปว่าเดอริไคม์ แต่เมื่อออกเสียงแบบฝรั่งเศสจะออกเสียงว่า ดุร์ไคม์ งานหลักของเขาสามชิ้น คือ De la division du travail social, Le suicide และ Les formes elementaires de la vie religieuse เป็นงานที่รวบรวมแนวคิดทางสังคมวิทยาของดุร์ไคม์

สิ่งที่เชื่อมโยงส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ **สำนึกร่วม Collective Consciousness**

ภาพที่ ๒.๓ แสดงภาพองค์ประกอบของความจริงทางสังคมของดูร์ไคม์

๓. **สำนึกร่วม Collective Consciousness** คือ สิ่งที่เชื่อมส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน กล่าวคือ ความเชื่อและความรู้สึกทั้งหมดที่สมาชิกในสังคมมีร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดระบบที่มีลักษณะเฉพาะของมันเอง เพราะมีความโดดเด่น ไม่ใช่ความเชื่อและความรู้สึกของปัจเจก แต่เป็นของทุกคนในสังคม^{๗๔} ความรู้สึกที่ว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมีความเชื่อและความรู้สึกที่มีร่วมกัน ถ้าคนในสังคมไม่มีสิ่งนี้ สังคมจะเสื่อมสลายตั้งอยู่ไม่ได้และไม่สามารถมีวัฒนธรรมร่วมกัน ไม่มีภาษาตนเอง ไม่ยุ่งกับคนอื่น นอกจากสังคมจะไม่มีพลังขับเคลื่อนแล้ว สมาชิกในสังคมไม่ทำตามกฎหมาย องค์กรทั้งหลายจะไม่มีสำนึกร่วมกันต่อสังคม ก็จะสามารถอยู่เป็นสังคมปึกแผ่นได้เพราะว่าไม่มีแกนที่ยึดเหนี่ยวให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๗๕}

ในมิติด้านพฤติกรรมของสังคม ๒ ด้าน

๑. ศาสนาเป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ของสังคม^{๗๖} และเป็นแกนสำคัญในมุมมองสังคมวิทยาที่สามารถทำให้สมาชิกของสังคมมีพลังขับเคลื่อนด้วยสำนึกร่วม Collective Consciousness ถูกสร้างขึ้นเพื่อควบคุมคนในสังคม ทำให้สังคมศักดิ์สิทธิ์ ศาสนาไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ถูกสร้างหรือประดิษฐ์ขึ้นเพื่อให้คนพากันเลื่อมใส แท้จริงไม่มีอะไร ศาสนาไม่ได้มาจากฟ้าหรือสวรรค์ แต่ศาสนามีหน้าที่ตามความเชื่อดั้งเดิม ๔ ประการ

^{๗๓} สุภางค์ จันทวนิช, **ทฤษฎีสังคมวิทยา**, หน้า ๓๘.

^{๗๔} Emile Durkheim, เอมีล ดูร์ไคม์, *De la division du travail social*, แปลโดยสุภางค์ จันทวนิช, 1967, p.๓๒๒.

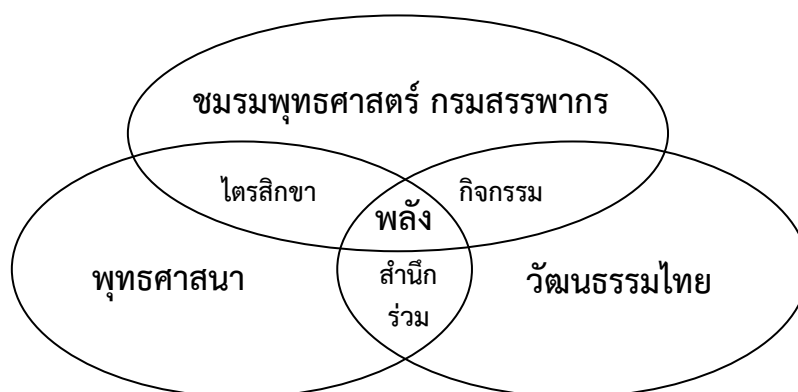
^{๗๕} สุภางค์ จันทวนิช, **ทฤษฎีสังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๙.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

ประการแรก สร้างระเบียบวินัย ซึ่งอยู่ในพิธีกรรม
 ประการที่สอง สร้างความสามัคคี ซึ่งปรากฏอยู่ในพิธีกรรมเช่นกัน
 ประการที่สาม เป็นพลังชีวิตอยู่กับการอยู่ร่วมของสมาชิก หรือผู้นับถือศาสนา
 ประการที่สี่ ทำให้เอบอ้มเพราะการทำในสิ่งที่ศรัทธา อยู่ที่ศรัทธาของผู้นับถือ
 ศาสนาในมุมมองของคัวร์ไคม์จึงสำคัญในแง่ที่ศาสนาเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมีระเบียบ
 และยังเป็นพลังทำให้เกิดวินัยขึ้นในสังคมอีกด้วย^{๗๗}

๒. ภาวะไร้บรรทัดฐานทางสังคมหรืออนomie (Anomie)

เมื่อกฎระเบียบทั้งหลายลงอิทธิพลของสังคมที่คอยควบคุมนิสัยและพฤติกรรมของบุคคลก็ไม่มีประสิทธิภาพอีกต่อไป อนomie (Anomie) หมายถึง ลักษณะของโครงสร้างทางสังคม ที่บุคคลมิได้ถูกบังคับโดยบรรทัดฐานร่วมกัน และปราศจากการขึ้นนำด้านศีลธรรมในการดำเนินการไปสู่เป้าหมายของตน Anomie เป็นดัชนีวัดการบูรณาการทางสังคมได้อย่างหนึ่ง เมื่อภาวะสังคมเปลี่ยนแปลงไร้ทิศทางเนื่องจากขาดสำนึกร่วมกันเป็นตัวขับเคลื่อน

ภาพที่ ๒.๔ แสดงมิติของแนวคิดการจัดตั้งพุทธศาสนาขับเคลื่อนของสังคม

แนวความคิดและการทำงานพระพุทธรูปศาสนากับสังคมที่ไม่สามารถแยกจากกันได้^{๗๘} จึงทำให้เกิดนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists)^{๗๙} เพื่อขับเคลื่อนพลังทางสังคม^{๘๐} เพื่อเสริมสร้างให้การพัฒนาที่ตอบสนองต่อเป้าหมายเชิงคุณภาพมากขึ้นในด้านการพัฒนาคน จิตใจ

^{๗๗} อ่างแล้ว, หน้า ๔๗.

^{๗๘} Thich Nhat Hanh, *Love in Action: Writings on Nonviolent Social Change* (Berkeley ; Parallax Press, 1993) อ้างใน Christopher S. Queen (ed), *Engaged Buddhism in the West*, p.36.

^{๗๙} พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์), หน้า ๔๑๐-๔๑๓.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ. ดร., รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

บนพื้นฐานหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องกระทำด้วยการฝึกอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน แสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกาย และวาจา มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ หรือสร้างให้เกิดคุณสมบัติดังกล่าวนี้ ให้เกิดการพัฒนาในแง่ความเป็นมนุษย์ และถ่ายทอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีขึ้นเองนี้สู่ภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาในแง่ทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงเน้นความสำคัญของการพัฒนาคน หรือมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ที่มีความจำเป็นต้องฝึกตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท ไม่เมาชีวิต เมาในความมั่งมี เมาในสิ่งนั้นในสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถาวรแต่ประการใดเลย นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาตน ให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพไปในตัวเอง

(๓) มิติในสังคมประเทศ

(๑) กระแสทางสังคมวิทยาวิวัฒนาการของมนุษย์นับแสนๆ ปี เมื่อมนุษย์ต้องอาศัยวิวัฒนาการสนับสนุนชุมชน ที่มีลักษณะให้ความช่วยเหลือ และเสียสละซึ่งกันและกันย่อมมีความเข้มแข็งเป็นกระบวนการทางสังคม ที่มี “การเสียสละให้” (Altruism) คือพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตใดๆ ที่ทำประโยชน์และเป็นการได้ช่วยเหลือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ โดยมีทุนด้านความแข็งแรงเชิงทางสืบพันธุ์ (Reproductive Fitness) ที่ต้องเสียไป และไม่ได้เกิดประโยชน์โดยตรง^{๔๑} และย่อมต้องมีการคัดเลือกลักษณะพันธุกรรม (Genes) ของมนุษย์ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมและรูปแบบความคิดความสนใจ ที่เป็นไปเพียงตามความเคยชินโดยไม่อยู่ในการควบคุมของสติปัญญา^{๔๒} ดังนั้นการฝึกฝนด้านกายและศีลตามพระศาสนาเถรวาท จึงหมายถึงการทำบ่อยๆ จนเกิดความเคยชินมาสร้างคุณสมบัติที่ดีงามให้เกิดขึ้น โดยอาศัยปัจจัย ๒ ข้อ คือ ความมีกัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ^{๔๓} ดังนั้นมนุษย์มีคุณสมบัติพิเศษสามารถช่วยเหลือและเสี่ยงที่จะเสียสละแม้ชีวิตเพื่อคนแปลกหน้าที่ได้รับภัยต่างๆ โดยไม่เคยรู้จักกันมาก่อน เช่น กรณีที่โลกประสบภัยสึนามิ คนทั่วทั้งโลกต่างหันหน้ามาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยการเห็นความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือนี้เอง ประเทศไทยจึงมีมติของคณะรัฐมนตรีประกาศให้วันที่ ๒๗ ธันวาคม เป็นวันแห่งการให้ และการอาสาช่วยเหลือสังคม ให้เป็นวันสำคัญเป็นวาระแห่งชาติ

มติคณะรัฐมนตรีวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๕๐ เรื่อง การให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม คณะรัฐมนตรีอนุมัติตามมติคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี คณะ ที่ ๑ ซึ่งมีหม่อม

^{๔๑} วิจิตร เกิดวิศิษฐ์, “คนในพระศาสนาของพระพุทธศาสนา,” คนในพระศาสนาของพระพุทธศาสนา อิสลาม และคริสต์ศาสนา, โดย เสรี พงศ์พิศ และคนอื่นๆ, (กรุงเทพมหานคร : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๒๗.

^{๔๒} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), มหาวิทยาลัยกับงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๔ – ๗๕.

^{๔๓} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๔๙, ๑๙๔/๒๓-๒๔, ๗๑. ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙, ๑๙๔/๔๔, ๑๒๗., อภ. เอกก. (บาลี) ๒๐/๙๑/๑๕., อภ. เอกก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๑๕., ขุ. อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๖-๑๗/๒๔๑-๒๔๒., ขุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๖-๑๗/๓๖๐-๓๖๑.

ราชวงศ์ปรีดิยาธร เทวกุล รองนายกรัฐมนตรี เป็นประธานฯ ที่เห็นชอบข้อเสนอการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม ตามมติคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ครั้งที่ ๓/๒๕๔๙ วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๙ ตามที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เสนอ ทั้งนี้ ให้ปรับปรุงแก้ไขข้อเสนอดังกล่าวในส่วนของการมาตรการด้านการศึกษาให้เป็นไป ตามประเด็นอภิปรายของคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรีครั้งที่ ๑ ก่อนการดำเนินการต่อไป

นอกจากนี้ ยังมีมติคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ครั้งที่ ๓/๒๕๔๙ วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๙ เรื่อง ข้อเสนอการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม ดังนี้

๕. กำหนดเรื่อง การให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม เป็นวาระแห่งชาติ โดยมีเนื้อหาประกอบด้วย การรณรงค์จิตสำนึกการให้ และการอาสาช่วยเหลือสังคม การขับเคลื่อนนโยบายและมาตรการต่างๆ ได้แก่ มาตรการด้านการเงินการคลัง มาตรการด้านการศึกษา และมาตรการที่เอื้อให้ประชาชน เอกชน และข้าราชการเข้าร่วมในงานอาสาสมัครรวมทั้งการพัฒนากลไกในการส่งเสริมเรื่องการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคมทั้งในภาวะปกติ และในภาวะวิกฤติ

๖. ประกาศให้ ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งตรงกับวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา เป็นปีแห่งการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม

๗. มอบหมายให้หน่วยงานต่างๆ จัดกิจกรรมเพื่อตอบสนองวาระแห่งชาติในเรื่องการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม รวมทั้งปีแห่งการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม โดยให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นหน่วยงานหลักในการประสานและส่งเสริมการดำเนินงานดังกล่าว

๘. อนุญาตให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติงานอาสาสมัครโดยไม่ถือเป็นวันลา และให้ถือเป็นวันปฏิบัติงานได้ไม่เกิน ๕ วันทำการต่อปี และเชิญชวนภาคเอกชนให้พนักงานลาไปปฏิบัติงานอาสาสมัคร ตามแนวทางการให้ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของภาคเอกชนได้ปฏิบัติงานอาสาสมัครที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน สังคมและประเทศชาติโดยไม่ถือเป็นวันลา^{๔๔}

(๒) องค์การสมัยใหม่ได้มีความพยายามในการสร้างและพัฒนารูปแบบต่างๆ ตามกระแสโลกาภิวัตน์เริ่มนำหลักพระพุทธศาสนาเข้าไปใช้ในกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างมิติของความสุขในการทำงานมากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันการเปลี่ยนแปลงให้ทันระบบเทคโนโลยี^{๔๕} คือ ความเริ่มตระหนักแล้วว่า เหตุผลประการสำคัญที่องค์กรจะได้กำไรอันงดงามมากกว่าสินทรัพย์ขององค์กร คือ “คน” อันเป็นหัวใจสำคัญขององค์กร สู่แนวคิดเกี่ยวกับ “ทุนมนุษย์” (Human Capital)^{๔๖} ซึ่งหากหัวใจขององค์กรไม่ได้รับการดูแลอย่างเต็มที่องค์กรก็ไม่สามารถเคลื่อนที่ หรือไปแข่งขันกับใครได้ “ซอฟต์แวร์” ขององค์กรคือ คน แล้วซอฟต์แวร์ของคนก็คือ จิตใจ นั่นคือ เราต้องหันกลับเข้ามาพัฒนาดูแลตนเอง

^{๔๔} มติคณะรัฐมนตรี, ประกาศเรื่องการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม, สำนักนายกรัฐมนตรี, (๓๐ มกราคม ๒๕๕๐), (อัสสัณ)

^{๔๕} พระครูนิวาสิตขันธ์, รูปแบบพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, **พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม**, รวบรวมโดยคณะกรรมการฝ่ายวิชาการงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐๒.

^{๔๖} อารังศักดิ์ คงคาสวัสดิ์, **ทุนมนุษย์ : การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

ด้วยความเข้าใจธรรมชาติของคนจึงต้องพัฒนาไปพร้อมกันทั้งกายและจิตใจ”^{๘๗} ประกอบกับองค์กรสมัยใหม่ เน้นการทำงานอย่างมีความสุข ด้วยการวางแผนรองรับโอกาสท่ามกลางความผันผวนของโลกตลาดเสรี โดยสร้างความสุขของคนในองค์กรถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการสร้าง “องค์กรแห่งความสุข”^{๘๘} ผลของงานมีประสิทธิภาพ บุคลากรมีความสุข และองค์กรเข้มแข็งยั่งยืน สามารถนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นฐานแนวความคิดผ่านปณิธานการสร้างความสุขจากการให้เปล่าและการเสียสละ^{๘๙} เป็นการเสริมสร้างพัฒนาองค์กร และสังคม อันเป็นที่มาของการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากรเพื่อนำไตรสิกขามาใช้บูรณาการในกิจกรรมฯ

(๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก

รัฐบาลไทยปัจจุบันประสงค์จะให้มีการเผยแผ่เชิงรุกมากขึ้น^{๙๐} ลักษณะการเผยแผ่เชิงรุกเป็นความจำเป็นในยุคสมัยนี้ ถ้าพระพุทธศาสนาในประเทศไทยถือว่าตนเองเป็นแชมป์อยู่แล้ว ไม่มีการเผยแผ่ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ วันหนึ่งข้างหน้าลูกหลานชาวพุทธอาจจะตื่นมาพบว่าไม่มีแผ่นดินจะอยู่ก็เป็นได้^{๙๑} มองจำนวนพุทธศาสนิก เราแม้เผยแผ่เชิงรับต่อไปไม่ได้แล้ว เพราะว่า ตำแหน่งพรพุทธศาสนาในโลกตกลงไปเรื่อยๆ สถานการณ์ในประเทศน่าเป็นห่วงมาก

การเผยแผ่เชิงรุกในประเทศไทยที่โดดเด่นของพระสงฆ์ คือการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนทางการศึกษา และสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ ทำงานสาธารณประโยชน์ ต่างๆ แก่ชุมชน รูปแบบการจัด กิจกรรมในสวน คือ การจัดกิจกรรมทางศาสนาโดยการนิมนต์ พระสงฆ์มาแสดงพระธรรม เทศนา ทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน ซึ่งเป็นการนำวัดมาสู่ชุมชนใน รูปแบบของคนเมืองหลวงที่มีเวลาน้อย การนำหลักธรรมเหล่านี้ คือ เบญจศีล เบญจธรรม พรหมวิหาร ขวาวาสธรรม ทิศ ๖ และอบายมุข ๖ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งเป็น คุณธรรมพื้นฐานสำหรับการพัฒนาชีวิตของตนเอง และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข^{๙๒}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง (ประเภทไม่ถูกต้องก็มีอยู่) และสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นสำหรับรูปแบบการเผยแผ่นั้น ในปัจจุบันเป็นแบบเชิงรุกมากกว่า

^{๘๗} วรภัทร์ ภูเจริญ, **องค์กรใหม่สไตล์พุทธ**, บรรยายที่สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๘๘} อภิญา บำรุงจิตต์, **หลักสูตรการทำงานให้เป็นสุขบนฐานคิดทางพระพุทธศาสนา, พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม**, รวบรวมโดยคณะกรรมการฝ่ายวิชาการงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๕๒๖.

^{๘๙} ชลวิทย์ เจียรจิตต์, ดร., **หลักสูตรการทำงานให้เป็นสุขบนฐานคิดทางพระพุทธศาสนา, พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม**, รวบรวมโดยคณะกรรมการฝ่ายวิชาการงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๓๙.

^{๙๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), ศาตราจารย์, ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์, **การเผยแผ่เชิงรุก**, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๙๒} พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยทสฺสี), **ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒, ๘๖.

เชิงรับ ส่วนวิธีการเผยแผ่นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถและความเชี่ยวชาญของผู้เผยแผ่ ซึ่งมีวิธีการเทศนาธรรมปลูกถาวรธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนกรรมฐาน และการสอนแบบประยุกต์ ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกมี ๓ เป้าหมาย ๑) ด้านการศึกษา เป็นการศึกษาเรื่องไตรสิกขา ๒) ด้านศาสนา คือ การเรียนรู้ และเข้าใจศาสนาพืธีต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา และ ๓) ด้านวัฒนธรรม คือ การตระหนักถึงคุณค่าทางประเพณีและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระศาสนานั้นต้องเป็นแบบเชิงรุกโดยผู้เผยแผ่พระศาสนา ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกประกอบด้วยยุทธศาสตร์ในด้านพระสงฆ์ ๒ ด้าน^{๙๓} ๑) ศึกษาสงเคราะห์ เช่น การสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๒) งานสาธารณสงเคราะห์ เช่นการพัฒนาแหล่งน้ำ ช่วยเหลือผู้ประสบภัย และยุทธศาสตร์แบบเชิงรุกของพุทธศาสนิก ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) การสร้างเครือข่าย โดยใช้ความร่วมมือจากทุกองค์กรที่เกี่ยวข้อง ๒) การขยาย โดยสนธิความสามารถของกลุ่มศาสนิกชนต่างๆ ให้เกิดพลัง ๓) การปลูกฝังศรัทธา การกระทำโดยพัฒนาแบบการปฏิบัติการเข้าถึงหลักธรรมอย่างถูกต้อง ๔) การแสวงหาความหลุดพ้นกระทำโดยมุ่งเน้นปฏิบัติต่อกลุ่มพุทธศาสนิกที่ เหมาะสม เพื่อการหลุดพ้นอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของคณะสงฆ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก^{๙๔} งานจิตอาสาหรือชมรมพุทธฯ เป็นการเผยแผ่เชิงรุกเช่นกัน

การดำรงอยู่ซึ่งพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอยู่อย่างต่อเนื่อง และจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับสภาพเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้น ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเผยแผ่เพื่อให้งานเผยแผ่นั้นสำเร็จผล ในบทความนี้ได้นำเสนอยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกไว้ ๔ ประเด็นหลัก การใช้ทฤษฎีสี่ ส. (สัทัสสนา-แจ่มแจ้ง สมาทปนา-จงใจ สมุเตชนา-กล่าวกล้า สัมปหังสนา-ร่าเริง) และหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ (เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง รู้จักชี้แจง เป็นผู้อดทน พูดด้วย คำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำในทางเสื่อม) รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๙๕}

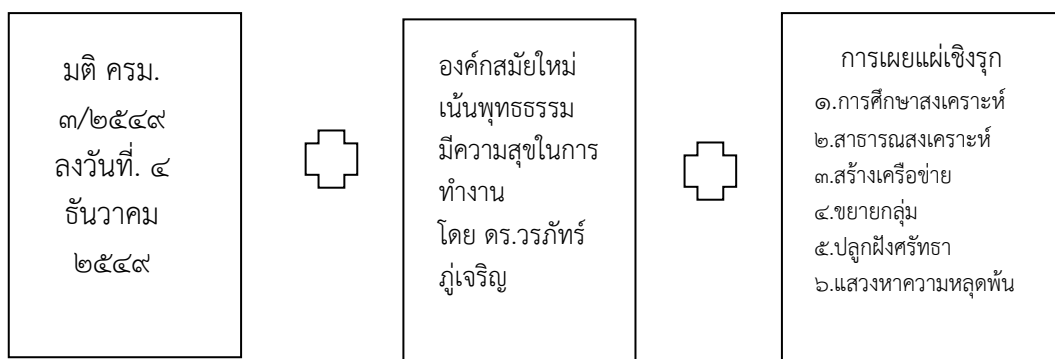
ชมรมพุทธศาสน์นับว่ามีแนวคิดเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกประการหนึ่ง ชาวพุทธเมื่อสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีสอบคัดเลือกเข้ามาทำงานในหน่วยงานราชการได้รับการบรรจุเข้ารับราชการแล้ว มีความรู้เรื่องหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาน้อยมาก จากการสังเกตและทำงานร่วมกัน และสัมภาษณ์ในงานวิจัย เป็นที่น่าสพรึงอย่างยิ่ง โดยเฉพาะวันสำคัญของพระพุทธศาสนายังนับได้ว่ารู้น้อยมาก เมื่อประเทศไทยมีชาวพุทธเป็นมาถึงร้อยละ ๙๘ แต่เป็นพุทธศาสนิกชนโดยการเกิดตามทะเบียนเกิดตามบิดามารดา เป็นที่น่าเสียดายอย่างมากที่เขาไม่สามารถเข้าถึงหลักธรรมอันประเสริฐนี้ได้ อย่างไรก็ดี อย่างน้อยก็ตาม ชมรมฯ มีความตั้งใจที่จะกระตุกกระตุ้นเตือนอย่างน้อยวัน

^{๙๓} อ่างแล้ว.

^{๙๔} กรกต ชำบัณจิตติ, “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก” วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๙๕} พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะทสฺสี), ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒, ๘๗.

สำคัญทางพระพุทธศาสนา ก็ควรที่จะรู้เป็นอย่างดี สมเป็นชาวพุทธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยกิจกรรมที่บูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

ภาพที่ ๒.๕ แสดงมติในสังคมประเทศของการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

๒.๑.๓ วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของสมาชิก และบุคลากรของกรมสรรพากร

๒. เพื่อเสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดีของสมาชิกทำให้เกิดมีกระบวนการทัศนคติที่ดีต่อประชาคมและประเทศชาติ

๓. เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี และความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกและหน่วยงาน เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยนความคิด และทัศนคติทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน และเรื่องทั่วไป โดยมุ่งเน้นที่จะอำนวยความสะดวกต่อสังคม

๔. เพื่อเสริมสร้างกิจกรรมเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยตามแนวทางที่ถูกต้องดีงามของชาวพุทธ

๕. เพื่อเสริมสร้างและส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกได้รับความรู้เรื่องพุทธธรรมอย่างถูกต้อง

๒.๑.๔ ข้อบังคับ

ข้อบังคับของชมรมจะขึ้นอยู่กับการประชุมลงความเห็น ว่า ที่ประชุมมีความเห็นชอบด้วยกับข้อบังคับหรือไม่อย่างไร แต่เนื่องจาก ชมรมเป็นชมรมพุทธศาสตร์ ข้อบังคับจึงแทบไม่มีอาจกล่าวได้ว่าใช้ความสมัครใจเป็นหลักการให้ คือให้เตือนตนเอง ความถูกต้องอันควรปฏิบัติ กล่าวคือ ท่านประสงค์ให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่านอย่างไร ท่านจงปฏิบัติเช่นนั้นต่อผู้อื่น โดยทั่วไป สมาชิกก็มีความเห็นอกเห็นใจกันในการพึ่งพาอาศัยแบ่งปันกัน จึงกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบไว้ดังนี้

๑. รับผิดชอบในการบริหารกิจการของชมรม รวมทั้งการเงิน และทรัพย์สินของชมรม

๒. จัดดำเนินการกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามความเหมาะสม

๓. ประชุมปรึกษาหารือกิจการของชมรมฯ ตามที่คณะกรรมการดำเนินการเห็นสมควร

๔. จัดให้มีการประชุมใหญ่ประจำปี ปีละ ๑ ครั้ง

๕. รักษาและดำเนินกิจการของชมรมฯ ให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ
๖. พิจารณาอนุมัติการสมัครเป็นสมาชิกและการคืนสภาพสมาชิกภาพรวมถึงการกำหนดอัตราค่าสมาชิกภาพ
๗. แต่งตั้งคณะกรรมการหรืออนุกรรมการอื่นๆ หรือแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ที่ช่วยปฏิบัติงาน
๘. พิจารณาและลงโทษสมาชิก และเจ้าหน้าที่ หรือสมาชิกที่ฝ่าฝืน หรือละเมิดกฎระเบียบ หรือข้อบังคับของชมรมฯ หรือการกระทำการใดๆ อันเป็นผลเสียหายแก่ชมรมฯ ในด้านการบริหาร หรือการร่วมกิจกรรมของชมรมฯ และรับทราบการลงโทษสมาชิก หรือผู้ที่เกี่ยวข้องตามที่คณะกรรมการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง
๙. ตีความในข้อบังคับและระเบียบต่างๆ ที่ได้บัญญัติโดยอาศัยอำนาจตามข้อบังคับนี้ และมีอำนาจชี้ขาดในปัญหาทั้งปวงให้ถือเป็นที่สุด ยกเว้นที่ไม่สามารถหาข้อยุติได้ให้นำเข้าพิจารณาในที่ประชุมกรณีพิเศษหรือที่ประชุมใหญ่ประจำปี เพื่อให้ที่ประชุมลงมติ
๑๐. ดำเนินการอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมายเพื่อให้การเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๕ สิทธิและหน้าที่ของสมาชิก

- ๑ เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งชมรมฯ จัดขึ้น และมีสิทธิได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนของกรมสรรพากรเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานอื่นๆ
- ๒ ร้องขอต่อคณะกรรมการเพื่อตรวจเอกสาร บัญชีและทรัพย์สินของชมรมฯ
- ๓ เสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินกิจการของชมรมฯ
- ๔ ให้ความช่วยเหลือตามหลักเกณฑ์ที่ชมรมฯ กำหนดไว้แล้ว
- ๕ มีหน้าที่ส่งเสริมการดำรงรักษาพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยให้มั่นคงสืบไป
- ๖ เคารพและปฏิบัติตามข้อบังคับลักษณะปกครองรวมทั้งระเบียบต่างๆ และคำสั่งลงโทษของชมรมฯ หรือคณะกรรมการที่ชมรมฯ ตั้งไว้โดยเฉพาะรวมทั้งมติของคณะกรรมการโดยเคร่งครัด

๗ รับผิดชอบในสิทธิ คุณสมบัติความประพฤติ วินัย และมารยาทของสมาชิก และเจ้าหน้าที่ในสังกัดให้ถูกต้องครบถ้วนตามข้อบังคับและระเบียบต่างๆ ของชมรมฯ และต้องรับผิดชอบในการควบคุมมารยาท และความประพฤติของสมาชิกในสังกัดเมื่อมีคำสั่งเฉพาะตัวในเรื่อง การถูกลงโทษตามระเบียบต่างๆ ของชมรมฯ ให้ความร่วมมือต่อกิจกรรมของชมรมฯ โดยเห็นประโยชน์ของชมรมฯ และกรมสรรพากร ที่มีต่อประเทศชาติเป็นที่ตั้งกว่าประโยชน์ของสมาชิกของชมรมฯ

ชมรมฯ ไม่กำหนดเรียกเก็บค่าสมาชิกภาพ ตั้งแต่เริ่มตั้งชมรมฯ เพราะเหตุว่า ตกลงร่วมกันว่า ชมรมฯ จะใช้หลักการให้เปล่า ตามแนวคิด ข้างต้นซึ่งได้อธิบายแล้วข้างต้น

สรุป ความเป็นมาของการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรเริ่มจากผู้วิจัยขณะเป็นนิสิตปริญญาโทสาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เชิญชวนทาบตามกลุ่มชาวพุทธเริ่มจากเพื่อนซึ่งมีแนวความคิดจิตอาสาเห็นด้วยและพร้อมลงมือปฏิบัติจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรขึ้นเป็นครั้งแรกในปีที่กรมสรรพากรมีอายุครบ ๙๔ ปี โดยนำเรื่องเสนอผู้อำนวยการบริหารทรัพยากรบุคคล และดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของทางราชการกำหนดไว้เป็น

ระเบียบการจัดตั้งชมรมภายในหน่วยงานรัฐอย่างถูกต้อง ถึงแม้ว่ากลุ่มชาวพุทธในกรมสรรพากรได้มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมอยู่แล้วบ้าง เป็นกลุ่มชั่วคราวแบบไม่เสถียร และกรมสรรพากรจัดกิจกรรมในทางวัฒนธรรมประเพณีไทยและเกี่ยวเนื่องกับหลักการพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ แต่ศูนย์กลางความเป็นจุดรวมของชาวพุทธยังไม่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมโดยการจัดตั้งขึ้นเป็นชมรมพุทธศาสตร์ที่มีคณะกรรมการชมรมมีความชัดเจนในคุณธรรมที่พึงมีในการทำงานจิตอาสาหมายถึงคณะกรรมการชมรม อันได้แก่ พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ อคติ ๔ พละ ๕ สารณียธรรม ๖ ความกตัญญูกตเวที อุบาสก ๕ หลักการและเหตุผลที่แบ่งเป็นสามมิติได้แก่ ๑) มิติทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ตัวอย่างจิตอาสาในสมัยพุทธกาล ๒) มิติทางสังคมมนุษย์วิทยา ๓) มิติทางสังคมประเทศในปัจจุบัน และมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์กิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมและประเพณีไทยซึ่งสืบเนื่องจากหลักพระพุทธศาสนาอันควรเป็นเครื่องรักษาพระพุทธศาสนาและรักษาประโยชน์ของสังคมไทย^{๙๖} มีข้อบังคับมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

๒.๒ หลักไตรสิกขา

พระพุทธศาสนาได้เน้นความสำคัญในเรื่องการเรียนรู้พัฒนาศักยภาพของมนุษย์เป็นขั้นตอนอย่างบูรณาการ^{๙๗} ได้แก่ อธิศีลสิกขา ฝึกความประพฤติสุจริต อธิจิตสิกขา ฝึกคุณภาพและสมรรถภาพของจิต อธิปัญญาสิกขาฝึกให้เกิดความรู้ความเข้าใจความเข้าใจอย่างถูกต้องตามธรรมชาติ จนถึงความพ้นทุกข์ความเข้าใจอย่างถูกต้องตามธรรมชาติ จนถึงความพ้นทุกข์^{๙๘} สำหรับความเป็นมาของหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร ความหมายและประเภทของหลักไตรสิกขา คืออะไร ความสำคัญของหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร และสาระสำคัญของหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร มีดังนี้

๒.๒.๑ ความเป็นมาของหลักไตรสิกขา

พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับไตรสิกขาหลักไว้ ณ สถานที่ต่างๆ ดังนี้ วัชชีปุตตสูตร มีข้อความตอนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าขณะทรงประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุง เวสาลี ขณะนั้นได้มีภิกษุชื่อวัชชีบุตรเข้ามาเฝ้า แล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า สิกขาบท ๑๕๐ ที่ยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาได้หมด พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่า เธอจักสามารถศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาได้หรือไม่ ภิกษุวัชชีบุตรจึงกราบทูลรับแล้วปฏิบัติตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้า ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุวัชชีบุตรได้ศึกษาสิกขา ๓ แล้วก็สามารถละราคะ โทสะ และโมหะ ได้อันเป็นการทำให้ภิกษุวัชชีบุตรไม่ทำกรรมอันเป็นอกุศล ไม่ประพฤตสิ่งเลวทรามอีก^{๙๙}

^{๙๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), บทนำสู่ พุทธธรรม : ชีวิตงามสังคมดีธรรมชาติเป็นรมณีย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลีธัมม์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔.

^{๙๗} พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร., “ไตรสิกขา : ในฐานะวิธีการพัฒนาชีวิตเชิงบูรณาการ”, การประชุมวิชาการระดับชาติ มจร. ครั้งที่ ๑ เล่มที่ ๑ (กรกฎาคม ๒๕๕๗) : ๓๙.

^{๙๘} พระปณต คุณวัฒน์ (อิสสระกุล), “ผลของกิจกรรมเชิงพุทธที่เน้นธรรมะเรื่องหลักกรรมและชีวิตหลังความตายต่อความเศร้าโศกของผู้เคยสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕.

^{๙๙} อด.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑.

พระพุทธเจ้าตรัสไตรสิกขาอีกครั้ง ปรากฏในทุติยสิกขัตตยสูตรซึ่งมีใจความสำคัญดังนี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับสิกขา ๓ ประการในลักษณะปุจฉาและวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า สิกขาบท ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑) อธิศีลสิกขา ๒) อธิจิตตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามทั้งหลายบรรลุดุคตญาณที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้ง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติขึ้น ไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ขึ้นอยู่ในปัจจุบัน นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา^{๑๐๐}

พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องไตรสิกขาอีกครั้ง ปรากฏอยู่ใน ตติยสิกขาสูตร ซึ่งมีใจความสำคัญดังนี้ การที่ภิกษุที่มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้งสิ้นอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงเข้าถึง (ปรินิพพาน) ในปัจจุบัน หรือ เมื่อละสังโยชน์เบื้องต้น ๕ ประการ อันเป็นเหตุให้เข้าถึงอंतरายปรินิพพายีบ้าง อุปหัจจปรินิพพายีบ้าง อสังขารปรินิพพายีบ้าง สสังขารปรินิพพายีบ้าง อุทังโต อภินิพพคามิบ้าง เมื่อละสังโยชน์ ๓ ประการ ได้และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางจึงเป็นสกทาคามี เมื่อละสังโยชน์ ๓ ประการได้ จึงเป็นเอกพิชิตาบันบ้าง เป็นโกลังโกละ โสตาบันบ้าง เป็นสตัดกัชัตตปุระมะโสตาบันบ้าง^{๑๐๑}

๒.๒.๒ ความหมาย และประเภทของหลักไตรสิกขา

ไตรสิกขามีความหมายที่ค้นพบได้ทางตำรา ปรากฏว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วว่า “ภิกษุทั้งหลาย สิกขามิอยู่ ๓ ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา”^{๑๐๒} และไตรสิกขา คือ สิกขาสาม หรือข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๑๐๓} สิกขาแปลว่า การศึกษา การสำเหนียก การฝึก ฝึกปรือ ฝึกอบรม ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุดุคตญาณสูงสุด คือความหลุดพ้นหรือนิพพาน สิกขามีความหมาย อีกอย่างดังนี้ ๑) อธิศีลสิกขา การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอหิวะ (Training in Higher Morality) ๒) อธิจิตตสิกขา การฝึกอบรมทางจิต การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพจิต และรู้จักการใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ (Training in Higher Mentality หรือ Mental Discipline) ๓) อธิปัญญาสิกขา การฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ (Ttaning in Higher Wisdom) นี่เป็นความหมายที่รวบรัด หากจะให้ความหมายที่สมบูรณ์ก็ต้องให้เชื่อมโยงถึงความมุ่งหมายด้วยโดยเติมข้อความแสดงลักษณะที่สัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายต่อท้ายสิกขาทุกข้อ ได้ความตามลำดับว่า ไตรสิกขา คือ หลักการประพฤติปฏิบัติ การฝึกปรือความประพฤติ การฝึกปรือจิต การฝึกปรือปัญญา ชนิดที่ทำให้แก้ปัญหามนุษย์ได้ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์นำไปสู่

^{๑๐๐} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙-๓๒๐.

^{๑๐๑} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙-๓๒๐.

^{๑๐๒} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๐/๓๑๘.

^{๑๐๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), ๑๐๗.

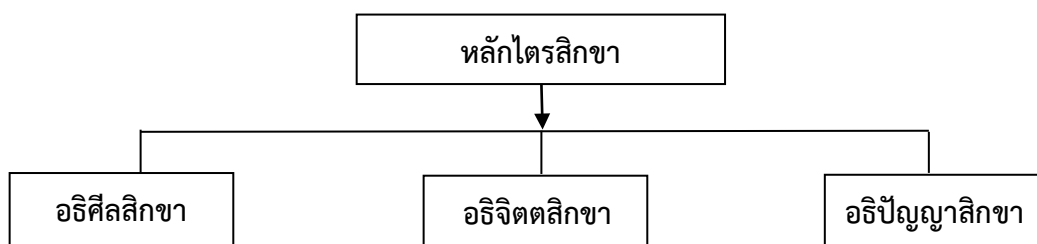
ความสุขและความเป็นอิสระแท้จริง เมื่อความหมายแสดงความมุ่งหมายได้ชัดเจนแล้ว ทำให้มองเห็นสาระของไตรสิกขาในแต่ละข้อชัดเจนตามไปด้วย^{๑๐๔}

การจัดประเภทของหลักไตรสิกขาแบ่งตามจุดประสงค์เพื่อให้เห็นถึงชนิดของหลักไตรสิกขาในลักษณะต่างๆ ประเภทของหลักไตรสิกขาจัดได้ ดังนี้

๑) จัดประเภทตามหลักสิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา ดังพุทธพจน์ที่แสดงไว้ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย สิกขามืออยู่ ๓ ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีลา สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังตจากกามทั้งหลายฯ บรรลุดุตถกณานิไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่เรียกว่า อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดตามความจริงว่า “นี้ทุกข์ฯ นี้โรคาณีนีปฏิบัติ” นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา^{๑๐๕}

ข้อความนี้แสดงให้เห็นความหมายของหลักไตรสิกขาโดยรวมและขณะเดียวกันก็ยังแสดงให้เห็นประเภทของหลักไตรสิกขาจากข้อความนี้ได้เช่นเดียวกัน จึงสามารถนำมาเขียนจัดกลุ่มเป็นแผนภูมิเพื่อให้ดูง่าย ดังนี้

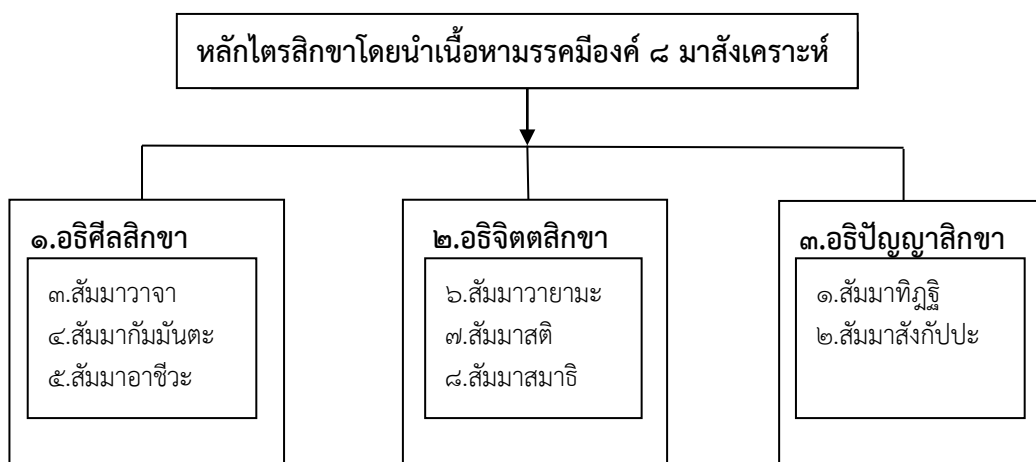
แผนภูมิที่ ๒.๖ แสดงประเภทของหลักไตรสิกขาที่จัดตามหลักสิกขา ๓ หรือไตรสิกขา^{๑๐๖}

๒) จัดประเภทโดยนำเนื้อหาหมวดมรรคมีองค์ ๘ มาสังเคราะห์ หลักของไตรสิกขาที่ได้นำเสนอมาแล้วทำให้เห็นเพียงความหมายและประเภทของหลักไตรสิกขาเป็นภาพรวมๆ คือ เป็นการกล่าวถึงเฉพาะ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ที่เป็นหลักใหญ่ๆ เท่านั้น แต่ยังมีได้จัดจำแนกให้เห็นเกี่ยวกับหัวข้อธรรมอันเป็นตัวเนื้อที่มีอยู่ในหลักไตรสิกขาแต่ละข้อนั้นๆ หากได้นำเอาข้อธรรมในมรรคมีองค์ ๘ ประการมาสังเคราะห์เข้ากับหลักของไตรสิกขาก็จะทำให้เห็นหัวข้อธรรมอันเป็นตัวเนื้อหาที่จะนำมาใช้อธิบายหลักของ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาได้โดยละเอียดสามารถทำได้ดังนี้ คือ ๑) สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเข้าในอธิศีลสิกขา ๒) สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเข้าในอธิจิตตสิกขา ๓) สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเข้าในอธิปัญญาสิกขา โดยเขียนเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

^{๑๐๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิตภัณธ์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๔๖.

^{๑๐๕} อัง.ติก.(ไทย) ๒๐/๙๐/๓๑๘-๓๑๙.

^{๑๐๖} นายทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”, . สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) : บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

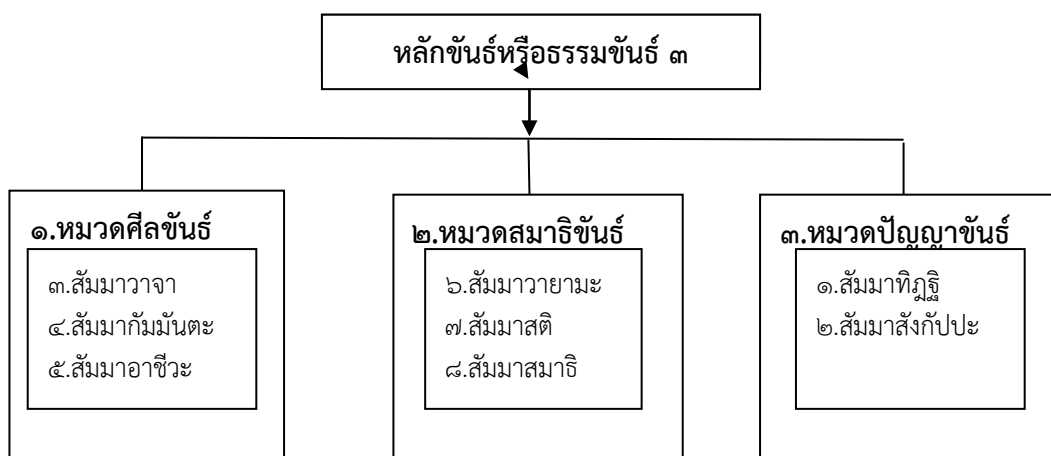

แผนภูมิที่ ๒.๗ แสดงผังประเภทของหลักไตรสิกขาโดยนำเนื้อหาหมรรคมืองค์ ๘ มาสังเคราะห์^{๑๐๗}

๓) จัดประเภทตามหลักชั้นหรือธรรมชั้น ๓ เป็นการจัดหมวดหมู่ตามสภาวะธรรมประเภทเดียวกัน ซึ่งจะช่วยให้ผู้ศึกษาทำความเข้าใจยิ่งขึ้น การจัดแบบนี้เป็นการนำเนื้อหาหมรรคมืองค์ ๘ มาสังเคราะห์ ในหลักชั้นหรือธรรมชั้น ๓ เช่นเดียวกับการนำเนื้อหาหมรรคมืองค์ ๘ มาสังเคราะห์เข้าในหลักไตรสิกขาความในคัมภีร์พระไตรปิฎกมี ดังนี้

พระผู้มีพระภาคไม่ทรงจัดชั้น ๓ ประการ เข้าในอริยมรรคมืองค์ ๘ แต่ทรงจัดอริยมรรคมืองค์ ๘ เข้าในชั้น ๓ ประการ คือ ๑) สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ทรงจัดเข้าในศีลชั้น ๒) สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ทรงจัดในสมาธิชั้น ๓) สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ ทรงจัดเข้าในปัญญาชั้น^{๑๐๘}

ข้อความนี้สามารถนำมาเขียนจัดกลุ่มเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๘ แสดงผังประเภทของหลักไตรสิกขาที่จัดตามหลักชั้น หรือธรรมชั้น ๓^{๑๐๘}

^{๑๐๗} นายทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎี

บัณฑิต (พระพุทธศาสนา) : บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

^{๑๐๘} ม.มู (ไทย) ๑๒/๔๖๒/๕๐๒-๕๐๓.

สรุป ความหมายและประเภทของไตรสิกขาได้ ดังนี้ ๑) ความหมายของไตรสิกขา มี ๒ ความหมาย คือ (๑) ความหมายตามคัมภีร์พระไตรปิฎก หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา ๓ อย่าง ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา (๒) ความหมายที่เชื่อมโยงกับจุดมุ่งหมาย หมายถึง การฝึกปรือความประพฤติ หรือการฝึกปรือจิต และการฝึกปรือปัญญา ชนิดที่แก้ปัญหาของมนุษย์ได้ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ นำไปสู่ความสุขและความเป็นอิสระแท้จริง ๒) ประเภทของไตรสิกขา จัดแยก ๓ ประเภท ได้แก่ จัดตามหลักสิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา (๒) จัดตามเนื่อหามรรคมองค์ ๘ มาสังเคราะห์ (๓) จัดตามหลักชั้น หรือธรรมชั้น ๓

๒.๒.๓. สาระสำคัญของหลักไตรสิกขา

หลักไตรสิกขาเป็นระบบปฏิบัติที่มุ่งเน้นการใช้งาน คือ นำเอาองค์ประกอบทั้งหลายของมรรคออกมาจัดเป็นระบบวิธีปฏิบัติที่มีขั้นตอนต่างๆ เพื่อใช้องค์มรรคต่างๆ นั้นให้สำเร็จผลอย่างเป็นงานเป็นการในชีวิตจริง เหมือนดังว่า เมื่อแจกแจงให้รู้แล้วว่า เครื่องมือที่จะต้องใช้มีอะไรบ้าง แต่ละอย่างทำหน้าที่อะไร และการจัดลำดับการใช้เครื่องมือ การทำงานตอนไหน ใช้อะไร อย่างไร ไตรสิกขาจึงเกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะเวทีสัมพันธ์ขององค์ธรรมต่างๆ ตามแบบของมรรคออกมาสู่การเกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะมนุษย์ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในสังคม หรือก้าวจากจุดเน้นที่ภายในจิตใจบุคคลออกสู่ภายนอก^{๑๑๐}

สาระสำคัญของหลักไตรสิกขา หมายถึง ส่วนสำคัญที่เป็นหลักหรือข้อใหญ่ใจความที่เป็นเนื้อหาสำคัญของหลักไตรสิกขา ๓ อย่างของการศึกษา ได้แก่ ๑) อธิศีลสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของศีล ๒) อธิจิตตสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของจิตใจหรือสมาธิ และ ๓) อธิปัญญาสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของปัญญา เรียกกันว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

(๑) อธิศีลสิกขา

ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต สมณวรรค สรุปได้ดังนี้ คือ ในสมณสูตร เป็นสูตรที่ว่าด้วยกิจของสมณะมี ๓ ประการ หนึ่งในสามเป็นกิจของสมณะนั้น คือ การสมาทาน อธิศีลสิกขา^{๑๑๑}ใน ปฐมสิกขัตตยสูตร และทุติยสิกขัตตยสูตร ซึ่งเป็นสูตรที่ว่าด้วยไตรสิกขาสูตรที่หนึ่ง และสูตรที่สอง ได้ขยายความให้เห็นความหมายต่อไปอีกว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีลและสมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เรียกว่า อธิศีลสิกขา^{๑๑๒} สาระสำคัญของอธิศีลสิกขาที่เชื่อมโยงถึงความ มุ่งหมายหลักไตรสิกขาในระดับที่กว้างขึ้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความเห็นว่าเป็นการดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลท่านกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์รักษาให้เอื้ออำนวยแก่ชีวิตที่ดำรงร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและเจริญปัญญา^{๑๑๓}

^{๑๑๐} นายวิศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) : บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

^{๑๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๕๔๘.

^{๑๑๒} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๒/๓๐๘-๓๐๙.

^{๑๑๓} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๗-๘๘/๓๑๒-๓๑๕.

^{๑๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๕๔๖.

(๒) อธิจิตตสิกขา

ความในพระสูตรต้นปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต สมณวรรคได้บันทึกเกี่ยวกับสาระสำคัญของสมาธิสรุปได้ดังนี้ คือ ในสมณสูตรที่ว่าด้วยกิจของสมณะ มี ๓ ประการ หนึ่งในสามที่เป็นกิจของสมณะนั้น คือ การสมาทานอธิจิตตสิกขา ในปฐมสิกขัตตยสูตร และทุติยสิกขัตตยสูตร ซึ่งเป็นสูตรที่ว่าด้วยไตรสิกขาสูตรที่หนึ่งและสูตรที่สอง ได้ขยายให้เห็นความหมายต่อไปอีกว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามทั้งหลาย บรรลุจุดถุณยานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธบริบูรณ์ เพราะอุเบกขาอยู่เรียกว่า อธิจิตตสิกขา^{๑๑๔} สาระของอธิจิตตสิกขาที่เชื่อมโยงถึงความมุ่งหมายหลักไตรสิกขาในระดับที่กว้างขึ้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความเห็นว่า คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด^{๑๑๕}

(๓) อธิปัญญาสิกขา

ความในพระสูตรต้นปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต สมณวรรค ได้บันทึกเกี่ยวกับสาระสำคัญของปัญญาสรุปได้ดังนี้ คือ ใน สมณสูตร เป็นสูตรที่ว่าด้วยกิจของสมณะมี ๓ ประการ หนึ่งในสามที่เป็นกิจของสมณะนั้นก็ คือ การสมาทานอธิปัญญาสิกขา ในปฐมสิกขัตตยสูตรและทุติยสิกขัตตยสูตร ซึ่งเป็นสูตรที่ว่าด้วยไตรสิกขาสูตรที่หนึ่งและสูตรที่สอง ได้ขยายความให้เห็นความหมายต่อไปอีกว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์...นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา^{๑๑๖} สำหรับสาระของอธิปัญญาที่เชื่อมโยงถึงความมุ่งหมายหลักไตรสิกขาในระดับที่กว้างขวางขึ้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความเห็นว่า คือ การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลาย ที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่างๆ ด้วยปัญญา คือ รู้จักวางท่าทีและปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมในทางที่เป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระเสรี และสดชื่นเบิกบาน^{๑๑๗}

สรุป สาระสำคัญของหลักไตรสิกขา คือ หลักปฏิบัติที่ต้องศึกษา ๓ อย่าง ได้แก่ ๑) อธิศีลสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของศีล ๒) อธิจิตตสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของจิตใจหรือสมาธิ และ ๓) อธิปัญญาสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของปัญญา รวมเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

๒.๒.๔. กระบวนการศึกษาหลักไตรสิกขา

สัมมาทิฐิ เป็นองค์ประกอบสำคัญเริ่มแรกของจุดเริ่มต้นของการศึกษาปฏิบัติหรือเป็นขั้นแรกของระบบการศึกษาฝึกฝนตนตามหลักพระพุทธศาสนา และเป็นธรรมที่ต้องพัฒนาให้บริสุทธ ขัดเจน เป็นอิสระมากขึ้นเป็นลำดับ การเสริมสร้างสัมมาทิฐิจึงเป็นสิ่งสำคัญ^{๑๑๘} สัมมาทิฐิ

^{๑๑๔} อัง.ติก.(ไทย) ๒๐/๘๗-๘๘/๓๑๒-๓๑๕.

^{๑๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๕๔๗.

^{๑๑๖} อัง.ติก (ไทย) ๒๐/๙๐-๙๑/๑๓๘-๑๓๙.

^{๑๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๕๔๘.

^{๑๑๘} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๙๒/๑๖๔.พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า

กับคำว่า ปัญญาในทางพระพุทธศาสนาเป็นคำที่สามารถใช้แทนกันได้^{๑๑๙} หากพัฒนาองค์ธรรมข้อนี้ให้มีความชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ ก็จะทำให้เห็นแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจนแจ่มแจ้งเมื่อเข้าสู่กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา อีกทั้งไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาหรือในด้านการดำเนินชีวิตด้านอื่นๆ ก็จะทำให้แนวทางดำเนินการชัดเจนแจ่มแจ้งเช่นเดียวกัน พระพุทธศาสนามีมุมมองจริยธรรมในแง่ที่ถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ หรือการนำเอาความรู้ กฎธรรมชาตินี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ จึงได้ให้ความหมายของจริยะอันประเสริฐเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตโดยวิถีทางที่จะทำให้เกิดความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติบังเกิดเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ให้มากที่สุด โดยประพฤติปฏิบัติในทางที่จะผลักดันและสร้างสรรค์เหตุปัจจัยต่างๆ ให้ก่อผลดีเกิดคุณประโยชน์แก่มนุษย์ ดังนั้น การเป็นอยู่ด้วยปัญญาจึงมีสัมมาทิฐิคือความเห็นชอบ หรือความเข้าใจถูกต้องเป็นองค์ธรรมข้อแรกของมรรคมีองค์แปด^{๑๒๐} กระบวนการของการศึกษามุ่งเน้นอบรมและพัฒนาคนทุกระดับประกอบด้วย การศึกษาแบบทั่วไปที่จะได้จากภายนอก (ปรโตโฆสะ)^{๑๒๑} และการศึกษาที่เกิดจากภายในตัวมนุษย์ (โยนิโสมนสิการ)^{๑๒๒} ทำให้มีทัศนคติถูกต้อง (สัมมาทิฐิ)^{๑๒๓} ซึ่งสอดคล้องกับหลักอริยมรรคทำให้เกิดองค์รวมหรือระบบการบูรณาการของการศึกษาหลักไตรสิกขาในมนุษย์^{๑๒๔}

ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ อย่าง

๑. ปรโตโฆสะ หมายถึงเสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่นการสั่งสอน แนะนำการถ่ายทอด โฆษณา บอกเล่าข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนจากผู้อื่น โดยเฉพาะแต่ที่ ดังามถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม ความรู้หรือคำแนะนำจากบุคคล ที่เป็นกัลยาณมิตร แบ่งได้ ๒ ด้าน คือ

๑ ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ^{๑๒๕} คือ ธรรมชาติต่างๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์สำหรับพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดีเพราะว่าเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ผู้พบเห็นเกิดศรัทธา ทั้งเป็นแหล่งจูงใจทำให้อยากใช้เป็นสถานฝึกฝนพัฒนาตนให้มีความเจริญงอกงาม เรื่องราวสำคัญในพุทธประวัติและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ที่เป็นจุดตัดเข้าสู่การตั้งต้นของพระพุทธศาสนา คือ เมื่อพระพุทธเจ้า (ครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์) หลังเสด็จออกบรรพชา ได้ไปทรงศึกษาทดลองลัทธิของสำนักสำคัญๆ จบแล้ว ตัดสินพระทัยว่ามีใช้ทางที่จะให้ถึงจุดหมาย จึงละเลิก หันมาดำเนินมรรคาของพระองค์เอง โดยเสด็จไปทรงหาภูมิสถานที่จะทรงปฏิบัติการณ์ค้นคว้า

^{๑๑๙} ชุ.ม.(ไทย) ๒๙/๒๑/๙๒.

^{๑๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๗๓๓.

^{๑๒๑} ม.ม.(ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๙๑, อภ.ทก.(ไทย) ๒๐/๑๒๖/๑๑๕.

^{๑๒๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖.

^{๑๒๓} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๙๒/๑๖๔.

^{๑๒๔} ดลพัฒน์ ยศธร, “การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

^{๑๒๕} นายวิศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา) : บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕. หน้า ๑๕.

ทดลอง ณ จุดนี้มีพุทธพจน์ที่ตรัสเล่าไว้เอง ซึ่งบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกถึง ๔ แห่ง^{๑๒๖} (ใน ๔ พระสูตร คือ ปาสราสีสูตร มหาสัจจสูตร โพธิราชกุมารสูตร และสคารวสูตร) มีความว่า ในที่สุด ทรงพบที่อันเหมาะสมเช่นนั้น ที่อุรุเวลาเสนานิคม ดังที่ตรัสไว้ในวาระนั้นว่า

ภูมิสถานถิ่นนี้เป็นที่ร่มเย็นหนอ (รมณีย โว ต ภูมิภาโค) มีไพรสนทร์มรรณ นำขึ้นบาน ทั้งมีแม่น้ำไหลผ่าน น้ำใส เย็นชื่นใจ ชายฝั่งทำน้ำก็ราบเรียบ ทั้งโคจรคามก็มีอยู่โดยรอบ เป็นสถานที่เหมาะสมจริงหนอที่จะบำเพ็ญเพียร สำหรับกุลบุตร ผู้ต้องการทำความเพียร ภิกษุทั้งหลาย เรานั้น แล ได้นั่งลงแล้ว ณ ที่นั้น โดยตกลงใจว่า ที่นี้ละ เหมาะที่จะบำเพ็ญเพียร

ที่อุรุเวลา ณ ถิ่นอันร่มเย็นนี้ ในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสรู้ ถือเป็นจุดตั้งต้น^{๑๒๗} ของพระพุทธศาสนา ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดีที่มีความเป็นกัลยาณมิตร^{๑๒๘}

๒ ด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม คือ กิจกรรมที่บุคคลคบหาเกี่ยวข้องกัน สัมพันธ์กัน ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำหรือไม่กระทำกิจกรรมบางอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี จึงสนับสนุนการคบหาบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้แต่อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้นหรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ เหมือนกัลยาณมิตรตานี้”^{๑๒๙}

๒. โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำให้ใจให้แยบคาย การใช้ความคิดอย่างถูกต้อง ถูกวิธี และเป็นระบบ โยนิโสมนสิการนี้ยังขยายความหมายออกไปได้อีกโดยแยกให้เห็นเป็นแง่ ๆ ดังนี้ คือ

๑. อุบายมนสิการ การคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริงสอดคล้องกับความจริง ทำให้หยั่งรู้ลักษณะของสิ่งทั้งหลายตามความจริง

๒. ปถมมนสิการ คิดเป็นทางหรือคิดถูกทาง คิดต่อเนื่องจัดเป็นลำดับได้ มีขั้นตอนเป็นแถวเป็นแนว เป็นระเบียบตามเหตุผล ไม่สับสนยุ่งเหยิง รวมทั้งสามารถชักความนึกคิดของตนเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้องได้ด้วย

๓. การมนสิการ การคิดตามเหตุหรือคิดอย่างมีเหตุผล เป็นการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัยซึ่งส่งผลต่อเนื่องกันตามลำดับ

๔. อุปาทกมนสิการ การคิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งเป้าหมาย หมายถึง การคิดพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่นการปลูกเร้าให้เกิดความเพียร ทำให้หวาดกลัว ทำให้หายโกรธ หรือ ทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง

^{๑๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **บทนำสู่พุทธธรรม : ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐.

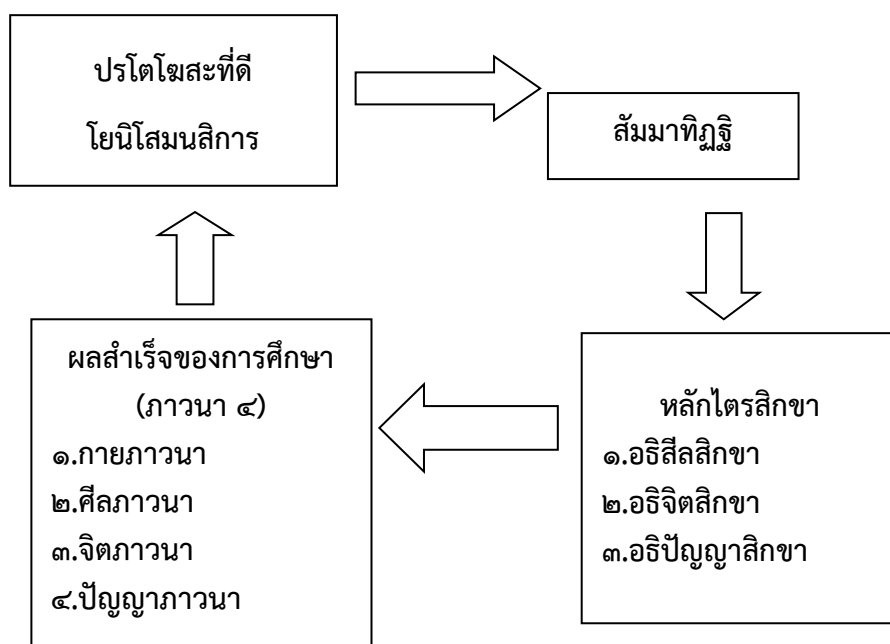
^{๑๒๗} วิ.จุ. (ไทย) ๔/๑/๑., พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **บทนำสู่พุทธธรรม : ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย**, หน้า ๑๐.

^{๑๒๘} นายทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา) : บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

^{๑๒๙} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๘๔/๕๕.

โยนิโสมนสิการ ทั้ง ๔ แบบข้างต้นเป็นเพียงลักษณะด้านต่างๆ อันอาจเกิดขึ้นครั้งหนึ่งๆ อาจมีลักษณะเพียงบางข้อ หรือเกิดมีครบทั้ง ๔ ข้อในคราวเดียวกันก็ได้ หากจะเขียนลักษณะทั้งสี่ข้อให้สั้นง่าย คงได้ความ ว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล^{๓๓๐} ทั้งปรัโตโสสะ และโยนิโสมนสิการควรต้องสร้างและดำเนินการให้เกิดมีขึ้นก่อนที่จะมีการศึกษาหลักไตรสิกขา

การศึกษาตามหลักไตรสิกขา แนวคิดนี้มีส่วนประกอบสำคัญ ๔ ประการ สรุปได้ดังนี้ ๑) สัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ๒) การจัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ หมายถึง เหตุที่เป็นเครื่องหนุนให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นมี ๒ ประการ คือ ปรัโตโสสะ หรือ กัลยาณมิตรที่ดี และโยนิโสมนสิการหมายถึงการใช้วิธีคิดโดยแยบคาย ๓) การดำเนินการฝึกตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ การฝึกตามหลักศีล ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในด้านความประพฤติเพื่อให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคมได้ถูกต้อง สมภาิ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมด้านจิตใจให้เกิดมีคุณธรรม จริยธรรม และปัญญา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้เห็นเข้าใจตามความเป็นจริง

แผนภูมิที่ ๒.๙ แสดงผังขั้นตอนของการศึกษาตามหลักไตรสิกขา

๒.๒.๕. คุณค่าความสำคัญของหลักไตรสิกขา

ลักษณะเด่นพิเศษของหลักไตรสิกขา จากพุทธพจน์เป็นที่ยืนยันว่า หลักไตรสิกขามีความสำคัญในมิติแห่งคุณค่าของพระพุทธศาสนา

ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ ประการนี้ แล ภิกษุผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง มีปัญญาแห่งพินิจ มีสติ คຸມครองอินทริย์ ครอบงำทุกทศด้วยอัปमानสมภาิ ประพฤติอริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา เมื่อก่อนฉันใด ภายหลังก็ฉันนั้น ภายหลังฉันใด เมื่อก่อนก็ฉันนั้น เบื้องต่ำ

^{๓๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๖๗๐ – ๖๗๑.

ฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องต่ำก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนฉันนั้น กลางคียฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ และมีความประพฤติบริสุทธิ์ ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก ท่านผู้ประกอบด้วยวิมุตติอันเป็นที่สันติตนหา ย่อมมีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรม เพราะวิญญานดับสนิท เหมือนความดับแห่งประทีปฉะนั้น” ^{๑๓๑}

พุทธพจน์ที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับหลักการไตรสิกขาเป็นอย่างมาก สำหรับข้อกำหนดที่เป็นลักษณะเด่นพิเศษของหลักไตรสิกขา ดังนี้

(๑) หลักไตรสิกขาเป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์

ภิกษุที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาบริบูรณ์ แม้จะละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่ ถ้าได้สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคงก็สามารถบรรลุนิพพานได้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงการที่ภิกษุที่มีศีล สมာธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้ง สิ้นอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงเข้าถึง (ปรินิพพาน) ในปัจจุบัน” ^{๑๓๒}

(๒) หลักไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์

พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ภิกษุศึกษาในหลักไตรสิกขาแทนการฟังหรือการสวดปาฏิโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือนได้ ดังข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ปามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้น ภิกษุวัชชีบุตรรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้มาถึงวาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อๆ ตามลำดับทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาในสิกขาบทนี้ได้” พระผู้มีพระภาคถามว่า “ภิกษุ ก็เธอจักสามารถศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขาได้หรือไม่” ภิกษุวัชชีบุตรนั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์สามารถศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขาได้” พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ถ้าเช่นนั้น เธอจงศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขาเถิด เมื่อใด เธอศึกษาอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เมื่อนั้นเธอก็จะละราคะ โทสะ โมหะได้ เพราะละราคะ โทสะ และโมหะได้ เธอจักไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล จักไม่ประพฤตีสั่งที่เลวทราม ครั้นต่อมาภิกษุนั้นศึกษาอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ก็ทำให้ ละราคะ โทสะ และโมหะได้ จึงไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล ไม่ประพฤตีสั่งที่เลวทรามอีก” ^{๑๓๓}

(๓) หลักไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา

หลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาจัดเข้ารวมอยู่ในหลักไตรสิกขานี้ทั้งสิ้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะว่า “ไตรสิกขานั้นถือกันว่าเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ มีขอบเขตครอบคลุมมรรคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้ได้

^{๑๓๑} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^{๑๓๒} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙-๓๒๐.

^{๑๓๓} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๘/๓๑๐-๓๑๑.

หมดสิ้นสมบูรณ์ จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงการปฏิบัติธรรม และมักใช้เป็นแม่บทในการบรรยายการปฏิบัติธรรม” ^{๑๓๔}

(๔) หลักไตรสิกขาสามารถเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรได้

จุดเด่นของความรู้พระพุทธศาสนาเรื่องการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรให้มีการบริหารในเชิงพุทธศาสตร์ เพื่อลบล้างวัฒนธรรมในลักษณะ “การเอื้อประโยชน์ตนนาย” องค์กรธรรมสำคัญได้แก่ หลักไตรสิกขา พัฒนาจิตใจให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมสามารถตอบสนองในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรได้ด้วยแนวคิดทฤษฎีบูรณาการกับการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ^{๑๓๕}

(๕) หลักไตรสิกขามีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา

นอกจากคัมภีร์พระไตรปิฎกจะได้ให้ความสำคัญกับหลักไตรสิกขาตั้งข้อความที่ยกมากล่าวแล้วนั้น คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในภายหลังคัมภีร์พระไตรปิฎกก็ได้ให้ความสำคัญกับหลักไตรสิกขาอย่างมาก เช่น คัมภีร์วิมุตติมรรค ที่เกิดขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๖๐๙-๖๕๓ โดยพระอุบิสสเถระ ชาวศรีลังกา คัมภีร์วิมุตติมรรคนี้ จัดอยู่ในประเภทปกรณ์พิเศษที่นำเอาหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาแต่งอธิบายขยายความได้อย่างละเอียดและคัมภีร์วิสุทธิมรรค ที่เกิดขึ้นประมาณ พ.ศ. ๙๕๖ โดยพระพุทธโฆษาจารย์ ท่านเป็นปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้จัดในประเภทปกรณ์พิเศษ เช่นเดียวกับคัมภีร์วิมุตติมรรคที่นำเอาหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก คือศีล สมาธิ ปัญญา มาแต่งอธิบายความได้อย่างละเอียดและพิสดารเป็นอย่างมาก หลักไตรสิกขาในคัมภีร์วิมุตติมรรคและคัมภีร์วิสุทธิมรรคมีความสำคัญมากต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและต่อการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศต่างๆ เป็นอย่างมาก ^{๑๓๖}

๒.๒.๖. การประเมินผลหลักไตรสิกขา

การศึกษาตามหลักไตรสิกขามุ่งพัฒนามนุษย์อย่างบูรณาการให้มีความเจริญงอกงามใน ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านศีล คือการพัฒนาทางด้านกายภาพและด้านสังคม ด้านสมาธิ คือการพัฒนาด้านจิตใจ และด้านปัญญา คือ การพัฒนาด้านปัญญา ดังนั้น เมื่อแยกด้านศีลออกเป็น ๒ ด้าน คือ กาย และสังคม ก็จะเห็นมนุษย์พัฒนาครบ ๔ ด้าน คือ กาย สังคม จิตใจ และสติปัญญา ดังนั้นเมื่อวัดผลและประเมินผลที่จะทำให้สอดคล้องกับหลักการศึกษาตามหลักไตรสิกขาจึงต้องพัฒนาให้ครบทั้ง ๔ ด้าน

(๑) ด้านกาย พัฒนาการทางศีล (Physical development) ได้แก่ การพัฒนาด้านกาย และการพัฒนาด้านสังคมควบคู่กัน เป็นการพัฒนาหรือฝึกอบรมด้านกายให้รู้จักเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น กาย ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทาง

^{๑๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๕๕๔.

^{๑๓๕} นางเอี่ยมอร ชลวร, “การจัดการความรู้เชิงบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๑๕๖, ๑๙๙.

^{๑๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า๖๐๑.

ที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ พัฒนาการดังกล่าวมาให้สังเกตจากพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น บริโภคใช้สอย ปัจจัย ๔ ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้ ดูแลร่างกาย การนุ่งห่ม การแต่งกายสะอาดเรียบร้อย ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

มนุษย์สามารถพัฒนาความประพฤติ (ศีล) ได้โดยเริ่มตั้งแต่ข้อปฏิบัติเริ่มแรกที่ความประพฤติพื้นฐาน คือการเน้นไปที่การละเว้นความชั่วต่างๆ เช่นศีล ๕ ซึ่งเป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานของจริยธรรมขั้นพื้นฐานของพุทธจริยศาสตร์ จากนั้นจึงยกระดับความประพฤติให้สูงขึ้นในด้านความดี

เมื่อพิจารณาความประพฤติในระดับสูงของพุทธจริยศาสตร์^{๑๓๗} คือสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ได้แก่ การพูด การกระทำ การประกอบอาชีพด้วยเจตนาสุจริต ไม่คิดเบียดเบียน ดังคำกล่าวในพุทธพจน์ “มาเถิด ภิกษุ เธอจงมาเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร จงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิด”^{๑๓๘} นอกจากนั้นแล้ว “นรชนผู้มีปัญญาเห็นภัยในสังสารวัฏ ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญจิตและปัญญา มีความเพียร มีปัญญาเครื่องบริหารนั้นพึงแก่ความยั่งยืนได้”^{๑๓๙}

ด้านสังคม พัฒนาการด้านศีล (Moral development) เป็นพัฒนาการหรือฝึกอบรมด้านความประพฤติของบุคคลให้เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ให้เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อน เสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีมีความเกื้อกูลต่อผู้อื่นในสังคม พัฒนาการดังกล่าวมาให้สังเกตจากพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ถ้าเป็นบรรพชิต สังเกตจากความประพฤติตามหลักที่เรียกว่า ปาฏิโมกข์ ได้แก่ ปาฏิโมกข์สังวรศีล คือ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย อินทริยสังวรศีล คือ ความสำรวมอินทริย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลครอบงำเมื่อรับรู้อินทริย์ทั้ง ๖ อาชีวะปาฏิโมกข์ คือความบริสุทธิ์แห่งอาชีพ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ และ ปัจจัยสันนิสิตศีล คือ พิจารณาใช้สอยปัจจัย ๔ ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ไม่บริโภคด้วยตัณหา เป็นต้น ถ้าเป็นคฤหัสถ์ หรือ ชาวบ้านทั่วไปสังเกตจากความประพฤติ คือ เป็นผู้ที่มีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบตรงต่อเวลา สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต เป็นต้น

การพัฒนาความประพฤติ (ศีล) เกิดขึ้นแล้วจะส่งผลให้บุคคลนั้นมีหิริโอตตปปะ คือ ละอายและเกรงกลัวต่อการทำผิดหรือทำบาป โดยมีได้ไปเบียดเบียนล่วงละเมิดผู้อื่น ที่เป็นเหตุให้

^{๑๓๗} พุทธจริยศาสตร์มีเกณฑ์ตัดสินที่ชัดเจนซึ่งสามารถจำแนกเป็นสามระดับ คือ ระดับพื้นฐานระดับกลาง และระดับสูง ดูรายละเอียดใน พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปณฺโญ), **พระพุทธศาสนา-ปรัชญา-สังคม**, (กรุงเทพมหานคร : อารการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖., วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมธทราย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๗-๓๗., นางเอื้อมอร ชลวร, “การจัดการความรู้เชิงบูรณาการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๑.

^{๑๓๘} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๑/๒๗๑.

^{๑๓๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๑/๒๗๑.

วุ่นวายใจหาวาระแหว่งไหนกรงกล้วยโทะ หรือเดือดร้อนใจในความชั่วร้ายของตนเอง^{๑๔๐} ผู้ทุกข์หรือมีความประพฤติไม่บริสุทธิ์ จิตใจหวั่นไหว ฟุ้งซ่าน ในไม่สงบ ทำให้สมาธิไม่เกิด ไม่มีความสุข แต่หากมีศีล จะทำให้จิตสงบ จิตไม่หวั่นไหว จะเป็นเหตุใกล้ให้เกิดสมาธิ ดังพุทธพจน์ “สุขมีสมาธิเป็นผล”^{๑๔๑}

(๒) ด้านจิต พัฒนาการทางด้านจิต (Emotional development) เป็นการพัฒนาหรือฝึกอบรมด้านจิตใจของบุคคลให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง เจริญด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น เมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตุน มีสมาธิ สดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น พัฒนาการดังกล่าวให้สังเกตจากพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ถ้าเป็นบรรพชิต สังเกตจากความประพฤติตามหลัก สัมมาวายามะ หมายถึง ความพยายามหรือความเพียรชอบ ได้แก่ สังวรประธาน คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ปหานประธาน คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ภาวนาประธาน คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อนุรักษนาประธาน เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นจนไพบุลย์ เป็นต้น นอกจากนี้ควรสังเกตจากความประพฤติตามหลัก สัมมาสติ หมายถึง การระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ หมายถึง การตั้งจิตมั่นชอบ เป็นต้น ถ้าเป็นคฤหัสถ์ หรือชาวบ้านทั่วไปให้สังเกตจากความประพฤติ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ มีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อุตุน ขยันหมั่นเพียร มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน เป็นต้น

(๓) ด้านปัญญา พัฒนาการด้านปัญญา (Cognitive development) (สติปัญญา)^{๑๔๒} เป็นการพัฒนาหรือฝึกอบรมด้านปัญญาของบุคคลให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลก และชีวิตตามสภาวะสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลดปล่อยความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา พัฒนาการดังกล่าวมาให้สังเกตจากพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น มีศรัทธาและความเข้าใจถูกต้องในพระรัตนตรัย รู้บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ รู้เท่าทัน แก้ปัญหาชีวิต และการทำงานได้ด้วยสติปัญญา เป็นต้น

๒.๒.๗. สรุป

หลักไตรสิกขา และการประเมินผลตามหลักไตรสิกขาสรุปได้ ดังนี้

๑) หลักไตรสิกขา ค้นพบว่า พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ใน วัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสูตร ในสมัยพุทธกาลคนกลุ่มแรกที่เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นกลุ่มบรรพชิตหรือนักบวช และกลุ่มคฤหัสถ์หรือชาวบ้าน ผู้ครองเรือน พระพุทธศาสนากำหนดคุณลักษณะบุคคลผู้ศึกษาต่างกันที่ข้อปฏิบัติของบรรพชิตหรือนักบวชมีความเคร่งครัดมากกว่าคฤหัสถ์หรือชาวบ้านผู้ครองเรือนมีข้อปฏิบัติสำหรับการดำเนินชีวิตต่างกันตามความเหมาะสมของสถานะภาพบุคคล ๒) ไตรสิกขา หมายถึง การฝึกปรือความประพฤติ การฝึกปรือจิต การฝึกปรือปัญญา ชนิดที่ทำให้แก้ปัญหาของมนุษย์ได้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์นำไปสู่ความสุขและ

^{๑๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), สัมมาสมาธิและสมาธิแบบพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

^{๑๔๑} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๒.

^{๑๔๒} นายทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตร ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕, หน้า ๒๕.

ความเป็นอิสระแท้จริง ๓) หลักไตรสิกขาแบ่งได้ ๓ ประเภท ได้แก่ แบ่งตามหลักไตรสิกขา แบ่งตามเนื้อหามรรคมีองค์ ๘ มาสังเคราะห์ และจัดประเภทตามธรรมชั้น ๓ ๔) กระบวนการศึกษาหลักไตรสิกขา ได้แก่ สัมมาทิฐิ ปรีตโฆสะ โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม ๕) ไตรสิกขามีคุณค่าสำคัญเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญแห่งพระพุทธศาสนา และยังเป็นที่ยึดหลอมรวมหลักการประพฤติปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หลักไตรสิกขาสามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรได้

๒) การประเมินผลหลักไตรสิกขา ดังนี้

๑. ด้านกาย กายภาวนา (Physical development) เป็นการพัฒนาศักยภาพทางกาย ประกอบด้วย ๑) อินทริยสังวรศีล เป็นการสำรวมอินทริยทั้ง ๖ การจัดร่างกายให้สำรวมระวัง ทำให้เกิดสมาธิ การดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข การออกกำลังกายอย่างมีสติ ช่วยให้ร่างกายแข็งแรงและมีสติควบคู่ไปด้วยกัน ๒) อาชีวกปาริสุทธิศีล เป็นการรักษากาย เลี่ยงชีวิตด้วยอาหารที่ไม่มีโทษ เป็นการรักษาสภาพและ ๓) ปัจจยสันนิสิตศีล เป็นการรู้จักประมาณในการบริโภค ไม่บริโภคด้วยตัณหา ด้วยความอยากเกินพอดี ทำให้เกิดโรคได้ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคไขมันอุดตันเส้นโลหิต เป็นต้น

๒. ด้านสังคม ศีลภาวนา (Moral development) เป็นการพัฒนาศักยภาพทางสังคม มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมที่ดีงามต่อเพื่อนมนุษย์ มีวินัยอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดี มาอาชีวกสุจริต ไม่ใช้กาย วาจาและอาชีวกเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายเวรภัยแต่ใช้ตรงตามความมุ่งหมายของอาชีวก และให้เป็นเครื่องพัฒนาชีวิตของตน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคม ส่งเสริมสันติสุข

๓. ด้านจิต จิตภาวนา (Emotional development) การพัฒนาจิตใจให้จงกงามขึ้นในคุณธรรมความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ จงกงามด้วยคุณธรรม เช่น มีน้ำใจเมตตา กรุณา เผื่อแผ่ เอื้ออาทร มีเมตตา มีศรัทธา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตเข้มแข็ง มั่นคง มั่นชยัน เพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือ มีจิตร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เิบอิม โปรงโล่ง ผ่องใส และสงบ เป็นสุข

๔. ด้านปัญญา ปัญญาภาวนา (Cognitive development) การพัฒนาปัญญา คือการฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

๒.๓. รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

รูปแบบของกิจกรรมกำหนดโดยคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร กำหนดลำดับพิธีการขั้นตอน ความเหมาะสมในกรอบของหลักไตรสิกขา กิจกรรมของชมรมฯ เป็นเครื่องมือในการดำเนินการให้ผู้เข้าร่วมสามารถบรรลุเป้าหมายอันดีงามอันเป็นลักษณะของบุญตามความหมายในพระพุทธศาสนาได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประกอบด้วย ทาน ศีล ภาวนา นั่นคือ การให้ทาน การ

สมาทานรักษาศีล การบำเพ็ญภาวนา ชาวพุทธนิยมทำบุญในระดับ “ทาน” กันมากกว่าระดับที่สูงขึ้นไปกว่านี้ กิจกรรมทุกกิจกรรมฯ สามารถเป็นเครื่องมือบูรณาการหลักไตรสิกขาได้ทุกกิจกรรม ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ให้ได้ครบเป็นสัดส่วนที่ประมาณแล้วได้พัฒนาไปทั้งสามด้านพอๆ กัน และถึงแม้ว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะไม่สามารถแยกองค์ประกอบบุญกิริยา ๓ ได้หรือไม่ก็ตาม ภาย พุทธกิจกรรมจิตใจ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำเพราะมีความรู้ความเข้าใจว่า กิจกรรมอันเป็นบุญเกิดประโยชน์ทั้งแก่ผู้รับ พระสงฆ์ หรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์เป็นคราวที่เกิดเหตุภัยพิบัติ น้ำท่วม แผ่นดินไหว หนาวฯ จะจัดส่งสิ่งของเครื่องใช้ไปช่วยผู้ประสบภัยนั้น กิจกรรมสามารถทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมลงมือปฏิบัติธรรมโดยอัตโนมัติ ตั้งแต่ขั้นเตรียมสิ่งของ วัตถุดิบ วัตถุดิบสำเร็จรูป เครื่องใช้เพื่อมาถวาย พระสงฆ์ ซึ่งจะเรียกชื่อว่า กิจกรรมที่ ๑ ที่ ๒ ไปตามลำดับ ผู้วิจัยใช้วิธีบรรยายแยกเป็นลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ การถวายภัตตาหารเช้า และตักบาตร ทุกวันพฤหัสบดี เวลาตั้งแต่ ๐๕.๓๐ – ๐๘.๓๐ น. (ก่อนเวลาทำงาน) รายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ บุปเจตนา เจตนา ก่อนให้ ตระเตรียม ชมรมฯ จัดทำหนังสือราชการออกในนามชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร โดยประธานชมรมพุทธศาสตร์เป็นผู้ลงนามในหนังสือนิมนต์ พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป (บางครั้งนิมนต์จำนวน ๙ รูป กรณีวันพฤหัสบดีที่มีเจ้าภาพประสงค์นิมนต์เพิ่มจำนวน ๙ รูป เนื่องในวันเกิด วันครบรอบแต่งงาน หรือวันทำบุญกุศลอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับ) หรือในวันสำคัญพิเศษเช่นกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ร่วมกิจกรรมทุกวันพฤหัสบดี เพื่อฉันภัตตาหารเช้าและตักบาตร โดยเลือกวัดฯ ที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากกรมสรรพากร เพราะสะดวกในการเดินทางไปรับ-ส่งพระสงฆ์ ชมรมฯ จัดรถของทางราชการ ใช้ระบบจองใช้ยานพาหนะเหมือนการรับ-ส่ง พระสงฆ์เป็นงานราชการด้วยเช่นกัน จึงเห็นได้ว่ากรมสรรพากรโดยผู้บริหารระดับสูงให้ความสำคัญต่อกิจกรรม การเตรียมสถานที่ ชมรมฯ ทำหนังสือขออนุญาตใช้ห้องเป็นกรณีพิเศษ และต่อมาไม่จำเป็นต้องขอใช้อย่างเป็นทางการ เพราะว่า เป็นที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไป กองบริหารการคลังและรายได้ เป็นผู้ควบคุมดูแลเรื่องสถานที่ ก็เปิดโอกาสให้ใช้สถานที่ และให้ความร่วมมือ จัดพนักงานจากบริษัทรับจ้างภายนอกดูแลคนงานซึ่งมักเป็นชาวต่างชาติ คนงานส่วนมากเป็นชาวพม่า เป็นคนดูแลเรื่องการจัดเก้าอี้ รูปแบบที่ชมรมกำหนด การจัดวางเก้าอี้ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั่ง มีจำนวน ๕๐ ที่นั่ง ส่วนสถานที่รับรองพระสงฆ์เป็นห้องวีไอพีตั้งอยู่ในห้องอาหารของกรมสรรพากร มีโต๊ะอาหารจัดวางพร้อมใช้สำหรับพระสงฆ์ ๕ หรือ ๙ ที่ รวมทั้งผู้เข้าร่วมกิจกรรมอีกถึง ๒๐ ที่นั่ง ห้องนี้เป็นห้องอาหารสำหรับแยกไว้เพื่อกิจธุระเอนกประสงค์ของคณะผู้บริหารระดับสูง หรือใช้เป็นห้องแถลงข่าวสรรพากรเมื่อมีนักข่าวมาสัมภาษณ์ ห้องมีความสะอาดเรียบร้อยสวยงามพื้นที่ใช้สอยเหมาะสม มีที่นั่งสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมและโต๊ะสำหรับจัดเตรียมอาหาร ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีเจตนา ก่อนถวาย (ให้) ตั้งใจดีเป็นกุศล มีความเลื่อมใสศรัทธาช่วยกันจัดเตรียมอาหาร ช่วยกันถวายอาหารร่วมกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย เมื่อพระสงฆ์เดินทางจากวัดฯ พนักงานขับรถจะประสานกับพระสงฆ์เวลาประมาณ ๐๕.๓๐ น. และถึงกรมสรรพากรในเวลาประมาณ ๐๖.๓๐ น. ในระหว่างที่พระสงฆ์เดินทางมานั้น คณะทำงานจัดเตรียมภัตตาหารประมาณ เวลา ๐๕.๓๐ น. มีคณะทำงานที่มีที่พักอยู่ไกลจากกรมสรรพากร ไม่สะดวกในการเดินทางมาตอนเช้ามาก กรมสรรพากรมีห้องพักที่อยู่ในความดูแลของกองบริหารทรัพยากรบุคคล เปิดโอกาสให้ทำหนังสือขออนุญาตเข้าพักในคืนวันพุธ ทุกวัน

พุทธ คณะทำงาน ประมาณ ๕ คน จะเป็นคนดูแลความพร้อมเกี่ยวกับสถานที่ และอุปกรณ์ที่จะใช้ในกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้า ตลอดจนประสานงานกับแม่งาน หรือเจ้าภาพที่ตั้งใจ หรืออาจจะมาร่วมทำบุญกับชมรมฯ ในวันที่กำหนดนัดกันไว้ สิ่งที่ต้องมีในกิจกรรมคือ ๑) โต๊ะหมู่บูชา ๒) ป้ายชมรม และป้ายแสดงชื่อวัดที่มาร่วมกิจกรรมในวันนั้นๆ เช่น วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น๓)เครื่องเสียงได้แก่ ลำโพง ไมโครโฟน ชนิดไร้สาย ๔) เต้ากรวดน้ำ ๕) จาน ชาม ภาชนะใส่อาหารรวมทั้งถาดวางอาหารเป็นสมบัติของกรมสรรพากร ส่วนอุปกรณ์ที่นอกเหนือจากนั้น เป็นสมบัติของชมรมฯ ซึ่ง เจริญญิกเป็นผู้มีหน้าที่ดูแล และมีระบบทำบัญชีรายการทรัพย์สินที่เป็นสมบัติของชมรมฯ ทุกอย่าง แยกประเภทให้เรียบร้อย ชมรมฯ จัดที่นั่งให้พระสงฆ์นั่งรับของถวายบิณฑบาตรประยุกต์วิธีการตักบาตรโดยทั่วไป คือ พระสงฆ์ต้องเดินมาระหว่างทาง ญาติโยมก็ขอมนต์ให้ท่านเปิดบาตรแล้วนำอาหารใส่ลงในบาตร เช่นนี้ก็คือรูปแบบที่เห็นโดยทั่วไป ส่วนคณะกรรมการชมรมฯ ได้ประชุมกำหนดรูปแบบให้จัดโต๊ะยาววางเก้าอี้สำหรับพระสงฆ์นั่งเป็นแถวหน้ากระดาน จำนวน ๕ ที่นั่ง หรือ ๙ หรือ ๑๐ ที่นั่ง ผ้าปูโต๊ะต้องใช้ปูเพื่อความสวยงามพอสมควร ให้พระสงฆ์ไม่ต้องเดินเพื่อความสะดวกแก่พระสงฆ์ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยจัดที่นั่งให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มาตักบาตรไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

ขั้นตอนที่ ๒ มุญจนเจตนา ผู้นำพิธีกล่าวอาราธนาศีลแล้วพระสงฆ์ให้สีกขาบทข้อปฏิบัติเบญจศีล ก่อนตักบาตร และ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรับสีกขาบท (ศีล ๕) มีความประพาสธรรมะวังมาก ขึ้น มีสติเตือนใจอยู่เสมอ ขณะตักบาตร ถวาย (ให้) ด้วยความจริงใจ ตั้งใจแจ่มใสเบิกบานด้วยความรู้เข้าใจ มีสมาธิมากกว่าช่วงถวายภัตตาหาร ตามที่สังเกต ดังนั้นจึงเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลที่จะเกิดสมาธิ เกิดปัญญา ได้ฝึกฝนในเรื่องใดในจิตใจที่เจตนา แต่รวมเรียกว่าเป็นไตรสิกขา และหากจะมองให้ลึกลงไปอีกชั้น กุศลก็ยังปรับแต่งด้วยการปรุงด้วยสังขารไม่หยุดนิ่ง จึงเป็นกิจกรรมที่เข้ามาเพื่อฝึกด้วยหลักไตรสิกขา เกิดได้ทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา ในขณะที่อยู่ในระหว่างดำเนินกิจกรรม หน้าตาธรรมะวัง หรือยิ้มแย้มแจ่มใสกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งกล่าวได้ว่าขณะนั้นจิตมีความสุขสดชื่นอย่างน้อยขณะตักบาตร คนปรารถนาคุณงามความดีที่หวังให้เกิดความสุข ปรารถนาให้กำลังแด่พระสงฆ์ ทานอันประณีต ในลำดับพิธีการในช่วงนี้ ปรธานในพิธีจะเป็นผู้บริหารระดับสูงของกรมสรรพากร เป็นผู้จุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย และเป็นผู้นำตักบาตร แล้วต่อจากนั้นผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะเดินตามกันเป็นลำดับเรียงกันเป็นแถวด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส เมื่อตักบาตรแล้ว โดยปกติหากไม่มีธุระรีบร้อนไปทำกิจธุระผู้เข้าร่วมกิจกรรมก็จะกลับมานั่งที่เก้าอี้ซึ่งชมรมฯ ได้จัดไว้ในชั้นเตรียมอุปกรณ์และสถานที่ ในช่วงนั้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะเดินมาที่โต๊ะการเงินมีตู้รับบริจาคเงินช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งนับว่าเป็นการเสียสละเพื่อผู้อื่นเป็นการขัดเกลาความตระหนี่ของจิตใจได้ระดับหนึ่ง ชาวพุทธฝึกการให้เป็นเรื่องง่าย แต่อย่างไรก็ตามต้องฝึก การให้ท่านสังเกตได้จากผู้ร่วมกิจกรรมกลุ่มเดิมๆ ที่มีความตั้งใจอย่างมากที่จะเดินทางมาทำบุญทั้งทำทานในวันพฤหัสบดีที่กรมสรรพากร เมื่อแถวของผู้เข้าร่วมกิจกรรมขาดระยะลง พระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีจะกล่าวสัมโมทนียกถาแล้วให้พร ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกรวดน้ำรับพร เป็นการเสร็จพิธี สำหรับผู้ที่รับพรกรวดน้ำแล้ว แต่เวลายังไม่ถึง ๐๘.๓๐ น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเดินเข้าไปตักบาตรแด่พระสงฆ์ได้ตามปกติ ขั้นตอนดังกล่าวนี้ พระสงฆ์ให้ความสะดวกแก่ญาติโยม ขั้นตอนแบบนี้ คณะกรรมการเป็นผู้กำหนดรูปแบบขั้นตอนเช่นกัน ต่อจากให้พรญาติโยมกรวดน้ำรับพรแล้ว พระสงฆ์ท่านสังเกตเห็นว่าญาติโยม

เดินเข้ามาตักบาตรต่อเนื่องอีกไม่หยุด กลุ่มที่กรวดน้ำรับพรแล้ว ก็กลับไปทำงาน ไปทำหน้าที่ภารกิจตามอริยาศัยต่อไป ส่วนญาติโยมหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่เข้ามาตักบาตรต่อเนื่องท่านก็ยังรับบาตรอยู่ต่อไป และในช่วงที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลับไปนั่งเก้าอี้เต็มพื้นที่ที่จัดไว้นั้น ประธานพระสงฆ์จะสวดให้พร อีกรอบ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมก็จะกรวดน้ำรับพร แล้วกลับไปทำงาน ทำภารกิจตามอริยาศัยต่อไป จนกระทั่งเวลา ๐๘.๓๐ น. ซึ่งเป็นเวลาทำงานตามปกติทางราชการ ผู้นำพิธีกล่าวลาพระรัตนตรัยและกราบขอบคุณพระสงฆ์ที่มาร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนที่ ๓ อปราปรเจตนา หลังจากที่ได้ทำบุญถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตรแล้ว ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความปิติเกิดความรู้ความเข้าใจในบุญการรู้จักสละอุทิศแบ่งปันจิตใจความตระหนี่อันเป็นอกุศลภายในใจตนออกได้ทีละน้อย ทำให้จิตใจผ่องใสและมีปัญญาเข้าใจว่าบุญที่ทำแล้วนี้ให้ความสุขแก่ตนเพราะเป็นบุญอันเกิดจากการตั้งใจละชั่ว บำเพ็ญกุศลเนื่องนิจทุกวันพลุ่ห้สบดีในการปฏิบัติทุกขั้นตอนอีกทั้งพระสงฆ์กล่าวสัมนโมทนิยกถาแล้ว ให้พร ระลึกถึงขึ้นเมื่อใดเกิดเอิบอ้อมใจเรียกว่า “อนุสรณ์ด้วยโสมนัส” กิจกรรมที่ ๑ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถฝึกปฏิบัติการพัฒนาตนจากหลักไตรสิกขาได้เป็นอย่างดี สังเกตได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ

สรุป ตารางการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมที่ ๑ ของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

กิจกรรมที่ ๑	ศีล (ทาน)	สมาธิ (ศีล)	ปัญญา (ภาวนา)
ขั้นตอนที่ ๑ บุพเจตนา นิมนต์พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป เพื่อร่วมกิจกรรมทุกวันพลุ่ห้สบดี กำหนดการ ฉันภัตตาหารเช้าและตักบาตร ชมรมฯ จัดสถานที่รับรองพระสงฆ์เป็นห้องวีไอพี มีความสะอาดเรียบร้อยสวยงาม พื้นที่ใช้สอยเหมาะสม มีที่นั่งสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมและโต๊ะสำหรับจัดเตรียมอาหาร ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีเจตนา ก่อนถวาย (ให้) ตั้งใจดีเป็นกุศล จัดเตรียมอาหาร ช่วยทำมาถวายอาหารร่วมกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย เมื่อเมื่อพระสงฆ์ ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว พระสงฆ์ให้พร ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	กายภาวนา สุขภาพร่างกายทั่วไปมีความแข็งแรง สะอาด มีความสามารถในการทำงาน ดูแลเอาใจใส่ สุขภาพร่างกาย มีทัศนคติต่อการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเพื่อเป็นเครื่องเกื้อหนุนชีวิตที่ดีงาม การใช้อินทรีย์การใช้ ตาหู เป็นต้นใช้อย่างมีสติ มุ่งให้เกิดความรู้ มีคุณค่าดีงาม ไม่เห็นแก่ความสนุกสนาน บันเทิง ลุ่มหลงมัวเมา เอาแต่ความเพลิดเพลิน รู้จักเลือกเฟ้น -	จิต ภาวนา สุขภาพจิตร่าเริงเบิกบานสดชื่น แจ่มใส อิ่มใจ ผ่อนคลาย ตั้งมั่น โปร่งโล่ง ไร้พรมแดน ระดับ ความสุข สุขจากการได้เสพวัตถุ สุขจากธรรมชาติ สุขจากการได้ทำความดีสร้างสรรค์ สุขจากจิตใจที่เป็นบุญกุศล สุขจากจิตสงบเป็นสมาธิ สุขจากปัญญา รู้เท่าทันความจริงและจิตมีอิสระ มี ทำที่ต่อ ความสุข ไม่เอาทุกข์	ปัญญา ภาวนา ระดับความรู้ สดุดี การฟัง ข้อมูลข่าวสาร หรือความรู้ที่ได้รับฟัง ถ่ายทอดมาจากบุคคล หนังสือหรืออื่นๆ เป็นความรู้ อย่างผิวเผิน ความรู้ที่เกี่ยวข้องต้องนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ และกิจกรรมงานทั้งหลายได้ ทฤษฎี รู้หยั่งเข้าไปในความจริงของสิ่งทั้งหลาย ด้วยท่าทีของการมองตามความจริงของสิ่งทั้งหลายด้วยท่าทีของการมองตามเหตุ

ขั้นตอนที่ ๒ มุญจนเจตนา ชมรมฯ จัดที่นั่งให้พระสงฆ์นั่งรับของถวายบิณฑบาตรประยุกต์ให้พระสงฆ์ไม่ต้องเดินรับของถวายเพื่อความสะดวกแก่พระสงฆ์ และจัดที่นั่งให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้นำพิธีกล่าวอาราธนาศีลแล้วพระสงฆ์ให้สิกขาบทเบญจศีล ก่อนตักบาตร และ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรับสิกขาบท (ศีล ๕) มีความประพฤติสำรวมระวังมากขึ้น มีสติเตือนใจอยู่เสมอ ขณะตักบาตร ถวาย (ให้) ด้วยความ จริงใจ ตั้งใจแจ่มใสเบิกบาน ด้วยความรู้เข้าใจ ขั้นตอนที่ ๓ อปราปรเจตนา หลังจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความปิติเกิดความรู้ความเข้าใจในบุญการรู้จักสละอุทิศแบ่งปันขจัดความตระหนี่อันเป็นอกุศลภายในใจตนเองได้ทีละน้อย ทำให้จิตใจผ่องใสและมีปัญญาเข้าใจว่าบุญที่ทำแล้วนี้ให้มีความสุขแก่ตนเพราะเป็นบุญอันเกิดจากการตั้งใจละชั่วบำเพ็ญกุศลเนื่องนิจุทุกวัน พุทธัสติ ในการปฏิบัติทุกขั้นตอนอีกทั้งพระสงฆ์กล่าวสัมโมทนียกถาแล้ว ให้พระระลึกถึงขึ้นเมื่อใด เรียกว่า “อนุสรณ์ด้วยโสมนัส”	ปัจจัย ๔ อุปกรณ์ และเทคโนโลยี (การเสพใช้สอย) เพื่อการพัฒนาและสร้างสรรค์เพื่อแสวงหาความรู้และคุณค่าแท้ สิ่ง แวด ล้อม อยู่ ใกล้ ชิด ประ สาน ส อ ด ค ลั อ ง ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เห็นคุณค่า ดูแลรักษา ซาบซึ้ง มีความสุขในการได้อยู่กับธรรมชาติ มีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติ อยากรักษาให้อนุชนรุ่นหลัง ศีล ภาวนา มีวินัย ความเคารพรักษา กฎเกณฑ์ กติกา สิกขาบท ระเบียบ จรรยาบรรณ กฎหมาย รู้จักใช้วินัย ในการดำรงชีวิต (เชิงปฏิบัติการ) จัดวัตถุ สิ่งของ จัดแบ่งเวลา จัดสภาพแวดล้อม จัดระเบียบการอยู่ร่วมกัน ในด้านอาชีพ การใช้ ทรัพยากรตัวเองและคนที่เกี่ยวข้องให้เป็นสุข สงเคราะห์ เผื่อแผ่ สุจริต ไม่เบียดเบียน	ทัศนคติไม่ละทิ้งสุขที่ชอบธรรม ไม่สยบยอมมัวเมาในความสุขแม้ประณีตพัฒนาความสุขที่ประณีตและสูงยิ่งขึ้นไป สมรรถภาพ มีฉันทะมีความเพียรพยายาม บากบั่น อุตุน รับผิดชอบ เดินหน้า ตั้งรับ เข้มแข็งมีกำลังใจ เด็ดเดี่ยว มีสติ ควบคุมไม่ให้เลือนลอย ไม่ถล่นถลึง คุมให้อยู่ในทางไม่ถล่นไปเียงเลื่อม ไม่ทิ้งโอกาสที่จะสร้างสรรค์ทำความดี จิตอาสา มีสมาธิ สงบ ตั้งมั่น ไม่วอกแวก ห้วนไหวใสกระจ่าง ระเบียบ มีพลัง นุ่มนวลเคารพแก่การทำงาน จิตมีคุณภาพ มีศรัทธา ความเชื่อ ประกอบด้วยปัญญา เชื่อมั่นในการทำ ความดี พรหมวิหาร ๔ ความเคารพอ่อนน้อมสุภาพ อ่อนโยน กตัญญู กตเวที จิตใจกว้างขวาง เสียสละ โอบอ้อมอารี หิริโอตตปละ	ปัจจัย ญาณทัศนะ รู้แจ้งรู้ถึงความจริงของสิ่งทั้งหลายที่ส่งผลทำให้จิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ มีปัญญาไม่ลุ่มหลง มัวเมา ไม่ติดในคุณค่าเทียม ไม่ใช่เพียงเพื่อเสพปรนเปรอ สนุกสนาน ไม่มีประโยชน์ ใช้ปัญญาให้รู้คุณค่าที่แท้ให้เกิดความพอดี การปฏิบัติต่อความรู้ การมี หรือ ทรงความรู้เช่นรู้
---	---	---	---

๒.๓.๒ การส่งเสริมและช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขั้นตอนที่ ๑ บุพเจตนา กิจกรรมส่งเสริมและช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะกรรมการให้ความสำคัญเพราะเห็นว่าพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความลำบากในการใช้ชีวิตจากภาพที่เห็นกันบ่อยว่า ขณะพระสงฆ์ออกบิณฑบาตรจะต้องมีเจ้าหน้าที่ตำรวจถือปืนอาวุธสงครามเดินตามไปด้วย เห็นดังนี้เป็นประเด็นคณะกรรมการเห็นพ้องกันว่า ควรให้ความช่วยเหลือก่อนในด้านความเป็นอยู่ด้วยการสละเงินบริจาคในส่วนนี้ ชาวพุทธในส่วนกลางมีความเป็นอยู่ไม่ลำบากมากนัก จึงเปิดรับบริจาคเพื่อช่วยพระสงฆ์ที่มีความเป็นอยู่ที่ขาดแคลน คณะทำงานจิตอาสาจำนวนอย่างน้อย ๒ คน จะรับบุญแจกจากเหรียญเพื่อทำการปิด-เปิดตู้รับบริจาคเงินช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มาร่วมกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตรจะเห็นว่ามีตู้รับบริจาคก็จะเข้าร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอ ชมรมมีความเห็นว่าการบริจาคต้องทำด้วยความเต็มใจตามกำลังความสามารถความศรัทธาในอาณิสสในประโยชน์ที่ได้รับในส่วนการรับบริจาค่นี้จะไม่มีการเรียรายอย่างเด็ดขาด เหรียญมีหน้าที่นับจำนวนทั้งหมด (ในทางปฏิบัติจะมอบให้จิตอาสาที่ไม่ใช่เหรียญก็ได้เพื่อแจกหน้างานให้กระจายและยังแสดงความโปร่งใสในการเงินของชมรมอีกด้วย) จัดส่งให้เจ้าหน้าที่ไปส่ง ณ ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย วัดราชาธิวาสราชวรวิหารทุกวันพฤหัสบดี

ขั้นตอนที่ ๒ มุญจนเจตนา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ความเข้าใจในการให้ การรู้จักสละอุทิศแบ่งปันเพื่อขจัดความตระหนี่ (กิเลส) อันเป็นอกุศลภายในใจตนออกได้ทีละน้อย ทำให้จิตใจผ่องใสและมีปัญญาเข้าใจว่าบุญที่ทำแล้วนี้มีความสุขแก่ตนกิจกรรมฯ นี้เน้นการส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเสียสละ ด้วยการปลูกเร้าให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่ตกอยู่ในภาวะควรแก่การได้รับความเอื้อเฟื้อเจือจุน และภาวะที่ทุกข์ร้อนกว่าตนเอง

ขั้นตอนที่ ๓ อปรปรเจตนา เมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมบริจาคทรัพย์แล้วทางศูนย์ออกไปอนุโมทนาบัตรให้ ชมรมฯ นำแสดงให้เป็นที่รับทราบโดยทั่วกันว่าวันพฤหัสบดีมีข้าราชการและเจ้าหน้าที่กรมสรรพากรโดยชมรมพุทธศาสตร์ได้บริจาคเงินจำนวนเท่าไร บริจาคแล้วภายหลังระลึกขึ้นเมื่อไรจิตใจก็เอิบอัมผ่องใส ว่าได้ทำความดีแล้ว ทานนั้นเกิดผลเป็นประโยชน์ ถวายบำรุงพระสงฆ์ชายแดนใต้ กิจกรรมที่ ๒ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถฝึกปฏิบัติการพัฒนาตนจากหลักไตรสิกขาได้เป็นอย่างดี

สรุปตารางการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมที่ ๒ ของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

ประเภทกิจกรรม	ศีล (ทาน)	สมาธิ (ศีล)	ปัญญา (ภาวนา)
กิจกรรมที่ ๒ ขั้นตอนที่ ๑ บุพเจตนา ได้แจ้งให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทราบว่าจะนำเงินบริจาคไปส่ง ณ ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย	การให้ เื้ออแม่ สงเคราะห์ เสียสละ แบ่งปัน ขจัด ความตระหนี่ ละกิเลส ไม่เบียดเบียน เกื้อกูล เอาใจใส่ ทำให้เกิดไมตรี	เชื่อมั่นในการทำ ความดี ว่ามีผลจริง สุภาพ อ่อน น้อม จิตใจกว้างขวาง เสียสละ โอบอ้อมอารี มีหิริโอตตปละ มีสติไม่	รับ ท ร า บ ข อ มู ล ข่าวสาร มีความรู้ที่ เกี่ยวข้องต้องใช้ใน การดำเนินชีวิตและ กิจการงานทั้งหลาย

ไทย วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร ขั้นตอนที่ ๒ มุญจนเจตนา เกิดความรู้ความเข้าใจในการให้ กิจกรรมมีความรู้สึกเห็นอกเห็น ใจผู้อื่นที่ตกอยู่ในภาวะควรแก่ การได้รับความเอื้อเพื่อเจือจุน และภาวะที่ทุกข์ร้อนกว่าตนเอง ขั้นตอนที่ ๓ อปรปรเจตนา ภายหลังระลึกขึ้นเมื่อไรเรียกว่า “อนุสรณ์ด้วยโสมนัส”	และความสามัคคี มีความรู้จักจัดสรร อย่าง สร้างสรรค์ พัฒนา เห็น อกเห็นใจผู้อื่นที่ตกอยู่ ในภาวะควรแก่การ ได้รับความเอื้อเพื่อเจือ จุน และภาวะที่ทุกข์ร้อน กว่าตนเองเสียหาย	เลื่อนลอย ไม่เถลไถล คุมให้อยู่ในทางดำเนิน ชีวิตที่ถูกต้อง ไม่ถลำไป ในทางเสื่อม ไม่ทิ้งโอกาส ที่จะบริจาคทรัพย์เป็น ทาน มีสมาธิ สนับสนุน ไม่วอกแวกหวั่นไหว ใสกระจ่าง ราบเรียบ มี พลัง นุ่มนวลควรแก่การ งาน	หยั่งรู้มีท่าทีของ การมองตามเหตุ ปัจจัย
--	---	--	--

๒.๓.๓ การสวดมนต์ นั่งสมาธิ

การสวดมนต์เป็นการปฏิบัติศาสนกิจขั้นพื้นฐาน ดังนั้นชาวพุทธโดยทั่วไปและที่
กรมสรรพากรมีความถนัดมีความพึงพอใจและมีกลุ่มสวดมนต์อยู่ก่อนแล้ว และมักรวมตัวกันสวดมนต์
ที่หอพระของกรมสรรพากร เพราะไม่มีห้องปฏิบัติศาสนกิจให้ชาวพุทธ เมื่อมีการจัดตั้งชมรมพุทธ
ศาสนาขึ้น สำนักบริหารทรัพยากรบุคคลได้จัดสรรห้องสมาธิ ให้เพื่อเป็นศูนย์รวมของสมาชิกหรือชาว
พุทธที่มีความประสงค์จะสวดมนต์ นั่งสมาธิ ในเวลาพักรับประทานอาหารกลางวัน

ขั้นตอนที่ ๑ บุพเจตนา ชมรมฯ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมสวดมนต์ทุกวัน ณ ห้อง
สมาธิ และฝึกนั่งสมาธิ เดินจงกล ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ไม่จำกัดว่าเป็นสมาชิกชมรมฯ หรือเป็น
ข้าราชการกรมสรรพากร หรือพนักงานราชการ ลูกจ้าง แม้ว่าเป็นบุคคลภายนอก หรือข้าราชการที่อยู่
หน่วยงานอื่นเข้าร่วมกิจกรรมได้ ส่วนใหญ่ของผู้เข้ารับการอบรมจะเป็นกลุ่มที่มาสวดมนต์เป็นประจำ
ทุกวัน สมาชิกใหม่ มาเป็นครั้งคราว ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาบ้าง เป็นต้น ชมรมฯ เตรียม
หนังสือสวดมนต์ และเบาะนั่งสมาธิ ผ้าคลุมกระโปรงเวลานั่งสมาธิ และได้จัดเตรียมเก้าอี้สำหรับ
ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ไม่สามารถนั่งกับพื้นได้ มีโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป อุปรณ์กรวดน้ำ

ขั้นตอนที่ ๒ มุญจนเจตนา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจัดที่นั่งตามที่ตนเองเหมาะสมนั่งได้
ผ่อนคลายไม่เคร่งจนเกินไป พร้อมกันสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย จิตเริ่มเข้าถึงความสงบในขณะการ
จดจ่ออยู่กับคำสวดประมาณ ๑๕ นาที แล้วนั่งสมาธิ ใช้เวลาประมาณ ๑๕ นาที เดินจงกรม ๑๕ นาที
แล้วสวดมนต์แผ่เมตตาอุทิศกุศลแก่บรรพชนที่เคารพนับถือแล้ว กรวดน้ำ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมยิ้มแย้ม
แจ่มใส มีความผ่อนคลาย เบิกบาน

ขั้นตอนที่ ๓ อปรปรเจตนา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวดมนต์ส่วนมากเป็นผู้ที่มาสวดมนต์
เป็นประจำ จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมย่อมได้รับผลของการสวดมนต์ช่วยให้ได้รับ
ความสุข เกิดความโปร่งโล่ง จิตใจเบาสบาย คลายความตึงเครียดจากงานในหน้าที่ประจำวันหรือ
ปัญหาส่วนตัวในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวดมนต์ส่วนน้อยหรือบางคนจะ
มาร่วมกิจกรรมนี้เป็นครั้งคราว และหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ชมรมฯ จัด จะมาภายในวัน
นั้น ด้วยความรู้เข้าใจว่า ตนจะปฏิบัติให้ครบไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา

**สรุปตารางการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมที่ ๓ ของชมรมพุทธศาสตร์
กรมสรรพากร**

ประเภทกิจกรรม	ศีล (ทาน)	สมาธิ (ศีล)	ปัญญา (ภาวนา)
กิจกรรมที่ ๓ ขั้นตอนที่ ๑ บุพเจตนา จัดเตรียมหนังสือ สวดมนต์ และเบาะนั่งสมาธิ ผ้า คลุมกระโปรง เก้าอี้หนัง โต๊ะหมู่ บูชาพระพุทธรูป เต้ากรวดน้ำ ขั้นตอนที่ ๒ มุญจนเจตนา สวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย พร้อมกัน จิตเริ่มเข้าถึงความ สงบในขณะการจดจ่ออยู่กับคำ สวดประมาณ ๑๕ นาที แล้วนั่ง สมาธิ ใช้เวลาประมาณ ๑๕ นาที	สำรวมกาย วาจา ใจ งด เว้นอกุศล ทุจจริตกาย วาจา ใจ มีความตั้งงาม ประณีต ควบคุมระวัง กิริยาอาการเรียบร้อย รู้จักใช้อินทรีย์ใช้เวลา มุ่งให้ได้ประโยชน์ทางจิตใจ ไม่เห็นแก่ความสนุก บันเทิง รู้จักเลือกทางเดิน ชีวิต มีปฏิสัมพันธ์ไม่ เบียดเบียนไม่ก่อความ	จิตใจสงบ ตั้งมั่น มี ความเหมาะสมแก่การ ใช้งาน ปราศจากความ ขุ่นข้องใจ ศรัทธา เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ช่วยให้ได้รับความสุข โปร่งโล่ง จิตใจเบา สบาย คลายความตึง เครียดจากงานในหน้าที่ ประจำวันหรือปัญหา ส่วนตัวในชีวิตประจำวัน	มีความรู้เข้าใจมี สัมมาทิฐิ มี สัมมาสมาธิ

ประเภทกิจกรรม	ศีล (ทาน)	สมาธิ (ศีล)	ปัญญา (ภาวนา)
นาที แล้วนั่งสมาธิ ใช้เวลา ประมาณ ๑๕ นาที เติมนั่งกรรม ๑๕ นาที แล้วสวดมนต์แผ่ เมตตาอุทิศกุศลแก่บรรพชนที่ เคารพนับถือแล้ว กรวดน้ำ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมยิ้มแย้ม แจ่มใส มีความผ่องใส เบิกบาน ขั้นตอนที่ ๓ อปรปรเจตนา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวดมนต์ ส่วนมากเป็นผู้ที่มาสวดมนต์ เป็นประจำ จึงเป็นที่น่าสังเกต ว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมย่อมได้รับ ผลของการสวดมนต์ช่วยให้ ได้รับความสุข เกิดความโปร่ง โล่ง จิตใจเบาสบาย คลายความ ตึงเครียดจากงานในหน้าที่ ประจำวันหรือปัญหาส่วนตัวใน ชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี	ให้สังคม มีความสุจริตดี งามพัฒนาตนเอง พัฒนา จิตปัญญาอื่นๆ ขึ้นไป	ได้เป็นอย่างดี	

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวดมนต์ เข้าใจว่า ตนจะปฏิบัติให้ครบ ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา			
--	--	--	--

๒.๓.๔ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ ๑ บุพเจตนา เนื่องจากวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา เป็นวันหยุดราชการ ชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร จึงจัดกิจกรรมดังกล่าวก่อนวันสำคัญที่จะมาถึงจริงซึ่งเป็นวันหยุดราชการ จึงใช้คำว่า กิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้สมาชิกหรือชาวพุทธได้มีโอกาสระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้า มีข้อดีคือ ในวันหยุดราชการที่เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา บางครั้งบ่อยครั้งที่ชาวพุทธใช้เป็นวันเดินทางท่องเที่ยวเพราะมักเป็นวันหยุดต่อเนื่องหลายวัน จึงมักไม่ได้ปฏิบัติศาสนากิจในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้ อีกทั้งบางคนไม่ได้ไปวัดมานานมาก เมื่อมีงานกิจกรรมของชมรมที่จัดขึ้นในที่ทำงานจึงตอบสนองความต้องการเป็นอย่างดีว่าแต่ละวันสำคัญนั้นมีความสำคัญต่อชาวพุทธอย่างไร เป็นวันที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์อย่างไร เจตนาเริ่มแรกก่อนเริ่มกิจกรรม มีความตั้งใจดี มีความเลื่อมใส จิตใจเบิกบาน แข็งแรง มีศรัทธามาก

เนื่องจากวันสำคัญของพระพุทธศาสนาเป็นวันหยุดราชการ ชมรมฯ จึงต้องเลือกใช้วันที่เหมาะสมใกล้เคียงกับวันสำคัญฯ แล้วกำหนดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นต้น เมื่อได้กำหนดวันที่แน่นอนแล้ว โดยปกติชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรจะกำหนดตารางจัดกิจกรรมตั้งแต่ต้นปีพุทธศักราช เพราะกิจกรรมเป็นหน้าที่หลัก ของชมรมฯ โดยเลขานุการชมรมฯ หมายถึงผู้วิจัยทำหน้าที่สื่อราชการถึง๑) ฝ่ายดูแลสถานที่เพื่อขออนุญาตใช้สถานที่สถานที่ในบริเวณใดที่ขออนุญาตใช้ ๒) ทำหนังสือถึงเลขานุการกรมขออนุเคราะห์ช่างภาพบันทึกภาพและช่วยประชาสัมพันธ์เสียงตามสายในเครือข่ายหน่วยงานในอาคารกรมสรรพากร ว่าในวันที่กำหนดจะมีกำหนดการดังต่อไปนี้ นอกจากนั้นในโอกาสสำคัญนี้ ๓) ชมรมจะขอใช้พื้นที่ในหน้าแรกของ Intranet ของกรมสรรพากร ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบที่ปรากฏบนระบบเครือข่ายทั่วประเทศทางอินเทอร์เน็ตของกรมสรรพากร ผู้วิจัยได้ทำการัดเชิญพร้อมกำหนดการ ผู้วิจัยในฐานะเลขานุการจึงทราบรายละเอียดทั้งหมดภาพรวมตลอดจนในรายละเอียดของกิจกรรมฯ ๔) พร้อมกับฝ่ายผู้ช่วยเลขานุการจะทำหนังสือทางราชการขอเรียนเชิญคณะผู้บริหารระดับสูงของกรมสรรพากรเข้าร่วมกิจกรรม ฝ่ายยานพาหนะขออนุญาตใช้รถเพื่อรับ-ส่งพระสงฆ์ จำนวน ๙ รูป พร้อมทั้งสิ่งของเครื่องสังฆทานและอาหารซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำมาตักบาตร พร้อมกันนั้นในส่วนการเตรียมการขั้นตอนประสานงานไปยังพระคุณเจ้าที่คณะกรรมการฯ มีมติเห็นควรว่า นิมนต์ท่านมาแสดงธรรมในวันที่กำหนด โดยทางสำนักบริหารทรัพยากรบุคคลจะประสานงานกับชมรมฯ ให้มีการจัดอบรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการทำโครงการจัดอบรมอย่างเป็นระบบมีขั้นตอน ๑) มีหนังสือนิมนต์พระสงฆ์ พร้อมกับประสานงานกับส่วนยานพาหนะจัดพนักงานขับรถ รับส่งพระสงฆ์ที่นิมนต์ ๒) หนังสือเวียนแจ้งให้เจ้าหน้าที่กรมสรรพากรทราบเพื่อแจ้งความประสงค์จะเข้ารับการอบรมในวันที่กำหนด วิธีการจัดอบรมนี้ทำให้เจ้าหน้าที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ในเวลาทำงาน

เพราะถือว่าใช้เวลาเป็นเวลาอบรมเท่ากับเวลาทำงาน หากมาร่วมกิจกรรมในเวลาทำงานคงไม่สามารถกระทำได้ โครงการจัดอบรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการสร้างเครือข่ายมากใช้คนทำงานมากทั้งข้าราชการทำงานตามหน้าที่ และจิตอาสาของชมรมประสานงานกันอย่างเป็นเวลา ก่อนกิจกรรมเกิดขึ้นประมาณ ๑ เดือน เป็นอย่างน้อย ดังนั้น ในช่วงการเขียนโครงการ ต้องใช้เวลาก่อนหน้านั้น ประมาณ ๑ เดือน กิจกรรมประเภทที่ ๔ นี้ จึงเป็นกิจกรรมใหญ่ มีผลกระทบในทางที่ดีมาก

ในวันจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาชมรมพุทธศาสตร์จะร่วมกับสำนักบริหารทรัพยากรบุคคล เนื่องจากในช่วงเวลาพิธีกรรมให้นับเป็นรายชั่วโมงของโครงการฝึกอบรมข้าราชการกรมสรรพากร ซึ่งเป็นผลงานของฝ่ายฝึกอบรม ลัทธิสวัสดิการของสำนักบริหารทรัพยากรบุคคล รวมทั้งเป็นตัวชี้วัดไปถึงระดับกระทรวงการคลัง และสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (กพ.) สำนักนายกรัฐมนตรีอีกด้วย นับว่า การจัดกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรมีการบูรณาการหน่วยงานของรัฐมากมาย

แบ่งช่วงเวลาเป็น ๖ ช่วง ตลอดทั้งวัน

ช่วงที่ ๑ เวลา ๐๖.๐๐ น. ถึง ๐๗.๒๐ น. ถวายภัตตาหารเช้า กิจกรรมช่วงนี้จะเหมือนกับกิจกรรมที่ ๑

ช่วงเวลา ๒ เวลา ๐๗.๓๐ น. ถึง ๐๘.๓๐ น. ประธานจุดธูปเทียน และเป็นผู้นำตักบาตรตักบาตรพระสงฆ์ จำนวน ๙ รูป มีถวายสังฆทานพร้อมเครื่องไทยธรรม

ช่วงที่ ๓ เวลา ๐๙.๐๐ น. ถึง ๑๑.๐๐ น. เป็นการอบรมฟังธรรมโดยพระสงฆ์ที่ชมรมนิมนต์มา มีอาหารพักเบรก ๑๐.๓๐ น. ถวายภัตตาหารเพลพระสงฆ์ที่มาแสดงธรรม ๒ รูป ช่วงเช้าและช่วงบ่ายพร้อมกันในห้องรับรองวิทยากรที่จัดไว้

ช่วงที่ ๔ เวลา ๑๒.๓๐ น. ถึง ๑๓.๐๐ น. จะมีการสวดมนต์นั่งสมาธิที่ห้องสมาธิ ถึงแม้ว่ามีกิจกรรมสวดมนต์อยู่แล้วทุกวัน แต่ในวันที่กำหนดเป็นกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาถือว่า การสวดมนต์เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่ ๔ ด้วย

ช่วงที่ ๕ เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๕.๐๐ น. มีอบรมฟังธรรมโดยพระสงฆ์ที่ชมรมนิมนต์มาแสดงธรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีเจ้าหน้าที่ของชมรมฯ เดินทางไปรับท่านที่วัด หรือว่า ประสานงานก่อนว่าท่านจะเดินทางมาเอง ซึ่งจะนิมนต์ให้ท่านเดินทางมาฉันภัตตาหารเพลก่อนแสดงธรรม

ช่วงที่ ๖ เวลา ๑๖.๓๐ น. ถึง ๑๗.๐๐ น. หลังเลิกงานมีพิธีเวียนเทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัยรอบมณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำกรมสรรพากร เตรียมอุปกรณ์ ดอกไม้ เทียน ธูป และโคมเวียนเทียน

ในขั้นเตรียมการจึงต้องแบ่งหน้าที่งานให้จิตอาสาจำนวนมากต้องจัดการแบ่งหน้าที่กระจายงานไปตามลำดับเวลาดังกล่าว มีรายละเอียดงานมากมาย แต่มีจิตอาสาจำนวนมากเต็ม

ขั้นตอนที่ ๒ มุญจนเจตนา ขณะดำเนินกิจกรรมเริ่มตั้งแต่นำพระสงฆ์ จำนวน ๙ รูปเดินทางมาแล้ว ผู้เข้าร่วมกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้า ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย พระสงฆ์ฉันแล้วให้พร ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรับพร แล้วกรวดน้ำ นิมนต์พระสงฆ์นั่งในที่จัดเตรียมตักบาตรประกอบด้วยโต๊ะหมู่บูชา และที่นั่งสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม เมื่อผู้นำพิธีเชิญประธานฯ จุดเทียน ธูป

บูชาพระรัตนตรัยแล้ว อาราธนาศีล ๕ พระสงฆ์ให้สิกขาบท (ศีล ๕) แล้วประธานในพิธีเป็นผู้นำดับบาตร ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าแถวดับบาตรตาม เมื่อเสร็จแล้ว พระสงฆ์จะกล่าวสัมโมทนียกถา เทศนาธรรมสั้นๆ เกี่ยวกับความสำคัญของวันที่ชาวพุทธมาทำบุญกันในวันดังกล่าวนั้น แล้วพระสงฆ์ให้พร ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรับพรแล้วกรวดน้ำ เสร็จพิธีภาคเช้าช่วงที่ ๑

ช่วงที่ ๒ ฟังธรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๒ รอบ เข้า กับรอบบ้ายขั้นตอนนี้เป็นบุญกิริยาระดับปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง

ช่วงภาคบ่ายประมาณเวลา ๑๖.๐๐ น.มีชมรมฯ จัดพิธีเวียนเทียนรอบมณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำกรมสรรพากร ผู้นำพิธี นำสวดบูชาคุณพระรัตนตรัยแล้ว เวียนรอบมณฑป ๓ รอบ เสร็จพิธี ผู้เข้าร่วมกิจกรรมถ่ายภาพร่วมกัน

ขั้นตอนที่ ๓ อปราชิตเจตนา หลังจากกิจกรรมวันสำคัญของพระพุทธศาสนาเสร็จแล้ว ระลึกถึงเมื่อไร เกิดความเอิบอิ่มใจ ปีติว่า เราได้ทำความดี ทานที่ทำแล้วมีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา เพื่อความเจริญงอกงามมั่นคงเป็นปัจจัยให้สังคมเราอยู่ร่มเย็นเป็นสุข การนี้ฝ่ายช่างภาพจะนำภาพกิจกรรมขึ้นที่หน้าแรก Intranet ของกรมสรรพากร เป็นดัง “อนุสรณ์สโมสร” ระลึกขึ้นคราวใดได้บุญเพิ่มขึ้นคราวนั้น กิจกรรมที่ ๔ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถฝึกปฏิบัติการพัฒนาตนจากหลักไตรสิกขาได้เป็นอย่างดี

สรุป ตารางการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมที่ ๔ ของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

กิจกรรมที่ ๔	ศีล (ทาน)	สมาธิ (ศีล)	ปัญญา(ภาวนา)
ขั้นตอนที่ ๑ บุปผเจตนา จัดทำกำหนดการแล้วมีหนังสือราชการนิมนต์พระสงฆ์ร่วมกิจกรรมจำนวน ๙ รูปเพื่อถวายภัตตาหารเช้า และดับบาตรพระสงฆ์ ๙ รูปเป็นกรณีพิเศษวันสำคัญของพระพุทธศาสนา และสัมโมทนียกถาในเรื่องวันสำคัญดังกล่าว เพื่อให้ญาติโยมที่มาดับบาตรถวายเครื่องไทยธรรมได้มีความรู้ในความสำคัญ ขั้นตอนที่ ๒ มุญจนเจตนา ช่วงที่ ๑) เวลา ๐๖.๐๐ น. ถึง ๐๗.๒๐ น. ถวายภัตตาหารเช้า กิจกรรมช่วงนี้จะเหมือนกันกับกิจกรรมที่ ๑		มีความเลื่อมใส ศรัทธาต่อพระรัตนตรัย มีพรหมวิหาร ๔ มีความเคารพ อ่อนน้อม สุภาพ อ่อนโยน มีความกตัญญูกตเวที	แสวงหาความรู้ รับทราบข้อมูล ข่าวสาร ติดตามการประชาสัมพันธ์ กิจกรรมการทำบุญว่าเป็นกุศล รู้อาการปรากฏ

กิจกรรมที่ ๔	ศีล (ทาน)	สมาธิ (ศีล)	ปัญญา (ภาวนา)
ช่วงเวลา ๒ เวลา ๐๗.๓๐ น. ถึง ๐๘.๓๐ น. ประธานจุดธูปเทียน และเป็นผู้นำตักบาตรตักบาตรพระสงฆ์ จำนวน ๙ รูป มีถวายสังฆทานพร้อมเครื่องไทยธรรม ช่วงที่ ๓ เวลา ๐๙.๐๐ น. ถึง ๑๑.๐๐ น. เป็นการอบรมฟังธรรมโดยพระสงฆ์ที่ชมรมนิมนต์มา มีอาหารพักเบรก ๑๐.๓๐ น. ถวายภัตตาหารเพลพระสงฆ์ที่มาแสดงธรรม ๒ รูป ช่วงเช้าและช่วงบ่ายพร้อมกันในห้องรับรองวิทยากรที่จัดไว้ ช่วงที่ ๔ เวลา ๑๒.๓๐ น. ถึง ๑๓.๐๐ น. จะมีการสวดมนต์นั่งสมาธิที่ห้องสมาธิ ถึงแม้ว่ามีกิจกรรมสวดมนต์อยู่แล้วทุกวัน แต่ในวันที่กำหนดเป็นกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาถือว่า การสวดมนต์เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่ ๔ ด้วย ช่วงที่ ๕ เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๕.๐๐ น. มีอบรมฟังธรรมโดยพระสงฆ์ที่ชมรมนิมนต์มาแสดงธรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีเจ้าหน้าที่ของชมรมฯ เดินทางไปรับท่านที่วัดหรือว่า ประสานงานก่อนว่าท่านจะเดินทางมาเอง ซึ่งจะนิมนต์ให้ท่านเดินทางมาฉันภัตตาหารเพลก่อนแสดงธรรม ช่วงที่ ๖ เวลา ๑๖.๓๐ น. ถึง ๑๗.๐๐ น. หลังเลิกงานมีพิธี	ความบันเทิง ลุ่มหลง มัวเมา เอาแต่ความเพลิดเพลีน รู้จักเลือกเฟ้น ในการสพบริโศค เป็นไมยิตหลงติดในคุณค่าเทียม แต่เสพบริโศคด้วยความตระหนักคุณค่าแท้ เรียกว่าใช้สอยด้วยปัญญา เสพ บริโศคใช้สอยด้วยปัญญาเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่อย่างไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เห็นคุณค่า ดูแลรักษา ศีล ภาวนา มีปฏิสัมพันธ์ต่อผู้อื่นในเชิงสังคมไม่เบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนต่อผู้อื่น รู้จักสงเคราะห์ เกื้อหนุน เอาใจใส่ ทำให้เกิดไมตรี และความสามัคคี รู้จักสื่อสารเพื่อชักจูงให้เกิดการพัฒนาและสร้างสรรค์ แก้ไขปัญหาชีวิตได้	จิตใจกว้างขวาง เสียสละ โอบอ้อมอารี มีหิริโอตตปปะมีความเพียร มีฉันทะ มีความมุ่งมั่น อดทน ตั้งรับและเดินหน้า มีกำลังใจ เด็ดเดี่ยว มีสติคอยควบคุมไม่ให้เลื่อนลอย ไม่เถลไถล คุมให้อยู่ในทางไม่ถลำไปในทางเสื่อม ไม่ทิ้งโอกาสที่จะ สร้างสรรค์ ความดี มีสมาธิ สงบ ตั้งมั่น หวันไหว ไส กระจ่าง ราบรื่น ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น แจ่มใส อิ่มใจ ผ่อนคลาย โปรง โลง สุขภาพจิตระดับความสุข สุขจากการได้เสพวัตถุ สุขจากธรรมชาติ สุขจากการได้ทำความดีสร้างสรรค์ สุขจากจิตใจที่เป็นบุญกุศล สุขจากจิตสงบ เป็นสมาธิ สุขจากปัญญารู้เท่าทันความจริงและจิตมีอิสระ มีท่าทีต่อความสุข พัฒนาความสุขที่ประณีตและสูงยิ่งๆ ขึ้น	อย่างผิวเผินได้รับฟังข้อมูลข่าวสาร และสามารถหาความรู้ที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการชีวิตประจำวัน และการทำงานได้ มีความเห็นแย้ง ลึกไปถึงสัมมาทิฐิ สัมมาสมาธิ สัมมาสติ (มรรค ๘) มีความรู้ความเข้าใจในความจริงของสิ่งทั้งหลายด้วยท่าทีของกรรมองตามเหตุปัจจัยมีความรู้เข้าใจจนถึงจิตใจพันทุกข์เป็นอิสระมีปัญญาไม่ลุ่มหลงมัวเมา ไม่ติดในคุณค่าเทียม ไม่ใช้เพียงเพื่อเสพ ประนเปรอ สนุกสนานไม่ มีประโยชน์ ใช้ปัญญาให้รู้คุณค่าที่แท้ให้เกิดความพอดีการปฏิบัติต่อความรู้ การมี หรือทรงความรู้เช่นรู้วิชาชีพการงานที่เป็นหน้าที่ของตนเอง การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม การใช้ความรู้ (การเอาความรู้ขึ้นมาใช้ได้) คิดเป็น แก้ ปัญหาเป็นดับทุกข์ได้

เวียนเทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัย รอบ มณฑป ที่ ประดิษฐาน พระพุทธรูปประจำกรมสรรพากร เตรียมอุปกรณ์ ดอกไม้ เทียน ธูป และโคมเวียนเทียน ขณะดำเนินกิจกรรมเริ่มตั้งแต่ นำ พระสงฆ์ จำนวน ๙ รูปเดินทางมาแล้ว ผู้เข้าร่วมกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้า ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย พระสงฆ์ฉันแล้วให้พร ผู้เข้าร่วม กิจกรรมรับพรแล้วกรวดน้ำ นิมนต์ พระสงฆ์นั่งในที่จัดเตรียมตักบาตร ประกอบด้วยโต๊ะหมู่บูชา และที่นั่ง สำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม เมื่อผู้นำพิธี เชิญประธานฯ จุดเทียน ธูป บูชาพระ รัตนตรัยแล้ว อาราธนาศีล ๕ พระสงฆ์ ให้สีกขาบท (ศีล๕) แล้วประธานในพิธี เป็นผู้นำตักบาตร ผู้เข้าร่วมกิจกรรม เข้าแถวตักบาตรเมื่อเสร็จแล้ว พระสงฆ์จะกล่าวสัมโมทนียกถา แล้ว พระสงฆ์ให้พร ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรับ พรแล้วกรวดน้ำ เสร็จพิธีภาคเช้า ช่วงภาคบ่ายประมาณเวลา ๑๖.๐๐ น. พิธี เวียนเที ยนรอบมณฑปที่ ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำ กรมสรรพากร ผู้นำพิธี นำสวดบูชา คุณพระรัตนตรัยแล้ว เวียนรอบ มณฑป ๓ รอบ เสร็จพิธี ผู้เข้าร่วม กิจกรรมถ่ายภาพร่วมกัน ขั้นตอนที่ ๓ อปราปรเจตนา หลังจากกิจกรรมวันสำคัญของ พระพุทธศาสนาเสร็จแล้ว ระลึก ถึงเมื่อไร เกิดความเอิบอิ่มใจ เรียกว่า “อนุสรณ์ด้วยโสมนัส”			
--	--	--	--

๒.๓.๕ สรุป

การจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานด้านจิตอาสา ๑) มิติทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ตัวอย่างจิตอาสาในสมัยพุทธกาล ได้แก่ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อคติ ๔ พละ ๕ สาราณียธรรม ๖ และความกตัญญูกตเวที ๒) มิติทางสังคมมนุษย์วิทยา มีแนวความคิดทางสังคมวิทยาใช้ศาสนาเป็นพลังขับเคลื่อนองค์กรด้วยความสำนึกร่วมกันตามหลักการและเหตุผลของนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคมโดยจัดกิจกรรม ๓) มิติของสังคมประเทศในปัจจุบัน ได้แก่ แนวทางวาระแห่งชาติ หรือมติคณะรัฐมนตรี ๒ องค์กรสมัยใหม่เน้นการมีความสุขในการทำงาน ๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยชมรมฯ มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์กิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมและประเพณีไทยซึ่งสืบเนื่องจากหลักพระพุทธศาสนาอันควรเป็นเครื่องรักษาพระพุทธศาสนาและรักษาประโยชน์ของสังคมไทย

หลักไตรสิกขาพบในพระสูตร ๑) วัชชีปุตตสูตร ๒) ทุติยสิกขัตตยสูตร ๓) ตติสิกขาสสูตร มีสาระสำคัญที่การฝึกอย่างบูรณาการ ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แบ่งได้ ๓ ประเภท ๑) หลักปฏิบัติ ๒) มรรค ๓) ขั้น ๓ อันตั้งต้นมาจากสัมมาทิฐิซึ่งประกอบด้วยปรโตโฆสะกับโยนิโสมนสิการ และมีคุณค่าเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์และเป็นที่รวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์กับหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมด จึงมีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา และเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรได้ ทั้งนี้ยังสามารถประเมินผลหลักไตรสิกขาได้ ๔ ด้าน คือ กาย สังคม จิตใจ ปัญญา

รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร มี ๔ กิจกรรม เป็นรูปแบบที่คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรได้กำหนดรูปแบบและขั้นตอนมีเนื้อหาในการบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ในกิจกรรมของชมรมโดยมิติที่ประชุมครั้งแรก ได้แก่ ๑) การถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์และตักบาตรทุกวันพฤหัสบดี ๒) ส่งเสริมช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มอบให้ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย วัดราชาธิวาสวิหาร ๓) การสวดมนต์ นั่งสมาธิ ๔) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา เมื่อวิเคราะห์การบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร แล้วพบว่า กิจกรรมสามารถทำให้เกิดการพัฒนาชีวิตได้ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ กาย สังคม จิตใจ ปัญญา

ในบทที่ ๒ ผู้วิจัยได้ศึกษา ๓ หัวข้อ ๑.) การจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ๒) หลักไตรสิกขา ๓) รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ตั้งแต่ความเป็นมาและการจัดตั้งมีหลักการแนวคิดและมีวัตถุประสงค์และสิทธิหน้าที่ของสมาชิกชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมเป็นระเบียบของระบบราชการทุกขั้นตอนมีการประชุมและรายงานการประชุม ลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะดำเนินการประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ในบทที่ ๓ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

บทที่ ๓

ประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบวิธีการวิจัย วิเคราะห์ และประเมินผลกิจกรรมเพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมฯ ซึ่งผู้วิจัยกำหนดประเด็น คือ (๑) สภาพทั่วไปของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร (๒) การประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร (๓) วิเคราะห์ผลจากการประเมินรูปแบบกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ดังนี้

๓.๑ สภาพทั่วไปของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรม พุทธศาสตร์กรมสรรพากร

ผู้วิจัยนำเสนอสภาพทั่วไปของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร หมายความว่าสภาพทั่วไปของการดำเนินงานของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรโดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) จากการรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในขอบเขตรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร จำนวน ๕๐ คน ที่เข้าร่วมกิจกรรม ผู้วิจัยวิเคราะห์ดำเนินขั้นตอนสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามที่ออกแบบในลักษณะคำถามปลายเปิดให้ผู้ให้สัมภาษณ์อธิบายความหมายได้อย่างเต็มที่กว้างขวาง และเปรียบเทียบสร้างสรรค์ค้นหาแนวทางความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างเต็มที่ มีสาระสำคัญของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร เป็นการระบุถึงขอบเขตของความหมายแต่ละประเด็นเพื่อทำความเข้าใจในบริบทของสภาพทั่วไปที่ยังมีจุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรค และโอกาสในแต่ละข้อที่มีการจำแนกกลุ่มประเด็นซึ่งทำให้เห็นว่า รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรยังเผชิญความท้าทาย ประสิทธิภาพและคุณภาพในการปฏิบัติหน้าที่ที่ส่งผลกระทบต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม คณะทำงานจิตอาสา องค์กร และยังหมายรวมถึงชุมชนพื้นที่ในบริเวณโดยรอบทำให้เป็นตัวอย่างที่น่านำไปใช้ทั้งกระบวนการอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ต้องพิจารณาข้อจำกัดที่จะนำรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรขึ้นอยู่กับการประเมินว่าจะต้องมีการพัฒนาในส่วนใดให้เหมาะสมยิ่งขึ้นกว่าเดิมในประเด็นนี้ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์สาระสำคัญเพื่อให้เห็นถึงสภาพทั่วไปที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเพื่อนำมาประเมินผลเพื่อนำเสนอรูปแบบฯ ต่อไป แยกได้ ด้าน ๑) ด้านบุคคลผู้มีส่วนร่วม ๒) ด้านสภาพแวดล้อม ๓) ด้านกระบวนการ ๔) ด้านผลกระทบ

๓.๑.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามชนิดเทคนิควิจัย ได้แก่วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก และการวิเคราะห์การสนทนากลุ่มย่อยในการประชุม ในการสังเกตด้วยตนเอง ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ทั้งหมดด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการ จำแนกและตีความโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลแบบหลัก SWOT Analysis เป็นเครื่องมือที่ใช้ประเมินสถานการณ์องค์กรและวางแผนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันใช้กันอย่างแพร่หลาย เพราะเป็นเทคนิคที่ใช้ได้ง่ายวิเคราะห์และสามารถวิเคราะห์ภาพรวมได้ชัดเจน ได้แก่ จุดแข็งหรือว่าจุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค และโอกาส อย่างไรก็ตาม โดยมองจากภายในองค์กรและภายนอกองค์กร ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญของทุกองค์กรในทางธุรกิจและวางแผนบริหาร มีประโยชน์ในการประเมินศักยภาพขององค์กร และนำผลไปวางแผนพัฒนาต่อไป จุดแข็งก็นำไปพัฒนา จุดอ่อน ก็นำไปปรับปรุง อุปสรรค ก็หาวิธีการแก้ไข และ โอกาสก็คือ โอกาสจากสภาพภายนอกที่เป็นประโยชน์กับองค์กรจากทางตรง หรือทางอ้อม อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง นโยบายภาครัฐ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้วิจัยค้นหาข้อมูลบนพื้นฐานหลักการ นี้ ซึ่งได้แก่

S มาจาก Strengths หมายถึง จุดเด่น หรือจุดแข็ง คือ สิ่งที่เป็นข้อดีเด่นของชมรมฯ ที่แตกต่าง และโดดเด่น และสามารถแข่งขัน โดยเป็นผลมาจากปัจจัยภายในที่มีมาแต่เดิม มีความสำคัญ เพราะต้องถือเป็นข้อดีมีควรสนับสนุนให้คงไว้

W มาจาก Weaknesses หมายถึง จุดด้อย หรือ จุดอ่อน เป็นข้อบกพร่องของชมรมที่สามารถประเมินออกมาได้ เป็นผลกระทบในแง่ลบ และยังหมายรวมถึงข้อเสียเปรียบในการดำเนินกิจกรรมของชมรมอีกด้วย

ทั้ง จุดแข็ง และจุดอ่อนนี้ เป็นการวิเคราะห์จากปัจจัยภายในชมรม ส่วนโอกาส และอุปสรรคนั้นเป็นปัจจัยภายนอกชมรมที่ไม่สามารถควบคุมได้ ได้แก่

O มาจาก Opportunities หมายถึง โอกาส โอกาสจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อชมรมทั้งทางตรง และทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง นโยบายภาครัฐ เทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบัน

T มาจาก Threats หมายถึง อุปสรรค^๑ หรือภัยคุกคาม คือ ปัจจัยที่ส่งผลในแง่ลบต่อองค์กร แม้ว่าเราไม่สามารถควบคุมอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นได้ แต่เราสามารถติดตามข่าวสารและคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นและป้องกันเหตุที่จะตามมาได้ อุปสรรคที่มาจากภายนอกชมรมและมีผลต่อการดำเนินกิจกรรมของชมรม เช่น นโยบายของหน่วยควบคุม การเปลี่ยนแปลงนโยบายที่ไม่ให้การสนับสนุนมากเท่าที่ควรได้รับ มีผลต่อการจัดกิจกรรมเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นชมรมที่ไม่มีส่วนได้เสียหรือผลประโยชน์ในทางธุรกิจแต่อย่างใด จึงไม่นับว่า กิจกรรมของชมรมจะต้องแข่งขันกับคู่แข่งในทางผลประโยชน์ใดๆ เป็นต้น ดังนั้นชมรมจึงหาวิธีการหรือปรับแนวทางให้เหมาะสมกับอุปสรรคที่เกิดขึ้น อันควบคุมไม่ได้ เพื่อให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด

^๑ Armstrong. M, Management Processes and Functions, (London CIPD, 1996), p.35.

	ปัจจัยบวก	ปัจจัยลบ
ภายใน ชมรม	จุดแข็ง = พัฒนาให้ยั่งยืน	จุดอ่อน = ตัดทอนให้หมดไป
ภายนอก ชมรม	โอกาส = เข้าหาโอกาส	อุปสรรค = ปรับแนวทางให้ เหมาะสม

ภาพที่ ๓.๑ ตารางวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์และวางแผน SWOT

ผู้วิจัยประสงค์จะกล่าวถึง หลักการวิเคราะห์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบว่าการวิเคราะห์พัฒนางองค์กร หรือว่าการวิเคราะห์ในการมองสิ่งต่างๆ ชาวพุทธมีหลักการคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล ประเมินข้อดี ข้อด้อยในทุกเรื่องเพื่อหาทางออกทางเลือกที่ดีมากที่สุดคือมีข้อเสียน้อยที่สุดนั่นเอง หลักคิดหาทางออกจากข้อดีข้อด้อยนี้พระพุทธศาสนามีมานานแล้ว แต่ไม่ทราบแพร่หลายออกไป นับได้ว่า แทบไม่ต่างกับการทำ SWOT ดังนี้ การที่จะพัฒนาอะไรก็ตามต้องรู้ข้อดี ข้อด้อยเป็นการจับจุดให้ชัด แล้วจึงพัฒนาไปได้ ในหลักพระพุทธศาสนา เวลาจะพูดอะไรจึงต้องบอกให้ดูทั้งข้อดีและข้อด้อย หรือข้อดี และข้อเสียของสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆ

ข้อดี เรียกว่า อัสสาทะ

ข้อด้อย เรียกว่า อาทีนวะ

ยิ่งไปกว่านั้น ยังให้มีด้านที่เรียกว่า ทางออก หรือจุดที่ไปถึงแล้วจะพ้นจากข้อดีและข้อด้อยนั้น หมายความว่าไปสู่ภาวะที่สมบูรณ์หรือ ดีกว่านั้น เรียกว่า นิสสรณะ

เมื่อใช้หลักแ่งด้าน ๓ ประการนี้มาตรวจดูด้วยว่า ในชมรมมีอัสสาทะ อย่างไร แต่มีอาทีนวะ คือข้อเสียหรือข้อด้อยอย่างไร ในเมื่อไม่สมบูรณ์อย่างที่วิเคราะห์แล้ว เราจะมีทางออกหรือทางพ้นจากสภาพที่ไม่สมบูรณ์นั้นอย่างไร จะได้ปลอดโปร่งลดปัญหาไปได้ นี่เรียกว่า นิสสรณะ พอถึงจุดนี้ การพัฒนา ก็สามารถเดินต่อไปได้^๒

แต่ในงานวิจัยนี้จะใช้การวิเคราะห์แบบ SWOT ผู้วิจัยจะข้อมูลทั้งที่ได้จากการจดบันทึก การถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่ายในแต่ละครั้ง จัดหมวดหมู่ตามตัวแปร ว่าครบถ้วนเพียงพอ และเหมาะสมแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผลและอภิปรายผลแบบพรรณนาวิเคราะห์ว่าสมบูรณ์ หรือไม่

ดังต่อไปนี้

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระศรีคัมภีรญาณ, รศ. ดร. ท่านรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปัจจุบันท่านเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีสาระสำคัญ ดังนี้ “สรุปได้ ๕ ประเด็น

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๗๐.

หลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ให้เข้าถึงเจตนารมณ์แห่งการปฏิบัติ และรวมทั้งจะเป็นช่องทางในการพัฒนาชีวิตอย่างบูรณาการ ครบทั้ง ๓ ด้าน ในส่วนของกาย (อริสสิกขา) จิต (อริจิตตสิกขา) และปัญญา (อริปัญญาสิกขา) จนเป็นมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาจนสมบูรณ์ตามเจตนารมณ์แห่งพระพุทธศาสนา

ศีล เพื่อให้บุคคลมีศีล บางกรณีต้องทำกิจกรรมอันเรียกว่าหลักพระพุทธศาสนาว่า บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประกอบด้วย (๑) ทาน (๒) ศีล (๓) ภาวนา อธิบายว่า การให้ทาน การสมาทานรักษาศีล การบำเพ็ญภาวนา การทำตนให้มีศีลโดยวิธีการกำหนดผูกใจดวงใจความชั่ว เรียกว่า สมาทานวิริตียังมีวิธีทำตนให้มีศีล อีกอย่างหนึ่ง คือแม้ไม่ได้สมาทานกำหนดผูกใจ ก็งดเว้นจากการประพฤติชั่วโดยหักห้ามใจไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจความโลภ โกรธ หลง วิธีนี้เรียกว่า สัมปัตตวิริติ อย่างบูรณาการอย่างไร อธิบายว่า ศีลในฐานะเป็นวิธีการนำไปสู่**สมาธิ** ในระดับชาวบ้าน การสมาทานศีลเป็นข้อๆ กำหนดเป้าหมายชัดเจน คือการไปสู่สวรรค์ ความถึงพร้อมด้วยโภคทรัพย์ และความดับเย็นของจิตใจระดับโลกียะและอาจพัฒนาไปถึงระดับโลกุตตระ ผลอันน่าพอใจย่อมเกิดความสงบเยือกเย็นในจิตใจ สุขใจและเอิบอิ่มใจ ท้ายสุดนำไปสู่**สมาธิ** สมาธิก็มีฐานะการนำไปสู่**ปัญญา** เป็นที่ประจักษ์อย่างนอน ๔ ประการดังนี้ (๑) พัฒนาการลำดับทางจิตของผู้ปฏิบัติธรรมมีลำดับชัดเจน อธิบายว่า วินัยย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ความสำรวม (ศีล) ความสำรวมมีเพื่อประโยชน์แก่ความไม่เดือดร้อนความไม่เดือดร้อนมีเพื่อประโยชน์แก่ความปราโมทย์ ความปราโมทย์มีเพื่อประโยชน์แก่ความอิ่มใจความอิ่มใจมีเพื่อประโยชน์แก่ความสงบความสงบมีประโยชน์แก่ความตั้งใจมั่น (สมาธิ) ความตั้งมั่นมีประโยชน์แก่ความรู้เห็นตามจริง (ปัญญา) (๒) ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลแบบสองทางระหว่างสมาธิกับปัญญา ในฐานะเป็นวิธีการนำไปสู่กันและ อธิบายว่า ฌาน (สมาธิ) ย่อมไม่มีแก่คนไม่มีปัญญา ปัญหาย่อมไม่มีแก่คนไม่มีฌาน ฌานและปัญญามีแก่บุคคลใด บุคคลนั้นย่อมอยู่ใกล้นิพพาน (๓) อานิสงส์ ๑ อย่างใน ๕ อย่างของสมาธิ คือ ความเห็นแจ้ง (วิปัสสนา) ดังที่กล่าวมาแล้ว **ปัญญา** การมุ่งไปที่การพัฒนาขั้นปัญญานั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะต้องมีการเตรียมความพร้อมพัฒนาขั้นศีล และสมาธิก่อน ทำให้มีอานิสงส์มาก ตามพุทธดำริว่า “สมาธิที่เจริญได้ด้วยศีลย่อมมีกำลังมากและมีพลานิสงส์มาก ปัญญาที่ได้เจริญได้ด้วยสมาธิย่อมมีกำลังมาก มีอานิสงส์มาก จิตใจ (สมาธิ) ที่ได้เจริญได้ด้วยปัญญาย่อมหลุดพ้นจากอาสวะได้โดยชอบ” ในระดับการปฏิบัติวิปัสสนา (๑) สมถยานิก เมื่อเตรียมการด้านพื้นฐานละรากเหง้าของปัญญา (วิปัสสนา) เพื่อลำดับต้นของปัญญา คือ ทิณณวิสุทธิเป็นต้นสมบูรณ์คือการกำหนดนามรูป-ถึงเห็นด้วยปัญญาว่า อาสวะทั้งหลายสิ้นไป (๒) วิปัสสนายานิก ถือเป็นการพัฒนาปัญญาอีกแบบหนึ่งนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงทั้งระดับโลกียะและโลกุตตระ

๑. การรวมตัวกันของคนที่ชอบในสิ่งที่เหมือนกัน ร่วมกันแบบนี้ ทำให้เกิด “พลัง” ทำานๆ เน้นว่าพลังตัวนี้เป็นการพัฒนาอย่างยิ่งยวด เป็นจุดแข็งของงานทั้งปวง
๒. งานกิจกรรมประเภทอื่นๆ ที่แตกต่างออกไปที่ไม่ขัดกันโดยสิ้นเชิง ก็นับว่าสามารถใช้กิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์นี้เข้าไปร่วมด้วยได้แทบทั้งสิ้น
๓. จุดแข็งที่เป็นลักษณะเด่นชัดก็คือ การที่ชมรมพุทธศาสตร์มีการจัดการบริหารจัดการงานจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ มีลักษณะที่ชัดเจน มีการกำหนดอำนาจหน้าที่ของชมรมฯ และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการชมรมฯ

๔. จุดอ่อนเท่าที่ตั้งข้อสังเกต คือเรื่องเงินๆ ทองๆ ในกิจกรรมหนึ่งๆ ควรใช้เงินให้ปิดบัญชีไปเป็นคราวๆ
๕. การจัดตั้งชมรมฯ จะเรียกว่าเป็นแพชั่นก็ได้ แต่ทำไมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากรอยู่นานแล้ว หากจะไม่ให้เป็นแพชั่น เปลี่ยนไปไม่นานก็เปลี่ยนไป หมายความว่าแพชั่น ดังนั้น ชมรมพุทธศาสตร์ที่ตั้งขึ้นมาขอลให้งัยยืนสืบเนื่องจากคนรุ่นนี้ต่อไปสู่คนในรุ่นต่อไปด้วย”^๓

ข้อมูลสัมภาษณ์ศาสตราจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต^๔

“หลักไตรสิกขา คือความหมายของการศึกษา หมายถึงการฝึกอบรมโดยการพัฒนาชีวิต ด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ให้มีความเจริญด้วยคุณลักษณะที่ดงามทุกขั้นตอน ตลอดถึงการบรรลุนิพพาน ด้วยความมุ่งหมายของการศึกษาที่แฝงอยู่ในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์มีความเจริญทุกขั้นตอน ทั้งความประพฤติ จิตใจ ปัญญา เป็นคนที่สมบูรณ์ อันธรรมาชาติของมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีศักยภาพที่พัฒนาได้อย่างเต็มที่ มนุษย์จะเรียนรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และจิตใจ พร้อมกันนั้น ก็มีความรู้สึกจำแนก การคิด ซึ่งถ้าไม่ถูกกิเลสครอบงำก็จะได้ความรู้ที่แท้จริง การฝึกฝนตนเสมอๆ พร้อมกับความประพฤติ จิตใจ และสติ ปัญญา หรือให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญาไปพร้อมกัน ด้วยการพัฒนาชีวิตและปัญญาก็จะเข้ามาสู่การศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขา หรือเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา แต่ภาษาในทางวิชาการทางธรรมแท้ๆ เรียกว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอภิปญญาสิกขา คือ

๑. อธิศีลสิกขา หมายถึง การฝึกฝนให้มีศีลยิ่งๆ ขึ้น
๒. อธิจิตตสิกขา หมายถึง การฝึกฝนในเรื่องจิตให้ยิ่งๆ ขึ้น
๓. อภิปญญาสิกขา หมายถึง การฝึกฝนในเรื่องปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้น

ผู้บริหารที่ดีเป็นคนดีมีความประพฤติดี มีคุณธรรมโดยยึดหลักพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ ผู้ร่วมกิจกรรมมีความตั้งใจ ในส่วนนี้ผู้บริหารควรเป็นแบบอย่างที่ดี

ในส่วนของคุณะทำงานจิตอาสา คณะกรรมการต้องมีความเป็นกัลยาณมิตร และเป็นสัปทายก พร้อมทั้งมีคุณสมบัติตามหลักทศ ๖ (ทศเบื่องขวา) ไม่ต่างอะไรกับการเผยแผ่คำสอนของพระสงฆ์นั่นเอง มีหลักการเดียวกัน แบบเดียวกับที่พระพุทธเจ้ากล่าวไว้ว่า “ท่านจงออกเดินทางจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของพหุชนทั้งหลายเกิด”จิตอาสา ไม่หวังประโยชน์ส่วนตัวแล้ว เป็นการทำบุญกุศลมาก

จะต้องสอนคนให้มีศีลธรรม มีระเบียบวินัยก่อน แล้วจึงให้ปัญญาหรือความรู้ในภายหลัง เพราะถ้ามีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว แม้จะมีปัญญามากมีโอกาสมองจะโกงจะคอร์รัปชันได้มากก็จะไม่ทำ ทั้งนี้

^๓ สัมภาษณ์ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ., ดร., รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๔ สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ, ราชบัณฑิต, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๙.

เพราะว่ามี หิริโอตตัปปะ คือความละอายความเกรงกลัวต่อบาปคอยควบคุมใจอยู่ ส่วนสมาธิก็สอนให้คนมีสติมีความหนักแน่นในคุณธรรม ไม่เอนเอียงไปมาเพราะเห็นแก่อารมณ์สิ่ง

แต่การศึกษาทั่วไป เน้นเรื่องปัญญา แทบจะไม่สอนเรื่องศีลเลย ยิ่งจบมาแล้ว ไปทำงานอาชีพ ยิ่งละเลยเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อคนมีปัญหาเยอะ แต่ไม่มีศีล ถ้ามีโอกาสโกง เมื่อใด ก็โกงทันที ไม่มีความละอายใจ ไม่เกรงกลัวต่อบาป หรือความเมตตาปราณีใดๆ ทั้งสิ้น

การตั้งชมรมพุทธศาสตร์ก็เป็นไปตามหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าท่านได้บอกแก่ภิกษุให้จาริกไป “จรล ภิกขเว จาริกัม พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย” ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เป็นพุทธพจน์ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พระสงฆ์ ๖๐ รูปชุดแรกของโลก เป็นหลักปรัชญาเดียวกัน หมายถึงเป็นการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

อันนี้ชมรมไม่รู้เป็นชุดที่เท่าไร (ท่าหัวเราะ) จุดแข็งหรือจะไม่เรียกจุดแข็ง เรียกจุดเด่นดี ต้องมีกิจกรรมแบบนี้แหละ เป็นที่เป็นเครื่องเหนี่ยวนำข้าราชการที่ทำงานที่กรมสรรพากรเป็นคนสุจริต ไม่โกง การปราบโกง คอร์รัปชัน ก็ต้องใช้หลักไตรสิกขาของศีลธรรมที่บูรณาการรวบรวมหลักการปฏิบัติตามคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งหมดทุกองค์ธรรมมารวมที่ ศีล สมาธิ ปัญญา จิตมีความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว จะไปอยากได้อะไรของใคร อีกทั้งเกรงกลัวต่อบาป อีกอย่างคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ละใช้กิจกรรมทำบุญตักบาตรนี้แหละ ความตั้งใจมั่น แบบจัดตั้งชมรมฯ ขึ้นแล้ว จุดอ่อนเป็นเรื่องตรงกันข้าม เราแก่คนอื่นไม่ได้ แก่ที่ตัวเอง เริ่มที่ตัวเองทั้งนั้น การพัฒนาต่อไปเป็นเรื่องที่คณะกรรมการตกลงมาหารือประชุมกัน ช่วยกันงานเผยแผ่คำสอนกันออกไป”

ข้อมูลสัมภาษณ์ ดร. กาญจนา จิตตวัฒน์, อาจารย์คณะบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

“อาจารย์เห็นด้วยกับการจัดกิจกรรมดีๆ ของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร เริ่มตั้งแต่ความสำคัญของไตรสิกขา หลักการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา (ศีล – สมาธิ – ปัญญา) การพัฒนาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เริ่มที่หลักการของการศึกษา เพราะกาสรภาวนาหรือการพัฒนา นั้น แท้จริงก็เป็นสิ่งเดียวกันกับการศึกษา หรือสิกขา สิ่งที่ต้องศึกษา หรือสิ่งที่ต้องพัฒนาแยกออกไปเป็น ๓ ด้านใหญ่ๆ โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี ๓ ด้าน คือพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้ ๑) ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง ที่ชมรมฯ จัดกิจกรรม เป็นการนำการทำบุญตักบาตร ก็เป็นการทำให้เกิดศีลแล้ว คือมีพัฒนาทางกาย วาจา ให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี มีสมาทานศีล มีสำรวมกายวาจาเริ่มมาตั้งแต่ตั้งใจมาทำบุญจิตใจมีความเสียสละละความตระหนี่ กุศลเกิดมาก อกุศลไม่เข้ามาแทรก เรื่อง ศีล มีมานานมาก่อน เป็นบุญกิริยา เข้าศีลข้อ ๒ อทินนาทานการไม่ปรารถนาทรัพย์สินของผู้อื่น แต่กลับสละให้ด้วยความประณีตอีกด้วย นี่ไง ก็ดีมากอยู่แล้ว มีการให้ทาน เสียสละ ทรัพย์สินเพื่อความคลายหิวโหยแก่ผู้ทรง ศีล ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนมากมีนะค่ะ ไม่งั้นคงไม่เข้ามาใส่ใจฝึกอบรมและสะสมนิสัยในทางนี้ (หัวเราะ) ๒) สมาธิ ก็หมายถึงการฝึกในด้านจิตใจ การฝึกความตั้งอกตั้งใจมาทำบุญตักบาตรเริ่มมีความสงบระงับ

สำรวมนะ ทำการงานอะไรก็ตั้งใจ มาตักบาตร ก็ใส่ใจมีสมาธิที่ดีมากเป็นกุศลนะค่ะ มองว่า พุทธกิจกรรมทุกอย่างมาจากการเจตนา และเป็นไปตามเจตนา เจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้ว ก็จะควบคุมให้พัฒนาไปให้ตั้งงามด้วยปัญญา มีอยู่ในกิจกรรม ตั้งแต่ กิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ อันนี้ดีมาก เข้า ในกิจกรรมสวดมนต์ตอนพักหลัง อาหารเที่ยง ก็จะเน้นนั่งสมาธิ ไข่ม้อย ก็นี้แหละบูรณาการรวมกันหลายๆ อย่างเข้ากันกลมกลืน แยกออกก็อธิบายได้อย่างนี้ มามีพระสงฆ์เดินทางมาฉันที่สรรพากร ไม่มีอะไรไม่ดี ไม่มีเลยคะ ยินดีมากที่สุดที่ได้เข้าร่วมช่วยเป็นวิทยากรในกิจกรรมวันสำคัญของพระพุทธศาสนา ถึงสองครั้ง ๓) ปัญญา หมายถึงการพัฒนาปัญญา พร้อมๆ กันไปกับศีล สมาธิ ไตรสิกขาที่เป็นบูรณาการในตัว ของเขาอยู่แล้ว ที่ว่าปัญญา ในส่วนงานกิจกรรมที่มีบรรยาย เรื่องศีลในชีวิตประจำวัน นะ ที่ไป บรรยายคนฟังเขาก็ได้ปัญญา มีสมาธิมานั่งฟัง พุทธกรรมก็สำรวม เรียบร้อยมีศีล สมาธิ ปัญญา นั้นแหละ ค่ะ อันนี้ ชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมที่ชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรจัด มีการบูรณาการหลัก ไตรสิกขาในกิจกรรมที่ชาวพุทธก็คุ้นเคยกันดี เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยอีกด้วย วัฒนธรรมที่ดีเราก็ได้อนุรักษ์สืบทอดไว้ด้วย ขอให้มีความกายแรงใจ ร่วมกันทำงานพระพุทธศาสนา อย่างนี้ไปนานๆ นะค่ะ

จุดแข็งของชมรมพุทธศาสตร์ ก็คือรูปแบบที่ทำอยู่นี้ มีการทำบุญตักบาตร เป็นการสืบ ต่อประเพณีวัฒนธรรมของไทยอีกด้วยยังเป็นการบูรณาการหลักไตรสิกขาในรูปแบบ อีกอย่างคือน้อง แอ้ว (ผู้วิจัย) เป็นผู้คิดจัดตั้งขึ้นมาเป็นบุญใหญ่ที่คิดว่าดีมากมีคณะทำงานช่วยกันอย่างเต็มที่

จุดอ่อนคิดว่า คงเป็นเรื่องการจัดกิจกรรมน้อยไปมัย ควรมากกว่านี้ โดยเฉพาะการ นิมนต์พระปามาแสดงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือมีการไปปฏิบัติธรรมตามวัดบ้าง

โอกาสก็เหมือนที่เราช่วยกันทำมาคือเรามีเครือข่าย การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนานิมนต์พระสงฆ์จากวัดต่างๆ มีคนที่ เป็นกัลยาณมิตรจากที่ต่างๆ มาร่วมกันเผยแผ่ พระพุทธศาสนาให้คนรุ่นต่อไป

อุปสรรคก็ช่วยกันแก้ไขไปได้ ชาวพุทธน่าจะสนับสนุนกิจกรรมที่ดี”

ข้อมูลสัมภาษณ์ พระครูธรรมธรครรชิต คุณวโร ปัจจุบันมีสมณศักดิ์ที่ พระครู ปลัดสัมพัฒน์ศีลาจารย์ (ครรชิต คุณวโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดญาณเวศกวัน

“เรื่องการบูรณาการในพระพุทธศาสนามีหลักการอยู่แล้ว แม้จะไม่เรียกชื่อว่า “บูรณาการ” ก็ เป็นเรื่องบูรณาการโดยแท้ นอกจากหลักไตรสิกขาแล้ว ยังมีปฏิจัมปาปาถ อิทัปปัจจตา เมื่อมี สิ่งหนึ่งเกิดย่อมมีการอิงอาศัยสืบเนื่องต่อกันเป็นระบบความสัมพันธ์เป็นวงจร นี่แหละบูรณาการ เป็นต้น

เริ่มจากคณะกรรมการชมรมฯ นี่แหละ มีคุณลักษณะต้องเข้าใจ และปฏิบัติตัวให้เป็นตัวอย่างนะ มิเช่นนั้น ผู้ร่วมกิจกรรมเห็นแล้วก็คิดว่า คนในชมรมฯ เราเอง ก็ยังทำตัวไปสื่อให้เห็นว่าเป็นคน มีคุณธรรมเป็นคนมีศีล สมาธิ ปัญญา มาเลยไข่ม้อย ควรเป็นแบบอย่างในความมีคุณสมบัติในความ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจมีความเมตตา หนักแน่น ไม่มักโกรธ เป็นต้น

ในชีวิตประจำวันเบื้องต้น ฝึก “ยิ้มทุกครั้งเมื่อเจอกัน” หรือว่า กล่าวคำว่า “ขอบคุณ” คำว่า “ขอโทษ” อันนี้ฝึกง่ายๆ ก่อนมัย หากชมรมฯ รณณรงค์ขึ้นมาก็น่าจะดี

ท่านให้แนวคิดพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร กิจกรรมมีลักษณะที่มีรูปแบบๆ ที่ดีงาม เป็นประโยชน์ ต้องเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความเมตตาต่อกัน ส่งเสริมความกรุณาต่อกัน ส่งเสริม การฝึกจิต ธรรมเนียมการแสดงออก เรื่อง อาชีวะ ยกย่องความสุจริต ยกย่องคนดูแลครอบครัว การสนับสนุนการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า เป็นประโยชน์ปัจจัยที่ร่วมกัน การรู้จักอดออม มีการทำบุญซี หลักเศรษฐกิจพอเพียง และ การห่างจากอบายมุขทุกชนิด การรู้จักคิดพิจารณาก่อนใช้สอย ดูแลสุขภาพ บริโภครู้คุณค่าแท้ ไม่บริโภคนิยม อันนี้ รูปแบบกิจกรรมต้องส่งเสริมสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา กฎระเบียบวินัย การทำความดี แล้ว ดีไม่ต้องรอผล แล้ว เชื่อมโยง ไตรสิกขาได้ เรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา

กายภาวนา มีเริ่มรู้จักคิดเสพบริโภคใช้สอยไม่ลุ่มหลงมัวเมาติดในคุณค่าเทียม ความประสาธ สอดคล้องไม่เบียดเบียนธรรมชาติ การใช้อินเทอร์เน็ต เน้นนะ ใช้ ตา หู อย่างมีสติ มุ่งให้ได้ความรู้ และคุณค่าที่ดีงาม ไม่สนุกสนานเพลิดเพลิน รู้จักเลือกเฟ้น มีทัศนคติที่ดีหนุนนำการใช้ชีวิตที่ดีงาม

ศีลภาวนา เน้นตรงงานอาชีพ นะ สรรพากร อาชีพที่ตรงไปตรงมาก็จะเกื้อกูล ต่อสังคม สัมมาอาชีวะ คือ ศีลในการทำมาหาเลี้ยงชีพ เรียกว่าง่าย ๆ ว่า อาชีพสุจริต อาชีพเป็นการดำเนินชีวิต พื้นฐานของมนุษย์ เราอยู่ในโลกกับสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านที่เป็นธรรมชาติ และเทคโนโลยี และด้านสังคม ด้านสังคมที่เป็นเพื่อนมนุษย์ เราจะอยู่ด้วยกันดี ต้องมีอาชีพบริสุทธิ์ คือ สุจริตอาชีพสุจริต คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่เพื่อนมนุษย์หรือแก่สังคม เป็นกิจกรรมในทางสร้างสรรค์ช่วยแก้ปัญหาชีวิตและสังคม แล้วเป็นการปฏิบัติต่ออาชีพนั้นอย่างเที่ยงตรงต่อความมุ่งหมายของมัน สนับสนุนความมุ่งหมายของอาชีพ เวลาที่ใช้ในที่ทำงานมากในวันๆ เราจึงต้องเอาประโยชน์จากเวลางานบ้างให้เกิดกุศล

ขอเน้น เรื่องทำที่มีต่อกันให้มากสักหน่อยนะ เพราะการเป็นจิตอาสาต้องมาด้วยความบริสุทธิ์ใจไม่หวังผลในตำแหน่งทางการงาน มุ่งผลไปในทางมีประโยชน์ส่วนตัว ต้องทำความเข้าใจให้ดี และขอให้เน้นคนในชมรมฯ ก่อน การเข้ามาทำงานชมรมฯ ไม่ใช่มาเพื่อหวังว่าจะได้ตำแหน่งงาน ให้เจริญก้าวหน้า เอาใจเจ้านาย (ขออภัยนะ) แบบนั้น ก็ได้ผลน้อย ได้ประโยชน์ที่ไม่น่าเรียกว่า มีความเสียสละ ที่แท้จริงเรื่องหลักไตรสิกขาต้องรู้ต้องเข้าใจ ศีล สมาธิ ปัญญา

ข้อมูลสัมภาษณ์ พระปณต คุณวุฒโฒ ปัจจุบันท่านมีสมณศักดิ์ที่พระครูเมธังกร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน

“ศีล-ดี สมาธิ-มา ทำให้เกิด-ปัญญา และเมื่อเกิดปัญญาก็นำมาหา ศีล สมาธิ เกื้อกูลกัน แยกไม่ได้ อยากให้หลัก ไตรสิกขาว่า เหมือนไม้สามขาที่อิงอาศัยกันอยู่นะ ขอให้โยงไปหาอริยมรรคที่โยงกันกับไตรสิกขา เป็นการบูรณาการเข้าหากันได้ทั้งสิ้น

ข้อสำคัญชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรอยากให้มุ่งไปที่ธรรมเนียม ให้ไปดูก่อน เพื่อว่า “บุญ” นั้นหมายถึงอย่างไร ในพระสูตร ว่า ความสบาย กุศลเริ่มมาจาก “รมณีย์” ท่านฯ แนะนำให้เห็นว่าคนในวัฒนธรรมไทยสมัยครั้งศตวรรษก่อนนี้ พอค้นหูกับคำว่า “วัตรบท ๗ ของพระอินทร์” วัตรบท ๗ (พระไตรปิฎกฉบับอักษรพม่า และฉบับอักษรโรมัน เรียกว่า วตบท หรือ พรตบท) ได้แก่ ถือว่า ตลอดชีวิตนี้

๑. เราจะเลี้ยงดูบิดามารดา

๒. เราจะมีปฏิกิริยาอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุลหมู่มุ่เหล่า
๓. เราจะพูดจาสุภาพนุ่มนวล
๔. เราจะไม่พูดจาส่อเสียดยุยง พูดแต่คำสมานสามัคคี
๕. เราจะครองเรือนโดยมีใจไว้ตระหนี่ ยินดีในการสละ ชอบแจกจ่าย แบ่งปัน
๖. เราจะมีวาจาสัตย์
๗. เราจะไม่โกรธ ถ้าแม้ความโกรธเกิดขึ้น ก็จะกำจัดมันได้ฉับพลัน

ท่านฯ กล่าวถึงประวัติของหนุ่มมขมานพ ผู้ได้ทำ “บุญ” ทั้งหลาย ซึ่งทำให้ถิ่นอาศัยเป็น “รมณีย์” ให้ชุมชนอยู่กันดี แล้วมาเกิดเป็นพระอินทร์ เป็นเรื่องราวการทำบุญที่น่าจะได้สืบมาในวัฒนธรรมไทยที่คุ้นเคยกันมาในสังคมไทย ซึ่งเป็นเรื่องดีงามที่ถูกกลืนไป และที่สำคัญจะช่วยให้เข้าใจความหมายของคำว่า “บุญ” ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงยกมาเล่า

ในอดีตกาล ที่มจลคามในแคว้นมคธ ขณะที่ชาวหมู่บ้านทำงานกันอยู่ที่บริเวณกลางหมู่บ้าน มานพ ชื่อว่า มหะ ไปทำงานที่นั่น เขากำจัดขยะมูลฝอยชำระจัดสถานที่ในส่วนของตัวสะอาดเรียบร้อย เป็นรมณีย์ ทำงานแล้วพักอยู่

แต่มีคนอื่นชอบใจที่นั่น มาเอาแขนผลักเขาให้พ้นไปแล้ว เข้าไปพักที่นั่นเสียเองมขมานพ ต้องออกไป ก็ไม่โกรธ แต่ไปชำระทำความสะอาดที่จุดอื่น ทำที่ใหม่ให้เป็นรมณีย์ แล้วย้ายไปอยู่ตรงนั้น แล้วมีคนอื่นอีกมาเอาแขนผลักเขาออกจากที่นั่นแล้วเข้าไปใช้ที่นั่นแทน มขมานพก็ไม่โกรธ แต่ย้ายไปจัดทำที่อื่นให้เป็นที่รมณีย์ มหะยังถูกคนอื่นแย่งเอาที่นั่นไปอีก เขาไม่โกรธ ก็ย้ายไปทำที่อื่นต่อไป ขยายไปเรื่อยๆ พร้อมกับคิดว่า คนเหล่านี้ได้รับความสุขก็ดีแล้ว เขามีความสุขด้วยการกระทำของเรา การกระทำของเรานั้นก็ต้องเป็นกรรมที่เป็น “บุญ” ซึ่งจะให้ความสุขแก่เรา

วันรุ่งขึ้น มหะถือจอบไปขุดแต่งบริเวณที่เป็นลานให้เป็นที่รมณีย์ ชาวบ้านทั้งผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้ไปนั่งพัก ที่ไหนคนมาชุมนุมกัน อย่างกลางหมู่บ้าน มหะก็กวาดชำระทำสถานที่นั้นให้สะอาดเป็นรมณีย์ จัดที่ทางบริเวณให้สะอาดสบายแก่บรรดาผู้คน ถือว่าเป็นการให้ความสุขแก่มหาชน เมื่อถึงฤดูหนาว เขาก่อไฟให้ ในฤดูร้อน ก็จัดน้ำให้

ต่อมามหะคิดว่าที่รมณีย์ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของทุกคน ไม่มีใครไม่ชอบที่รมณีย์ แต่นี้ไป เราควรทำหนทางให้ราบเรียบ แล้วก็แบกถีมีตขวานจอบเสียม ออกจากบ้านแต่เช้าตรู่ เทียวไปจัดแต่งถนนหนทาง ตัดรากกิ่งไม้ที่เกะกะกีดขวาง เมื่อทำงานมากขึ้น ก็ต้องทำทุกวันๆ เป็นเหตุให้กลับบ้านค่ำมืด วันหนึ่งหมู่บ้านใกล้เจอเขา ถามว่าไปทำอะไรมา ก็ตอบว่า ไปทำบุญ ชำระทางสวรรค์หนุ่มคนนั้นบอกว่าขอเป็นเพื่อนร่วมทางบุญด้วย ตั้งแต่นั้นกลายเป็นคณะที่มี ๒ คน แล้วก็ยังมีหนุ่มคนอื่นเห็นเขาทั้งสองแล้ว ถามอย่างนั้น พอทราบแล้ว ก็เป็นสหายร่วมด้วย ต่อมาก็มีคนสนใจเห็นตาม เข้าร่วมทำบุญเพิ่มขึ้นที่ละสองคน จนพวกคนหนุ่มในหมู่บ้านเข้าร่วมกับเขาเป็นกลุ่มใหญ่ถึง ๓๓ คน คอยเทียวดูแลร่วมกัน ทำงานบุญ (บุญกรรม) แบบนี้เป็นประจำ นอกจากพัฒนาทางเข้าหมู่บ้านแล้ว ก็สร้างศาลาที่สี่แยก ขุดสระน้ำ ทำสะพาน

ตัวหนุ่มมขมานพเป็นหัวหน้ากลุ่มทำบุญ คือบำเพ็ญประโยชน์ อย่างนี้ เมื่อได้รับความนับถือเชื่องามมากขึ้น ก็ได้แนะนำชักชวนชาวบ้านทั้งหลายให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกัน และละเว้นสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย เช่นสุรายาเสพติด และการพนัน จนชาวบ้านทั้งหลายอวยทานรักษาศีลกันทั้งหมู่บ้าน

กลุ่มหนุ่มนักบุญ มีจอบเป็นต้นประจำมือ ได้ทำหนทางให้ราบเรียบกว้างไกลไปเป็นโยชน์ๆ

ฝ่ายนายบ้านได้เห็นหนุ่มคณะนี้เที่ยวทำงานอย่างนั้น ก็ไม่พอใจ

นายบ้านนั้นมองว่า ก่อนนั้น เมื่อพวกชาวบ้านยังตมึ่สุรา ยิ่งนกตกปลาล่าสัตว์ เป็นต้น ก็มีรายจ่ายค่าตมึ่สุรา และเก็บส่วย เป็นต้น แต่พอชาวบ้านหันมาทำบุญตามหนุ่มมฆะกันรายได้นั้นหายไป จึงคิดว่าจะต้องขัดขวาง แล้วเรียกพวกหนุ่มนั้นมาถามว่า “พวกแกเที่ยวทำอะไรกัน?” หนุ่มคณะนักทำบุญตอบว่า “ทำทางสวรรค์ ขอรับ” นายบ้านบอกว่า “พวกแกนี้อยู่บ้านอยู่เรือนไม่ควรทำอย่างนั้น ควรออกไปยังนกตกปลาล่าเนื้อมากินกัน และทำสุราตมึ่ให้สบายใจแล้วจะทำการงานโน่นนี่อะไร ก็ทำกันไป” มฆะกับพวกคัดค้าน ไม่ทำตามคำของนายบ้าน ถึงจะถูกว่ากล่าวซ้ำๆ อีก ก็ไม่ยอมทำตามในที่สุด นายบ้านขัดใจมาก คิดว่า จะต้องกำจัดคนพวกนี้ ก็เลยไปฟ้องราชการ ถึงชั้นกราบทูลพระราชอาว่า “ข้าพระองค์เห็นโจรยกพวกพากันไป พระเจ้าข้า” เมื่อพระราชอาตรัสว่า “เธอจงไปจับพวกมันมา” ก็ทำตามรับสั่ง นำตัวมฆะกับพวกมา

พระราชอาไม่ทันได้ทรงพิจารณา ก็สั่งให้ลงโทษให้ช้ำงเหยียบ แต่ด้วยอำนาจเมตตาของพวกนักบุญ ช้างไม่ยอมเหยียบ พระราชอาทรงดำริว่าช้างเห็นคนมากไม่กล้าเหยียบ จึงทรงให้พวกนั้นนอนลง เอาเสื้อลำแพนมาปูคลุม ช้างก็ไม่เหยียบ

พระราชอาเอะพระทัย ทรงสอบถามว่า คนเหล่านี้รวมกลุ่มกันทำบุญ เช่น เทียวดูแลถนนหนทาง สร้างศาลาพักตามทางแยก ขุดสระน้ำ สร้างสะพานให้แก่ประชาชน ก็ทรงชื่นชมสนับสนุน แทนที่จะลงโทษ ก็กลับเป็นว่าพระราชอาได้พระราชทานนายบ้านนั้นแหละให้เป็นคนรับใช้ของนักทำบุญ พระราชทานช้างตัวนั้นให้เป็นพาหนะของพวกเข และทรงมอบหมู่บ้านนั้นให้พวกเขาจัดการใช้ประโยชน์ตามแต่จะสะดวกเป็นสุข

นักบุญกลุ่มนี้ได้ให้อานิสงส์ของบุญแล้ว แถมได้ช้างมาช่วยงานด้วย ก็พอใจยิ่งนัก คิดจะทำบุญกันยิ่งขึ้นไป ก็ปรึกษากัน ตกลงจะสร้างศาลาพักแบบถาวรที่สี่แยก ซึ่งเป็นงานใหญ่ต้องหาช่างมาช่วยทำด้วย แต่ที่ทำบุญกันมานี้ ยังไม่ได้ให้ส่วนร่วมทำบุญ (คือ “ปัตติ” ใน “ปัตติทาน” ที่แปลกันสั้นๆ ว่าให้ส่วนบุญ) แก่เหล่าสตรี

ถึงตอนนี้เป็นงานบุญใหญ่มาก พวกสตรีแม่บ้านก็เข้าร่วมทำบุญด้วย เช่น สุธรรมมา (ภรรยาหนึ่งของมฆะ) เข้ามาเป็นเจ้างานสร้างศาลา ให้ช่างสลักที่ช่อฟ้าเป็นช่อศาลาว่า “สุธรรมมา” (หอประชุมเทพในดาวดึงส์ได้ชื่อว่า “สุธรรมสภา/สุธรรมาสภา”) สุนันทาให้บุตรสะใภ้ภริณี สุจิตรา สร้างสวนดอกไม้ (บุปผาราม) ที่เป็นรมณีย์

มฆมาณพถือวัตรบท ๗ ตลอดชีวิตตั้งที่ไว้แล้ว ตัวเขาและเพื่อนนักทำบุญได้ทำกรรมอันเป็นบุญ (บุญกรรม/งานบุญ) อย่างนี้เมื่อสิ้นชีวิตแล้วไปเกิดในดาวดึงส์สวรรค์ โดยมฆมาณพ ผู้เป็นหัวหน้าได้เป็นท้าวสักกะ คือ พระอินทร์

เห็นได้ชัดว่าการทำบุญ หรืองานบุญ (บุญกรรม) ในเรื่องมฆมาณพ หรือตำนานพระอินทร์นี้เน้นการทำความดีด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยกันจัดสรรถิ่นอาศัยให้เป็นรมณีย์ ร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชนให้สงบร่มเย็น ให้ทุกคนอยู่ร่วมกันด้วยดี โดยที่แต่ละคนก็ทำชีวิตของตนให้ดีงาม

นี่คือหลักพุทธพจน์ (ส.ส.๑๕/๑๔๖/๔๖) ว่า “ชนเหล่าใด ปลูกสวน ปลูกป่า สร้างสะพาน (รวมทั้งที่จอดเรือข้ามฝาก) จัดที่บริการน้ำดื่ม และบึงบ่อสระน้ำ ให้ที่พักอาศัย บุญของชน

เหล่านั้น ย่อมเจริญงอกงาม ทั้งคืนทั้งวัน ตลอดทุกเวลา, คนเหล่านั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้เดินทางสวรรค์^๕

แต่ไม่ว่าจะเป็นอย่างไรที่สันนิษฐานเรื่องวัตรบพ ๗ ของพระอินทร์ โดยจับสาระที่การทำบุญกรรมของมฆมาณพกับพวกเป็นวิถีแห่งบุญกิริยาของชาวบ้านหรือประชาชนทั่วไป ผู้อยู่ท่ามกลางโลกธรรมและเรื่องเทวฤทธิ์พิพิธานภาพ และยังมุ่งหวังความสุขความเจริญระดับสวรรค์นั้นหรือไม่ ก็มีประโยชน์ใหญ่ที่ได้แน่ คือ ดังที่รู้กันชัดอยู่แล้วว่า การทำบุญเป็นหลักการใหญ่อย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา และการทำบุญก็ได้เข้ามาเป็นเนื้อหาสาระส่วนสำคัญ และเป็นแรงขับเคลื่อนอยู่ในวัฒนธรรมไทยตลอดมา พร้อมทั้งเป็นหลักการที่ผูกโยงชีวิตไว้ให้ถึงกันกับธรรมชาติ ไม่แปลกแยกไม่ทำร้ายกัน

ที่กล่าวถึงเรื่องพระอินทร์นี้ก็เพราะต้องรู้เรื่องนี้ จะเห็นถึงความสำคัญของการทำบุญ

ผู้วิจัยวิเคราะห์แล้วเห็นว่า ขมรมพุทธศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของการร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์เป็นบุญ ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีไทยที่สืบเนื่องมาจากหลักพระพุทธศาสนาควรเป็นเครื่องรักษาหลักพระพุทธศาสนา และรักษาประโยชน์ของสังคมไทย

การทำบุญเป็นเรื่องสำคัญทั้งต่อพระพุทธศาสนา และต่อสังคมไทย^๖ วัฒนธรรมไทยมากมายหลายส่วนเกิดขึ้นมาจากการนำหลักพระพุทธศาสนามาประพติดปฏิบัติสืบต่อกันมาในสังคมไทย เพื่อประโยชน์แก่สังคมไทย การที่จะอนุรักษ์ รวมทั้งสืบสานวัฒนธรรมไทยในส่วนเหล่านี้ จึงหมายถึงการรู้เข้าใจหลักพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ประโยชน์ และประพติดปฏิบัติให้ถูกต้อง การรักษาวัฒนธรรมไทยจึงเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาไว้ด้วย

รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในขมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร กิจกรรมหนึ่งอาจเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งได้ คือ เป็น ศีล อย่างเดียว เป็น สมาธิ อย่างเดียวไม่ใช่ ปัญญา อย่างเดียวก็ได้ แต่มองว่า อะไรเด่น ขึ้นอยู่กับมุมมอง เช่น การถวายอาหารพระสงฆ์ จะคิดว่าเป็นการสละอาหารเพื่อเกื้อกูลสงฆ์ ก็เป็นศีล อย่างเดียวก็ไม่ใช่ ที่นี้ทำแล้วพิจารณาว่า ไม่ใช่ของเราโดยแท้ ก็เกิดเป็นปัญญาขึ้นเช่นนี้ เป็นต้น จึงขึ้นอยู่กับอะไรเด่น ในหลักไตรสิกขา ตัวกิจกรรมนี้มันตัดสินลงไปไม่ได้เด็ดขาดลงไปไม่ได้ เช่นกิจกรรมฟังธรรม ขึ้นอยู่ที่เจตนาของผู้ที่ฟัง หรือผู้เข้ารับการอบรม หรือผู้ร่วมกิจกรรมว่าเขามุ่งไปทางไหนมุ่งไปทางปัญญา มุ่งไปทางศีล ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่า มีเจตนามุ่งไปทางไหนเด่นกว่า ตามเจตนาของเขา ดังนั้นสรุปว่า เป็นเรื่องของตัวบุคคล ที่มีเจตนาเฉพาะตัว

ข้อมูลสัมภาษณ์นายสุเทพ พงษ์พิทักษ์ ประธานขมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร แรกเริ่มก่อตั้งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการสอบบัญชีภาษีอากร และท่านฯ เกษียณอายุราชการ ที่ดำรงตำแหน่งสรรพากรภาค ๔ กรมสรรพากร

“ผมขอขอบคุณท่านทั้งหลายที่มาประชุมกันเพราะว่ามีจิตใจที่ตั้งใจทำความดีร่วมกันที่จะเกื้อกูลความถูกต้องพระพุทธศาสนาเราสอนให้ถูกต้อง หากผิดแล้วก็ไม่ใช่ จริงมัย การยื่นแบบเสีย

^๕ สัมภาษณ์ พระครูเมธีกร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน, ๗ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), บทนำสู่ พุทธธรรม : ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลีธัมม์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔.

ภาวียกัต้องถูกต้อง พระพุทธเจ้าสอนให้การดำเนินชีวิตของเราที่ค่าว่าถูกต้องทั้งมรรค ๘ อริยสัจ ๔ เป็นเรื่องความถูกต้องทั้งนั้น จริงมัย สิ่งที่ผมขอสนับสนุนการรวมตัวของพวกคุณ นับว่า มีจิตอาสาน่านับถือน้ำใจอย่างมากครับ ผมคิดว่า พวกเราเป็นผู้มีธาตุเดียวกันมาเจอกัน ดึงดูดเข้าหาบุญกุศลดีมากมายขอแสดงความนับถือจริงๆ

รูปแบบกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ผมมีความมุ่งหวังให้สร้างขึ้นเป็น Model สำเร็จรูป ที่บูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ามาในกิจกรรมทำบุญตักบาตรทุกวันนี่เรามีกิจกรรม ๔ อย่าง ๑ ถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ที่เรานิมนต์มาฉันเช้า เราสามารถทำเป็นแบบฟอร์ม วิธีการ เรียกว่า คู่มือได้มัย เราส่งคู่มือวิธีการดำเนินการตั้งแต่เริ่มก่อตั้งมีการมาประชุมกันแบบนี้ ผมว่า ดีมากๆ ไปยังสรรพากรเครือข่ายทั่วประเทศ โดยอธิบดี มีหนังสือสั่งการไป คุณ คิดดูว่าจะดีแค่ไหน ชมรมฯ มีทุกสำนักงาน เริ่มจากกรมสรรพากร เป็นต้นแบบ ทำกิจกรรมหลักแบบเดียวกันนี้ ไป มีตักบาตรเช้า รายละเอียดต่างๆ ไปว่ากันประชุมกัน สិនะ ดีมัยครับ

แบบฟอร์มการนิมนต์พระสงฆ์ เราทำเป็นแบบไว้ แบบฟอร์มต่างๆ ที่ใช้เหมือนๆ กันทำไว้แบบเดียวกัน จึงง่ายที่หน่วยงานอื่นจะนำไปใช้เพียงแต่เปลี่ยนชื่อวัด ชื่อพระ เวลา วัน สถานที่ นั้นแหละที่ผมวางแนวทางไว้ กิจกรรมนี้ ใช้แบบฟอร์มอะไรบ้าง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องการนิมนต์พระ หรือเชิญวิทยากรภายนอกมาร่วมกิจกรรม เมื่อทำไว้เป็นแบบฟอร์มมาตรฐานแล้ว ชมรมฯ ก่ง่าย ที่จะเป็นชมรมสำเร็จรูปอย่างที่ผมคิดไว้นะ

อีกอย่าง ผมเป็นลูกศิษย์หลวงพ่อบุญญา เคยบวชเรียนมาไม่มาก แต่ก็ซาบซึ้งว่า การสวดมนต์ ผมขอให้มีการใช้สวดมนต์แปลเป็นภาษาไทยด้วยทุกครั้งนะครับ การใช้สวดมนต์แปลนี่ก็เป็นการบูรณาการอย่างหนึ่งแล้ว ว่า ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการที่จะน้อมนำคำสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บูรณาการทางภาษาบาลี-ไทย

หลักการกิจกรรมขอให้หลักกว่า ให้มีแต่เพิ่มไม่ให้น้อยลง เช่นนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป ในวันสำคัญก็ขอให้นิมนต์พระสงฆ์ เพิ่มเป็น ๙ รูป ในวันที่ตรงกับวันสำคัญ หรือว่ามีการสงสัยว่างดกิจกรรมหรือไม่ บอกว่า ไม่มีการงดนะครับ มีแต่เพิ่มเช่นหากจะเพิ่มสัปดาห์ละสองครั้งดีกว่างดกิจกรรม

ผมขอสปอนเซอร์คนไทยน้ำทิพย์ให้จัดทำป้ายชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ป้ายใหญ่มากเวลาจัดกิจกรรมทุกครั้งให้นำป้ายชมรมพุทธศาสตร์ มาตั้งมีคำว่า “เจริญในบุญ เจริญในธรรม” เป็นคำโปรย ทำให้เห็นว่าเรามาทำบุญทำกุศลต่อให้ครบ ระดับทาน ถึงระดับไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ผมถือว่ากิจกรรมของชมรมเราเน้น หลักไตรสิกขาเป็นหลักการใหญ่ในการฝึกฝนคน-มนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ขัดเกลา กิเลส ตั้งแต่ขั้นหยาบ ถึงขั้นละเอียด และเราช่วยกันจรดโลงด้วยการน้อมนำ ความดี บุญกุศลให้ถึงพร้อมแล้ว ละความชั่ว กิเลสในใจเรานี้แหละ ผมเข้าใจว่า วันๆ คนเราเป็นพระ เป็นมารเวลาโกรธอาจเป็นราวสัตว์เดรัจฉานก็ได้ มันเร็วมาก เปลี่ยนไปตามสิ่งกระทบสัมผัส เป็นวงจร ปฏิวัตรูปบาท รอบหนึ่งแค่เพียงลมหายใจนี่ก็อาจเร็วมากหลายร้อยพันรอบ กระแสจิตเร็วมาก เกิดภพ เกิดชาติไปตามตัณหา อุปาทาน นะครับ เหล่านี้เป็นสิ่งที่เราพึงศึกษาเรียนรู้ ชมรมฯ ช่วยให้เห็นแก่ตัวน้อยลง (ขอยืมคำท่านเลขาฯ นะ) หรือเป็นจุดประกายให้เกิดการตื่นรู้ ในฐานะชาวพุทธ (อันนี้ก็ขอยืมคำพูดท่านเลขาฯ)

เมื่อเราเรียนจบปริญญาตรีกันมาแล้ว จะก็ไปก็เถอะ พอมาทำงานบางครั้งก็ไม่มีเวลาสวดมนต์ ไม่มีเวลาดักบาตร ถวายภัตตาหารเช้า เพลิดเพลินกันเลย อย่างเวียนเทียนบางคนไม่ได้ไปเวียนเทียนเลย พอานเข้าก็กระด้าง จิตใจไม่นุ่มนวลแล้ว ก็มันชินกับการไม่ทำ ไม่มีพิธี อะไรวาก็อยู่ที่ใจ ใจมันไม่เอาไม่ปฏิบัติไม่ใส่ใจ เพราะ ไม่มีเวลา มีต่อว่ามาทำงานวันเข้ามาเย็นกลับ ไม่เคยระลึกถึงคำสอน ชาวพุทธ ผมให้ถามเลยว่า วันสำคัญของพระพุทธศาสนาวันใดก็ได้ ถามว่า มีความสำคัญอย่างไร รับรองว่า ตอบไม่ถูก ไม่แน่ใจ หรือว่า ร้ายๆ หน่อยก็จะตอบว่า ไม่รู้ละ อันนี้ชาวพุทธเป็นแบบนี้มาก เราช่วยกันอย่างน้อย รู้ว่า วันวิสาขบูชาพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ฯลฯ

ข้อมูลสัมภาษณ์ นายวสันต์ วัฒนศิริ ผู้อำนวยการสำนักบริหารทรัพยากรบุคคล กรมสรรพากร

“ในเรื่องหลักไตรสิกขา เข้าใจว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ที่กระจายอยู่ในการจัดกิจกรรมมีผู้มาเข้าร่วมในความเห็น ผมคิดว่า ไม่ได้อะไรสักเท่าไรหรอกนะ คนมารับศีล เสร็จแล้ว เดียวก็พูดโกหก เดียวนี้ เห็นว่าคนพูดความจริงมีน้อยมาก วันๆ จะหลักเลี่ยงการกล่าวความเท็จยากมาก แต่ก็นับว่ายังดีอยู่บ้างนะ ที่มีชมรมฯ คือว่า ดีกว่าไม่มี (หัวเราะ)

จุดแข็งของชมรมฯ คือการที่มีคนเก่าๆ ที่สนใจพระพุทธศาสนาทำไว้แล้ว และริเริ่มไว้ทำให้มีการสานต่อเรื่อยๆ มา และมีคนที่เป็นชาวพุทธขั้นดีที่สานต่อให้การสนับสนุนอย่างเข้มแข็ง จุดอ่อนคงเป็นเรื่องเวลางาน เพราะ กิจกรรมมาซ้อนอยู่

ในส่วนนี้ผมได้ช่วยเหลือชมรมฯ แก้ปัญหาในส่วนนี้ และได้ประโยชน์ เป็นผลกระทบต่อบริษัท กรมสรรพากร ในเรื่องที่ได้ บรรจุ เรื่องโครงการวันสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ทำเป็นโครงการจัดฝึกอบรม เพราะว่า ผมดูแลกองฝึกอบรม ให้ประสานงานกับชมรมฯ โดยชมรมฯ มีส่วนช่วยงานอย่างเต็มที่ ตั้งแต่เขียนโครงการ วัตถุประสงค์ในการจัดงาน หัวข้อโครงการ เช่น ฝึกอบรมเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญาในการทำงาน ผมเน้นการทำงาน ไม่เน้นออกไปปฏิบัติธรรมข้างนอก เพราะ งานคือการปฏิบัติธรรมในมัย

ชมรมฯ จะเป็นคนเตรียมงานตั้งแต่หัวข้อเรื่อง แต่ขอไม่เน้นคำว่าปฏิบัติธรรม เน้นให้เกี่ยวข้องกับการทำงานในหน้าที่กรมสรรพากร และเรื่องเชิญวิทยากรให้ชมรมฯ เป็นผู้มีหน้าที่เชิญวิทยากร และมีชื่อเป็นคณะทำงานฝึกอบรมร่วมกับบุคคลากรฝึกอบรมฯ ทั้งหมด แต่กองฝึกอบรมจะเตรียมคน ผู้เข้ารับการอบรมทั้งหมดที่สมัครเข้ามาอบรม พร้อมทั้งรับผิดชอบเรื่องอาหารระหว่างพักเบรก การจัดฝึกอบรมฯ แบบนี้ ผู้เข้ารับการอบรมสามารถมีอาหารเบรกรับประทาน วิทยากร ก็สามารถเบิกค่าวิทยากรตามระเบียบการจ่ายเงินค่าวิทยากรในการฝึกอบรม และชมรมฯ ไม่ต้องพบกับการไม่มีคนเข้ามาฟังเทศน์ เพราะเป็นเวลาทำงาน เมื่อจัดสรรเวลาให้เป็นเวลาของการฝึกอบรม ก็ราบรื่นขึ้น”

หมายเหตุ การจัดกิจกรรมแบบฝึกอบรม กรมสรรพากร ได้ประโยชน์ ตัวชี้วัดของกองฝึกอบรมและฝ่ายสวัสดิการ แต่การดำเนินการชมรมฯ ร่วมประสานงานทั้งหมด เป็นส่วนการ

^๗ สัมภาษณ์ นายวสันต์ วัฒนศิริ ผู้อำนวยการสำนักบริหารทรัพยากรบุคคล, สรรพากรภาค ๗ ,

บำเพ็ญประโยชน์ เพราะจิตอาสาคณะทำงานของชมรมฯ ไม่ได้สังกัดกองฝึกอบรมฝ่ายสวัสดิการ แต่สังกัดกองต่างๆ ที่อาจไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานกิจกรรมนี้

จุดอ่อนหรืออุปสรรคใหญ่ คือ ผู้บังคับบัญชาต้นสังกัดอาจไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ได้ผลงาน ลูกน้องได้บังคับบัญชาออกไปทำงานกิจกรรมในเวลาปฏิบัติงานในหน้าที่ ในส่วนนี้มีปัญหาเพราะ เรื่องสายงานบังคับบัญชา ต่อมา แก้ปัญหาโดยการสั่งห้ามไม่ให้จัด หรือใช้เวลาเกี่ยวข้อง มีบทบาทร่วมกับคณะทำงานกองฝึก นอกจากไม่ได้รับความเห็นอกเห็นใจในการทำประโยชน์ที่ไม่ได้รับสิ่งตอบแทน แต่เป็นการทำบุญ เช่นนี้ ยังถูกสั่งห้ามไม่ให้ทำกิจกรรมทำนองนี้อีก แต่อย่างไรก็ตามยังคงทำแบบให้คำปรึกษาช่วยแบบไม่เปิดเผย หรือ ได้รับผล ยอมที่จะต้องรับผลที่ผู้บังคับบัญชาไม่สนับสนุน เนื่องจากไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง แก้ปัญหาขอสมัครเข้ารับการอบรม แต่ใช้เวลามาทำงานบุญ ต้องยอมเสียสละให้มากที่สุด ถือได้ว่าเป็นความท้าทายในเรื่องการเร่งสร้างความคิด ความเพียรในทางที่เป็นสัมมาปฏิบัติ

ข้อมูลสัมภาษณ์ เรือตรีประหยัด พิบุรณ์ นิติกรชำนาญการ ฝ่ายวินัยและพิทักษ์คุณธรรม สำนักบริหารทรัพยากรบุคคล (ลาออก)

“หลักไตรสิกขาที่เข้าใจกันนะ มีศีล สมาธิ ปัญญา องค์กรนี้นะ เป็นไปโดยแยกกันไม่ได้ การที่เรา มีศีลเป็นศีลที่บริสุทธิ์ ผลมันทำให้ มีจิตใจนิ่ง มีความสบาย ไม่ซัดซ่าย วอกแวก มีจิตมุ่งมั่นในการทำงานในหน้าที่ในการจะทำอะไรต่ออะไร ก็ตั้งใจทำ คงแบบที่ทำงานชมรมนี้ ตั้งใจลงแรงอย่างเต็มที่ ไม่ใช่ว่าสมาธิต้องนั่งหลับตาแบบนั่งสมาธิ กิจกรรมที่ชมรมฯ จัดขึ้นเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ศึกษา เรียนรู้ ผมเริ่มให้จัดซื้อพระไตรปิฎกครบชุด พร้อมตู้เรา ร่วมกันบริจาค ไว้ ๑ ชุด ราคาประมาณ ๒๔,๐๐๐.- บาท เป็นเรื่องดี ผมอยากให้ชาวพุทธรู้จักพระไตรปิฎกนะ เวลา มาเถียงกันมาทำตามๆ กัน แล้ว เชื่อตามๆ กัน มีว่าไว้ในพระไตรปิฎกมีมาเปิดดูกัน จะมีคนเข้ามาอ่านมากน้อยไม่ว่า ผมขออย่างเดียว ไม่มีการล่อลวงแจก หีบอ่านได้เลย ไม่ได้ซื้อมาโชว์ แต่เราซื้อมาไว้ให้ มาอ่าน มาศึกษาหาความรู้กันอย่างแท้จริง ปัญญาแบบนี้ เป็นปัญญาที่เข้าใจว่า เป็นปัญญาที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น

จุดแข็งที่เห็นว่ามี ขอให้มีการปลูกต้นไม้ และได้จัดทำโครงการแจกพันธุ์กล้าไม้ยืนต้นในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๒๕๕๗ ชมรมฯ แจกพันธุ์กล้าไม้ยืนต้น เพื่อนำกลับไปปลูกที่บ้าน ผมได้ประสานงานขอเมล็ดพันธุ์ไม้ยืนต้นจากศูนย์เพาะพันธุ์กล้าไม้ จังหวัดอยุธยา ลพบุรี เป็นต้น หรือที่ซื้อมาเพื่อแจกก็ทำ มาลงขันกันคนละ ๒๐๐ – ๕๐๐ บาท เล็ดพันธุ์ต้นสักทอง ต้นมะฮอกกานี ต้นจำปีสิรินธร ในปี ๒๕๕๒ แรกตั้งชมรมฯ จัดงานวันคล้ายวันสถาปนา กรมสรรพากรครบรอบ ๙๔ ปี ชมรมฯ แจกต้นจำปีสิรินธร ซึ่งเป็นต้นไม้ประวัติความเป็นมาที่น่าทึ่งมาก ต่อมาได้ไปประสานในเรื่องแจกพันธุ์กล้าไม้มาทุกปี

จุดแข็งของชมรมฯ คือต้องทำงานแบบสำนึกว่า เป็นช่างศึกม้าศึกเมืองลงสนามรบ อย่างกลัวแหลมหลาว เสี่ยงคนด่าว่า เสี่ยงคนวิจารณ์ ต้องเจอแน่นอน แต่เราต้องทำต่อไปเท่านั้น เราไม่ทำแล้วใครจะทำ

จุดอ่อน คือ ความไม่รู้ ไม่รู้จริงว่า พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร รู้แบบจำๆ มา ไม่ศึกษาเลย และที่ร้าย ไปเชื่อคนที่ไม่ใช่พุทธแท้ พระพุทธศาสนาแท้ เราเป็นพุทธมามักกะ เรารับเอาพระ

รัตนตรัยเป็นที่พึ่งอาศัยเท่านั้นที่พึ่งอื่นนอกจากนี้ข้าพเจ้าไม่มี ดังนั้น ผมเคร่งตรงต่อพระไตรปิฎก

ส่วนการพัฒนารูปแบบไปนั้นก็เน้นเรื่องขอให้ปลูกต้นไม้ะ ผมปลูกไปทั้งที่บ้านที่วัด และพยายามให้กร้าไม้ มีเพื่อเครือข่ายเป็นเกษตรจังหวัดแปลงทดลอง อันนี้พระพุทธรเจ้าท่านสรรเสริญให้ปลูกป่าได้บุญกุศลมาก กุศลกองงามทั้งวันทั้งคืน ผมมีตัวอย่างในการทำมาความดีคือทำวสัถกะพระอินทร์ (หัวเราะ)”

ข้อมูลสัมภาษณ์ นายภูเดช ปาลสิงห์ นิติกรชำนาญการพิเศษ สำนักอุทธรณ์ภาษีอากร กรมสรรพากร ในฐานะพิธีกรผู้ดำเนินพิธีการของกิจกรรม

“หลักไตรสิกขาเริ่มจาก ศีล คือความมีปกติทางกาย วาจา ใจ ไม่ทำร้ายตนเอง ผู้อื่น ไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน ไม่ว่าร้าย พุดรวมๆ ศีล ๕ ไม่อยากได้สิ่งของของผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยคำพูด การไม่ดื่มน้ำเมาทำให้เสียสติสับสนัญะ สรุปว่าการรักษาศีลนั้นก็ไม่ได้ทำร้ายผู้อื่นทางกาย วาจา ใจ ก็เป็นการรักษาศีลแล้ว ส่วนจะอาราธนาหรือไม่อย่างไร อีกเรื่องหนึ่ง จะอาราธนาต่อพระพุทธรูปก็ได้ เป็นการตั้งสติตั้งมั่น ว่า จะรักษาศีล หรือจะอาราธนาต่อพระสงฆ์ก็ได้

จุดแข็งของชมรมฯ คือ ศรัทธา ที่คณะกรรมการ คณะทำงาน ผู้ร่วมกิจกรรม เรียกว่า ชาวพุทธก็มีศรัทธา กันมาก อีกอย่างจุดแข็งคือความหลากหลายของกิจกรรมที่เหมาะสมทั้งเวลา สถานที่ ความสะดวก อันนี้ดีนะ สถานที่เราก็ดี สะดวกการซื้ออาหารถวายพระง่ายมาก ชมรมอำนวยความสะดวกให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่มีการปิดกั้นอย่างไร ความสะดวกนี้แหละเป็นจุดแข็งแล้ว ไม่มีเงื่อนไขเลย ในการเข้าร่วมกิจกรรม ไม่มีบัตรสมาชิก ไม่ต้องมีลำดับก่อนหลัง ว่าข้าราชการ ว่าลูกจ้าง แม่ค้า พ่อค้า ก็ เข้าร่วมกิจกรรมเราได้ทั้งนั้น (แต่มีอยู่กิจกรรมเดียวที่มีเงื่อนไข ยกเว้น กิจกรรมที่ ๔ วันสำคัญของประเทศศาสนา)

กิจกรรมทุกประเภทของชมรมฯ มีหลักไตรสิกขาครบถ้วน ลองแยกดูสิ หากไม่แยกจากกัน ก็เป็นการบูรณาการในตัวของไตรสิกขาอยู่แล้วนั่นเอง แต่เราไม่ต้องบอกว่า มาไตรสิกขา กัน ไข่ม้อยก่อนทำบุญถวายภัตตาหารเบื้องต้น มีสมาธิแน่วแน่ว่าวันนี้จะมาทำบุญ ทำใจสะอาดบริสุทธิ์ ไม่วอกแวก จดจ่อกับการทำบุญ วันนี้จะมาทำบุญถวายภัตตาหารเช้า เสร็จแล้ว ยังตักบาตรอีก ตั้งใจมาแล้วมีสมาธิแล้ว ปัญญา ก็คิดว่า สละทรัพย์ซื้ออาหารที่ดีที่ประณีตอย่างไรถวายพระ เป็นประโยชน์ ต่อสุขภาพร่างกาย เป็นต้น คนมีสมาธิก็มีศีลนะ ไม่จู้จี้จุกจิกไม่ไปด้วยกัน ความปกติในทางกายไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนแล้วยังสงเคราะห์ผู้อื่นได้อีก พอในการอาราธนาตรงนี้ที่ย้ำเตือนกันนะว่า เราจะรักษาศีล ๕ ความปกติทางกาย วาจา ใจของเรา เราย้ำเตือนเพื่อปฏิบัติเพื่อระลึกเอื้องๆ นี้ ในกิจกรรมมีอยู่ครบ ชมรมเป็นสะพานบุญ

จุดอ่อน เวลาที่จัดกิจกรรม เพราะมีข้อจำกัด ให้ได้เฉพาะเวลาก่อน หลังทำงาน หรือเลิกงานแล้วเท่านั้น แต่ข้อดีคือทำให้เราเข้ามาบริหารเวลาหรือใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดภายในเวลาจำกัด หมายถึง เป้าการบริหารเวลามีประสิทธิภาพ

จุดอ่อนหรืออุปสรรคที่ว่าเป็นอย่างเดียวกันก็ว่าได้ คือ ผู้ไม่สนับสนุนชมรมฯ มีการว่าให้ร้ายใส่ร้าย ว่า ชมรมสร้างภาพ อันนี้ถือว่าขาดจิตสำนึก เพราะ นอกจากตนเองไม่สนับสนุนแล้ว ยังทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีสำหรับผู้อื่นที่ได้ยินได้ทราบมา อีกทั้ง หากเป็นผู้มีอำนาจเหนือแล้วยัง

ช้าเลย เพราะ เขาไม่ร่วมยังทำให้ผู้ที่เขาคิดจะมาร่วมกิจกรรม ไม่มาร่วมเข้าไปอีกต่อหนึ่ง เรียกว่า มาร ขัดขวางทางกุศล

จุดอ่อน คือชมรมฯ ไม่มีอำนาจเลย อำนาจเหนือตามลำดับชั้น ไม่มีอำนาจสั่งการ จะมองว่าเป็นส่วนทำให้ได้พัฒนาจิตใจของเราก็ได้ นะ คือเราก็ทำของเราไปเรื่อยๆ (หัวเราะ)

ข้อมูลสัมภาษณ์นางภคดี ลิ่มบุตร นักตรวจสอบภาษีชำนาญการ สำนักบริหารภาษีธุรกิจขนาดใหญ่

ข้อมูลสัมภาษณ์นายราชวัติ ขาญสงคราม นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการพิเศษ สำนักมาตรฐานจัดเก็บภาษี กรมสรรพากร

ข้อมูลสัมภาษณ์นางสาวสุรีย์ แสงสุชีลักษณ์ หัวหน้ากลุ่มตรวจสอบภายใน กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อมูลสัมภาษณ์นายบุษกร คงงามสำโรง นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ สำนักบริหารจัดการน้ำ กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อมูลสัมภาษณ์นางวรรณวิมล คูวิบูลย์ศิลป์ นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ สำนักวิจัยพัฒนาและอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกสัปดาห์ประมาณ ๑๐๐ คน สัมภาษณ์ ๕๐ คน สรุปในสาระสำคัญตามที่ต้องการทราบความเห็นความพึงพอใจในรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

๑. หลักไตรสิกขาคืออะไร มีลักษณะอย่างไร อธิบาย
๒. การบูรณาการหมายถึง
๓. กิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรได้มีการบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้าในกิจกรรมอย่างไร หรือไม่ ท่านคิดว่า
๔. จุดแข็งของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร
๕. จุดอ่อนของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร
๖. โอกาสของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร
๗. บุคคลากรในชมรมพุทธศาสตร์ควรมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์อย่างไร
๘. รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรเป็นเครื่องมือของกระบวนการฝึกฝนศักยภาพมนุษย์ในด้าน
๙. แนวคิดในการพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร
๑๐. ข้อเสนอแนะ

๓.๑.๒ สภาพทั่วไป

๑) บุคคลที่มีส่วนร่วม

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรได้แก่ คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร และคณะทำงาน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แก่ ข้าราชการ พนักงานราชการ ลูกจ้างของกรมสรรพากร และบุคคลที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกรมสรรพากร ดังนี้

๑. คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

เริ่มมีการประชุมครั้งแรกหลังจากการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากรตั้งขึ้นสำเร็จเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒ เนื่องจากชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร มีคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์เริ่มแรก มีประธานเป็นผู้บริหารระดับต้น ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการสอบบัญชีภาษีอากร ต่อมาดำรงตำแหน่งสรรพากรภาค ๔ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ประธานชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง ในตำแหน่งที่ปรึกษากฎหมาย กรมสรรพากร ด้านประสิทธิภาพ คณะกรรมการฯ ประกอบด้วยรองประธาน และคณะกรรมการทำงานเป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่งานต่างๆ กัน เช่น คณะทำงานบางคน เป็น นิติกร นักวิชาการภาษี นักตรวจสอบภาษี นักจัดการงานทั่วไป นักวิเคราะห์แผนภาษี

๒. คณะทำงาน

เมื่อกรมสรรพากร โดยคณะอนุกรรมการกฤษฎีกาและนันทนาการมีคำสั่งอนุมัติจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร และมีคำสั่งกรมสรรพากรแต่งตั้งคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรแล้ว คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรจะสรรหาคณะทำงาน โดยจัดทำคำสั่งของชมรมพุทธศาสตร์แต่งตั้ง “คณะทำงาน” อีกครั้ง ตามที่ได้กล่าวถึงการแบ่งโครงสร้างการดำเนินงานของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรไว้ในบทที่ ๒ คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรมีหน้าที่คอยกำกับดูแลให้คำปรึกษาแนะนำแบบพี่เลี้ยง

๓. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรเปิดกว้างเท่าที่จะทำได้ในการรับสมัคร เนื่องจากไม่มีค่าดำรงสมาชิกภาพ หรือค่าสมัครสมาชิกแต่อย่างใด ด้วยวัตถุประสงค์การให้เปล่าจึงไม่มีค่าดำรงสมาชิกภาพ ตามที่ประชุมคณะกรรมการครั้งแรกได้มีมติให้ไม่เก็บค่าสมาชิกภาพ เนื่องจากชาวพุทธทุกคนมีโอกาที่จะเข้าถึงกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร อีกทั้งยังหมายความว่าให้รวมถึงบุคคลศาสนาอื่นอีกด้วย และชาวพุทธที่อยู่ ณ ที่ใดๆ ทั้งหมด ให้ถือว่าเป็นสมาชิกของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรอย่างไม่มีข้อจำกัด คือ ทุกคนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตามโอกาสที่จัดขึ้นแล้วแต่ความเหมาะสมเรื่องเวลาและเงื่อนไขอื่นๆ ของแต่ละบุคคล เช่น ข้อจำกัดเรื่องกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในช่วงการพึงธรรม สำนักบริหารทรัพยากรบุคคลได้จัดโครงการฝึกอบรมพึงธรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในกิจกรรมดังกล่าวผู้เข้ารับการอบรมหมายถึงการลงชื่อสมัครเข้ามาพึงธรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต้องเป็นข้าราชการของกรมสรรพากรเท่านั้น ส่วนกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้า และตักบาตร พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป เปิดให้เข้าร่วมแบบสาธารณะ ผู้ที่เดินผ่านมาเข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้ามาทำบุญได้ไม่มีข้อห้าม ไม่มีลำดับชั้นตำแหน่ง แต่ย่อมเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีแล้วว่า ตามมารยาทควรให้คณะผู้บริหารระดับสูงท่านฯ

เป็นประธานในพิธีทุกครั้ง ซึ่งเป็นการให้เกียรติในฐานะผู้บังคับบัญชา กิจกรรมสวดมนต์นั่งสมาธิก็เช่นเดียวกันสามารถเปิดให้ทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างไม่มีเงื่อนไข หรือข้อห้าม

๒) ด้านกระบวนการของกิจกรรม

(๑) คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร โดยรวมมีความพึงพอใจ เมื่อพิจารณาพบว่า รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร จัดขึ้นในด้านกระบวนการมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่มีมติของที่ประชุมหารือกัน สอดคล้องกับนโยบายกรมสรรพากรในทิศทางที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เสริมสร้างความรู้เรื่องพุทธธรรม ทอย่างถูกต้อง และยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เรียบง่ายใกล้ตัวสามารถนำไปปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

(๒) คณะทำงาน มีความพึงพอใจ เมื่อพิจารณา พบว่า รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรจัดขึ้นในด้านกระบวนการมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่มีมติของที่ประชุมหารือกัน สอดคล้องกับนโยบายกรมสรรพากรในทิศทางที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เสริมสร้างความรู้เรื่องพุทธธรรมทอย่างถูกต้อง และยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เรียบง่ายใกล้ตัวสามารถนำไปปรับใช้ได้ ในชีวิตประจำวัน ส่วนผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะมีความสะดวกที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใดแล้วแต่เวลาของบุคคล ซึ่งส่วนมากจะร่วมกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตรได้เป็นส่วนมาก เป็นไปตามความประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรที่เลือกเวลาก่อนทำงาน คือ ตั้งแต่ ๐๖.๓๐ น. ถึง ๐๘.๓๐ น. โดยเฉพาะในกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับนโยบายของสำนักบริหารทรัพยากรบุคคลในด้านตัวชี้วัดการฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม

(๓) ผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความพึงพอใจในระดับมาก เมื่อพิจารณาพบว่า รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรด้านกระบวนการที่จัดขึ้นมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่มีมติของที่ประชุมหารือกัน สอดคล้องกับนโยบายกรมสรรพากรในทิศทางที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เสริมสร้างความรู้เรื่องพุทธธรรมทอย่างถูกต้อง และยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เรียบง่ายใกล้ตัวสามารถนำไปปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ส่วนผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะมีความสะดวกที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใดแล้วแต่เวลาของบุคคล ซึ่งส่วนมากจะร่วมกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตรได้เป็นส่วนมาก เป็นไปตามความประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรที่เลือกเวลาก่อนทำงาน คือ ตั้งแต่ ๐๖.๓๐ น. ถึง ๐๘.๓๐ น. โดยเฉพาะในกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับนโยบายของสำนักบริหารทรัพยากรบุคคลในด้านตัวชี้วัดการฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม

(๔) หน่วยงานภายใน เมื่อพิจารณาพบว่า มีความพึงพอใจในรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรจัดขึ้นมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่มีมติของที่ประชุมหารือกัน สอดคล้องกับนโยบายกรมสรรพากรในทิศทางที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เสริมสร้างความรู้เรื่องพุทธธรรมทอย่างถูกต้อง และยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เรียบง่ายใกล้ตัวสามารถนำไปปรับใช้ได้ ในชีวิตประจำวัน ส่วนผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะมีความสะดวกที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใดแล้วแต่เวลาของบุคคล ซึ่งส่วนมากจะร่วมกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตรได้เป็นส่วนมาก เป็นไปตามความประสงค์

ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรที่เลือกเวลาก่อนทำงาน คือ ตั้งแต่ ๐๖.๓๐ น. ถึง ๐๘.๓๐ น. โดยเฉพาะในกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับนโยบายของสำนักบริหารทรัพยากรบุคคลในด้านตัวชี้วัดการฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม

(๕) หน่วยงานภายนอก รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรจัดขึ้นมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่มีมติของที่ประชุมหารือกัน สอดคล้องกับนโยบายกรมสรรพากรในทิศทางที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เสริมสร้างความรู้เรื่องพุทธธรรมอย่างถูกต้อง และยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เรียบง่ายใกล้ชิดสามารถนำไปปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ส่วนผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะมีความสะดวกที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใดแล้วแต่เวลาของบุคคล ซึ่งส่วนมากจะร่วมกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตรได้เป็นส่วนมาก เป็นไปตามความประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรที่เลือกเวลาก่อนทำงาน คือ ตั้งแต่ ๐๖.๓๐ น. ถึง ๐๘.๓๐ น. โดยเฉพาะในกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับนโยบายของสำนักบริหารทรัพยากรบุคคลในด้านตัวชี้วัดการฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม

๓) ด้านปัจจัยนำเข้า หมายถึง พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรม หน่วยงานที่ให้การอำนวยความสะดวก เช่น สำนักบริหารการคลังและรายได้ เป็นผู้ดูแลเรื่องการจัดสถานที่ และยานพาหนะ

(๑) คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร โดยรวมมีความพึงพอใจ เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์พบว่า จะเห็นว่าชมรมมีระบบการทำงานที่ดีเป็นระบบระเบียบเริ่มตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการ ก่อนเริ่มกิจกรรม และหลังจากกิจกรรมเสร็จ เห็นว่ารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ควรจัดกิจกรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง เพราะ หากหยุดหรือมีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีครั้งใดก็ตาม จะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่อว่า ว่าไม่บอกกล่าวล่วงหน้า หรือไม่ทราบได้ว่า มีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีเพราะเหตุจำเป็นใดก็ตาม ดังนั้น ในส่วนที่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร่วมเป็นประจำ ยังให้เห็นว่าคณะกรรมการต้องตระหนักว่า สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างดี สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

(๒) คณะทำงาน โดยรวมมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์รายข้อ จะเห็นว่าชมรมมีระบบการทำงานที่ดีเป็นระบบระเบียบเริ่มตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการ ก่อนเริ่มกิจกรรม และหลังจากกิจกรรมเสร็จ เห็นว่ารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ควรจัดกิจกรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง เพราะ หากหยุดหรือมีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีครั้งใดก็ตาม จะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่อว่า ว่าไม่บอกกล่าวล่วงหน้า หรือไม่ทราบได้ว่า มีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีเพราะเหตุจำเป็นใดก็ตาม ดังนั้น ในส่วนที่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร่วมเป็นประจำ ยังให้เห็นว่าคณะกรรมการต้องตระหนักว่า สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างดี ในส่วนคณะทำงาน หากในวันพฤหัสบดีที่ติดภารกิจ ไม่สะดวกที่จะมาช่วยกิจกรรมจะแจ้งบอกล่วงหน้า

(๓) ผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยรวมมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์รายข้อ จะเห็นว่าชมรมมีระบบการทำงานที่ดี ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอำนวยความสะดวก

สะดวกทุกขั้นตอน ในการร่วมกิจกรรม จึงพอใจเป็นส่วนมาก ในรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขา ในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

(๔) หน่วยงานภายใน โดยรวมมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์รายข้อ จะเห็นว่าชมรมมีระบบการทำงานที่ดีเป็นระบบระเบียบเริ่มตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการ ก่อนเริ่มกิจกรรม และหลังจากกิจกรรมเสร็จ เห็นว่ารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ควรจัดกิจกรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง เพราะ หากหยุดหรือมีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีครั้งใดก็ตาม จะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่อว่า ว่าไม่บอกกล่าวล่วงหน้า หรือ ไม่ทราบได้ว่า มีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีเพราะเหตุจำเป็นใดก็ตาม ดังนั้น ในส่วนที่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร่วมเป็นประจำ ยังให้เห็นว่าคณะกรรมการต้องตระหนักว่า สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างดี ในส่วนคณะกรรมการต้องตระหนักว่า สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างดี ในส่วนคณะกรรมการ หากในวันพฤหัสบดีที่ติดภารกิจ ไม่สะดวกที่จะมาช่วยกิจกรรมจะแจ้งบอกล่วงหน้า ในส่วนของหน่วยงานภายในที่สนับสนุน เช่นสำนักเลขานุการกรม ให้ประชาสัมพันธ์เสียงตามสายทุกวันพุธ ว่า ในวันพฤหัสบดี จะมีกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้า และตักบาตร พระสงฆ์จากวัดใด เรื่องพระสงฆ์ที่ชมรมพุทธศาสตร์ได้นิมนต์มาร่วมกิจกรรมมีบทบาทสำคัญเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ชมรมพุทธศาสตร์เลือกเฟ้นมาจากหน่วยงานภายนอกมาแล้ว

(๕) หน่วยงานภายนอก อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์รายข้อ จะพบว่า ชมรมมีระบบการทำงานที่ดีเป็นระบบระเบียบเริ่มตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการ ก่อนเริ่มกิจกรรม และหลังจากกิจกรรมเสร็จ เห็นว่ารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ควรจัดกิจกรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง เพราะ หากหยุดหรือมีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีครั้งใดก็ตาม จะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่อว่า ว่าไม่บอกกล่าวล่วงหน้า หรือ ไม่ทราบได้ว่า มีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีเพราะเหตุจำเป็นใดก็ตาม ดังนั้น ในส่วนที่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร่วมเป็นประจำ ยังให้เห็นว่าคณะกรรมการต้องตระหนักว่า สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างดี ในส่วนคณะกรรมการ หากในวันพฤหัสบดีที่ติดภารกิจ ไม่สะดวกที่จะมาช่วยกิจกรรมจะแจ้งบอกล่วงหน้า กิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร พระสงฆ์จากวัดใด เรื่องพระสงฆ์ที่ชมรมพุทธศาสตร์ได้นิมนต์มาร่วมกิจกรรมมีบทบาทสำคัญเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ชมรมพุทธศาสตร์เลือกเฟ้นมาจากหน่วยงานภายนอกมาแล้ว และพระสงฆ์ที่มาร่วมกิจกรรมท่านมีความรู้ และเป็นการประชาสัมพันธ์กระจายออกไปว่า กรมสรรพากรมีการจัดกิจกรรมรูปแบบอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทย ที่เรียกว่ารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

๔) ด้านผลกระทบ

(๑) คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร โดยรวมมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์รายข้อ จะเห็นว่าชมรมมีระบบการทำงานที่ดีเป็นระบบระเบียบเริ่มตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการ ก่อนเริ่มกิจกรรม และหลังจากกิจกรรมเสร็จ เห็นว่ารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ควรจัดกิจกรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ขั้นตอนและวิธีการดำเนินกิจกรรมคณะกรรมการกำหนดไว้อย่างละเอียด ว่า

ลำดับพิธีเป็นอย่างไร มีประชุมก่อจัดกิจกรรม ผลการลำดับกระบวนการจึงเป็นไปอย่างราบรื่น สม่่าเสมอ

(๒) คณะทำงาน โดยรวมมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์รายข้อ จะเห็นว่าชมรมมีระบบการทำงานที่ดีเป็นระบบระเบียบเริ่มตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการ ก่อนเริ่มกิจกรรม และหลังจากกิจกรรมเสร็จ เห็นว่ารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ควรจัดกิจกรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ขั้นตอนและวิธีการดำเนินกิจกรรมคณะกรรมการกำหนดไว้อย่างละเอียด ว่า ลำดับพิธีเป็นอย่างไร มีประชุมก่อจัดกิจกรรม ผลการลำดับกระบวนการจึงเป็นไปอย่างราบรื่น สม่่าเสมอ มีคณะทำงานทำงาน ผิดขั้นตอนเป็นประจำ ตามธรรมชาติของบุคคลทั่วไปที่รีบ ประหม่า เชื่องช้า หรือ ความจำผิดพลาดได้ ใช้วิธี แก้ไขไปตามลำดับ

(๓) ผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยรวมมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์รายข้อ จะเห็นว่าชมรมมีระบบการทำงานที่ดี ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับการอำนวยความสะดวกทุกขั้นตอน ในการร่วมกิจกรรม จึงพอใจเป็นส่วนมาก ในรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขา ในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

(๔) หน่วยงานภายใน โดยรวมมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์รายข้อ จะเห็นว่าชมรมมีระบบการทำงานที่ดีเป็นระบบระเบียบเริ่มตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการ ก่อนเริ่มกิจกรรม และหลังจากกิจกรรมเสร็จ เห็นว่ารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ควรจัดกิจกรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง เพราะ หากหยุดหรือมีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีครั้งใดก็ตาม จะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่อว่า ว่าไม่บอกกล่าวล่วงหน้า หรือ ไม่ทราบได้ว่า มีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีเพราะเหตุจำเป็นใดก็ตาม ดังนั้น ในส่วนที่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร่วมเป็นประจำ ยังให้เห็นว่าคณะกรรมการต้องตระหนักว่า สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างดี ในส่วนคณะทำงาน หากในวันพฤหัสบดีที่ติดภารกิจ ไม่สะดวกที่จะมาช่วยกิจกรรมจะแจ้งบอกล่วงหน้า ในส่วนของหน่วยงานภายในที่สนับสนุน เช่นสำนักเลขานุการกรม ให้ประชาสัมพันธ์เสียงตามสายทุกวันพุธ ว่า ในวันพฤหัสบดี จะมีกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้า และตักบาตร พระสงฆ์จากวัดใด เรื่องพระสงฆ์ที่ชมรมพุทธศาสตร์ได้นิมนต์มาร่วมกิจกรรมมีบทบาทสำคัญเป็นที่น่าสนใจศรัทธา ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ชมรมพุทธศาสตร์เลือกเฟ้นมาจากหน่วยงานภายนอกมาแล้ว

(๕) หน่วยงานภายนอก อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์รายข้อ จะพบว่า ชมรมมีระบบการทำงานที่ดีเป็นระบบระเบียบเริ่มตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการ ก่อนเริ่มกิจกรรม และหลังจากกิจกรรมเสร็จ เห็นว่ารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ควรจัดกิจกรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง เพราะ หากหยุดหรือมีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีครั้งใดก็ตาม จะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่อว่า ว่าไม่บอกกล่าวล่วงหน้า หรือ ไม่ทราบได้ว่า มีการยกเลิกในวันพฤหัสบดีเพราะเหตุจำเป็นใดก็ตาม ดังนั้น ในส่วนที่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร่วมเป็นประจำ ยังให้เห็นว่าคณะกรรมการต้องตระหนักว่า สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างดี ในส่วนคณะทำงาน หากในวันพฤหัสบดีที่ติดภารกิจ ไม่สะดวกที่จะมาช่วยกิจกรรมจะแจ้งบอกกล่าวล่วงหน้า กิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร พระสงฆ์จากวัดใด เรื่องพระสงฆ์ที่ชมรมพุทธ

ศาสตร์ได้นิมนต์มาร่วมกิจกรรมมีบทบาทสำคัญเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ชมรมพุทธศาสตร์เลือกเฟ้นมาจากหน่วยงานภายนอกมาแล้ว และพระสงฆ์ที่มาร่วมกิจกรรมท่านมีความรู้ และเป็นการประชาสัมพันธ์กระจายออกไปว่า กรมสรรพากรมีการจัดกิจกรรมรูปแบบอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทย ที่เรียกว่า รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

เมื่อทำการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อวางแผนพัฒนาองค์กร SWOT Analysis ภาพรวมสภาพทั่วไปของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรสามารถสรุป ดังนี้

สภาพทั่วไปของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร		
การจำแนกสภาพโดยทั่วไป ๑.บุคคลที่มีส่วนร่วม ๑.คณะกรรมการชมรมฯ ๒.คณะทำงานชมรม ๓.ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๔. หน่วยงานภายใน ๕.หน่วยงานภายนอก	วิเคราะห์สภาพภายใน (จุดแข็ง)	๑. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาสม่ำเสมอทุกกิจกรรมทุกครั้งที่ยังจัดกิจกรรม ๒. มีผู้สนับสนุนมากเป็นสรรพากรทั่วทั้งประเทศ ๓.คณะทำงานจิตอาสาถึงแม้จะมีน้อย แต่มีความเสียสละมาก ทนทาน และมานะบากบั่น ๔. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ความสนใจและเข้าใจว่ามีความสำคัญ ๕. ผู้ร่วมกิจกรรมเป็นผู้มีศรัทธาอย่างยิ่งยึดในการสวดมนต์ ๖.เวลาที่ใช้เหมาะสมกับการผ่อนคลายอิริยาบถจากการทำงาน ๗. พบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวดมนต์เป็นผู้มีสมาธิดี มีความสามารถในการทำงานในระดับหัวหน้าส่วนฯ และยังเป็นสมาชิกขององค์กรศาสนาภายนอกด้วยเป็นส่วนใหญ่ เช่น ทำงานให้วัดธรรมมงคล สถาบันจิตตานุภาพ ในฐานะครูสมาธิ เป็นต้น
	วิเคราะห์สภาพภายใน (จุดอ่อน)	๑.การบริหารจัดการเวลา หมายถึงไม่สามารถใช้เวลาทำงานในหน้าที่ทำกิจกรรม ๒.อยากบริจาคให้หน่วยงานการกุศลอื่นๆ บ้าง เช่น โรงพยาบาลสงฆ์ มูลนิธิโรคไต มูลนิธิคนพิการ เป็นต้น

		๓. ต้องการผู้นำ ซึ่งบางครั้งผู้นำสวดมนต์มีการกิจงานที่อื่น ๔. ไม่มั่นใจในศักยภาพของตนว่าการสวดมนต์ไม่จำเป็นต้องมีผู้นำสวด หรือต้องสวดแบบพร้อมเพียงกัน ๕. ยึดติดในพิธีการรายละเอียดมากเกินไป เช่น การกรวดน้ำ หรือการอัญเชิญเทวดา เป็นต้น
	วิเคราะห์สภาพภายใน (อุปสรรค)	๑. เนื่องจากนโยบายหลักเป็นเรื่องการจัดเก็บภาษี จึงค่อนข้างแปลกแยกจากการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ๒. สภาพสถานที่เก่าและเริ่มทรุดโทรม ๓. อยู่ระหว่างซ่อมแซม
	วิเคราะห์สภาพภายใน(โอกาส)	๑. เปลี่ยนวิธีการจากการเข้าฟังเทศนาด้วยการสมัครใจเข้ามาฟังโดยตรงมาเป็นการจัดทำโครงการฝึกอบรม ๒. เปิดให้ข้าราชการในสังกัดส่วนกลางและปริมณฑลเข้ารับการอบรม โดยการส่งรายชื่อประมาณ ๑ – ๒ สัปดาห์ ก่อนวันเริ่มกิจกรรม ๓. เน้นและให้ความสำคัญกับเรื่องการบูรณาการ และนวัตกรรม และกรมสรรพากรยังเปิดโอกาสเป็นผู้นำทางการบูรณาการอยู่ตลอดเวลา

ภาพที่ ๓.๒ วิเคราะห์ผลสภาพทั่วไปของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

๓.๑.๓ สรุป

สภาพทั่วไปของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร พบว่า

จุดแข็ง (Strengths)^๔

๑. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอ และเป็นคนกลุ่มเดิมเหนียวแน่น
๒. มีผู้ให้การสนับสนุนมาก จากสรรพากรทั่วประเทศ จากกิจกรรมต่างๆ มีสรรพากรที่

^๔ สัมภาษณ์ นายภูวเดช ปาละสิงห์, นิติกรชำนาญการพิเศษ สำนักกฤษฎีกาภาษี กรมสรรพากร, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

๓. สำนักงานสรรพากรภายนอกกรมบริจาคเงินช่วยเหลือกิจกรรม ร่วมทำบุญอย่างต่อเนื่อง
๔. คณะทำงานมีความทนทาน มานะ บากบั่น มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
๕. กิจกรรมของชมรม (รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร) ตอบสนองความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มีความพึงพอใจมาก
๖. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และสามารถให้คำอธิบายได้ด้วย
๗. เวลาในการจัดกิจกรรม (รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร) เหมาะสมไม่ตรงกับเวลาทำงาน
๘. กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสามารถเฉพาะตัวในการศึกษาพระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐานดีมาก เช่น เป็นครูสมาธิ เป็นต้น

จุดอ่อน (Weakness)

๑. คณะทำงานต้องกระชับเวลาเพราะใช้เวลาในการทำงานในหน้าที่มาทำกิจกรรมในบางครั้ง ในวันที่มีกิจกรรมที่มีการเตรียมการหลายขั้นตอน
๒. ไม่เห็นด้วยกับการบริจาคเงินให้หน่วยงานการกุศลตามที่ชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรจัด แต่อยากให้เปลี่ยนไปบริจาคองค์กรการกุศลอื่น
๓. ผู้เข้าร่วมมีความต้องการผู้นำพิธีที่ตนมีความเชื่อมั่นศรัทธา
๔. ผู้เข้าร่วมมีความเชื่อในรายละเอียดของการทำบุญที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักพุทธธรรม เช่น การเชิญเทวดา การกรวดน้ำ การแสดงความโลภในการสวดมนต์
๕. มีอคติส่วนตัวต่อคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรบางคน

โอกาส (Opportunity)

๑. การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น วัด พระสงฆ์ มูลนิธิสันติภาพ หอจดหมายเหตุท่านพุทธทาสอินทปัญโญ เป็นต้น เป็นการแสดงให้เห็นว่ากรมสรรพากรมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมขึ้นเป็นรูปธรรม
๒. โอกาสในการได้เปลี่ยนมุมมองความคิดเรื่องการบูรณาการหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน
๓. ชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรจัดกิจกรรมอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมมีระเบียบระบบแบบแผน กระบวนการ ขั้นตอน และเนื้อหาที่ถูกต้อง

อุปสรรค (Threat)

๑. การประสานงานกับหน่วยอำนวยความสะดวกไม่ราบรื่น มีขั้นตอนมาเกินความจำเป็น
๒. ไม่ให้ความร่วมมือ และให้ข้อมูลในทางลบ

ผู้วิจัยได้ประเมินผลสภาพทั่วไปของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ในการสัมภาษณ์ความพึงพอใจ ๔ ด้าน ๑. ด้านบุคคลที่เกี่ยวข้อง ๒. ด้านกระบวนการ ๓. ด้านปัจจัยนำเข้า ๔ ด้านผลกระทบ พิจารณาร่วมกับการสนทนาและสังเกตพบว่ามีความพึงพอใจในทุกด้าน บุคคลที่เกี่ยวข้องมีการตอบสนองที่สอดคล้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของมติที่ประชุมฯ ด้านกระบวนการเป็นไปตามขั้นตอนและระบบที่ดี ด้านปัจจัยนำเข้าเป็นการสะท้อนมุมมองจากภายนอกที่เสมือนการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของกรมสรรพากรให้โดยทางอ้อมและเป็นการประชาสัมพันธ์เชิงรุกแบบปากต่อปาก ผลกระทบเป็นไปในทางได้รับประโยชน์สอดคล้องวัตถุประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร เป็นตัวชี้วัดต่อกระทรวงการคลัง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ราชการพลเรือน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

๓.๒ การประเมินผล

ความสำคัญของการประเมินผล เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ทำให้ได้ข้อมูลที่จำเป็นในการพิจารณาว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดผลของการเรียนรู้มีความเข้าใจหลักไตรสิกขาทั้งทางทฤษฎีและการนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน การประเมินผลนอกจากจะสะท้อนถึงประสิทธิภาพของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร โดยใช้การประเมินด้านคุณภาพมีภาพนา ๔ เป็นตัวชี้วัดผลการพัฒนาไตรสิกขาเป็นเกณฑ์ ส่วนการประเมินด้านวางแผนการพัฒนารูปแบบโดยใช้ SWOT แบ่งเป็นรายกิจกรรม ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ การประเมินด้านคุณภาพ

ตัวชี้วัดของหลักไตรสิกขามีผลของการพัฒนา ๔ ด้าน ในตัวของผู้ปฏิบัติเป็นไปอย่างบูรณาการ ซึ่งเรียกว่าสุขภาวะองค์รวม ๔ ด้านก็ได้ ดังนี้

๑. ด้านกาย กายภาพนา (Physical development) เป็นการพัฒนาศักยภาพทางกาย ประกอบด้วย ๑) อินทรีย์สังวรศีล เป็นการสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ การจัดร่างกายให้สำรวมระวังทำให้เกิดสมาธิ การดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข การออกกำลังกายอย่างมีสติ ช่วยให้ร่างกายแข็งแรงและมีสติควบคู่ไปด้วยกัน ๒) อาชีวนิยาสังวรศีล เป็นการรักษากาย เลี่ยงชีวิตด้วยอาหารที่ไม่มีโทษ เป็นการรักษาสภาพและ ๓) ปัจจัยสันนิสิตศีล เป็นการจัดจกประมาณในการบริโภค ไม่บริโภคด้วยตัณหา ด้วยความอยากเกินพอดี ทำให้เกิดโรคได้ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคไขมันอุดตันเส้นโลหิต เป็นต้น

๒. ด้านสังคม ศีลภาพนา (Moral development) เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมที่ดีงามต่อเพื่อนมนุษย์ มีวินัยอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดี มีอาชีพสุจริต ไม่ใช้กาย วาจาและอาชีพเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายเวรภัยแต่ใช้ตรงตามความมุ่งหมายของอาชีพ และให้เป็นเครื่องพัฒนาชีวิตของตน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคม ส่งเสริมสันติสุข

๓. ด้านจิต จิตภาพนา (Emotional development) การพัฒนาจิตใจให้งอกงามขึ้นในคุณธรรมความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ งอกงามด้วยคุณธรรม เช่น มีน้ำใจเมตตา กรุณา เผื่อแผ่ เอื้ออารี มีมุทิตา มีศรัทธา มีความเคารพอ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตเข้มแข็ง มั่นคง หนักแน่น เพียร

พยายาม กล่าวหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือ มีจิตร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่ม โปร่งโล่ง ผ่องใส และสงบ เป็นสุข

๔. ด้านปัญญา ปัญญาภาวนา (Cognitive development) การพัฒนาปัญญา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

ประเมินผลด้านคุณภาพ			
กายภาวนา	ศีลภาวนา	จิตภาวนา	ปัญญาภาวนา
สิ่งแวดล้อม อยู่ใกล้ชิด ประสานสอดคล้องไม่ เบียดเบียน ธรรมชาติดูแลรักษา งามมีความสุขในการได้อยู่กับธรรมชาติ มี ท ศ น ค ตี ที่ ดี ต่อ ธรรมชาติอยากรักษาไว้ ให้อนุชนรุ่นหลัง ปัจจัย ๔ อุปกรณ์ และ เทคโนโลยี (การเสพ บริโภค ใช้สอย) เสพ บริโภคอย่างไม่ลุ่มหลง มัวเมาไม่ติดในคุณค่า เทียม เสพบริโภคอย่าง ใช้ปัญญา เพื่อคุณค่า แท้ ใช้อย่างเป็นปัจจัย ให้เกิดการพัฒนาและ สร้างสรรค์ การใช้อินทรีย์ ใช้ตาหู อย่างมีสติมุ่งให้ได้ ความรู้ และคุณค่าที่ดี งาม ไม่ เห็น แก่ สนุกสนานบันเทิงลุ่ม หลงมัวเมา เอาแต่ได้ ค ว ม บั น เ ทิง เพลิดเพลิน รู้จักเลือก	ป ฎิ สัม พันธ์ ที่ไม่ เบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนต่อผู้อื่น รู้จัก สงเคราะห์ เกื้อกูล เอาใจใส่ ทำให้เกิดไมตรี และเกิดความสามัคคี รู้จักสื่อสาร เพื่อชักจูง และ ชัก นำ ใน การ พัฒนาและสร้างสรรค์ ยิ่งขึ้นไป อาชีพ ไม่เบียดเบียน ผู้อื่น ไม่ก่อความเสื่อมเสียแก่สังคม ไม่ทุจริต ผิดกฎหมาย มีความ สุจริต สร้างสรรค์ ดี งาม เกื้อกูล แก่ไข ปัญหา พัฒนาตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และคนที่เกี่ยวข้องให้เป็นสุข สงเคราะห์เพื่อ แบ่งปัน ทำสิ่งที่ดี งามเป็นบุญ เกื้อกูล เป็นทุน คุณ ค่าจิต ปัญญา ไม่ลุ่มหลงมัว เมา รู้เท่าทัน เป็นอิสระ ใช้พัฒนาจิตปัญญา	จิตมีคุณภาพ ศรัทธา ค ว ม เชื่ อ ที่ ประกอบด้วยปัญญา คุณภาพของความเชื่อ ยิ่งมี ความรู้ ความ เข้าใจในสิ่งที่เชื่อตรงตามความเป็นจริงตาม เหตุปัจจัยเท่าไรยิ่งเป็น ความเชื่อที่มีคุณภาพ เท่านั้น มีความเชื่อมั่น ในการทำความดี พรหมวิหาร ๔ ความ เคารพ อ่อน น้อม สุ ภาพ อ่อน โยน กตัญญูทุกเวที จิตใจ กว้างขวาง เสียสละ โอบ อ้อ ม อ า รี หิริโอตตปปะ ละอาย ต่อการทำชั่ว จิตมีสมรรถภาพ มี ฉันทะ เพียรพยายาม บากบั่น อดทน ตั้งรบ เเดินหน้า รับผิดชอบ เข้มแข็ง มีกำลังใจดี เด็ดเดี่ยว มีสติไม่ให้ เลื่อนลอย ไม่เถลไถล คมให้อยู่ในทางไม่ถล่ำ	การปฏิบัติต่อความรู้ การมีความรู้ ทรง ความรู้(เช่นรู้วิชาชีพ การงานที่เป็นหน้าที่ ของตน) การแสวงหา ความรู้เพิ่มเติม การใช้ ความรู้ (การเอาความรู้ นั้นมาใช้ได้ คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์ เป็น ปัญญาระดับความรู้ สุ ตะ การฟัง รู้ข้อมูล ข่าวสาร รู้อาการ ปรากฏอย่างผิวเผิน หรืออะไร ความรู้ที่ เกี่ยวข้องต้องใช้ในการ ดำเนินชีวิตและกิจการ ทั้งหลาย ความรู้ระดับ ทิ ฎฐิ ความรู้หยั่ง หยั่งเข้าไป ในความจริง หรือรู้ อย่างไม่ เป็นความรู้ เข้าใจที่หยั่งลงไป ใน ความเป็นจริงของสิ่ง ทั้งหลายด้วยท่าทีของ การมองตามเหตุปัจจัย ความรู้ระดับ ญาณ

ฟื้นความดีงาม สุขภาพร่างกาย ทั่วไป มีความแข็งแรง มี ความสามารถในการ ทำงาน การดูแลเอาใจ ใส่สุขภาพร่างกาย ความสะอาด ทัศนคติ ต่อการมีสุขภาพ ร่างกายแข็งแรงเพื่อ เกื้อหนุนชีวิตที่ดีงาม	ยังขึ้นไป ทัศนคติต่ออาชีพ เพื่อ การได้รับผลตอบแทน เป็นปัจจัยยังชีพ เป็น เครื่องมือฝึกฝนพัฒนา ตนเอง ใช้แก้ปัญหา พัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม วินัย มีความเคารพ รักษากฎเกณฑ์ กติกา สืบทอด ระเบียบ จรรยาบรรณ กฎหมาย รู้จักใช้วินัยในการ ดำรงชีวิต จัดวัตถุ สิ่งของ จัดแบ่งเวลา จัดสภาพแวดล้อม การ จัดระเบียบในการอยู่ ร่วมกัน	ไปในทางเสื่อม ไม่ทิ้ง โอกาสที่จะสร้างสรรค์ มีสมาธิ สงบ ตั้งมั่น ไม่ วอกแวกหวั่นไหว ใส่ กระจำง ราบรื่น มีพลัง มุ่งมั่น ทุ่มเท จิตมีสุขภาพดี ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น แจ่มใส อิ่มใจ ผ่อนคลาย ตั้ง มั่น ไป รุ่งโรจน์ ไร้ พรมแดน ระดับ ความสุข สุขจากการ ได้รับและเสพวัตถุ สุข จากธรรมชาติ สุขจาก การได้ทำสิ่งสร้างสรรค์ สุขจากจิตใจที่เป็นบุญ กุศล สุขจากจิตที่สงบ เป็นสมาธิจนถึงระดับ ฌาน สุขจากการมี ปัญญารู้เท่าทันตาม เป็นจริงและมีจิตใจเป็น อิสระ ทำที่ต่อความสุข ไม่เอาทุกข์ทับถมตน ไม่ละทิ้งสุขที่ชอบธรรม ไม่สยบ มัวเมาใน ความสุข แม้ สุข ที่ ประณีต แต่พัฒนา ความสุขที่ประณีตและ สูงยิ่งๆ ขึ้นไป	ทักษะ ความรู้แจ้ง รู้ อย่างถึงความจริง ความรู้ ความเข้าใจ ใจความจริงของสิ่ง ทั้งหลายที่ส่งผลทำให้ จิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ
--	---	--	--

ตารางที่ ๓.๓ การประเมินผลด้านคุณภาพ

สรุป การประเมินผลด้านคุณภาพของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของ
ชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร พบว่า มีผลตามหลักการภาวนา ๔ สอดคล้องเป็นผลจากหลัก
ไตรสิกขา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับผลการพัฒนาทางด้านกาย สังคม จิต และปัญญา

๓.๒.๒ ประเมินผลด้านการวางแผนพัฒนารูปแบบ

๑) กิจกรรมการถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร

การวิเคราะห์ SWOT Analysis ประเมินผลด้านการวางแผนพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมการถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร

จุดแข็ง (Strengths)

๑. มีหลักการและวิธีการและขั้นตอนเป็นที่ยอมรับได้เป็นแบบที่นิยมกันในชีวิตประจำวันของชาวพุทธทั่วไป
๒. ขั้นตอนให้ความสะดวกทั้งพระสงฆ์ที่มาร่วมกิจกรรมและผู้เข้าร่วมกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร
๓. เปิดโอกาสให้บุคคลขอเป็นเจ้าภาพในการจัดถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตรเนื่องในวันสำคัญของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น วันเกิด วันครบรอบต่างๆ
๔. คณะทำงานให้บริการที่ดีมีความสุภาพยิ้มแย้มแจ่มใส ทำงานเป็นทีมประจำ
๕. กิจกรรมเป็นวัฒนธรรมและประเพณีเป็นการตอบสนองวัตถุประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์
๖. คณะทำงานมีความมั่นใจในสถานที่และการอำนวยความสะดวกมีอาคารที่พักสำหรับคณะทำงานที่อยู่ใกล้เคียงสามารถทำเรื่องตามขั้นตอนราชการขออนุญาตฝ่ายสถานที่เข้ามาพักในคืนวันพุธได้ตามระเบียบผู้เข้าพักอาคารที่พักผู้เข้ารับการอบรม กรมสรรพากร
๗. การทำงานมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถร่วมลงมือทำกิจกรรมได้พร้อมกันกับคณะทำงานโดยไม่มีข้อห้าม
๘. คณะกรรมการมีประสบการณ์มานานมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันจนเป็นที่ยอมรับรู้จักกันคุ้นเคยกันในความเป็นกัลยาณมิตรต่อกันและกัน
๙. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความศรัทธาต่อคณะสงฆ์จากวัดพระอารามหลวงเป็นที่เคารพนับถือศรัทธา
๑๐. สถานที่จัดกิจกรรมมีความเหมาะสมเป็นสถานที่โล่งมีอากาศถ่ายเทดีมีบรรยากาศที่สดชื่นในเวลาช่วงเช้า และตั้งอยู่ใกล้ห้องอาหารของกรมสรรพากร ผู้ร่วมกิจกรรมสามารถซื้ออาหารมาถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตรได้ง่าย อีกทั้งตั้งอยู่ใกล้ร้านสหกรณ์พระนคร สาขากกรมสรรพากร มีข้าวสารอาหารสำเร็จรูปที่จัดเตรียมความพร้อมสำหรับตักบาตรเป็นชุดจัดไว้จำหน่ายในราคาย่อมเยา
๑๑. ประธานกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร เป็นผู้มีมิตรภาพเป็นที่รู้จักกันดีในฐานะเป็นอาจารย์สอนกฎหมายภาษีอากร มีความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาในระดับดีมาก เป็นเจ้านายที่มีลูกน้องเชื่อมั่นศรัทธาต่อการที่ความเมตตากรุณาต่อผู้ได้บังคับบัญชาทำให้เกิดความรักมั่นใจในตัวประธานชมรมฯ
๑๒. ผู้นำพิธีเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีในงานพิธีทางพระพุทธศาสนาทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อพิธีการทางศาสนา

๑๓. กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร่วมกิจกรรมเป็นประจำ และบางคนตักบาตรทุกวัน ในวันพฤหัสบดีได้ตักบาตรในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร จึงเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมทุกวันพฤหัสบดี

๑๔. จัดทำบัญชีรายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ขอให้ลงนามไว้เพื่อเป็นสถิติ คณะทำงานจัดส่งรายชื่อให้สำนักบริหารทรัพยากรบุคคลทุกรายไตรมาส จึงประเมินจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมว่ามากขึ้น หรือน้อยลง

จุดอ่อน (Weakness)

๑. จำนวนคณะทำงานมีน้อยกว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีสัดส่วนไม่พอดีพอเหมาะ
๒. กิจกรรมจัดในช่วงเวลาเดินทางมาทำงานจึงไม่สะดวก (สำหรับบ้านไกล)
๓. คณะทำงานทำผิดขั้นตอนผิดพลาด

โอกาส (Opportunity)

๑. เผยแผ่เชิงรุกรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร
๒. รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรเป็นตัวชี้วัดระดับกระทรวงการคลัง สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน สำนักงานกฤษฎีกา และสำนักงานแผนภาษี กลุ่มวางแผนและประเมินผล มีหนังสือถึงอธิบดี รายงานปลัดกระทรวงการคลังที่ กค ๐๗๑๓/ผษ/๑๓๙๒ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐ เรื่องแผนการอุปถัมภ์ คຸ້ມຄອງສະສາດາຕ່າງໆ ກາຍໄດ້ຄຳສັ່ງຫຼັກຖານຄະນະຮັກສາຄວາມສະຫງົບແຫ່ງຊາດ ໔໙/ ໒໕໕໙ (ປັບປະກອນ ໒໕໖໐ – ໒໕໖໔)
๓. หน่วยงานภายนอกนำเป็น Model ไปใช้เป็นแบบอย่าง

อุปสรรค (Threat)

๑. ในช่วงแรกตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรหน่วยงานภายในที่ประสานงานไม่ราบรื่น มีขั้นตอนมากเกินความจำเป็น
๒. ไม่มีความรู้เข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมในทางลบ^๔

^๔ สัมภาษณ์ นายภูวเดช ปาลสิงห์, นิติกรชำนาญการพิเศษ, ประธานที่ปรึกษาชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

กิจกรรมถวาย ภัตตาหารเช้า และตักบาตร	จุดแข็ง	จุดอ่อน	อุปสรรค	โอกาส
ถวายภัตตาหาร เช้า และตักบาตร พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป ทุกวันพลุหฺสบัติ มีรูปแบบการ นิมนต์พระสงฆ์ ที่มาร่วม กิจกรรมรายวัด ๆ ละ ๑ เดือน	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ส่วนใหญ่เป็นผู้มา ประจำทุกวัน พลุหฺสบัติ และส่วน ใหญ่รู้จักกันเป็น เพื่อนร่วมหน่วยงาน เดียวกัน หรือ บุคคลภายนอก หน่วยงาน	เวลาเช้าก่อนเข้าปฏิบัติ หน้าทำงานส่วนมาก เจ้าหน้าที่กำลังเดินทาง จึงไม่สะดวกในส่วนของ เจ้าหน้าที่ที่มาทำงานไม่ เข้ามา บางครั้ง เจ้าหน้าที่ตั้งใจมาแต่รถ ติดมาไม่ทัน	การ ประสานงาน กับ หน่วยงาน ภายในที่มี ขั้นตอนมาก เกินความ จำเป็นใน ช่วงแรก จัดตั้งชมรม ฯ	เผยแผ่ กิจกรรม ไปยังหน่วยงาน อื่นของรัฐ หรือ เอกชน ต่อไป และยังเป็น ตัวชี้วัดในระดับ กระทรวงการคลัง ในลักษณะที่มี การส่งเสริม คุณค่าวัฒนธรรม ประเพณีไทย และ พระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้เกิด คุณธรรมและ จริยธรรมภายใน องค์กรอย่าง ต่อเนื่อง

ตารางที่ ๓.๔ วิเคราะห์ SWOT กิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร

๒) การส่งเสริมช่วยเหลือพระสงฆ์จังหวัดชายแดนใต้

การวิเคราะห์ SWOT Analysis ประเมินผลรูปแบบการถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร

จุดแข็ง (Strenght)

๑.มีหลักการให้ทาน เพื่อสละความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว และวิธีการและขั้นตอน
เป็นที่ยอมรับได้เป็นแบบที่นิยมกันในชีวิตประจำวันของชาวพุทธทั่วไป

๒.ขั้นตอนให้ความสะดวก เปิดโอกาสให้บุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมได้มีส่วนส่งเสริม
ช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

๓. คณะทำงานให้บริการที่ดีมีคุณภาพยิ้มแย้มแจ่มใส ทำงานเป็นทีมประจำ

๔. การทำงานมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถร่วมลงมือทำกิจกรรมได้
พร้อมกันกับคณะทำงานโดยไม่มีข้อห้าม โต้ะรับบริจาค จะตั้งอยู่กลางแจ้งที่โล่ง เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรม
ได้เห็น ๓๖๐ องศา

๕. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความศรัทธาต่อศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ คณะ
สงฆ์จากวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร พระอารามหลวงเป็นที่เคารพนับถือศรัทธา

๕. สำนักบริหารทรัพยากรบุคคล কেনริเริ่มงานบริจาคส่งเสริมช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาก่อน

๖. ผู้นำพิธีเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีในงานพิธีทางพระพุทธศาสนาทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อพิธีการทางศาสนา

๗. กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร่วมกิจกรรมเป็นประจำ และบางคนตักบาตรทุกวัน ในวันพฤหัสบดีได้ตักบาตรในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร จึงเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมทุกวันพฤหัสบดี

๘. จัดทำบัญชีรายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ขอให้ลงนามไว้เพื่อเป็นสถิติ คณะทำงานจัดส่งรายชื่อให้สำนักบริหารทรัพยากรบุคคลทุกรายไตรมาส จึงประเมินจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมว่ามากขึ้น หรือน้อยลง ไม่ใช่บัญชีผู้ร่วมกิจกรรมที่บริจาคเงิน

๙. ชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรนำใบอนุโมทนาบัตรจากศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนา มารวบรวม และแจ้งทางระบบ intranet ของกรมสรรพากรทุกสัปดาห์

จุดอ่อน (Weakness)

๑. ช่วงหลังขาดการประชาสัมพันธ์ เป็นการรู้กันเองโดยเห็นข้อความที่ตู้บริจาค

๒. คณะทำงานทำผิดขั้นตอนผิดพลาด

โอกาส (Opportunity)

๑. เผยแพร่เชิงรุกรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

๒. รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรเป็นตัวชี้วัดระดับกระทรวงการคลัง สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน สำนักงานกฤษฎีกา และสำนักงานแผนภาษี กลุ่มวางแผนและประเมินผล มีหนังสือถึงอธิบดี รายงานปลัดกระทรวงการคลังที่ กค ๐๗๑๓/ผษ/๑๓๙๒ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐ เรื่องแผนการอุปถัมภ์คุ้มครองศาสนาต่างๆ ภายใต้คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ๔๙/๒๕๕๙ (ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔)

๓. หน่วยงานภายนอกนำเป็น Model ไปใช้เป็นแบบอย่าง แต่ใช้องค์กรหรือหน่วยงานที่รับบริจาคสงเคราะห์ที่น่าเชื่อถือ

อุปสรรค (Threat)

๑. เลือกปฏิบัติในการเลื้อยบริจาคให้หน่วยงานเดียว

๒. ไม่มีความรู้เข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมในทางลบ^{๑๐}

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายภูเดช ปาลสิงห์, นิติกรชำนาญการพิเศษ, ประธานที่ปรึกษาชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

การส่งเสริม ช่วยเหลือ พระสงฆ์ใน จังหวัดชายใต้ ภาคใต้	จุดแข็ง	จุดอ่อน	อุปสรรค	โอกาส
การส่งเสริม ช่วยเหลือพระสงฆ์ ในจังหวัดชายแดน ภาคใต้ มอบให้ ศูนย์พิทักษ์ พระพุทธศาสนา แห่งประเทศไทย วัดราชาธิวาสรา วรวิหาร	ให้ทานเพื่อสละ ความตระหนี่และ ความเห็นแก่ตัว เพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูลผู้อื่นที่ตก ทุกข์	ม อ ง ว่า เลื อ ก ปฏิบัติ บริจาคให้ หน่วยงานเดียว	ไม่มีเจ้าหน้าที่ส่ง เงิน ลาออกไป ปัจจุบันมี พนักงานขับรถ เป็นคนนำส่งเงิน บริจาค หากไม่ อยู่ ไม่มา ลา ก็ เกิดความ ขัดข้อง	เปลี่ยนไปบริจาค ให้หน่วยงานอื่นๆ ได้ตามมติที่ ประชุม

ตารางที่ ๓.๕ การวิเคราะห์ SWOT ในกิจกรรมการส่งเสริมช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดน
ภาคใต้

๓) การสวดมนต์และนั่งสมาธิ

การวิเคราะห์ SWOT Analysis ประเมินผลด้านการวางแผนพัฒนารูปแบบการสวดมนต์
และนั่งสมาธิ

จุดแข็ง (Strenght)

๑. มีห้องสมาธิเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อมีการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร
หลักการและวิธีการและขั้นตอนเป็นที่ยอมรับได้เป็นแบบที่นิยมกันในชีวิตประจำวันของชาวพุทธทั่วไป

๒. ขั้นตอนให้ความสะดวกผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยถือ
กุญแจ ปิด - เปิด ตามปกติช่วงเช้า ๐๗.๓๐ - ๐๘.๓๐ น. ช่วง ๑๒.๐๐ น.- ๑๓.๐๐ น. และต้องขอ
อนุญาตหากไม่ใช่ช่วงเวลาดังกล่าว

๓. เปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปใช้ห้องสมาธิได้

๔. คณะทำงานให้บริการที่ดีมีความสุภาพยิ้มแย้มแจ่มใส ทำงานเป็นทีมประจำห้อง
สมาธิ เป็นทีมที่มาจากผู้ร่วมกิจกรรมจับกันเป็นกลุ่มที่มาสวดมนต์ทุกวัน กลุ่มเหนียวแน่น

๕. ห้องสมาธิ เป็นที่รวมของหนังสือธรรม ได้แก่ ตูพระไตรปิฎก ๙๑ เล่ม (พร้อม
อรรถกถาและฎีกา) โดยการบริจาคของสรรพากรพื้นที่และกรรมการชมรมส่วนหนึ่ง รับบริจาค
ภายในเวลา ๒ ชั่วโมง ก็ได้เงินบริจาคครบ

๖. มีพระพุทธรูป โต๊ะหมู่บูชา อุปกรณ์ เบาะนั่ง ผ้าคลุมกระโปรง หนังสือสวดมนต์

๗. จัดทำบัญชีรายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ขอให้ลงนามไว้เพื่อเป็นสถิติ วันละ
ประมาณ ๒๐ คน คณะทำงานจัดส่งรายชื่อให้สำนักบริหารทรัพยากรบุคคลทุกรายไตรมาส จึง
ประเมินจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมว่ามากขึ้น หรือน้อยลง

๘. แลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการสวดมนต์ นั่งสมาธิ

จุดอ่อน (Weakness)

๑. จำนวนคณะทำงานมีน้อยกว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีสัดส่วนไม่พอดีพอเหมาะ
๒. ผู้นำสวดมนต์เป็นกลุ่มที่เหนียวแน่น มีบทสวดบางบทไม่ถูกต้องเหมาะสม
๓. ไม่มีเอกภาพมีวิธีการขั้นตอนที่แตกต่างกันตามที่แต่ละบุคคลมีประสบการณ์

โอกาส (Opportunity)

๑. เผยแผ่เชิงรุกรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

๒. รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร
๓. เป็นตัวชี้วัดระดับกระทรวงการคลัง สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน สำนักงานกฤษฎีกา และสำนักงานแผนภาษี กลุ่มวางแผนและประเมินผล มีหนังสือถึงอธิบดี รายงานปลัดกระทรวงการคลังที่ กค ๐๗๑๓/ผษ/๑๓๙๒ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐ เรื่องแผนการอุปถัมภ์คุ้มครองศาสนาต่างๆ ภายใต้คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ๔๙/๒๕๕๕ (ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔)

๔. หน่วยงานภายนอกนำไปเป็น Model ไปใช้เป็นแบบอย่าง

อุปสรรค (Threat)

๑. ไม่มีความรู้เข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมในทางลบ^{๑๑}

๒. มีข้อผิดพลาดแต่ไม่มีการแนะนำให้ถูกต้อง
๓. ห้องอากาศอับ ไม่มีหน้าต่าง อากาศไม่ถ่ายเท และเพดานเริ่มมีน้ำรั่วซึมบางจุด

การสวดมนต์ นั่งสมาธิ	จุดแข็ง	จุดอ่อน	อุปสรรค	โอกาส
การสวดมนต์และนั่งสมาธิ	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นผู้มาประจำทุกวัน พุทธศัปปะ และส่วนใหญ่รู้จักกันเป็นเพื่อนร่วมหน่วยงานเดียวกัน มีห้องสมาธิเป็นพื้นที่เดียวกับชมรมพุทธศาสตร์มี	ผู้นำสวดมนต์ใช้บทสวดมนต์ที่ไม่ถูกต้อง บางตอนบางรายการไม่ใช่พระพุทธรูปศาสนา เช่นการสวดขึ้นต้นว่า โอม เป็นต้น	การประสานงานกับหน่วยงานภายในที่มีขั้นตอนมากเกินไป ความจำเป็นในการแจ้งซ่อมสถานที่	เผยแผ่ กิจกรรมไปยังหน่วยงานอื่นของรัฐ หรือเอกชน ต่อไป และยังเป็นตัวชี้วัดในระดับกระทรวงการคลัง ในลักษณะที่มีการส่งเสริมคุณค่าวัฒนธรรม

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายภูวเดช ปาลสิงห์, นิติกรชำนาญการพิเศษ, ประธานที่ปรึกษาชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

	หน้าที่ดูแลรักษา และใช้สิทธิแจ้ง ช่างมาซ่อมแซมได้			ประเพณีไทย และ พระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้เกิด คุณธรรมและ จริยธรรมภายใน องค์กรอย่าง ต่อเนื่อง
--	---	--	--	--

ตาราง ๓.๖ การวิเคราะห์ SWOT ในกิจกรรมสวดมนต์และนั่งสมาธิ

๔) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การวิเคราะห์ SWOT Analysis ประเมินผลด้านการวางแผนพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

จุดแข็ง (Strengths)

๑. มีการประชุมคณะกรรมการก่อนมีการจัดกิจกรรม เพื่อกำหนดขั้นตอนและวิธีการเป็นรูปแบบพิธีที่มีลำดับใช้ผู้นำพิธีเป็นผู้ดำเนินงาน วางตัวคณะทำงานในแต่ละจุด นอกจากนี้ถือว่า เป็นวันทำบุญใหญ่ครบทุกประเภทตั้งแต่เริ่มถวายภัตตาหารเช้า ตักบาตร สวดมนต์ ฟังธรรม เวียนเทียน ที่ยอมรับได้เป็นแบบที่นิยมกันในชีวิตประจำวันของชาวพุทธทั่วไป

๒. ขั้นตอนเตรียมงาน ก่อน ๑ เดือน มีหนังสือทางราชการถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจนมีกำหนดการ ซึ่งเหมือนกันเป็นแบบฟอร์มจึงทำให้มีรูปแบบที่แน่นอน รวดเร็ว เป็นมาตรฐานเดิม ให้ความสะดวกทั้งพระสงฆ์ที่มาร่วมกิจกรรมและผู้เข้าร่วมกิจกรรมถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตร

๓. อธิปไตยกรมสรรพากรให้ความสำคัญในฐานะชาวพุทธ คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ตอนรับผู้เป็นประธานในพิธี ตามปกติหมายถึงอธิบดีกรมสรรพากร แต่หากไม่สะดวกมีการปฏิบัติงานท่านฯ จะมอบหมายเป็นทางการให้ที่ปรึกษากฎหมายกรมสรรพากรดำเนินการในส่วนนี้แทน

๔. กิจกรรมเป็นวัฒนธรรมและประเพณีเป็นการตอบสนองวัตถุประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์

๕. คณะทำงานมีความมั่นใจในสถานที่และการอำนวยความสะดวกมีอาคารที่พักสำหรับคณะทำงานที่อยู่ไกลสามารถทำเรื่องตามขั้นตอนราชการขออนุญาตฝ่ายสถานที่เข้ามาพักในคืนวันพุธได้ตามระเบียบผู้เข้าพักอาคารที่พักผู้เข้ารับการอบรม กรมสรรพากร

๖. การทำงานมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถร่วมลงมือทำกิจกรรมได้พร้อมกันกับคณะทำงานโดยไม่มีข้อห้าม

๗. คณะกรรมการมีประสบการณ์มานานมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันจนเป็นที่ยอมรับรู้จักกันคุ้นเคยกันในความเป็นกัลยาณมิตรต่อกันและกัน

๘. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความศรัทธาต่อคณะสงฆ์จากวัดพระอารามหลวงเป็นที่เคารพนับถือศรัทธา

๙. สถานที่จัดกิจกรรมมีความเหมาะสมเป็นสถานที่โล่งมีอากาศถ่ายเทดีมีบรรยากาศที่สดชื่นในเวลาช่วงเช้า และตั้งอยู่ใกล้ห้องอาหารของกรมสรรพากร ผู้ร่วมกิจกรรมสามารถซื้ออาหารมาถวายภัตตาหารเช้าและตักบาตรได้ง่าย อีกทั้งตั้งอยู่ใกล้ร้านสหกรณ์พระนคร สาขากรมสรรพากร มีข่าวสารอาหารสำเร็จรูปที่จัดเตรียมความพร้อมสำหรับตักบาตรเป็นชุดจัดไว้จำหน่ายในราคาถูก

๑๐. ประธานกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร เป็นผู้ที่มิมีมิตรภาพเป็นที่รู้จักกันดีในฐานะเป็นอาจารย์สอนกฎหมายภาษีอากร หรือเป็นที่ปรึกษากรมสรรพากรด้านประสิทธิภาพ ด้านการเงินและการธนาคาร มีความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาในระดับดีมาก มีอัธยาศัยชอบการทำบุญเนืองนิจ เป็นเจ้านายที่มีลูกน้องเชื่อมั่นศรัทธาต่อภารกิจที่ความเมตตากรุณาต่อผู้ได้บังคับบัญชาทำให้เกิดความรักมั่นใจในตัวประธานชมรมฯ

๑๑. ผู้นำพิธีเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีในงานพิธีทางพระพุทธศาสนาทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อพิธีการทางศาสนา

๑๒. กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร่วมกิจกรรมเป็นประจำ และบางคนตักบาตรทุกวัน ในวันพฤหัสบดีได้ตักบาตรในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร จึงเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมทุกวันพฤหัสบดี มีผู้ร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากกว่าวันพฤหัสบดีปกติ ถึงสองเท่า

๑๓. จัดทำบัญชีรายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ขอให้ลงนามไว้เพื่อเป็นสถิติ คณะทำงานจัดส่งรายชื่อให้สำนักบริหารทรัพยากรบุคคลทุกรายไตรมาส จึงประเมินจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมว่ามากขึ้น หรือน้อยลง

๑๔. ในช่วงพิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการประสานงานร่วมโครงการฝึกอบรม ระหว่างชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรกับสำนักบริหารทรัพยากรบุคคล ฝ่ายฝึกอบรมและสวัสดิการ เริ่มจากการนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรม หนังสือทางราชการ อธิบดี เป็นผู้ลงนาม ถือว่ากรมสรรพากรเป็นนิมนต์นามกรมฯ ส่วนมากเป่าพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงและต้องนิมนต์ไว้ล่วงหน้าเป็นเวลานานมาก พระธรรมกิตติเมธี วัดราชาธิวาส พระมหากิตติศักดิ์ (ศ.สิยวน) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร พระปิยโสภณ วัดพระราม ๙ พระภาวนาเขมคุณ (สุรศักดิ์ เขมรังสี) วัดมเหยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

จุดอ่อน (Weakness)

๑. จำนวนคณะทำงานมีน้อยกว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีสัดส่วนไม่พอดีพอเหมาะ
๒. คณะทำงานทำงานหนักตลอดทั้งวัน
๓. คณะทำงานทำผิดขั้นตอนผิดพลาด

โอกาส (Opportunity)

๑. เผยแผ่เชิงรุกรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

๒. รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรเป็นตัวชี้วัดระดับกระทรวงการคลัง สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน สำนัก

นายกรัฐมนตรี และสำนักงานแผนภาษี กลุ่มวางแผนและประเมินผล มีหนังสือถึงอธิบดี รายงานปลัดกระทรวงการคลังที่ กค ๐๗๑๓/ผษ/๑๓๙๒ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐ เรื่องแผนการอุปถัมภ์คุ้มครองศาสนาต่างๆ ภายใต้คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ๔๙/๒๕๕๙ (ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔)

๓. หน่วยงานภายนอกนำเป็น Model ไปใช้เป็นแบบอย่าง

อุปสรรค (Threat)

๑. ในช่วงแรกตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรหน่วยงานภายในที่ประสานงานไม่ราบรื่น มีขั้นตอนมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น

๒. ไม่มีความรู้เข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมในทางลบ^{๑๒}

การจัดกิจกรรม เนื่องในวันสำคัญ ทาง พระพุทธศาสนา	จุดแข็ง	จุดอ่อน	อุปสรรค	โอกาส
วันสำคัญของ พระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วัน อาสาฬหบูชา และ วันเข้าพรรษา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้รับประโยชน์ที่ ชัดเจนเต็มที่ ทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา ภายใน ๑ วันที่เข้า ร่วมกิจกรรมครบ ในวันเดียว เริ่มจาก ถวายภัตตาหารเช้า แล้วตักบาตร ๒. บริจาคส่งเสริม ช่วยเหลือพระสงฆ์ ในจังหวัดชายแดน ภาคใต้ ๓ สวดมนต์ นั่งสมาธิ ๔.ฟังธรรม รอบเช้า รอบบ่าย ส่วนใหญ่เป็นผู้มา ประจำทุกวัน พหูสูต และส่วน	๑.จำนวน คณะทำงานมี น้อยกว่า ผู้เข้าร่วม กิจกรรมมี สัดส่วนไม่พอดี พอเหมาะ ๒.คณะทำงาน ทำ งาน น ัก ก ตลอดทั้งวัน ๓.คณะทำงาน ทำผิดขั้นตอน ผิดพลาด	๑.การ ประสานงานกับ หน่วยงาน ภายในที่มี ขั้นตอนมากเกินไปจน ความจำเป็นใน ช่วงแรกจัดตั้งไม่ ๒.มีความรู้ เข้าใจใน หลักการและ วัตถุประสงค์ ของชมรมพุทธ ศาสตร์ กรมสรรพากร ให้ข้อมูล เกี่ยวกับชมรม ในทางลบ	๑. เผยแพร่ กิจกรรมไปยัง หน่วยงานอื่นของ รัฐ หรือเอกชน ต่อไป และยังเป็น ตัวชี้วัดในระดับ กระทรวงการคลัง ในลักษณะที่มีการ ๒. ส่งเสริมคุณค่า วัฒนธรรม ประเพณีไทย และ พระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้เกิด คุณธรรมและ จริยธรรมภายใน องค์กรอย่าง ต่อเนื่อง

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายภูเดช ปาลสิงห์, นิติกรชำนาญการพิเศษ, ประธานที่ปรึกษาชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

	ใหญ่รู้จักกันเป็น เพื่อนร่วมหน่วยงาน เดียวกัน หรือ บุคคลภายนอก หน่วยงาน			
--	---	--	--	--

ตาราง ๓.๗ การวิเคราะห์ SWOT ในกิจกรรมเกี่ยวเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓.๒.๓ สรุป

ผู้วิจัยวิเคราะห์ผลการประเมินด้านคุณภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม พบว่า ผลการพัฒนาทางด้านร่างกาย สังคม ด้านจิตใจมีคุณภาพ มีสมรรถภาพ ทนทาน เห็นได้ชัดเจนมากสำหรับผู้เป็นคณะกรรมการและคณะทำงานรวมทั้งผู้วิจัย มีความอดทนสูง มีฉันทะ ในงานที่กำลังในเด็ดเดียว และสุขภาพจิตดี ด้านปัญญา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้พัฒนาปัญญาในขั้นที่สูงขึ้นมองโลกตามความเป็นจริงที่ขึ้นกับเหตุปัจจัยได้ ส่วนการประเมินผลด้านการวางแผนพัฒนาซึ่งทำการประเมินเป็นรายกิจกรรมรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ในลำดับต่อไปผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูลประเมินเพื่อหนุนจุดแข็ง ปรับปรุงจุดอ่อน และแก้ไขปัญหาอุปสรรค และสามารถดึงโอกาสใช้ในการพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรต่อไป

๓.๓ วิเคราะห์ผลการประเมิน

๓.๓.๑ หนุนจุดแข็ง

๑. ระบบการทำงานของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรมีการวางระบบการดำเนินงานที่มีระเบียบแบบแผนเป็นแบบราชการ แต่รวดเร็วแบบเอกชน เพราะกิจกรรมบางกรณีต้องรวดเร็ว ทันเหตุการณ์^{๑๓}

๒. คณะกรรมการของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรมีความซื่อสัตย์ เสียสละ มีฉันทะ มีความอดทน เข้มแข็ง มานะบากบั่น ไม่ท้อถอย มีคุณธรรม มีความสามารถในงานนักจิตอาสา^{๑๔}

๓. มีการประชุมสม่ำเสมอมีการจดยางงานการประชุมทุกครั้ง เพื่อสร้างแนวทางที่มีมาตรฐานการดำเนินงานที่ถูกต้องไว้แล้ว โดยเฉพาะก่อนจัดกิจกรรม และหลังจากกิจกรรมเสร็จแล้ว^{๑๕}

๔. เมื่อครบกำหนดเวลาเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร เลขาธิการชมรมเป็นผู้มีหน้าที่ความรับผิดชอบจัดทำรายชื่อคณะกรรมการชมรมฯ เสนอต่อคณะ

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ. ดร.,รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางภคินี ลิ้มบุตร, นักตรวจสอบภาษีชำนาญการ, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายสุเทพ พงษ์พิทักษ์, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๘.

อนุกรรมการกีฬาและนันทนาการกรมสรรพากรลงนามในคำสั่งกรมสรรพากรเพื่อแต่งตั้งคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร กำหนดอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการฯ หนุนจุดแข็งด้วยการเชิญบุคคลที่มีตำแหน่งคณะผู้บริหารระดับสูง หรือระดับอำนวยการความเต็มใจสนใจในงานกิจกรรมจิตอาสา ทำให้การดำเนินงานคล่องตัวและสามารถก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว^{๑๖}

๕. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นับเป็นกิจกรรมที่สร้างความพึงพอใจและผู้เข้าร่วมกิจกรรมต้องการให้จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องมากกว่ากิจกรรมอื่น^{๑๗} คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรต้องนำเข้าเป็นวาระการประชุมเพื่อให้จัดกิจกรรมในรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

๖. ระบบการทำบัญชีการเงิน บัญชีรายรับ-รายจ่าย ของชมรมฯ มีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ เมื่อกิจกรรมจบสามารถแสดงบัญชีรายรับ-รายจ่ายได้ภายในไม่เกิน ๓ วัน และหากมีเหตุจำเป็นเช่นรอใบอนุโมทนาบัตรจากวัดฯ บางครั้งนานถึงสองสัปดาห์ต้องปรับปรุงให้เป็นจุดแข็งของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรเป็นตัวอย่างแบบอย่างการเงินโปร่งใสไร้ทุจริต^{๑๘} คงความตรงเวลาการแสดงผลภายใน ๓ - ๕ วันเท่านั้น^{๑๙}

๗. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ร่วมกิจกรรมเป็นประจำทุกเพราะมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างยั้งยวด ตอรับกิจกรรมทุกรูปแบบของกิจกรรม ถือว่าเป็นการสนับสนุนส่งเสริมรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มนี้ควรได้รับข้อมูลข่าวสารเป็นกรณีพิเศษ^{๒๐} ซึ่งส่วนใหญ่ได้เกษียณอายุราชการไปแล้วภายใน ๑๐ ปีที่ผ่านมา

๘. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในเรื่องหลักไตรสิกขา และมีการจัดโครงการอบรมธรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของสำนักบริหารทรัพยากรบุคคลอย่างต่อเนื่อง^{๒๑}

๓.๓.๒ ปรับปรุงจุดอ่อน

๑. การพัฒนาแนวคิดด้วยการพัฒนาคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์ให้เป็นผู้เข้าถึงการบูรณาการหลักไตรสิกขาก่อนโดยถือว่าเป็นบุคคลตัวอย่าง

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางพิมพ์อร ยิ้มประเสริฐ, นักวิชาการภาษีชำนาญการพิเศษ, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางสาวดวงกมล พลพานิช, เจ้าหน้าที่ตรวจสอบภาษีและเร่งรัดภาษีอากรค้าง, ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ., ดร., รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายสุเทพ พงษ์พิทักษ์, สรรพากรภาค ๔ , ๒๗ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายวสันต์ วัฒนศิริ, สรรพากรภาค ๗ , ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายวสันต์ วัฒนศิริ, สรรพากรภาค ๗, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

๒. ปรับปรุงบุคคลิกภาพ นิสัยบางประการของคณะกรรมการ คณะทำงาน เช่น การไม่มีมนุษยสัมพันธ์ต่อผู้อื่น ปลุกฝังความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้มากขึ้น

๓. ปรับปรุงการประชาสัมพันธ์รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรบนเว็บไซต์ของกรมสรรพากรให้เป็นปัจจุบัน

๓.๓.๓ การแก้ไขปัญหาอุปสรรค

๑. เมื่อพบปัญหาอุปสรรคที่แก้ได้ยาก แก้ที่ตนเองไม่ได้ ให้นำประเด็นเสนอที่ประชุมเพื่อระดมสมองคณะกรรมการเป็นผู้อภิปราย หาข้อแก้ไข หาทางออกด้วยมติที่ประชุม^{๒๒}

๒. ตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้วสานเสวนาประชุมย่อยกับกลุ่มที่เกิดปัญหาที่ถูกระทบกับภายนอกชมรมพุทธศาสตร์

๓.๓.๔ การดึงโอกาสมาใช้ในการพัฒนารูปแบบ

๑. สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกที่เป็นองค์กรเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

๒. หน่วยงานภายในกรมสรรพากรประสานงานกับชมรมพุทธศาสตร์จัดกิจกรรมร่วมกันโดยอาศัยชมรมพุทธศาสตร์ช่วยในด้านนิมนต์พระสงฆ์^{๒๓}

๓. นำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรสู่สาธารณะ ควรจัดให้มีชมรมพุทธศาสตร์ในทุกหน่วยงานของรัฐ

๓.๔ สรุป

ผู้วิจัยได้นำเสนอการประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร เริ่มตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์สภาพทั่วไป ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านบุคคลที่มีส่วนร่วม ด้านกระบวนการ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านผลกระทบ แล้วพบว่ามี ความพึงพอใจในรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ส่วนการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อวางแผนพัฒนารูปแบบสภาพทั่วไป พบว่ามีจุดแข็งที่สามารถทำให้องค์กรในที่นี่หมายถึง รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรสามารถตั้งอยู่ได้อย่างถาวร (เกิน ๕ ปี)^{๒๔} โดยเนื้อหาสาระที่มีระบบการทำงานที่ดี ไม่ใช่เพราะว่ามติคณะรัฐมนตรีหรือคำสั่งกรมสรรพากรแต่อย่างใด จุดอ่อนคือเวลาที่ซ้อนกันอยู่ระหว่างงานในหน้าที่กับงานจิตอาสาซึ่งควรทำงานในหน้าที่ตำแหน่งงานอาชีพก่อนเสมอ โอกาสที่เป็นความประสงค์ของชมรมพุทธศาสตร์คือการอำนวยความสะดวกทางสร้างสรรค์แก่สังคมประเทศ อุปสรรค คือความไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ของชมรมประกอบกับบอกเล่าต่อกันไปในทางลบ

ต่อมาผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรในด้านคุณภาพ โดยใช้ตัวชี้วัดการพัฒนา ๔ ด้าน อันเป็นผลมาจากหลัก

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางนุชรรัตน์ ศิริทรัพย์ากร, นักตรวจสอบภาษีอากรชำนาญการพิเศษ, ๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสาวนิตา วุฒิประดิษฐ์กุล, นักตรวจสอบภาษีชำนาญการ, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ ศาตราจารย์ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

ไตรสิกขาของคัมภีร์ธรรมในเชิงปฏิบัติการด้านศีล ด้านสมาธิ ด้านปัญญา สามด้านอย่างบูรณาการในระบบไตรสิกขานั้น พบว่า มีผล ที่ได้รับด้านกายภาพการพัฒนาร่างกาย ด้านศีลภาวนาความเจริญพัฒนาทางอาชีพพฤติกรรมสังคมซึ่งผู้วิจัยพบว่ามียุทธศาสตร์สำคัญมากต่อความมีสัมมาอาชีวะ ศีลที่เป็น การหาเลี้ยงชีพชอบ คือ อาชีพสุจริต อาชีพเป็นการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานของมนุษย์ การอยู่บนโลก กับสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านที่เป็นธรรมชาติและวัตถุเทคโนโลยี และสังคมเพื่อนมนุษย์จะเป็นไปด้วยดีต้องมีอาชีพสุจริต คือ อาชีพไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่เพื่อนมนุษย์หรือแก่สังคม เป็น กิจกรรมทางสร้างสรรค์ ช่วยแก้ปัญหาของชีวิตและสังคม ๑๐ ชั่วโมงต่อหนึ่งวันคนเราอยู่กับงานอาชีพ ชีวิตจะดีหรือร้ายก็ขึ้นอยู่กับเวลาในอาชีพเป็นสำคัญ เราจึงควรใช้เวลาในอาชีพนั่นให้เป็นเวลาของการพัฒนาชีวิตไปด้วย^{๒๕} และเมื่อวิเคราะห์สถานการณ์และการวางแผนพัฒนารูปแบบโดยใช้ SWOT เป็นรายการกิจกรรม ปรากฏว่า จุดแข็งของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธ ศาสตร์กรมสรรพากรคือ ความมีการวางระบบการทำงานที่ดีมีการประชุมของคณะกรรมการ สม่ำเสมอ มีการบันทึกรายงานการประชุมทุกครั้ง^{๒๖} ในจุดอ่อนเป็นเรื่องความท้าทายการใช้เวลาอย่าง กระชับ จุดอ่อนนี้อาจถูกนำไปเป็นจุดแข็งได้อีกด้วย โอกาสของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาใน กิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรตอบสนองนโยบายรัฐในระดับกระทรวงการคลัง และ ระดับรัฐบาล อุปสรรคเป็นเรื่องการเผชิญปัญหาที่ต้องใช้ความอดทนต่อสิ่งแวดล้อมของความไม่ราบรื่น แต่เมื่อจุดแข็งดีเสียแล้ว อุปสรรคแก้ไขได้ทุกเรื่องด้วยการประชุมช่วยระดมสมอง

ผู้วิจัยพบว่า การประเมินผลสะท้อนให้เห็นความมีประสิทธิภาพของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาอย่างชัดเจนมากขึ้น ด้วยการหนุนจุดแข็ง ด้วยการปรับเปลี่ยนตำแหน่ง คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรซึ่งเดิมส่วนมากมีตำแหน่งไม่สูงอยู่ในระดับสูงน้อย แบบ ระวังกว่า แต่เราจะเสริมให้เป็นระฆังหางยาววางตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงของกรมสรรพากร^{๒๗} เรียงขึ้นไปเป็นหน้ากระดาน บนระบบที่ดี ก็จะพบว่า การดำเนินงานรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขายังมี คุณภาพมากเพิ่มขึ้น เพราะเหตุว่าบุคคลที่มีตำแหน่งในระดับสูงมีอำนาจสั่งการได้มากมีศักยภาพ การ เดินก็จะเร็วขึ้น เมื่อชมรมฯ มีความแข็งแกร่งหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการทำงานแม้แข็งแกร่งก็ไม่ยืนอยู่กับ ที่ แต่จะก้าวเดินไปข้างหน้าได้เร็วขึ้น ประกอบความแข็งแกร่งของระบบก็จะเป็นชมรมที่เป็น แบบอย่างของสังคมได้อย่างดีเยี่ยม เมื่อเป็นเช่นนี้จุดอ่อน หรืออุปสรรคจะมีไว้ก็เป็นเพียงสิ่งที่เดินเข้ามา ทักทายหรือท้าทาย รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาใช้วิธีประชุมระดมสมองที่มีศักยภาพมา เพิ่มขึ้นเพราะหนุนด้วยผู้บริหารระดับสูงเข้าไป โอกาสที่จะพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขา ในกิจกรรมจะดำเนินต่อไปต่อเนื่อง และมีคุณภาพเพิ่มมากขึ้นด้วยการประเมินผลที่ปรากฏในบทที่ ๓ ซึ่งขอนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธ ศาสตร์กรมสรรพากร เพื่อแสดงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ในบทที่ ๔ ต่อไป

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **สุภาวะองค์รวมแนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ. ดร., รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายสุเทพ พงษ์พิทักษ์, สรรพากรภาค ๔ , ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

บทที่ ๔

การนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

ในบทนี้จะนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็น คือ (๑) ผลการเข้าร่วมกิจกรรม (๒) ผลการสังเคราะห์ เชิงคุณภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม (๓) นำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของ ชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ดังนี้

๔.๑ ผลการเข้าร่วมกิจกรรม

ผลการเข้าร่วมกิจกรรมแสดงให้เห็นว่า การที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีการร่วมแรงร่วมใจ เกิดความสามัคคี ทำให้เกิดความยั่งยืนขององค์กรชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร มีรูปแบบและ แนวทางที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างต่อไปได้ ดังนี้

๑. การที่เข้าร่วมแรงร่วมใจสามัคคีกันทำงานได้ขึ้นอย่างเอาใจจริงเอาใจแล้ว ผลสำเร็จที่มีผล ต่อการพัฒนาสังคม ในลักษณะการนำพระพุทธรูปมาบูรณาการกับสภาพสังคมในปัจจุบันยังเป็น สิ่งจำเป็นอย่างเห็นชัด พิธีกรรมและการปฏิบัติทางศาสนาเป็นการส่งเสริมให้สังคมเกิดความสงบสุข และยังเป็นสังคมที่ตื่นรู้ด้วยปัญญา อีกทั้ง เป็นการเยียวยาความบกพร่องทางอารมณ์ ความเครียด ความเบื่อหน่ายของคนในสังคมการทำงาน

๒. กิจกรรมหลักของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร สามารถนำไปใช้ได้ทั้งในสังคม เนื่องจากระยะเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ๑๐ ปีที่ดำเนินกิจกรรมฯ ต่อเนื่องมา หากเกิน ๕ ปี มาแล้ว ท่านอาจารย์จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ท่านได้ให้ความเห็นไว้ว่า ชมรมฯ นั้นสามารถอยู่ได้ตลอดไปแล้ว เห็นแล้วว่า สามารถอยู่ได้ในสังคม ในหน่วยงานรัฐ มีการทำงานแบบต่อเนื่องยาวนานเช่นนี้ อีกทั้ง หากมีกิจกรรมต่อเนื่อง มีคณะทำงาน หลากหลาย ด้วยความมีจิตอาสา มีผลสัมฤทธิ์ที่ดี มีการ ตอบสนองความต้องการขององค์กร และโดยเฉพาะผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๓. อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านให้สัมภาษณ์เชิงลึก ว่า และมีประโยชน์ เป็นพลังหนึ่งของ สังคมที่จะสามารถพัฒนารูปแบบฯ ต่อออกไปให้เป็นที่กว้างขวาง^๑ กิจกรรมของชมรมเป็นการนำหลัก ไตรสิกขามาใช้อย่างดีที่สุด ทั้งศีล สมาธิ ปัญญาที่ชาวพุทธทราบกันดี และเท่ากับเป็นการยืนยันว่าเป็น งานที่ก่อให้เกิดบุญกุศลอย่างมาก กิจกรรมของชมรมฯ ทุกกิจกรรมควรให้การสนับสนุนอย่างมากด้วย และท่านได้เข้าร่วมเป็นวิทยากร ในโครงการอบรม วันสำคัญของพระพุทธศาสนาด้วยความเต็มใจ อย่างยิ่ง ขอให้ทำงานนี้ต่อไป^๒

^๑ สัมภาษณ์ พระศรีคัมภีร์ญาณ,รศ.ดร., รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๒ สัมภาษณ์, ผศ. ดร.กาญจนา จิตวัฒน์, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๙.

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์จำแนกผลการเข้าร่วมกิจกรรมออกได้ ๔ ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านสังคม ด้านปัญญา ดังนี้

๔.๑.๑ ด้านกาย

บทสัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรม

“ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ศิล หมายถึง ข้อห้ามต่างๆ เพื่อนำพาให้ชีวิตเรามีเป้าหมายคือความสุข ศิล เป็นรากฐานของความสุข และเราทั้งหลายควรหมั่นตรึกว่า เรามีศิลป คือ มีการความสุข กิจกรรมทั้งหมดของชมรมฯ นั้นดีแล้ว ข้าพเจ้ารู้จักการแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยการหมั่นทบทวนรักษาศิล ๕ เป็นประจำ”^๓

“ศิลปเป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานของมนุษย์เพื่อใช้ควบคุมความประพฤติทั้งกาย วาจา ใจ ให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข และจะไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมื่อมีศิลปเป็นบาทฐานให้มีสมาธิได้ง่ายต่อไปด้วย กิจกรรมชมรมฯ เป็นกิจกรรมที่ดีมากๆ ทำให้บุคคลากรเกิดบุญมีความสุข และไม่ต้องออกไปไกลที่ไหน สามารถตัดบาตรได้ทุกสัปดาห์ อย่างน้อยสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง เป็นการให้ความสะดวก จัดนิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารเช้า และมารับบาตร ทำให้บุคคลากรได้ทำบุญกันเป็นประจำ”^๔

“กิจกรรมของชมรมฯ ดีมากที่ทำให้เกิดการร่วมบุญกุศลมีการช่วยเหลือกันทุกฝ่าย ด้วยการเสียสละเวลา กำลังกาย กำลังใจ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ทำให้เข้าใจว่า ศิลคือ ความถูกต้องทำในสิ่งที่ควรทำ คนในรุ่นนี้ ปัจจุบันนี้จะได้ไม่สิ้น”^๕

บทสัมภาษณ์คณะกรรมการชมรมฯ

“กิจกรรมของชมรมฯ มีวัตถุประสงค์สอดคล้องกับการสั่งสมบุญกุศล (บุญกิริยาวัตถุ) ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ในเรื่อง ทาน ศิล ภาวนา ความสงบสำรวมในกาย และวาจา ประโยชน์ที่ชัดเจนของศิลป ก็คือ เป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความสงบทางจิตใจ เป็นลำดับ ส่งผลให้เกิดความสงบสุขของสังคม สามารถตอบสนองทั้งโลกีย์สุข และโลกุตตรสุข ตามวาสนา บารมีของผู้ร่วมกิจกรรมฯ ทั้งนี้ เป็นความสมัครใจ ศรัทธา ไม่มีบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่มีสังกัด ไม่มีระดับชั้น ทุกคนมีไมตรีจิตต่อกัน ลักษณะการจัดกิจกรรมเรียบง่ายงามดี ผลประโยชน์ที่สำคัญคือ ชมรมฯ เป็นลานบุญลานกุศลแก่บุคคลโดยทั่วไป และมีลักษณะน้อมนำจิตใจให้สะอาด สว่าง สงบ เป็นแบบอย่างที่ดีงาม ให้ทุกคนได้รู้ ได้ดู ได้ปฏิบัติ และน้อมนำเข้ามาใส่ตัว อีกทั้งสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศชาติสืบไป”^๖

๔.๑.๒ ด้านศิลป

การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกฝ่ายวัตถุ เรียกว่า กายภาวนา หรือภาวิตกាយ (พัฒนาทางกาย) หรือหมายถึง พัฒนาทางกาย

^๓ สัมภาษณ์ นายสิรพล หวานมาก, นิติกรชำนาญการ, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ นางสาวดวงกมล พลพานิช, เจ้าหน้าที่ตรวจสอบและเร่งรัดภาษีอากรค้าง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ นางสาวละอ ไก่จินดา, บุคคลากร, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นายราชวัติ ชาญสงคราม นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการพิเศษ, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

๑. สุขภาพร่างกาย สุขภาพทั่วไป มีการดูแลเอาใจใส่สุขภาพร่างกาย ความสะดวก มีทัศนคติที่ดีต่อการมีสุขภาพที่ดีเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเกื้อหนุนชีวิตที่ดีงาม มีความแข็งแรงสามารถทำงานได้ดี

๒. การใช้อินทรีย์ ซึ่งมีบทบาทในการใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมาก ด้วยเบญจทวารกาย แปลว่า พัฒนาตัวคนซึ่งเป็นที่รวมของ “ผัสสทวาร” คือช่องทางรับรู้ ๕ ประตุ (จักขุทวาร ฯลฯ กายทวาร, = ตา หู จมูก ลิ้น กาย สัมผัส) ให้ใช้ทางเหล่านั้นติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับโลกอย่างมีสติ โดยฝึกอินทรีย์สังวร การรับรู้ ดู ฟัง ไปจนถึงการเสพบริโภคต่างๆ ให้กินเป็น เสพพอดี มีความรู้ประมาณในการบริโภค เป็นการภavanaขั้นแรกแต่เป็นพื้นฐานที่สำคัญ^๗

๓. ปัจจัย ๔ อุปกรณ์ และเทคโนโลยี การเสพบริโภค ใช้สอย) เสพ บริโภค ใช้สอยอย่างเป็นปัจจัยเพื่อการพัฒนา และสร้างสรรค์ ใช้เพื่อพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ ใช้สอยด้วยปัญญาเพื่อคุณค่าทำให้เกิดความพอดี ไม่ลุ่มหลง มัวเมา ติดยึดในคุณค่าเทียม

๔. สิ่งแวดล้อม มีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมเห็นคุณค่าเข้าใจว่ามีประโยชน์ สิ่งแวดล้อมเกิดความเจริญงอกงามอย่างได้ผลดีเป็นต้นทางของการพัฒนาชีวิตในด้านอื่นๆ ทั้งหมดอยากรักษาทำให้ธรรมชาติที่งดงามรื่นรมย์น่าชื่นชม บำรุงไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง มีความสุขในการได้อยู่กับธรรมชาติ ด้วยความประสานกลมกลืน ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ตัวมนุษย์เองก็อยู่ดีมีความสุขทางตรง สิ่งมีชีวิตอื่นก็อยู่อย่างมีความสุขไปด้วย

เมื่อดำเนินกิจกรรม ๑ – ๔ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือเข้าร่วมกิจกรรมมีพฤติกรรม การแต่งกายกายสะอาด สุภาพเรียบร้อย มีพฤติกรรมที่สำรวมระวังอาการให้ดงามเหมาะสมมีความประณีตบรรจงกระทำอย่างเต็มใจ ไม่มีความอึดอัดขัดเคืองเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีพฤติกรรม มีลักษณะยิ้มแย้มแจ่มใส ร่วมมือร่วมใจอาสากันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย มีทัศนคติที่ดีต่อกัน มองโลกในแง่ดี

การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกฝ่ายสังคม ได้แก่ ศิลภาวนา (พัฒนาศีล) ภาวิตศีล (พัฒนาศีล) พัฒนาความประพฤติ โดยเน้นการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้ไม่เบียดเบียน แต่ให้เกื้อกูลกัน^๘ หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคมเป็นการพัฒนาการในความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบเกื้อกูลด้วย ศิล พัฒนาทางสังคม (Social Development)

๑. วินัย รู้จักการใช้วินัยการอดทนรอได้ มีลำดับการเข้าแถว และลำดับก่อนหลังตามพิธีการ นับว่าเป็นวินัยในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน วินัยในการจัดวัตถุสิ่งของ จัดแบ่งเวลา จัดภาพแวดล้อม การจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน มีความเคารพ รักษากฎเกณฑ์ กติกา สิกขาบท ระเบียบ จรรยาบรรณ กฎหมาย

๒. อาชีพ ที่ทัศนคติต้องงานอาชีพเป็นเครื่องมือฝึกฝนพัฒนาตนเองไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนต่อผู้อื่น รู้จักสงเคราะห์ เกื้อหนุน เอาใจใส่ ทำให้เกิดไมตรี และความสามัคคี รู้จักสื่อสารเพื่อชักจูง และชักนำในการพัฒนา และสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป ใช้แก้ปัญหา พัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), บทนำสู่พุทธธรรม : ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๒๑.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

เพื่อให้ผลตอบแทนเป็นปัจจัยยังชีพ รู้จักใช้ทรัพย์เลี้ยงตนเองและคนที่เกี่ยวข้องให้เป็นสุข สงเคราะห์เผื่อแผ่แบ่งปัน ทำสิ่งที่ดีงาม เป็นบุญ คุณค่าทางจิตปัญญา ไม่ลุ่มหลงมัวเมา รู้เท่าทัน เป็นอิสระ ใช้พัฒนาจิตปัญญายิ่งขึ้นไป

เมื่อกิจกรรม ๑ - ๔ ดำเนินทั้ง ๓ ขั้นตอน บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือเข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้จักดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม ฯลฯ สงเคราะห์เกื้อหนุน เอาใจใส่ เกิดไมตรี และความสามัคคี รู้จักสื่อสารชักจูงในทางกุศลและชักนำไปในทางพัฒนาในทางสร้างสรรค์ รู้จักใช้ทรัพย์ทำบุญเกิดประโยชน์ มีทัศนคติที่ดีต่องานอาชีพได้ผลตอบแทนพอเพียง ไม่ถึงกับโลภ แก้ปัญหาให้ตนเอง พัฒนาสังคมได้ มีความเคารพกฎกติกา ระเบียบ ข้อประพฤติปฏิบัติ มีวินัยใช้ในการดำรงชีวิต จะสรรเวลา จัดวัตถุสิ่งของ จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะกับการทำบุญ จัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน การมีระเบียบวินัย

๔.๑.๓ ด้านจิตใจ

การพัฒนาด้านจิตใจ เรียกว่า จิตภาวนา หรือภาวนาจิตโต (พัฒนาการทางจิตใจ) หมายถึง การฝึกให้จิตมั่นคง ไม่หวั่นไหวง่าย ไม่เศร้าหมอง ปล่อยวางได้ รู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริง ปลุกฝังคุณธรรมทั้งหลาย และส่งเสริมให้จิตมีคุณภาพดีเหมาะสมแก่การใช้งาน จิตเกิดกุศลได้มาก จึงทำให้เกื้อกูลเป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์สังคมสิ่งแวดล้อมพัฒนาการทางอารมณ์ (Emotion Development) จะเกี่ยวข้องกับอารมณ์ ทัศนคติ เจตนคติ ฯลฯ ด้านจิตใจ ศึกษาอบรมการปลุกฝังคุณธรรม ส่งเสริมคุณภาพจิตใจการมีความพอใจมีความสุข สดชื่นเบิกบานเพราะมีสมรรถภาพและสุขภาพจิต เรียกว่า สมာธิ

๑. สุขภาพจิต มีความร่าเริง เบิกบาน สดชื่น แจ่มใส อิ่มใจ ผ่อนคลาย ตั้งมั่น โปร่งโล่ง ไร้พรมแดน ในระดับความสุข สุขจากการได้และเสพวัตถุ สุขจากกกรรมชาติ สุขจากการได้ทำสิ่งสร้างสรรค์ สุขจากจิตใจเป็นกุศล สุขจากจิตที่สงบเป็นสมาธิจนถึงระดับฌาน สุขจากการที่ปัญญารู้เท่าทันตามเป็นจริงและจิตใจเป็นอิสระและมีทำที่ต่อความสุข โดยไม่เอาทุกข์ทับถมตน ไม่ละทิ้งสุขที่ชอบธรรม ไม่สยบยอมเมาเมาในความสุขแม้ที่ประณีต พัฒนาความสุขที่ประณีตและสูงขึ้น

๒. สมรรถภาพจิต มีฉันทะ มีเพียรพยายาม บากบั่น ความมุ่งมั่น อดทน (ตั้งรับ/เดินหน้า) รับผิดชอบ เข้มแข็ง มีกำลังใจ เด็ดเดี่ยว มีสติคุมไม่เลือนลอย ไม่เกลเกล มีทิศทางกุศลหนุนนำ ไม่ไปในทางเสื่อมทราม ไม่ละทิ้งโอกาสสร้างสรรค์ มีสมาธิดี สงบ ไสกระจำง ราบเรียบ มีพลัง นุ่มนวลควรเหมาะสมงาน

๓. คุณภาพจิตดี ประกอบด้วยความศรัทธา ความเชื่ออันประกอบด้วยปัญญา (ยิ่งมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เชื่อตรงตามความเป็นจริงตามเหตุปัจจัยเท่าไรยิ่งเป็นความเชื่อที่มีคุณภาพเท่านั้น) เชื่อมั่นในการทำความดี มีความเคารพ อ่อนน้อม สุภาพ อ่อนโยน กตัญญูทุกเวที จิตใจกว้างขวาง เสียสละ โอบอ้อมอารี มีหิริโอตตปปะ

เมื่อกิจกรรม ๑ - ๔ ดำเนินทั้ง ๓ ขั้นตอน บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือเข้าร่วมกิจกรรมมีจิตที่มีกำลัง เพียรพยายาม มีศรัทธาประกอบด้วยปัญญา จิตเป็นกุศล จิตใจผ่องใส มากเพิ่มขึ้น

๔.๑.๔ ด้านปัญญา

การพัฒนาทางปัญญา จะเกี่ยวข้องกับความสามารถทางสติปัญญา ทั้งความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ ฯลฯ การนำไปใช้ ฯลฯ ปัญญาภาวนา หรือ ภาวิตปัญญา (พัฒนาการทางปัญญา) ซึ่งตรงกับคำว่า Wisdom Development หมายถึง การรู้เข้าใจ รู้คิด รู้วินิจฉัย รู้ทางแก้ปัญหา รู้ที่จะสร้างสรรค์ จัดทำดำเนินการให้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะมีความฉลาดทางอารมณ์ประกอบด้วย และที่สำคัญเป็นความรู้สภาวะที่สำเร็จได้ด้วยดี เพราะมีความฉลาดทางอารมณ์ประกอบด้วย และที่สำคัญเป็นความรู้สภาวะที่ถูกต้องตรงกับความจริงด้านปัญญา ศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามระบบของเหตุและปัจจัยที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาตามเหตุผลที่รู้เท่าทันโลกและชีวิต มีทัศนคติค่านิยมที่ถูกต้องสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ สามารถดับกิเลส ดับทุกข์ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใส เบิกบาน เรียกว่า ปัญญาระดับความรู้ ขั้นสุดะ รู้ข้อมูลข่าวสาร รู้การปรากฏอย่างผิวเผิน รู้ที่เกี่ยวข้องต้องใช้ในการดำเนินชีวิตและกิจกรรมทั้งหลาย ขั้นทูลรู้ รู้ความจริง หยั่งรู้ลงไปในความจริงของสิ่งทั้งหลายด้วยท่าทีของการมองตามเหตุปัจจัย ขั้นญาณทัศนะ รู้แจ้ง ความรู้เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลายส่งผลทำให้จิตใจเป็นอิสระ การปฏิบัติต่อความรู้ การมีความรู้ ในงานอาชีพของตนเอง การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม การใช้ความรู้แก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์เป็น

เมื่อกิจกรรม ๑ - ๔ ดำเนินทั้ง ๓ ขั้นตอน บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือเข้าร่วมกิจกรรมมีปัญญาเกิดความรู้ทั้งในหน้าที่งานของตน และแก้ไขปัญหาชีวิตในชีวิตประจำวันได้ ด้วยปัญญามองตามเหตุปัจจัย พัฒนาจนถึงความรู้ในสิ่งทั้งหลายตามความจริงจนจิตเป็นอิสระ

๔.๒ ผลการสังเคราะห์เชิงคุณภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

เริ่มแรกตั้งชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร มีความมุ่งหมายนำเรื่องการทำบุญที่มีอยู่แล้ว ในวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นวิถีชีวิตตามปกติของชาวพุทธที่ทำกันเป็นประจำอยู่แล้ว จึงไม่ใช่สิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อน หากแต่ว่า ชมรมพุทธศาสตร์ได้บูรณาการวิธีการบนหลักการซึ่งแฝงอยู่มีอยู่ตั้งมั่นในวัฒนธรรม ประเพณีไทยอย่างแยกกับหลักการทางพระพุทธศาสนาไม่ออก เราจะเรียกว่า บุญว่า ไตรสิกขา ได้หรือไม่ แต่บุญ เป็นการชำระล้างจิตใจให้ผ่องใสสะอาด เป็นการเริ่มต้นของ ศีล สมาธิ ปัญญา ชาวพุทธแม้ไม่สามารถอธิบายให้ละเอียดลงไปว่า นี่คือหลักไตรสิกขา นี่ คือ ศีล นั่น คือสมาธิ และ น้อมนำมาปฏิบัติ มาเป็นปัญญา ก็คงเข้าใจได้อย่างปกติของชาวพุทธ เข้าใจว่าเป็นบุญ เป็นกุศล เกิดความสุข ความเบาสบายใจ สบายกาย ตนเองจะรู้เข้าใจได้ก็เป็นเรื่องเฉพาะตัว เมื่อน้อมนำหลักการคำสอนมาปฏิบัติโดย อาจไม่รู้ว่า นั่นเป็นการนำหลักธรรมคำสอนมาใช้แล้ว แต่กลับไปเข้าใจว่า ศีล คือ ข้อห้าม แทนที่จะเข้าใจว่า ศีลคือหลักการมนุษยธรรมปกติของมนุษย์ที่ไม่เบียดเบียน ทำร้ายกัน และเป็นหลักเมตตาสากล มนุษย์รักสุขเกลียดทุกข์ พระพุทธศาสนาคำสอนของพระพุทธองค์เลิศและแยบคายด้วยพระปัญญาธิคุณ จึงจำแนก ศีล ปกติ ๕ ข้อที่ให้รักษาไว้ ครอบคลุมทางกาย วาจา ใจ ครอบในความเป็นมนุษย์ที่ ตื่น รู้ เบิกบาน

วัฒนธรรมประเพณีไทยที่สืบเนื่องจากหลักพระพุทธศาสนาควรเป็นเครื่องรักษาหลักพระพุทธศาสนา และรักษาประโยชน์ของสังคมไทย^๙ ถ้าแยกให้ดี ก็จะมองเห็นระบบสองส่วน ๑. บุญกิริยา ที่อยู่ในประเพณีการทำบุญ เช่นการทำบุญตักบาตรของชาวพุทธ ๒. หลักการไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา

กิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ไม่ได้สร้างขึ้นใหม่ แต่การนำมาบอกและเผยแผ่ว่าในกิจกรรมเหล่านี้มีอะไรอยู่ภายในสิ่งที่มีคุณค่าโดยเฉพาะประโยชน์ที่คนที่เข้ามาสู่การปฏิบัติ การฝึก ปลุกฝัง เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ในกิจกรรมที่ ๑ การถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ และตักบาตร กิจกรรมที่ ๒ การบริจาคเงินให้ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย เพื่อช่วยเหลือพระสงฆ์ชายแดนภาคใต้ กิจกรรมที่ ๓ สวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจงกรม หลังพักรับประทานอาหารกลางวันทุกวัน เว้นวันหยุดราชการ ๔. วันสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ล้วนเป็นบุญกิริยานำพาให้เกิด ศีล สมาธิ ปัญญา เปรียบได้กับการอาบน้ำชำระล้างร่างกาย จิตที่สะอาดผ่องใสด้วยการสละความตระหนี่ (กิเลส)

การนำมาบอกว่าในกิจกรรมการทำบุญตามทางวัฒนธรรมประเพณีไทยนี้เป็นเรื่องเดียวกันกับการปฏิบัติฝึกฝนตนให้พัฒนาด้วยศีล สมาธิปัญญา นี่ต่างหากที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งไม่มีการนำออกมาแสดงชัดเจนเช่นนี้ ปรากฏในงานวิจัยฉบับนี้ ดังนั้น รูปแบบกิจกรรมที่น่าเสนอต่อไปนี้เป็นนวัตกรรมชิ้นใหม่ของสังคมปัจจุบัน ที่ถ่างเลื้อนเลื้อมและห่างไปจากสังคมไทย เพราะสังคมแบบดิจิทัล จึงนำกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีไทยมาเป็นวัตถุประสงค์ของชมรมฯ อันสอดคล้องเป็นอย่างดีในทางดำรของนักปราชญ์ทั้งหลาย ท่านอธิบายไว้ละเอียดในเรื่องหลักไตรสิกขา และงานวิจัยฉบับนี้ได้นำมาเรียบเรียงวิเคราะห์ให้ได้เป็นรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร มีวัตถุประสงค์ที่มองออกเป็นสามมิติ ๑ การพัฒนาพฤติกรรม ซึ่งรวมถึง การพัฒนาการทำงานโดยใช้หลักไตรสิกขาฝึกพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนวทางสายกลางเริ่มจากสัมมาทิฐิ เป็นต้น เริ่มจากการเสียสละความตระหนี่ การทำบุญ มิติที่ ๒. การพัฒนาจิตใจ ซึ่งหมายถึง การพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ คุณธรรมและจริยธรรม คุณภาพ/สมรรถภาพของจิต มิติที่ ๓ การพัฒนาด้านปัญญา ที่เข้าใจว่าการตอบสนองความต้องการสูงสุดคือการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

ในมุมมองที่รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ตอบสนองวัตถุประสงค์ ซึ่งแบ่งกลุ่มเป็น ๒ ประโยชน์ทางโลกและประโยชน์ทางธรรม ประโยชน์ทางโลกประโยชน์ด้านการพัฒนาบุคคลิกภาพ คือทำให้ผู้ที่มีจิตใจและบุคคลิกลักษณะเข้มแข็งหนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุขภาพ นิ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉงกระปรี้กระเปร่า เบิกบานงานนมสงบ มีเมตตา กรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง เตรียมจิตใจในสภาพพร้อมและง่ายแก่การปลุกฝังคุณธรรมต่างๆ และเสริมสร้างนิสัยที่ดี รู้จักทำใจสงบ และยับยั้งเบาความ

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), บทนำสู่ พุทธธรรม : ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธิมส์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔.

ทุกข์ที่เกิดขึ้นในจิตใจได้ เป็นผู้มีความมั่นคงทางอารมณ์ และมีภูมิคุ้มกันโรคทางจิต ประโยชน์ข้อนี้เพิ่มพูนขึ้นในจิตใจเพราะมีสมาธิเป็นรากฐาน และภาวะจิตใจของตนเองที่เป็นไปต่างๆ มองอย่างเอามาเป็นความรู้สำหรับประโยชน์อย่างเดียว ไม่ยอมเปิดช่องให้ประสบการณ์และความเป็นไปเหล่านั้นได้ก่อพิษเป็นอันตรายแก่ชีวิตจิตใจของตนช่วยให้จิตใจผ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย ยังหลุดจากความกลัดกลุ้มวิตกกังวล เป็นเครื่องพักผ่อนกายให้สบายและมีความสุขเป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเรียนรู้ และการทำกิจกรรมทุกอย่าง เพราะจิตใจมีความสุขแช่มชื่นไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก ไม่เลือนลอย ทำให้คิดการงานประณีตได้ผลดี การงานรอบคอบ ไม่ผิดพลาด และป้องกันอุบัติเหตุได้ดี เพราะมีสมาธิย่อมมีสติกำกับ

ผลกระทบทางจิตใจนั้นทำให้งานในหน้าที่ราชการมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้น แต่เดิมนั้นในภาคราชการมุ่งเน้นไปที่ ทรัพยากรนำเข้า (Input) และแบ่งสรรทรัพยากรไปยังหน่วยงานราชการต่างๆ และยังมุ่งเน้นไปที่ “กิจกรรม” (Activity) เช่น ทำอะไรกันบ้างในหน่วยงาน ในเรื่องของการประชุม การวางแผน และอื่นๆ แต่การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ได้เปลี่ยนจุดเน้นมาที่ผลงาน (Result) โดยนัยของคำว่าผลงานนี้ หมายถึง ทั้งสิ่งที่หน่วยงานทำ ชมรมพุทธศาสตร์ทำ – ผลผลิต (Output) เช่น การจัดกิจกรรมโครงการพัฒนาจิตด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยการภาวนาในชีวิตประจำวัน รายงานประเมินผลกิจกรรม แกะไขปรับปรุง ฯลฯ หรือสิ่งที่ชมรมฯ มุ่งให้เกิดผลสำเร็จ-ผลลัพธ์ (Outcome) เช่น สภาพสิ่งแวดล้อมในกิจกรรมการจัดโต๊ะหมู่บูชามีพระพุทธรูปมโหสถบัวบูชาพระมีรูปเทียน เป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม ปรับปรุงให้มีความสะอาด สะดวกร่มรื่น รวมทั้งอากาศช่วงเช้าตรู่ ในกิจกรรมตักบาตร เป็นสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อจิตใจที่เบิกบาน สว่าง ตื่นรู้ ชมรมฯ เป็นหน่วยงานบ่มเพาะตัวอย่างที่ดี โดยนำหลักการพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องนำทางสังคม จะเกิดผลตามที่คาดหวัง ด้วยการสร้างเหตุปัจจัยที่ดี ผลจึงย่อมไม่เป็นอย่างอื่นไปได้ ดังนั้น การวัดผลผลิตและผลลัพธ์ก็กำลังกลายมาเป็นสิ่งที่ต้องกระทำให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนจำต้องได้ การวัดในเรื่องเหล่านี้ การประเมินของหน่วยงานรัฐทำได้ และทำให้มีฐานะที่มั่นคง สำหรับการตัดสินใจในเรื่องลำดับความสำคัญ และการจัดสรรทรัพยากร ตัวอย่างผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมจะช่วยให้กระจ่างชัดมากขึ้น ในโครงการที่มุ่งเน้นให้ข้าราชการมีความซื่อสัตย์สุจริต ย่อมมาจากการฝึกพัฒนาจิตให้ละความเห็นแก่ตัว เสียสละ ความตระหนี่รู้จักให้ทาน เข้าใจบุญกุศล แยกความสุขที่แท้จริงคือมีสุขภาพกายใจที่มีคุณภาพมีสมรรถภาพ ไม่ใช่เงินผลตอบแทนทางวัตถุ หรือระดับเลื่อนชั้นในหน้าที่การงาน^{๑๐}

จากผลการสังเคราะห์เชิงคุณภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม พบว่า กิจกรรมแต่ละกิจกรรมมีส่วนในการพัฒนากระแกลุ่มในรูปลักษณะของการรวมกลุ่มซึ่งมีผลดีในด้านความสามัคคีปรองดอง ผนวกรวมกิจกรรม ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในระหว่างบุคคลมีความเอื้อเฟื้อกันเป็นอย่างดี มีความสอดคล้องกับผลการสังเกตในแง่ที่ว่า ความสามัคคีมีมากเพิ่มขึ้น จิตใจแช่มชื่นเบิกบาน แสดงว่ากิจกรรมช่วยให้เกิดผลดีต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างมากในด้านศีล สมาธิ ปัญญา ผู้วิจัยได้นำบทสัมภาษณ์บางส่วน และข้อเขียนของผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาวิเคราะห์ร่วมด้วย เพื่อศึกษาผลในแต่ละด้านของกิจกรรมเมื่อวิเคราะห์จากผลการวิจัย แยกผล ๔ ด้าน ดังนี้

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรชิต คุณวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน, ๗ มกราคม ๒๕๕๙.

๔.๒.๑ ความพอใจในชีวิต

ความพอใจในชีวิต หมายถึง ความรู้สึกสุขใจที่ได้ทำสิ่งที่ตนเองรักและเห็นความสำเร็จหรือผลดีของการที่ได้กระทำ ความรู้สึกพึงพอใจกับสิ่งที่ตนเองมีและเป็นอยู่ในปัจจุบัน และการทำหน้าที่ที่ตนเองพึงกระทำอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถที่มี ความพอใจในชีวิต ประกอบด้วย ๒ ประเด็นย่อย คือ ความพอใจจากการได้ทำในสิ่งที่ตนเองรัก และความรู้สึกชื่นชมกับผลที่ตามมาจากการสิ่งที่ทำดังนี้

๑) ความพอใจจากการได้ทำในสิ่งที่รัก หมายถึง การที่บุคคลรู้สึกว่าการมีอิสระในการเลือกทำสิ่งที่รักและก่อให้เกิดความสุขโดยไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เช่น การได้จัดเตรียมข้าวของ อาหารสิ่งของถวายพระสงฆ์ การได้สวดมนต์ทำจิตใจให้สงบ ผ่องใส เหมาะแก่การงาน การเลือกเวลาว่างที่กิจกรรมเปิดโอกาสได้เข้ามาฝึกฝนการปฏิบัติตามรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ตามที่ตนเองถนัด อาจหมายถึงการเล่นหมากรุก การแกะสลัก การตีกลอง การรำมวยจีน เป็นต้น แต่ในรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร ทำให้เกิดความรู้สึกได้อยู่กับตัวเอง เพื่อคิดทบทวนสิ่งต่างๆ การอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมกับคณะบุคคลที่มีความตั้งใจที่จะรักษาพฤติกรรมบางอย่างบางเวลา เช่นการสำรวมระวังการพูดการเดิน การคิดในช่วงเข้าร่วมกิจกรรม

๒) ความรู้สึกชื่นชมกับผลที่ตามมาจากการกระทำ หมายถึง ความพึงพอใจ ภูมิใจ ปลื้มใจ อิ่มใจ ฯลฯ ที่เกิดจากการที่บุคคลได้เห็นความสำเร็จของสิ่งที่ตนเองร่วมกิจกรรมลงมือกระทำ เป็นไปตามเป้าหมายในรูปธรรม เมื่อทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแล้ว พระสงฆ์ให้พร กรวดน้ำรับพร ความพึงพอใจมักเกิดเป็นความปิติอิ่มใจแม้ไม่ได้รับผลในเชิงรูปธรรมแต่คำสวดให้พร แม้เป็นภาษาบาลีแปลได้เข้าใจ ก็มีความอิ่มใจเกิดผลดีทันที แก่ตนเอง หรือผู้อื่น ตลอดจนการที่ได้เห็นว่า สิ่งที่เราได้ลงมือทำ หรือมีส่วนร่วมในงานนั้นๆ ก่อให้เกิดผลดีตามมามากกว่าที่คิดคาดหวัง

๓) ความพอใจในสิ่งที่มี สิ่งที่เป็น และสิ่งที่มา หมายถึง ความรู้สึกพึงพอใจกับสิ่งที่ตนเองมี และเป็นไปตามสมควรแก่ฐานะโดยไม่คิดเปรียบเทียบกับผู้อื่น หรือปล่อยให้กระแสสังคมมาครอบงำความอยากได้อย่างมีที่เกินพอดีของตน ขณะเดียวกันก็ไม่หยุดความพยายามที่จะพัฒนาศักยภาพในการดำเนินชีวิตตามครองธรรมให้เจริญก้าวหน้าโดยทำหน้าที่ที่ตนเองทำให้เต็มที่อยู่เต็มความสามารถเต็มกำลังความรู้ที่มี ทั้งนี้พอใจในสิ่งที่มี สิ่งที่เป็น และสิ่งที่ทำ สามารถจำแนกออกได้ ๒ ลักษณะ

๓.๑ ความพอใจในสิ่งที่มี สิ่งที่เป็น หมายถึง ความรู้สึกพอใจในตนเอง ทั้งในสิ่งที่ตนเองมี และเป็นตามสมควรแก่ฐานะซึ่งได้มาตามกำลังความรู้ความสามารถโดยไม่คิดเปรียบเทียบกับผู้อื่น หรือปล่อยให้กระแสสังคมครอบงำความอยากได้อย่างมีอยากเป็นที่ยเกินความพอดีของตน แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่หยุดความพยายามที่จะพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของตนเองให้เจริญก้าวหน้าดังข้อความ ทุกอย่างที่ทำให้เรามีความสุขเกิดมาจากตัวเราเองรู้สึกพอใจตนเองก่อน ถ้าเราพอใจมันก็มีมีความสุข หากแม้ว่าเรา ร่ำรวยสามหมื่นสี่หมื่นล้านก่อนแล้วจะมีความสุขความพอใจ อย่างนี้เราก็คหาความสุขไม่ได้ พอใจในสิ่งที่ตนเองมี พอใจไม่ใช่เฉื่อยชาหมดอาลัย ปลงนิจจัง และมีใช้หยุดความพยายาม แต่ต้องพยายามตามกำลังความสามารถของเรา

๓.๒ การได้ทำหน้าที่ของตนเองเต็มที่ หมายถึงความพอใจที่บุคคลรู้สึกว่าได้ทำหน้าที่ตนเองพึงทำอย่างเต็มกำลังความสามารถที่มี ตลอดจนการใช้ชีวิตอยู่กับปัจจุบันอย่างเต็มที่โดยไม่คิดกังวลถึงสิ่งที่ผ่านไปแล้ว และอนาคตที่ยังมาไม่ถึง

๔.๒.๒ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูล

การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูล หมายถึง การเห็นคุณค่าและความหมายของตนในการอยู่ร่วมสัมพันธ์กับผู้อื่น เข้าใจตนเองและผู้อื่นอย่างที่เป็น มีใจเปิดกว้างพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้คนและสังคมที่หลากหลายได้อย่างมีความสุข มีใจนึกถึงผู้อื่น พร้อมจะให้และแบ่งปัน มีความรัก ความปรารถนาดีอยากให้อีกฝ่ายมีความสุข พ้นจากความทุกข์ และประสบความสำเร็จในหน้าที่ในชีวิต ตลอดจนมีความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดและรู้สึกมีส่วนร่วมด้วยผู้อื่นด้วยความเข้าใจ ความรู้สึกอึดใจจากการเป็นผู้ให้ การมีความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น และความซาบซึ้งใจในมิตรภาพ ความรัก และความผูกพัน โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

๑.) การอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความเข้าใจ หมายถึง การมีใจเปิดกว้างพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เข้าใจตนเอง เข้าใจความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และการตัดสินใจเลือกทางเดินแนวทางที่เป็นตัวเองเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของตนเองซึ่งแต่ละคนแตกต่างกันไป โดยไม่นำมาเป็นความคิดของตนเอง ไปตัดสินผู้อื่น สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นและสังคมที่หลากหลายได้อย่างมีความสุข รวมทั้งรู้จักการให้อภัยผู้อื่นเสมอ ทั้งนี้การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นด้วยความเข้าใจ แยกเป็น ๕ ลักษณะ คือ เปิดใจเรียนรู้สิ่งต่างๆ การเข้าใจตนเอง การเข้าใจผู้อื่น การเข้ากับคนง่าย และการรู้จักให้อภัย

๑.๑ การเปิดใจเรียนรู้สิ่งต่างๆ หมายถึง การมีใจเปิดกว้างพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนามุมมองความคิดของตนให้กว้างขวาง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

๑.๒ ความเข้าใจตนเอง หมายถึง การรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรม การแสดงออกของตนเอง การเห็นที่มาของอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดภายในใจ การยอมรับและเข้าใจตนเองตามความจริง รู้ศักยภาพ ตลอดจนข้อดี – ข้อด้อย และสิ่งที่ควรปรับปรุงและพัฒนาตนเอง ทั้งนี้ การที่บุคคลมีความเข้าใจตนเองนอกจากจะมีส่วนช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความเหมาะสมพอดีของตนเองแล้ว การเข้าใจตนเองมีส่วนช่วยให้บุคคลเกิดความเข้าใจผู้อื่นด้วยเช่นเดียวกัน

๑.๓ ความเข้าใจผู้อื่น หมายถึง ความเข้าใจและยอมรับผู้อื่นอย่างที่เป็น การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างและการตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตของแต่ละคน โดยไม่นำความคิดของตนเองไปตัดสินผู้อื่น ซึ่งนอกจากความเข้าใจผู้อื่นจะช่วยให้อยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจแล้ว ความเข้าใจผู้อื่นยังมีส่วนช่วยบุคคลได้หันกลับมามองตนเอง และเข้าใจตนเองเพิ่มมากขึ้น

๑.๔ การเข้ากับคนง่าย หมายถึง การปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกับผู้คน สังคม และ สถานการณ์ที่หลากหลายได้ ชอบพบปะผู้คน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

๑.๕ การให้อภัย หมายถึง การไม่ถือโทษโกรธในสิ่งที่ผู้อื่นได้กระทำผิดพลาดด้วยความเข้าใจว่าทุกคนมีโอกาสทำผิดพลาดได้ และเพื่อเป็นการรักษาจิตใจของตนเองไม่ให้อยู่กับความโกรธ และเกิดความอคติในใจ

๒.) ความรู้สึกอึดใจจากการเป็นผู้ให้ หมายถึง ความรู้สึกอึดใจ สุขใจ ปลื้มใจ ฯลฯ ที่ได้มีโอกาสเป็นผู้ให้และแบ่งปันสิ่งดีดีเพื่อผู้อื่นทั้งการให้ร่างกาย กำลังความคิด สติปัญญา ความรู้

ความสามารถที่มีเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคม ตลอดจนการดำรงตนเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีสำหรับผู้อื่น กล่าวคือ ความสุขที่ได้ทำประโยชน์ให้ผู้อื่น ให้สังคม สร้างสิ่งดีๆ ให้คนอื่น ถ้าเรามุ่ง แต่จะสร้างสิ่งดีๆ ให้ตนเองสุดท้ายเราดีใจเพียงชั่วคราว และต่อมาก็อยากได้สิ่งอื่นอีก แต่พอสร้างอะไรให้คนอื่น และเราเหนื่อยเมื่อเห็นผลมันหายเหนื่อยนั่งดูสิ่งนั้นอย่างชื่นชมการสร้างประโยชน์ให้ผู้อื่น เขาจะส่งต่อไปยังผู้อื่นๆ ต่อไป การเข้ามาทำกิจกรรมให้กับชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ด้วยการจัด ตักบาตร จัดถวายภัตตาหารเช้ามีความรู้สึกทำให้คนอื่นมากมายมีความสุขกว่าที่จะไปตักบาตรอยู่คนเดียว^{๑๑} การให้คนอื่นเขาได้เข้ามาทำบุญ ให้เขารู้สึกดีเหมือนกับที่เราารู้สึกถือเป็นบุญทวีคูณขึ้นมา กว่าที่ได้ทำบุญคนเดียว ตามร้านค้ารอบๆ กรม หรือร้านอาหารในห้องอาหารมาร่วมเป็นประจำ ชมรมฯ ได้ให้หรือเปิดโอกาสให้ใกล้เคียงให้เขาสะดวกในการร่วมทำบุญ การทำงานเพื่อส่วนรวมความเป็น ผู้นำน้อยอยู่ในชีวิตเราแล้ว เราารู้สึกว่าการทำงานแบบนี้เป็นเรื่องปกติ บางคนทำงานคิดเป็นรายชั่วโมง แต่เราไม่ได้ความสุขใจแบบการให้เปล่าเลย เงินเล็กน้อยๆ ความสุขเกิดมาก

๓.) การมีความรักปรารถนาดีต่อผู้อื่น หมายถึง ความรู้สึกสุขใจที่เห็นผู้อื่นมีความสุข มีความรักปรารถนาดีช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ และความรู้สึกยินดีที่เห็นผู้อื่นได้รับสิ่งดีในชีวิต ได้เรียนรู้และเติบโต มีความเจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในชีวิต ทั้งนี้ การมีความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น สามารถจำแนก ๓ ลักษณะ คือ ความรู้สึกสุขใจที่เห็นผู้อื่นมีความสุข ความปรารถนาดีไม่ยากเห็นผู้อื่นมีความสุข และความรู้สึกยินดีที่เห็นผู้อื่นได้ดี

๓.๑ ความรู้สึกสุขใจที่เห็นผู้อื่นมีความสุข หมายถึง ความรู้สึกดีที่ได้เห็นคนที่รักและผู้นรอบข้างมีความสุข ก่อให้เกิดเป็นความสุขในจิตใจของตนเอง กล่าวคือ เราเห็นผู้อื่นมีความสุข เพราะว่าเรามีส่วนร่วมให้เขามีรอยยิ้ม ทำให้เขาร่าเริง ได้บุญกุศล เราก็คิดว่าดีมาก

๓.๒ ความปรารถนาดีไม่ยากเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ หมายถึง การมีความรัก ความปรารถนาดี อยากที่จะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ รวมถึง การช่วยเหลือเจือจุนแก่สัตว์ที่ตกทุกข์ได้ยาก

๓.๓ ความรู้สึกยินดีที่เห็นผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความรู้สึกยินดีที่ได้มีโอกาสช่วยให้ผู้อื่นได้รับสิ่งดีในชีวิต ได้เรียนรู้และพัฒนา มีความเจริญก้าวหน้าทางธรรมและนำมาใช้ปรับปรุงในชีวิตประจำวันและประสบความสำเร็จในชีวิต

๔.) ความซาบซึ้งใจในมิตรภาพ ความรัก และความผูกพัน หมายถึง ความรู้สึกอบอุ่นใจที่ได้รับมิตรภาพ ความรัก ความปรารถนาดี จากครอบครัว เพื่อ เพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา การเห็นคุณค่าและความหมายของตนเองในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดกับผู้อื่นและสิ่งแวดลอมรอบตัว แบ่ง ๓ ลักษณะ คือ การมีความรักความอบอุ่นในครอบครัว การมีมิตรภาพและความผูกพันระหว่างเพื่อน และการได้รับความอบอุ่นเป็นมิตรจากคนรอบข้าง

๔.๑ การมีความรักความอบอุ่นในครอบครัว หมายถึง การรับรู้ถึงความรักความปรารถนาดีที่ครอบครัวมีให้ ความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัยที่ได้อยู่ท่ามกลางคนที่รัก การมีครอบครัวคอยอยู่เคียงข้างในยามเกิดปัญหา การได้แสดงความรักความห่วงใยซึ่งกันและกัน และความรู้สึกเป็นตัวเองได้อย่างเต็มที่เต็มเวลาที่ได้อยู่กับครอบครัว

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางสาวสายใจ จันทร์มงคลทิพ, นักตรวจสอบภาษีชำนาญการ, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

๔.๒ การมีมิตรภาพและความผูกพันระหว่างเพื่อน หมายถึง ความรู้สึกรักและผูกพันกับเพื่อน ความรู้สึกอบอุ่นใจที่มีเพื่อนอยู่เคียงข้างคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการรับรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

๔.๓ การได้รับความอบอุ่นเป็นมิตรจากคนรอบข้าง หมายถึง ความรู้สึกอบอุ่นใจที่ได้พบผู้คนและสังคมแวดล้อมที่ดี มีความรักความปรารถนาดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และแบ่งปันซึ่งกันและกัน

๔.๒.๓ การมีศรัทธาต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม

การมีศรัทธาต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม หมายถึง การมีหลักหรือแบบอย่างซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต การมองโลกในแง่ดี และการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

๑.) การมีหลักยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต หมายถึง การมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจที่เป็นหลักเป็นแบบอย่างมีกัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทางให้ดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องดีงามและเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งนี้ การมีหลักยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตสามารถแบ่งลักษณะเป็น ๓ แบบ คือ การมีหลักธรรมประจำใจ การมีแบบอย่างในการดำเนินชีวิต และการมีกัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทาง

๑.๑ การมีหลักธรรมประจำใจ หมายถึง การมีหลักยึดเหนี่ยวภายในจิตใจ ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ถูกต้องดีงาม เช่น การคิดดี ทำดี พูดดี^{๑๒} การมีหลักธรรมประจำใจ หรือแนวทางปฏิบัติที่ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต

๑.๒ การมีแบบอย่างในการดำเนินชีวิต หมายถึง การได้เห็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตทั้งแบบอย่างที่สามารถนำมาพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่มีความสุข และแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่ความทุกข์ซึ่งควรหลีกเลี่ยง ทั้งจากคนใกล้ตัว เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน ผู้บังคับบัญชา พระสงฆ์ หรือจากสื่อต่างๆ ที่ให้ข้อคิดสอนใจ สามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

๑.๓ การมีกัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทาง หมายถึง การมีบุคคลที่คอยชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดี เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ เพื่อน รุ่นพี่ กัลยาณมิตรทางธรรมทำให้เห็นแนวทางการดำเนินชีวิตและการพัฒนาตนเองให้มีความสุข

๒.) การมองโลกในแง่ดี หมายถึง การมองว่าตนเองมีชีวิตที่ดีและมีความสุขและการสังเกตเห็นถึงแง่มุมที่ดีซึ่งเกิดขึ้นกับการใช้ชีวิตอยู่กับผู้คนและสิ่งต่างๆ รอบตัว ทั้งนี้ การมองโลกในแง่ดี สามารถแบ่งลักษณะ ได้ ๒ แบบ ได้แก่ การมองตนเองว่ามีชีวิตที่ดีและมีความสุข กับการมองเห็นข้อดีในสิ่งต่างๆ หมายถึง การมีมุมมองหรือเจตนาที่ดี กับผู้คน และสิ่งรอบตัว และสังเกตเห็นแง่มุมที่ดีงามซึ่งเกิดขึ้นในทุกเหตุการณ์และสถานการณ์ นำมาซึ่งความสุขทางใจ การพยายามหาข้อดีในสิ่งต่างๆ ฝึกเป็นนิสัย นั้น เช่น ข้อดีในสิ่งไม่ดี ข้อดีในเหตุการณ์ร้าย คือ ทุกอย่างมันมีข้อดีอยู่ที่การฝึกการคิดอย่างไร^{๑๓}

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางสาววัลยา ทองหอม, นิติกรชำนาญการ วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓} พระไพศาล วิสาโล, สุขแท้ด้วยปัญญา วิถีสุขภาวะทางปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : เครือข่ายพุทธิกา), ๒๕๕๑. หน้า ๒๘ – ๒๙.

๒.๑ การมองว่าตนเองมีชีวิตที่ดีและมีความสุข หมายถึง การมองว่าชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นชีวิตที่ดีและมีความสุข แม้จะมีความสุขอยู่บ้าง แต่ในที่สุดทุกขนั้นก็จะผ่านไป การไม่ค่อยพบกับความทุกข์หรือปัญหารุนแรง เนื่องจากรู้สึกว่ามีความคอยอยู่เคียงข้างและช่วยเหลือ นอกจากนี้ การมีชีวิตที่มีความทุกข์น้อยและไม่ค่อยเป็นทุกข์กับชีวิต ก็นับว่าเป็นชีวิตที่มีความสุข

๒.๒ การมองเห็นข้อดีในสิ่งต่างๆ หมายถึง การมีมุมมองหรือเจตนาที่ดีกับผู้คนและสิ่งต่างๆ รอบตัว และการสังเกตเห็นแง่ที่ดีงามซึ่งเกิดขึ้นในทุกเหตุการณ์ และสถานการณ์นำมาซึ่งความสุขในจิตใจ ตัวอย่าง เช่น บางคนชอบไปมองความผิดพลาดของผู้อื่นมาคิด คิดไปคิดมาตัวเองเป็นทุกข์เพราะความผิดพลาดของผู้อื่น เราควรคิดเป็นประโยชน์เลือกคิดว่าอะไรเป็นสุข กับตนเองกับผู้อื่น เพราะว่าเราทำให้ตนเองมีความสุขได้ไม่ยาก พยายามหาข้อดี ในสิ่งต่างๆ หรือ คิดว่ามันต้องผ่านไปให้ดีที่สุด การคิดในแง่ดี positive thinking ตัวอย่างในชมรมฯ จะให้น้องๆ จับดีทุกวัน วิธีง่ายๆ คือ วิธีคิดจับแง่ดีๆ หมายความว่า จับแง่ให้ดี ในแต่ละเรื่อง แค่นี้จากอะไรที่มันไม่ดีเราก็ทำให้หมดก็ชนะแล้ว^{๑๔}

๓.) การควบคุมตนเองให้ละเว้นจากสิ่งไม่ดีงาม หมายถึง หมายถึงการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ในการคิด การพูด การกระทำ การละเว้นจากการกระทำที่เป็นโทษ ตลอดจน การทำบุญ ทำทาน การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ เพื่อพัฒนาจิตใจให้สะอาด บริสุทธิ์ ลดความเห็นแก่ตัว ทั้งนี้การควบคุมตนเองให้ละเว้นจากสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ

๓.๑ การดำเนินชีวิตอย่างมีสติ หมายถึง การมีสติในการคิด พูด กระทำ ละรวมทั้งการใช้สติในการแก้ปัญหามากกว่าการใช้อารมณ์ ต้องตั้งสติ ระมัดระวังคำพูด คำพูดเหมือนธนูพุ่งออกไปแล้วเอากลับมาไม่ได้ ต้องระวังกันให้ดี^{๑๕}

๓.๒ การรักษาศีล ทำบุญ ปฏิบัติธรรม หมายถึงการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามทั้งโดยการรักษาศีล การทำบุญทำทาน การฝึกปฏิบัติ การสวดมนต์นั่งสมาธิ เพื่อพัฒนาจิตใจของตนเองให้สะอาด บริสุทธิ์ ลดความเห็นแก่ตัว ศีล เป็นปกติของมนุษย์ ถ้าขัดศีล ๕ ก็มีความเป็นมนุษย์น้อยลงไป ไม่สร้างความสุขใจ การรักษาศีลมันค่อยๆ ซึมซาบมาในชีวิตประจำวันเรื่อยๆ รักษาศีลเหมือนว่า เราทำใจให้บริสุทธิ์ แล้วไม่เบียดเบียน ไม่ว่าเราจะทำอะไร ไม่เบียดเบียน^{๑๖}

การรักษาศีลเหมือนสติเข้ามาอยู่ในตัวเรา^{๑๗} ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดื้อ ๓ ไม่พูดปด ไม่ดื่มสุรา พอเราบริสุทธิ์ มันมีความสุขเคยไปรักษาศีลแปด ตั้ง ๗ วัน ตอนนั้น รู้สึกว่าใจสะอาดมากบริสุทธิ์มาก รักษาศีล ๘ แล้วนั่งสมาธิควบคู่กันไปด้วย สัมผัสได้เลยว่าการรักษาศีลมีความสุข ทำให้มีความสุขที่อยู่กับตัวเอง^{๑๘} การฝึกจิตใจด้วยการรักษาศีล ไม่ใช่แค่อยู่ในตัวเอง แต่ตรงกันข้ามเรากำลังฝึกการได้ให้กับผู้อื่น ไม่ฝึกด้วยตัวเองจะมีความเข้าใจว่าจิตสะอาดบริสุทธิ์เป็น

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายเกียรติศักดิ์ ปุ่นอุดม, เจ้าพนักงานห้องสมุดชำนาญการ กรมสรรพากร, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายอนุศักดิ์ ตางาม, นิติกรชำนาญการ, ๒๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายสุเทพ พงษ์พิทักษ์, สรรพากรภาค ๔, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางนุชรรัตน์ ศิริทรัพย์การ, นักตรวจสอบภาษีชำนาญการพิเศษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑.

อย่างไรได้ รู้สึกการฝึกฝนจิตใจด้วยการร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างที่ขมรมฯ จัดนี้ มั่นใจในการรักษาศิล เกิดสมาธิในจิตใจได้รับการพัฒนานี้แหละลดละความเห็นแก่ตัวไปได้

๔.๒.๔ การมีจิตใจสงบมีความสุข

การมีจิตใจสงบมีความสุข หมายถึงการที่จิตใจปลอดโปร่งผ่อนคลายจากความคิดเร่งเร้า เอาชนะ รีบให้งานสำเร็จทันเวลา มารบรวนจิตใจรุนแรงบ่อยครั้ง เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมทำบุญตักบาตรสม่ำเสมอ มีความรู้สึกนิ่งและสว่าง สามารถรับรู้และมองเห็นความเป็นไปต่างๆ ได้ชัดเจนตรงตามความเป็นจริง และจิตใจที่สงบสุขเยือกเย็นขึ้นจากภายใน ประกอบด้วย ๒ ประเด็น คือ การมีความรู้สึกปลอดโปร่ง ปราศจากสิ่งรบกวนจิตใจ ผ่อนคลาย และการมีความรู้สึกนิ่ง ว่าง สงบเย็น ดังนี้

๑ การมีความรู้สึกปลอดโปร่งผ่อนคลาย หมายถึง การมีความรู้สึกปลอดโปร่ง ปราศจากสิ่งรบกวนจิตใจ มีจิตใจผ่อนคลายจากความคิดวิตกกังวล ในงาน ในเรื่องส่วนตัว การนั่งสมาธิสวดมนต์เห็นได้เร็วชัด ไม่ต้องลงทุน แค้นก็ได้แล้ว ความสงบ ความสุขที่ตัวเรา เพราะว่า เราหยุดคิดเรื่องมากมาย หยุดคิด ก็ไม่เครียดก็สบายใจ ขึ้นทันที ความสุขมันจะเกิดจากบางที่แค่อยู่นิ่ง สิ่งแวดล้อมที่เงียบสงบ มีต้นไม้ก็เย็นสงบได้ความทุกข์ส่วนมากมาจากความคิดกังวลทั้งนั้นมาจากการกำหนดเวลา

๒ การมีความรู้สึกนิ่งว่าง สงบเย็น หมายถึง สภาพของใจที่นิ่งสงบ ว่างจากความคิดกังวล ความวิตกที่เข้ามารบกวนจิตใจ ทำให้รับรู้และมองเห็นความเป็นไปต่างๆ ได้ชัดเจนตามความเป็นจริง มีจิตใจสะอาด บริสุทธิ์ และเยือกเย็นจากภายในจิตใจ จิตว่างจากการนั่งสมาธิเหมือนเวลามันหยุด เหมือนโลกมันหยุดและเห็นความเคลื่อนไหวที่เราหยุดเพราะจิตนิ่งไม่ซัดซ่ายออกไปคิดในเรื่องปัญหาเรื้อรังต่างๆ พอนั่งสมาธิจิตก็สบาย

๔.๒.๕ การมีปัญญารู้และเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต

การมีปัญญารู้และเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต หมายถึง การที่บุคคลตระหนักรู้ว่าที่มาของสิ่งต่างๆ ว่าเกิดมาจากเหตุและปัจจัยแวดล้อม การเห็นถึงที่มาของความสุขและความทุกข์และความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสิ่งต่างๆ ตลอดจน การมองสิ่งที่สนองความต้องการเพียงแค่ระดับความจำเป็น ทำให้บุคคลใช้ชีวิตอยู่อย่างเข้าใจ และยอมรับความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยไม่เอาใจไปยึดติดหรือคาดหวังในสิ่งต่างๆ เป็นไปตามใจของตน พร้อมทั้งจะเผชิญกับความจริงและคิดแก้ปัญหา ตลอดจนสามารถวางใจของตนให้อยู่กับความจริงที่เกิดขึ้นโดยไม่หวั่นไหว หรือเก็บสิ่งต่างๆ เข้ามาเป็นทุกข์ในใจ การมีปัญญารู้และเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ประกอบด้วย ๒ ลักษณะ ได้แก่ การรู้และเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต และการยอมรับความเป็นจริงของชีวิต โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. การรู้และเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต หมายถึง การที่บุคคลเข้าใจการดำรงอยู่ของตนเองมิได้เกิดจากตนเองเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากปัจจัยแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การตระหนักรู้ที่มาจากใจที่เป็นสุขและทุกข์อันเนื่องมาจากการคิด และความทุกข์ที่เกิดมาจากการเอาใจไปยึดติดกับเหตุการณ์ บุคคล สิ่งของ หรือเรื่องภายนอกจิตใจ การเห็นความเบื่อบรรเทาที่แฝงมากับการแสวงหาสิ่งใหม่ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการอย่างไม่สิ้นสุด ตลอดจน การรู้จักมองสิ่งที่สนองความต้องการเพียงระดับความจำเป็นโดยไม่คิดเปรียบเทียบกับใคร ทั้งนี้ การรู้และเข้าใจความจริงของชีวิตสามารถแบ่งได้ ๔ ลักษณะ คือ การเห็นความสัมพันธ์เกื้อกูลระหว่างตนเองและผู้อื่น การเห็นที่มาของความสุขและ

ความทุกข์ การเห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสิ่งต่างๆ และการมองสิ่งที่สนองความต้องการเพียงแค่ระดับความจำเป็น

๑.๑ การเห็นความสัมพันธ์เกื้อกูลระหว่างตนเอง และผู้อื่น หมายถึง การตระหนักรู้ว่าการดำรงอยู่ของตนเองมีที่มาซึ่งเกิดจากการเห็นเข้าใจเหตุและปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน ทั้งการให้ชีวิตของพ่อ แม่ ความรักเอาใจใส่การดูแลจากครอบครัว การดูแลครอบครัวตามสถานะภาพแก่ตนเอง ความรักและความปรารถนาดีจากคนรอบข้าง ตลอดจนปัจจัยแวดล้อมที่มีส่วนเอื้อและสนับสนุนให้ตนเองได้เรียนรู้ และเติบโต สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ซึ่งเมื่อบุคคลตระหนักรู้สายทางแห่งการมีการเป็นไปตามเหตุปัจจัยของการดำรงชีวิตตนเองและสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีที่มาจากปัจจัยแวดล้อมที่มีส่วนเอื้อต่อการเรียนรู้และเติบโตของตนเอง บุคคลจะเกิดความรู้สึกขอบคุณต่อสิ่งต่างๆ และเกิดเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่ผู้อื่นแผ่ขยายออกไปเรื่อยๆ สิ่งต่างๆ ที่ปรองจคือ ทุกเหตุการณ์ ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิต เหมือนใส่รวมกัน เหมือนทำกับข้าวมีเครื่องปรุงอาหารอยู่ในทุกเหตุการณ์ ทุกการกระทำ คำพูด ที่ผ่านมามีชีวิตเรา ทำให้หลอมรวมใจเราให้ยกขึ้น เช่นการจัดรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากรทำให้เห็นการปรุง การพัฒนาปรับจิตใจ ยกความรู้ความเข้าใจเกิดปัญญาเห็นอย่างนั้น

๑.๒ การเห็นที่มาของความสุขและความทุกข์ หมายถึง การเห็นถึงที่มาของความสุขและความทุกข์จากประสบการณ์ชีวิตของตน ทำให้บุคคลได้เรียนรู้ว่า ความสุขและความทุกข์ขึ้นกับมุมมองความคิดที่บุคคลมีต่อโลกและชีวิต โดยความทุกข์มีมาจากความยึดมั่นถือมั่นอยากให้เป็นดังใจ และความไม่รู้จักรู้พอ การได้เรียนรู้ว่าความสุขที่ตามมาด้วยความทุกข์นั้นไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง ทั้งความสุขที่เกิดจากการเอาใจตัวเองไปยึดติดกับวัตถุหรือบุคคลซึ่งท้ายที่สุดแล้วไม่มีอะไรที่คงที่คงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงและนำมาซึ่งความทุกข์ของตนเองและหรือบุคคลอื่นเป็นที่รัก โดยความสุขที่แท้จริงนั้นมิได้เกิดขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกแต่ขึ้นอยู่กับความสุขสงบภายในจิตใจของตนเอง เราหลอหลอมความคิดได้ อย่างรู้สึกหนาว ว่าร้อน บางคนหนาวก็ทุกข์ แต่บางคนหนาวแล้วมีความสุข เพราะยังดีกว่าร้อน การคิดแบบนี้ มันเกิดขึ้นจากการปรุงไปว่าอยู่กับมุมมองกับท่าทีของการรับผลกระทบของปัจจัยที่เหมือนกัน ผลต่างกันไปได้

๑.๓ การเห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสิ่งต่างๆ หมายถึง ความเข้าใจว่าบุคคลไม่สามารถกำหนดให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปดังตั้งใจ เนื่องจากไม่มีอะไรที่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย ความรู้สึกนึกคิด และจิตใจทั้งของเราเองและผู้อื่น เช่นเดียวกับความสุขและความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับชีวิตขึ้นอยู่ตามเหตุปัจจัย มีเข้ามาและผ่านไป ไม่มีอะไรที่คงอยู่ตลอดไปโดยไม่เปลี่ยนแปลง อย่างเช่น ไตรลักษณ์ ค่อนข้างตรงที่สุด ว่า ธรรมชาติเป็นเช่นนั้นเอง เราเข้าไปฝืนไม่ได้ เรายึดมั่นไว้ไม่ได้ ทุกข์เพราะความกลัวตาย ที่สุดก็ต้องสูญเสีย ทุกคนต้องพบเจอคนในครอบครัวจากไปตามธรรมชาติของชีวิต เมื่อเกิด แก่ เจ็บ และตาย

๑.๔ การมองสิ่งที่สนองความต้องการเพียงแค่ระดับความจำเป็น หมายถึง การเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของวัตถุตอบสนองภายนอกกว่าใช้เพื่อตอบสนองตามความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานตามกำลังความสามารถของตน โยไม่จำเป็นต้องเสาะแสวงหาเพื่อให้ได้มาหรือต้องมิให้ขัดเทียมผู้อื่น และไม่เอาความสุขของตนไปขึ้นอยู่กับการได้มาซึ่งวัตถุตอบสนองภายนอกจนเกิดเป็นความทุกข์เพราะความอยากได้ อยากมีในสิ่งที่เกินกำลังและความจำเป็น

๒). การยอมรับความเป็นจริงของชีวิต หมายถึง การยอมรับความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยไม่เอาใจไปยึดติดหรือคิดคาดหวังให้สิ่งต่างๆ เป็นไปตามใจของตน มีใจที่เป็นอิสระไม่ยึดติดกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่ผูกมัดให้ตนเองหรือผู้อื่นต้องเดินตาม สามารถทำใจของตนให้อยู่กับความจริงที่เกิดขึ้นอย่างที่เป็น ตลอดจนการคิดแก้ปัญหามากกว่าที่จะเก็บสิ่งต่างๆ เข้าไว้ในใจให้เกิดความทุกข์ ทั้งนี้การยอมรับความจริงของชีวิต สามารถจำแนกออกเป็นลักษณะได้ ๕ ลักษณะ คือ การยอมรับความจริง การไม่คิดคาดหวัง การไม่เอาใจไปยึดติด การคิดแก้ปัญหาไม่จมอยู่กับความทุกข์ และการปล่อยวาง

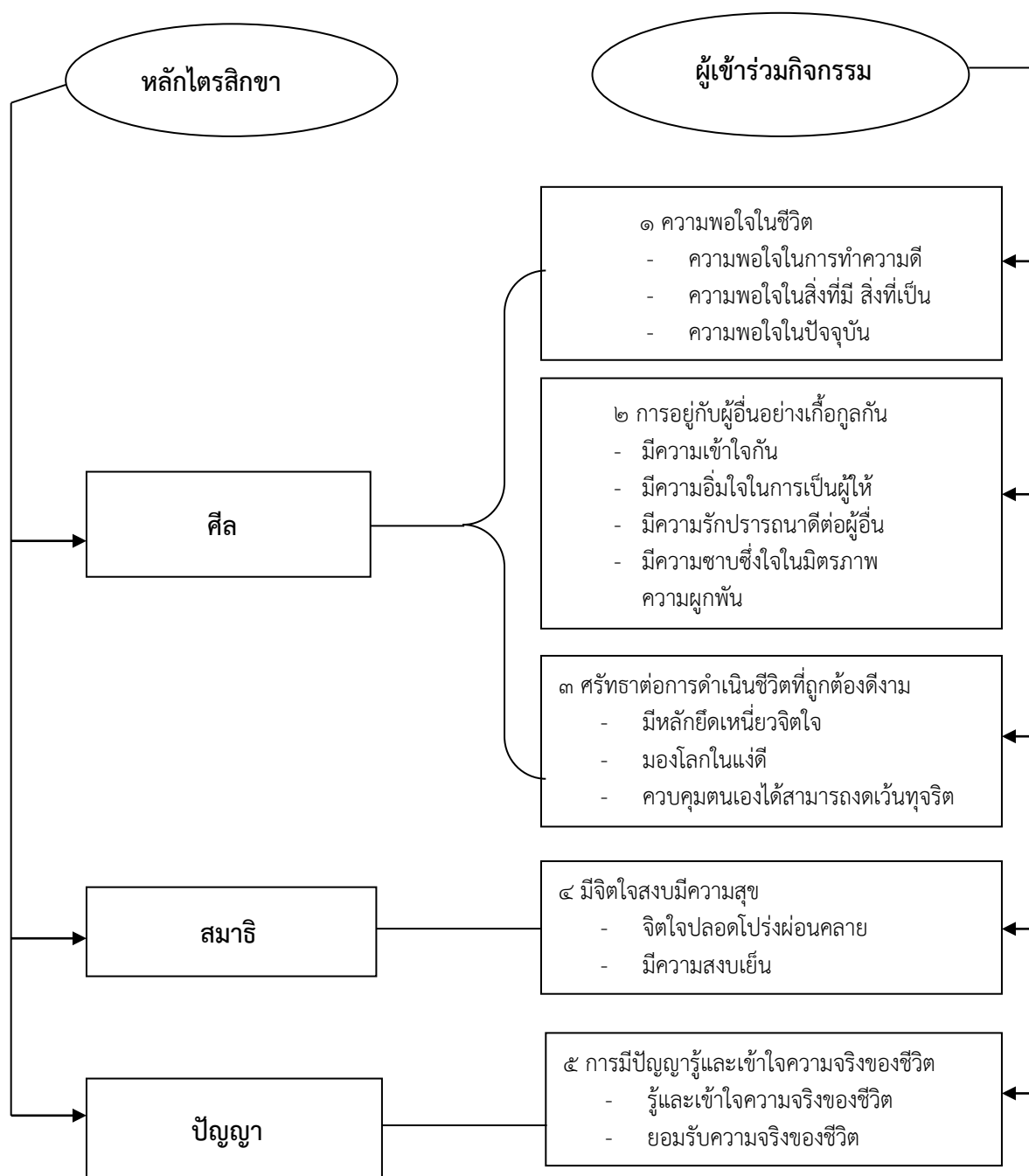
๒.๑ การยอมรับความจริง หมายถึง การใช้ชีวิตอยู่กับความจริงใจที่ยอมรับและเข้าใจความเป็นไปของสิ่งต่างๆ โดยไม่คิดปรุงแต่งให้สิ่งต่างๆ เป็นไปตามใจตนเอง

๒.๒ การไม่คิดคาดหวัง หมายถึง การไม่ตั้งกรอบ กฎเกณฑ์ ที่ผูกมัดให้ตนเองหรือผู้อื่นต้องเดินตามความคิดของตน เพื่อให้ใจเป็นอิสระและพร้อมจะอยู่กับความจริงตรงหน้าอย่างที่เป็น

๒.๓ การไม่เอาใจไปยึดติด หมายถึง การไม่เอาใจของตนเองไปขึ้นอยู่กับผู้อื่นหรือสิ่งต่างๆ เพื่อให้ใจเป็นอิสระจากพันธนาการที่เหนียวรั้งให้ใจเป็นทุกข์

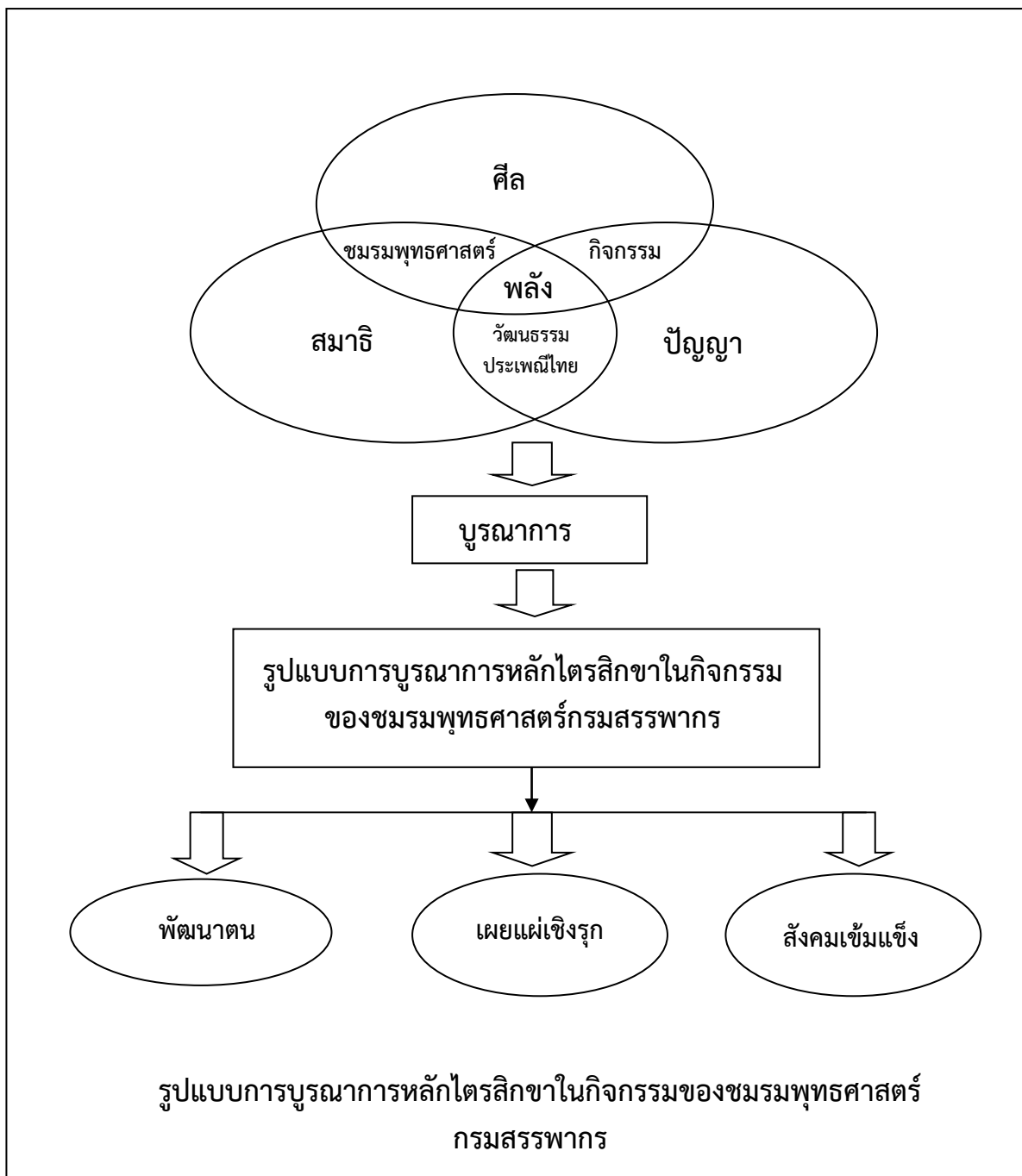
๒.๔ การคิดแก้ปัญหาไม่จมอยู่กับความทุกข์ หมายถึง การพิจารณาหาแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อพาตนเองออกจากความทุกข์มากกว่าที่จะปล่อยให้ตนเองหมกมุ่นอยู่กับปัญหาและความทุกข์ในใจ

๒.๕ การปล่อยวาง หมายถึง การวางใจของตนให้อยู่กับความจริงที่เกิดขึ้นโดยไม่หวั่นไหวหรือไหลไปตามกระแสความคิดของผู้อื่นหรือเหตุการณ์ภายนอกและไม่เก็บสิ่งต่างๆ มาครุ่นคิด กังวล ให้เกิดความทุกข์ใจ ด้วยความเข้าใจว่าตนเองไม่สามารถกำหนดหรือควบคุมบังคับสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตามใจของตนได้ เช่น เวลาประชุมเราเครียด แต่พอจบปิดประชุมเดินออกไปรับประทานอาหารได้ ก็วางความเครียดไว้ทันที แยกมันออกจากกันเสีย เพราะเป็นเวลารับประทานอาหาร

ภาพที่ ๔.๒ ผลการสังเคราะห์เชิงคุณภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๔.๓ การนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธ
ศาสตร์กรมสรรพากร

ภาพที่ ๔.๒ การนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์
กรมสรรพากร

๔.๓.๑ รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมฯ สามารถพัฒนาชีวิตได้

ผลการวิจัยบ่งชี้สอดคล้องกับทฤษฎีหลักการไตรสิกขาเป็นระบบปฏิบัติการที่มุ่งในแง่การใช้งานเป็นปัจจัยของการพัฒนามนุษย์ครบทั้ง ๓ ด้าน^{๑๙} ก้าวออกมาจากองค์ธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะมนุษย์ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในสังคม สอดคล้องตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ (พุทธโอวาทที่เป็นใหญ่) ๓ อย่าง ๑) สัพพปาปสส อกรรม ๒) กุสสุปปสมบทา ๓) สจิตตปริโยทปน และยังปรับเข้ากับมรรค ๘ ในอริยสัจอีกด้วย ความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องของไตรสิกขานี้มองเห็นได้ง่ายในชีวิตประจำวัน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือ ศีล เป็นความประพฤติที่มีความสัมพันธ์ดังมาได้ทำประโยชน์อย่างน้อย ก็ความสุจริต มั่นใจในความบริสุทธิ์ของตน จิตใจอึมเิบ ขึ้นบานเป็นสุข ปลอดโปร่ง สงบ และแน่วแน่ มุ่งไปในสิ่งที่คิด – สมาธิ และเมื่อจิตไม่ฟุ้งไป ลังเล สงสัยมีความสงบในจิตใจ – ปัญญา การรับรู้พิจารณามองเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ก็ชัดเจน ตรงตามความจริง เล่นคล่องเหมาะควรแก่การงาน^{๒๐}

อีกทั้ง ยังเป็นไปในแนวทางที่สนับสนุนและพิสูจน์ให้เห็นจริงต่อแนวคิดทางจิตวิทยาในยุคปัจจุบันเช่นแนวคิดในงานของ Parkes, Hogan และ Schmidt, Moody R. และ Arcangel D., Lendrum แล Syme เป็นต้น^{๒๑} ผลของงานวิจัยสนับสนุนกระบวนการพัฒนามนุษย์ด้วยหลักไตรสิกขา ส่งผลให้เกิดข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ประยุกต์กิจกรรมนี้เพื่อใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะเชิงบวกของมนุษย์ โดยไม่จำกัดไม่ว่าผู้ร่วมกิจกรรมจะอยู่ในสถานะทางจิตใจเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกับ Bernstein E.^{๒๒} ที่แม้ว่าจะมีกระบวนการและกลุ่มเป้าหมายที่ต่างกัน แต่ก็เห็นได้ว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความคิดเชิงสัมมาทิฐิที่ให้ความสำคัญในการวิเคราะห์จุดแข็ง หรือการเพิ่มศักยภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม มิใช่แต่เฉพาะผู้เข้าร่วมกิจกรรม แต่ยังอยู่ในกลุ่มคณะทำงานของชมรมฯ อีกด้วย ดังการให้สัมภาษณ์ของนายภูวเดช ปาละสิงห์ ที่ว่า “กิจกรรมที่ชมรมฯ จัดขึ้นเป็นประโยชน์อย่างมากต่อชาวพุทธ นอกจากจะย้าเตือนถึงการดำรงอายุพระพุทธศาสนาแล้ว ยังทำให้

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๒., นางสุทธิพร รัตนธร ศรีธธา, “การบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) : บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙, หน้า ๘, ๔๘.

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๕), หน้า ๕๕๒.

^{๒๑} พระปณต คุณวาทโธ (อิสสระกุล), “ผลของกิจกรรมเชิงพุทธที่เน้นธรรมะเรื่องหลักกรรมและชีวิตหลังความตายต่อความเศร้าโศก ของผู้เคยสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, หน้า ๑๒๔.

^{๒๒} Bernstein E, “Therapy that keeps on the sunny on the sunny side of life”, The Well Street Journal, (September 26, 2006), <http://www.post-gazette.com/pg/06269/725163-114.stm>, 24 Sep 2009.,เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

ลงมือปฏิบัติงานช่วยเหลือกิจกรรมด้วยความเสียสละโดยมิได้มีสิ่งใดตอบแทนเป็นรูปธรรมในทางหน้าที่ตำแหน่งงานแต่อย่างใดทั้งสิ้น”^{๒๓}

สรุป ได้ว่า รูปแบบกิจกรรมการบูรณาการหลักไตรสิกขานี้ เป็นกระบวนการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตที่เน้นพัฒนาสามมิติ เรียกว่า ไตรสิกขา การศึกษาฝึกปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสามมิติ

มิติแรก การพัฒนาพฤติกรรม ซึ่งหมายรวมถึง การพัฒนาพฤติกรรมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง เน้นการดำเนินชีวิตด้วยหลักคำสอนทางสายกลาง

มิติที่ ๒ พัฒนาจิตใจ ซึ่งเน้นการพัฒนาทัศนคติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ คุณธรรม และจริยธรรม คุณภาพ /สมรรถภาพของจิตใจ และ

มิติที่สาม การพัฒนาปัญญา หรือ การเรียนรู้ ซึ่งเน้นการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อตอบสนองการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักไตรสิกขา

๔.๓.๒ การสร้างเครือข่ายเผยแผ่เชิงรุก

ปัจจุบัน องค์กรในประเทศไทย ส่วนใหญ่มีการจัดตั้งชมรมด้านพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร เป็นจำนวนมาก แต่ใช้ชื่อไม่เหมือนกัน แต่มีความหมายเป็นที่เข้าใจได้ว่าเกี่ยวข้องกับการมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ชมรมพุทธธรรมโรงพยาบาลรามาริบัติ ชมรมพุทธธรรม ในหน่วยงานรัฐมีการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ ขึ้นมากขึ้น เท่ากันเป็นการสนับสนุนให้พระพุทธศาสนามีการเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่ยากลำบากให้สะดวกง่ายขึ้น เพราะสังคมปัจจุบันใช้เวลาไปกับการเดินทางมากเข้าจนถึงเย็นจะได้ร่วมกิจกรรมตอนไหน วันหยุดก็พักผ่อน

รัฐบาลไทยปัจจุบันประสงค์จะให้มีการเผยแผ่เชิงรุกมากขึ้น ลักษณะการเผยแผ่เชิงรุกเป็นความจำเป็นในยุคสมัยนี้ ถ้าพระพุทธศาสนาในประเทศไทยถือว่าตนเองเป็นแชมป์อยู่แล้ว ไม่มีการเผยแผ่ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ วันหนึ่งข้างหน้าลูกหลานชาวพุทธอาจจะตื่นมาพบว่าไม่มีแผ่นดินจะอยู่ก็เป็นได้^{๒๔} มองจำนวนพุทธศาสนิก เราไม่เผยแผ่เชิงรุกต่อไปไม่ได้แล้ว เพราะว่า ตำแหน่งพระพุทธรศาสนาในโลกตกลงไปเรื่อยๆ สถานการณ์ในประเทศน่าเป็นห่วงมาก

การเผยแผ่เชิงรุกในประเทศไทยที่โดดเด่นของพระสงฆ์ คือการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนทางการศึกษา และสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ ทำงานสาธารณประโยชน์ ต่างๆ แก่ชุมชน รูปแบบการจัด กิจกรรมในสวน คือ การจัดกิจกรรมทางศาสนาโดยการนิมนต์ พระสงฆ์มาแสดงพระธรรม เทศนา ทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน ซึ่งเป็นการนำวัดมาสู่ชุมชนใน รูปแบบของคนเมืองหลวงที่มีเวลาน้อย การนำหลักธรรมเหล่านี้ คือ เบญจศีล เบญจธรรม พรหมวิหาร ขรवासธรรม ทิศ ๖ และอบายมุข ๖ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งเป็น คุณธรรมพื้นฐานสำหรับการพัฒนาชีวิตของตนเอง และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง (ประเภทไม่ถูกต้องก็มีอยู่) และสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นสำหรับรูปแบบการเผยแผ่นั้น ในปัจจุบันเป็นแบบเชิงรุกมากกว่า

^{๒๓} นายภูวเดช ปาละสิงห์, นิติกรชำนาญการพิเศษ, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

เชิงรับ ส่วนวิธีการเผยแผ่นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถและความเชี่ยวชาญของผู้เผยแผ่ ซึ่งมีวิธีการเทศนาธรรมปฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนกรรมฐาน และการสอนแบบประยุกต์ ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกมี ๓ เป้าหมาย ๑) ด้านการศึกษา เป็นการศึกษาเรื่องไตรสิกขา ๒) ด้านศาสนา คือ การเรียนรู้ และเข้าใจศาสนาพิธีต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา และ ๓) ด้านวัฒนธรรม คือ การตระหนักถึงคุณค่าทางประเพณีและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระศาสนานั้นต้องเป็นแบบเชิงรุกโดยผู้เผยแผ่พระศาสนา ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกประกอบด้วยยุทธศาสตร์ในด้านพระสงฆ์ ๒ ด้าน ๑) ศึกษาสงเคราะห์ เช่นการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๒) งานสาธารณสงเคราะห์ เช่นการพัฒนาแหล่งน้ำ ช่วยเหลือผู้ประสบภัย และยุทธศาสตร์แบบเชิงรุกของพุทธศาสนิก ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) การสร้างเครือข่าย โดยใช้ความร่วมมือจากทุกองค์กรที่เกี่ยวข้อง ๒) การขยาย โดยสนธิความสามารถของกลุ่มศาสนิกชนต่างๆ ให้เกิดพลัง ๓) การปลูกฝังศรัทธา การกระทำโดยพัฒนาแบบการปฏิบัติการเข้าถึงหลักธรรมอย่างถูกต้อง ๔) การแสวงหาความหลุดพ้นกระทำโดยมุ่งเน้นปฏิบัติต่อกลุ่มพุทธศาสนิกที่ เหมาะสม เพื่อการหลุดพ้นอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของคณะสงฆ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก งานจิตอาสาหรือชมรมพุทธฯ เป็นการเผยแผ่เชิงรุกเช่นกัน

การดำรงอยู่ซึ่งพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอยู่อย่างต่อเนื่อง และจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้น ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเผยแผ่เพื่อให้งานเผยแผ่นั้นสำเร็จผล ในบทความนี้ได้นำเสนอยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกไว้ ๔ ประเด็นหลัก การใช้ทฤษฎีสี่ ส. (สัทัสสนา-แจ่มแจ้ง สมาทปนา-จงใจ สมุเตชนา-แก้วักล้า สัมปหังสนา-ร่ำเรียง) และหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ (เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง รู้จักชี้แจง เป็นผู้อดทน พูดด้วย คำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำในทางเสื่อม) รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ชมรมพุทธศาสตร์นับว่ามีแนวคิดเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกประการหนึ่ง ชาวพุทธเมื่อสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีสอบคัดเลือกเข้ามาทำงานในหน่วยงานราชการได้รับการบรรจุเข้ารับราชการแล้ว มีความรู้เรื่องหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาน้อยมาก จากการสังเกตและทำงานร่วมกัน และสัมภาษณ์ในงานวิจัย เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง โดยเฉพาะวันสำคัญของพระพุทธศาสนายังนับได้ว่ารู้น้อยมาก เมื่อประเทศไทยมีชาวพุทธเป็นมากถึงร้อยละ ๙๘ แต่เป็นพุทธศาสนิกชนโดยการเกิดตามทะเบียนเกิดตามบิดามารดา เป็นที่น่าเสียดายอย่างมากที่เขาไม่สามารถเข้าถึงหลักธรรมอันประเสริฐนี้ได้ อย่างไรก็ดี อย่างน้อยก็ตาม ชมรมฯ มีความตั้งใจที่จะกระตุ้นกระตุ้นเตือนอย่างน้อยวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ก็ควรที่จะรู้เป็นอย่างดี สมเป็นชาวพุทธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยกิจกรรมที่บูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

๔.๓.๓ สังคมเข้มแข็ง

การปรับปรุงพัฒนาในรายละเอียดในแต่ละกิจกรรมตลอดมาเกิดจากการลงมือปฏิบัติในกิจกรรมฯ จริง และเมื่อเกิดข้อบกพร่อง จากผลการทำวิจัย กิจกรรมของชมรมฯ สามารถจัดให้ต่อเนื่องและพัฒนารูปแบบสามารถนำไปใช้สร้างสังคมให้เข้มแข็งที่มาจากมิติทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมและประเพณีของไทยและนำมาเป็นพลังสร้างสรรค์ในการพัฒนา เพราะเป็นทุนที่สำคัญของสังคมไทย เนื่องจาก “ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี” คือ องค์กรของวิถีคิด และคุณคุณค่า และอุดมการณ์ที่มนุษย์สร้างสรรค์ และสะสมขึ้นมาภายใต้ภูมิปัญญาและการแสดงออกภายใต้คุณค่าของความเป็นมนุษย์

ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณีจึงถูกหยิบยกขึ้นมาในฐานะเป็นแกนกลางทางจิตใจเป็นกรอบแห่งความประพฤติ ของประชาชนในสังคม ซึ่งในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทโดยตรง ในการให้การศึกษาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เช่นส่งเสริมการศึกษา พยายามสอนให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานต่างๆ ได้เอง สอนให้ใช้สติปัญญาในกิจการทั้งปวงให้รู้จักคิด ไม่เชื่องมงาย ชีวิตที่มีคุณภาพจะต้องพัฒนาทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมๆ กัน ทางทางที่บุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตได้ต้องมีหลักธรรมยึดปฏิบัติตามซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งองกามขึ้นทางจิตใจและสติปัญญา เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีแก่นสาร และชีวิตมีคุณค่าอย่างแท้จริงสมกับการที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์หลักการคำสอนในพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขา จึงควรนำมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาในทุกด้าน ด้านร่างกาย พฤติกรรม สังคม จิตใจ และปัญญา

ผู้วิจัยพิจารณาเห็นได้ว่า การสร้างชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรขึ้น เป็นการเสริมสร้างการพัฒนาให้สังคมมีความเข้มแข็งในทางจิตใจ และสติปัญญา มีทิศทางตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักไตรสิกขาที่มีวิธีปรับมุมมองวิถีคิดให้มนุษย์พึ่งพาศักยภาพตนเองไปในทางสุจริต ทำให้สามารถเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตในแง่มุมของความเท่าเทียมในฐานะเพื่อร่วมทุกข์ด้วยกันแล้ว ความเข้าใจและความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข เช่นที่ได้สังเคราะห์ผลการเข้าร่วมกิจกรรมในรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร มีความสอดคล้องสร้างสรรค์ให้สังคมเข้มแข็ง

๔.๔ สรุป

พระพุทธศาสนาถือเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่ง มีบทบาทอย่างยิ่งต่อสังคมไทยที่ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศนับถือมากที่สุด และพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งของโลกที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมหรือขัดเกลาอุปนิสัยใจคอของบุคคลให้ละเอียดอ่อนสวยงาม มีความรัก ความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีหลักคำสอนที่มีลักษณะเป็นสากลประกอบด้วยหลักการที่เป็นเหตุเป็นผลที่สามารถให้เข้ามาพิสูจน์ได้ ด้วยวิธีการที่วางแนวทางไว้อย่างเป็นระบบระเบียบ วิธีการที่เป็นกระบวนการฝึกฝนที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์ทางพระพุทธศาสนาทั้งหมดทั้งปวงของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ประมวลสรุปไว้ที่หลักไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ สิ่งซึ่งทุกคนต้องศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตมีการพัฒนาที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกาย วาจา สังคม อาชีพการงาน จิตใจ และ

ปัญญา ได้แก่ ศีล คือ หลักความประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา สังคม อาชีพ การงาน เรียกว่า สีลสิกขา สมาธิ คือ หลักความประพฤติทางจิตใจที่ทำให้มั่นคง มุ่งมั่น ไม่หวั่นไหว บางครั้ง เรียกว่า จิตสิกขา ปัญญา คือ หลักปฏิบัติทางความรู้ ความคิด วิสัยทัศน์ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติหรือแสดงออกทางกาย วาจา และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น เรียกว่า ปัญญาสิกขา

องค์รวมของการดำเนินชีวิตที่ดีย่อมใช้หลักการไตรสิกขา แต่ไม่บอกว่าเรามาปฏิบัติไตรสิกขา กันเถิด แต่หากเราเป็นชาวพุทธผู้วิจยเห็นว่าเราควรจัดกิจกรรมที่เคยเห็นเคยปฏิบัติกันมาแล้วจนคุ้นและชินกับวิถีชีวิตแบบพุทธ สังคมมีพุทธบริษัท ๔ ประสานกลมกลืนระหว่างพระภิกษุสงฆ์ ภิกษุณี (แม้แทบไม่เห็นบ่อยนัก) อุบาสก อุบาสิกา ทุกเช้าพระสงฆ์ออกบิณฑบาตรเป็นวัตร คนไปถึงที่ทำงานอย่างรีบร้อน จึงไม่เคยพบพระสงฆ์ในช่วงเช้า จะดีมากหากพระสงฆ์จะมาปรากฏกายโปรดพุทธบริษัทอย่างชาวสรรพากร ภายในกิจกรรมที่ชมรมพุทธศาสตร์ จัดขึ้นภายใต้การนำมาซึ่งระบบการฝึกฝนสามอย่างขณะถวายภัตตาหารเช้า ตักบาตร บริจาคเงิน สวดมนต์ โดยเฉพาะ วันสำคัญของพระพุทธศาสนามีการพึงธรรมเป็นกิจกรรมถึงขั้นปัญญา

การมีชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากรนั้นไม่ง่าย การจัดกิจกรรมหลัก ได้แก่ การถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ และตักบาตรพระสงฆ์ทุกวันพฤหัสบดี กิจกรรมบริจาคเงินช่วยเหลือพระสงฆ์ชายแดนใต้แก่ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร กิจกรรมสวดมนต์ทุกวันช่วงพักทานอาหารกลางวัน กิจกรรมวันสำคัญของพระพุทธศาสนา เหล่านี้ยิ่งยากมาก แต่เมื่อผู้วิจยทำงานวิจยรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสนาสรรพากร สิ่งที่สำคัญและยากกว่าก็คือ การส่งผ่านรูปแบบกิจกรรมฯ นี้ ให้แผ่ไปในสังคมประเทศไทยที่สมกับการมีประชากรนับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมากที่สุดในประเทศ

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) ศึกษาสรุปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร (๒) ประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร (๓) นำเสนอสรุปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ศึกษาสรุปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

ความเป็นมาของการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรเริ่มจากผู้วิจัยขณะเป็นนิสิตปริญญาโทสาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เชิญชวนทาบทามกลุ่มชาวพุทธเริ่มจากเพื่อนซึ่งมีแนวความคิดจิตอาสาเห็นด้วยและพร้อมลงมือปฏิบัติจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรขึ้นเป็นครั้งแรกในปีที่กรมสรรพากรมีอายุครบ ๙๔ ปี โดยนำเรื่องเสนอผู้อำนวยการบริหารทรัพยากรบุคคล และดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของทางราชการกำหนดไว้เป็นระเบียบการจัดตั้งชมรมภายในหน่วยงานรัฐอย่างถูกต้อง ถึงแม้ว่ากลุ่มชาวพุทธในกรมสรรพากรได้มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมอยู่แล้วบ้าง เป็นกลุ่มชั่วคราวแบบไม่เสถียร และกรมสรรพากรจัดกิจกรรมในทางวัฒนธรรมประเพณีไทยและเกี่ยวเนื่องกับหลักการพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ แต่ศูนย์กลางความเป็นจุดรวมของชาวพุทธยังไม่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมโดยการจัดตั้งขึ้นเป็นชมรมพุทธศาสตร์ที่มีคณะกรรมการชมรมมีความชัดเจนในคุณธรรมที่พึงมีในการทำงานจิตอาสาหมายถึงคณะกรรมการชมรม อันได้แก่ พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ อคติ ๔ พละ ๕ สารณียธรรม ๖ ความกตัญญูกตเวที อุบาสก ๕ หลักการและเหตุผลที่แบ่งเป็นสามมิติได้แก่ ๑) มิติทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ตัวอย่างจิตอาสาในสมัยพุทธกาล ๒) มิติทางสังคมมนุษย์วิทยา ๓) มิติของสังคมประเทศในปัจจุบัน และมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์กิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมและประเพณีไทยซึ่งสืบเนื่องจากหลักพระพุทธศาสนาอันควรเป็นเครื่องรักษาพระพุทธศาสนาและรักษาประโยชน์ของสังคมไทย^๑ มีข้อบังคับมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

หลักไตรสิกขา และการประเมินผลตามหลักไตรสิกขาสรุปได้ ดังนี้

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), บทนำสู่ พุทธธรรม : ชีวิตงามสังคมดีธรรมชาติเป็นรมณีย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔.

๑) หลักไตรสิกขา ค้นพบว่า พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ใน วัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสูตร ในสมัยพุทธกาลคนกลุ่มแรกที่เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นกลุ่มบรรพชิตหรือนักบวช และกลุ่มคฤหัสถ์หรือชาวบ้าน ผู้ครองเรือน พระพุทธศาสนากำหนดคุณลักษณะบุคคลผู้ศึกษาต่างกันว่าข้อปฏิบัติของบรรพชิตหรือนักบวชมีความเคร่งครัดมากกว่าคฤหัสถ์หรือชาวบ้านผู้ครองเรือนมีข้อปฏิบัติสำหรับการดำเนินชีวิตต่างกันตามความเหมาะสมของสถานะภาพบุคคล ๒) ไตรสิกขา หมายถึง การฝึกปรือความประพฤติ การฝึกปรือจิต การฝึกปรือปัญญา ชนิดที่ทำให้แก้ปัญหามนุษย์ได้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์นำไปสู่ความสุขและความเป็นอิสระแท้จริง ๓) หลักไตรสิกขาแบ่งได้ ๓ ประเภท ได้แก่ แบ่งตามหลักไตรสิกขา แบ่งตามเนื้อหามรรคมีองค์ ๘ มาสังเคราะห์ และจัดประเภทตามธรรมชั้น ๓ ๔) กระบวนการศึกษาหลักไตรสิกขา ได้แก่ สัมมาทิฐิ ปรีตโฆสะ โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม ๕) ไตรสิกขามีคุณค่าสำคัญเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญแห่งพระพุทธศาสนา และยังเป็นที่หลอมรวมหลักการประพฤติปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หลักไตรสิกขาสามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรได้

๒) การประเมินผลหลักไตรสิกขา ดังนี้

๑. ด้านกาย กายภาวนา (Physical development) เป็นการพัฒนาศักยภาพทางกาย ประกอบด้วย ๑) อินทริยสังวรศีล เป็นการสำรวมอินทริยทั้ง ๖ การจัดร่างกายให้สำรวมระวัง ทำให้เกิดสมาธิ การดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข การออกกำลังกายอย่างมีสติ ช่วยให้ร่างกายแข็งแรงและมีสติควบคู่ไปด้วยกัน ๒) อาชีวะปาริสุทธิศีล เป็นการรักษากาย เลี่ยงชีวิตด้วยอาหารที่ไม่มีโทษ เป็นการรักษาสุขภาพและ ๓) ปัจจยสันนิสิตศีล เป็นการรู้จักประมาณในการบริโภค ไม่บริโภคด้วยตัณหา ด้วยความอยากเกินพอดี ทำให้เกิดโรคได้ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคไขมันอุดตันเส้นโลหิต เป็นต้น

๒. ด้านสังคม ศีลภาวนา (Moral development) เป็นการพัฒนาศักยภาพทางสังคม มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมที่ดีงามต่อเพื่อนมนุษย์ มีวินัยอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดี มาอาชีวะสุจริต ไม่ใช้กาย วาจาและอาชีวะเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายเวรภัยแต่ใช้ตรงตามความมุ่งหมายของอาชีวะ และให้เป็นเครื่องพัฒนาชีวิตของตน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคม ส่งเสริมสันติสุข

๓. ด้านจิต จิตภาวนา (Emotional development) การพัฒนาจิตใจให้องกามขึ้นในคุณธรรมความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ อกกามด้วยคุณธรรม เช่น มีน้ำใจเมตตา กรุณา เผื่อแผ่ เอื้ออารี มีมิตตา มีศรัทธา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตเข้มแข็ง มั่นคง หนักแน่น เพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยสุภาพจิต คือ มีจิตร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เิบอิม โปรงโล่ง ผ่องใส และสงบ เป็นสุข

๔. ด้านปัญญา ปัญญาภาวนา (Cognitive development) การพัฒนาปัญญา คือการฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จัก

วินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

๕.๑.๒ ประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

ผู้วิจัยวิเคราะห์เพื่อประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรม
พุทธศาสตร์ กรมสรรพากร แบ่งเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ๑. สภาพทั่วไป ๒. รูปแบบฯ

สภาพทั่วไปของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์
กรมสรรพากร พบว่า

จุดแข็ง (Strengths)^๒

๑. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอ และเป็นคนกลุ่มเดิมเหนียวแน่น
๒. มีผู้ให้การสนับสนุนมาก จากสรรพากรทั่วประเทศ จากกิจกรรมต่างๆ มีสรรพากรที่
๓. สำนักงานสรรพากรภายนอกกรมบริจาคเงินช่วยเหลือกิจกรรม ร่วมทำบุญอย่าง
ต่อเนื่อง
๔. คณะทำงานมีความทนทาน มานะ บากบั่น มีความศรัทธาในพระพุทธานุชา
๕. กิจกรรมของชมรม (รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธ
ศาสตร์กรมสรรพากร) ตอบสนองความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มีความพึง
พอใจมาก
๖. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักธรรมคำสอนในพระพุทธานุชา
เป็นอย่างดี และสามารถให้คำอธิบายได้ด้วย
๗. เวลาในการจัดกิจกรรม (รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรม
พุทธศาสตร์กรมสรรพากร) เหมาะสมไม่ตรงกับเวลาทำงาน
๘. กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสามารถเฉพาะตัวในการศึกษาพระพุทธานุชาชั้น
พื้นฐานดีมาก เช่น เป็นครูสมาธิ เป็นต้น

จุดอ่อน (Weakness)

๑. คณะทำงานต้องกระชับเวลาเพราะใช้เวลาในการทำงานในหน้าที่มาทำกิจกรรมใน
บางครั้ง ในวันที่มีกิจกรรมที่มีการเตรียมการหลายขั้นตอน
๒. ไม่เห็นด้วยกับการบริจาคเงินให้หน่วยงานการกุศลตามที่ชมรมพุทธศาสตร์
กรมสรรพากรจัด แต่อยากให้เปลี่ยนไปบริจาคองค์กรการกุศลอื่น
๓. ผู้เข้าร่วมมีความต้องการผู้นำพิธีที่ตนมีความเชื่อมั่นศรัทธา
๔. ผู้เข้าร่วมมีความเชื่อในรายละเอียดของการทำบุญที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักพุทธ
ธรรม เช่น การเชิญเทวดา การกรวดน้ำ การแสดงความโลภในการสวดมนต์
๕. มีอคติส่วนตัวต่อคณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรบางคน

^๒ สัมภาษณ์ นายภูเดช ปาละสิงห์, นิติกรชำนาญการพิเศษ สำนักพุทธธรรมาภิบาล กรมสรรพากร, ๘
พฤษภาคม ๒๕๖๐.

โอกาส (Opportunity)

๑. การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น วัด พระสงฆ์ มูลนิธิสันติภาพ หอจดหมายเหตุท่านพุทธทาสอินทปัญโญ เป็นต้น เป็นการแสดงให้เห็นว่ากรมสรรพากรมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมขึ้นเป็นรูปธรรม
๒. โอกาสในการได้เปลี่ยนมุมมองความคิดเรื่องการบูรณาการหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน
๓. ชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรจัดกิจกรรมอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมมีระเบียบระบบแบบแผน กระบวนการ ขั้นตอน และเนื้อหาที่ถูกต้อง

อุปสรรค (Threat)

๑. การประสานงานกับหน่วยอำนวยความสะดวกไม่ราบรื่น มีขั้นตอนมากเกินไปจนจำเป็น
๒. ไม่ให้ความร่วมมือ และให้ข้อมูลในทางลบ

ความสำคัญของการประเมินผล เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร ทำให้ได้ข้อมูลที่จำเป็นในการพิจารณาว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดผลของการเรียนรู้มีความเข้าใจหลักไตรสิกขาทั้งทางทฤษฎีและการนำไปปฏิบัติใช้ได้ในชีวิตประจำวัน การประเมินผลนอกจากจะสะท้อนถึงประสิทธิภาพของรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร โดยใช้การประเมินด้านคุณภาพมีจำนวน ๔ เป็นตัวชี้วัดผลการพัฒนาไตรสิกขาเป็นเกณฑ์ ส่วนการประเมินด้านวางแผนการพัฒนารูปแบบโดยใช้ SWOT แบ่งเป็นรายการกิจกรรม ดังต่อไปนี้

การประเมินด้านคุณภาพ

ตัวชี้วัดของหลักไตรสิกขามีผลของการพัฒนา ๔ ด้าน ในตัวของผู้ปฏิบัติเป็นไปอย่างบูรณาการ ซึ่งเรียกว่าสภาวะองค์รวม ๔ ด้านก็ได้ ดังนี้

๑. ด้านกาย กายภาวนา (Physical development) เป็นการพัฒนาศักยภาพทางกาย ประกอบด้วย ๑) อินทริยสังวรศีล เป็นการสำรวมอินทริยทั้ง ๖ การจัดร่างกายให้สำรวมระวัง ทำให้เกิดสมาธิ การดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข การออกกำลังกายอย่างมีสติ ช่วยให้ร่างกายแข็งแรงและมีสติควบคุมไปด้วยกัน ๒) อาชีวะปาริสุทธิศีล เป็นการรักษากาย เลี้ยงชีวิตด้วยอาหารที่ไม่มีโทษ เป็นการรักษาสุขภาพและ ๓) ปัจจยสันนิสิตศีล เป็นการรู้จักประมาณในการบริโภค ไม่บริโภคด้วยตัณหา ด้วยความอยากเกินพอดี ทำให้เกิดโรคได้ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคไขมันอุดตันเส้นโลหิต เป็นต้น

๒. ด้านสังคม ศีลภาวนา (Moral development) เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมที่ดีงามต่อเพื่อนมนุษย์ มีวินัยอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดี มีอาชีพสุจริต ไม่ใช้กาย วาจาและอาชีพเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายเวรภัยแต่ใช้ตรงตามความมุ่งหมายของอาชีพ และให้เป็นเครื่องพัฒนาชีวิตของตน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคม ส่งเสริมสันติสุข

๓. ด้านจิต จิตภาวนา (Emotional development) การพัฒนาจิตใจให้องงามขึ้นในคุณธรรมความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต

คือ งามงามด้วยคุณธรรม เช่น มีน้ำใจเมตตา กรุณา เผื่อแผ่ เอื้ออาทร มีเมตตา มีศรัทธา มีความเคารพ
อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตเข้มแข็ง มั่นคง มั่นขยัน เพียร
มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน เป็นต้น

๔. ด้านปัญญา พัฒนาการด้านปัญญา (Cognitive development) (สติปัญญา)^๓ เป็น
การพัฒนาหรือฝึกอบรมด้านปัญญาของบุคคลให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็น
แจ้งโลก และชีวิตตามสภาวะสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อย
ความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา พัฒนาการดังกล่าวมาให้สังเกตจากพฤติกรรมในการ
ดำเนินชีวิตประจำวัน เช่นมีศรัทธาและความเข้าใจถูกต้องในพระรัตนตรัย รู้บาป บุญ คุณ โทษ
ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ รู้เท่า
ทัน แก้ปัญหาชีวิต และการทำงานได้ด้วยสติปัญญา เป็นต้น

หลักไตรสิกขา และการประเมินผลตามหลักไตรสิกขาสรุไปได้ ดังนี้

หลักไตรสิกขา ค้นพบว่า พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ในวัชชีปัตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร
และตติยสิกขาสูตร ในสมัยพุทธกาลคณกลุ่มแรกที่เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นกลุ่ม
บรรพชิตหรือนักบวช และกลุ่มคฤหัสถ์หรือชาวบ้าน ผู้ครองเรือน พระพุทธศาสนากำหนดคุณลักษณะ
บุคคลผู้ศึกษาต่างกันที่ข้อปฏิบัติของบรรพชิตหรือนักบวชมีความเคร่งครัดมากกว่าคฤหัสถ์หรือ
ชาวบ้านผู้ครองเรือนมีข้อปฏิบัติสำหรับการดำเนินชีวิตต่างกันตามความเหมาะสมของสถานะภาพ
บุคคล ๒) ไตรสิกขา หมายถึง การฝึกปรือความประพฤติ การฝึกปรือจิต การฝึกปรือปัญญา ชนิดที่ทำ
ให้แก่ปัญหาของมนุษย์ได้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์นำไปสู่ความสุขและความเป็นอิสระแท้จริง ๓) หลัก
ไตรสิกขาแบ่งได้ ๓ ประเภท ได้แก่ แบ่งตามหลักไตรสิกขา แบ่งตามเนื้อหามรรคมีองค์ ๘ มา
สังเคราะห์ และจัดประเภทตามธรรมชั้น ๓ ๔) กระบวนการศึกษาหลักไตรสิกขา ได้แก่ สัมมาทิฐิ
ปรโตโฆสะ โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม ๕) ไตรสิกขามี
คุณค่าสำคัญเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มี
อิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญแห่งพระพุทธศาสนา และยังเป็นที่ยึดหลอมรวมหลักการประพฤติปฏิบัติธรรม
ทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หลักไตรสิกขาสามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรได้

รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร มี
๔ กิจกรรม เป็นรูปแบบที่คณะกรรมการชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรได้กำหนดรูปแบบและ
ขั้นตอนมีเนื้อหาในการบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ในกิจกรรมของชมรมโดยมติ
ที่ประชุมครั้งแรก ได้แก่ ๑) การถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์และตักบาตรทุกวันพฤหัสบดี ๒)
ส่งเสริมช่วยเหลือพระสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มอบให้ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย วัดราชาธิวาสวิหาร ๓) การสวดมนต์ นั่งสมาธิ ๔) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทาง
พระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา เมื่อวิเคราะห์
การบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร แล้วพบว่า กิจกรรมสามารถ
ทำให้เกิดการพัฒนาชีวิตได้ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ กาย สังคม จิตใจ ปัญญา

^๓ นายทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕, หน้า ๒๕.

กิจกรรมที่ ๑	ศีล	สมาธิ	ปัญญา
ถวายภัตตาหารเช้า และตักบาตรพระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป ทุกวัน พุธหวัชชี มีรูปแบบ การนิมนต์พระสงฆ์ที่ มาร่วมกิจกรรมรายวัด ๆ ละ ๑ เดือน	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นผู้มาประจำทุก วันพุธหวัชชี และส่วนใหญ่รู้จักกันเป็นเพื่อน ร่วมหน่วยงานเดียวกัน หรือบุคคลภายนอก หน่วยงาน	จิตราเริงเบิกบานสดชื่น แจ่มใส อิ่มใจ ผ่อนคลาย ตั้งมั่น โปร่งโล่ง ไร้ พรมแดน ระดับความสุข สุขจากการได้เสพวัตถุ สุขจากธรรมชาติ สุข จากการได้ทำความดี สร้างสรรค์ สุขจาก จิตใจที่เป็นบุญกุศล สุข จากจิตสงบเป็นสมาธิ สุขจากปัญญารู้เท่าทัน ความจริงและจิตมี อิสระ	มีปัญหาไม่ลุ่มหลงมัว เมา ไม่ติดในคุณค่า เทียม ไม่ใช่เพียงเพื่อ เสพ ประนเปรอ สนุกสนานไม่มี ประโยชน์ ใช้ปัญญาให้ รู้คุณค่าที่แท้ให้เกิด ความพอดีการปฏิบัติต่อ ความรู้ การมี หรือทรง ความรู้เช่นรู้

การประเมินผลกิจกรรมที่ ๒

กิจกรรมที่ ๒	ศีล	สมาธิ	ปัญญา
รับบริจาคช่วยเหลือ พระสงฆ์ชายแดน ภาคใต้ มอบให้ศูนย์ พิทักษ์พระพุทธศาสนา แห่งประเทศไทย	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นผู้มาประจำทุก วันพุธหวัชชี และส่วนใหญ่รู้จักกันเป็นเพื่อน ร่วมหน่วยงานเดียวกัน หรือบุคคลภายนอก หน่วยงาน	เชื่อมั่นในการทำ ความดีว่ามีผลจริง สุภาพ อ่อนน้อม จิตใจ กว้างขวาง เสียสละ โอบอ้อมอารี ห้วนไหว	คิดว่าเป็นการ สงเคราะห์

การประเมินผลกิจกรรมที่ ๓

กิจกรรมที่ ๓	ศีล	สมาธิ	ปัญญา
สวดมนต์ นั่งสมาธิ เติ นจกรม หลังพัก รับประทานอาหาร กลางวันทุกวัน เว้น วันหยุดราชการ	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นผู้มาประจำทุก วันพุธหวัชชี และส่วนใหญ่รู้จักกันเป็นเพื่อน ร่วมหน่วยงานเดียวกัน	สํารวมกาย วาจา ใจ งตเว้นอกุศล ทุจริต กาย วาจา ใจ มีความดี งามประณีต ควบคุม ระวังกิริยาอาการ เรียบร้อย รู้จักใช้ อินทรีย์ใช้เวลามุ่งให้ได้ ประโยชน์ทางจิตใจ	มี ค ว า ม รู้ เข้า ใจ มี สัมมาทิฐิ มีสัมมาสมาธิ สัมมาสติ

การประเมินผลกิจกรรมที่ ๔

กิจกรรมที่ ๔	ศีล	สมาธิ	ปัญญา
วันสำคัญของ พระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วัน อาสาฬหบูชา และวัน เข้าพรรษา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วน เป็น ขั าร าช ก าร กรมสรรพากรสุขภาพ ร ่าง ก าร แ ช้ ง แร ง มี ความสามารถในการทำงาน การดูแลเอาใจใส่สุขภาพ ร ่าง กาย ความสะอาด เรียบร้อย มีทัศนคติที่ดี ต่อกิจกรรมการกุศล เพื่อเกื้อกูล ชีวิตดีงาม การใช้ธนียใช้ (ตา หู เป็นต้น) อย่างมีสติ มุ่ง ให้ความรู้ คุณค่าที่ดี งาม ไม่ ก่อ ความ เดือดร้อนต่อผู้อื่น	จิต ใจ ก ว ้าง ข ว ้าง เสียสละ โอบอ้อมอารี มีหิริโอตตัปปะมีความ เพียร มีฉันทะ มีความมุ่งมั่น อดทน ตั้งรับและเดินหน้า มีกำลังใจ เด็ดเดี่ยว มี สติคอยควบคุมไม่ให้ เลื่อนลอย ไม่เถลไถล คมให้อยู่ในทางไม่ถลำ ไปในทางเสื่อม ไม่ทิ้ง โอกาสที่จะ สร้างสรรค์ ความดี มีสมาธิ สงบ ตั้งมั่น	เข้าใจในความจริงของสิ่ง ทั้งหลายด้วยท่าทีของการ มองตามเหตุปัจจัยมี ความรู้เข้าใจจนถึงจิตใจ พันทุกข์เป็นอิสระมี ปัญญาไม่ลุ่มหลงมัวเมา ไม่ ติดในคุณค่าเทียม ไม่ใช่ เพียงเพื่อเสพ ประนเปรอ สนุกสนานไม่มีประโยชน์ ใช้ปัญญาให้รู้คุณค่าที่แท้ ให้เกิดความพอดี

การพัฒนารูปแบบกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

ปรับปรุงจุดอ่อน ใช้วิธีการเจรจาเพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีต่อผู้ประสานงาน

หนุนจุดแข็ง ชาวพุทธ จำนวนไม่น้อย ที่มีความเสียสละ มีจิตอาสา ไม่มากก็น้อย อุตสาหะลง
มือร่วมแรงร่วมใจ อย่างเต็มที่ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในประโยชน์ในการสร้างชมรมเพื่อสร้าง
ความเข้มแข็ง กลุ่มชาวพุทธที่เชื่อมั่นว่า การกระทำของเขาคือ การทำบุญ อาจไม่ใช่เพื่อชมรม แต่ เขา
ก็ทำเพื่องานพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลัง จึงสนับสนุนจิตอาสา ก่อน ถึงแม้ว่ายังมีความรู้เข้าใจ
คลาดเคลื่อนไปบ้างก็ยังมีกำลังต่อเนื่องไม่ย่อท้อต่อการร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอ

การแก้ไขปัญหอุปสรรค จัดให้มีการประชุม ก่อนเริ่มกิจกรรมเป็นการซักซ้อมความเข้าใจ
มีการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ในมุมมอง ของแต่ละคน และประธานที่ประชุมเป็นผู้ตัดสินใจว่า ควร
จะเลือกวิธีการดำเนินการใด และประสานงานต่อไปยังหน่วยงานที่เป็นตัวช่วย แก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้
เช่น ปัญหาเรื่องขออนุญาตใช้สถานที่ ต้องติดต่อไปยังหน่วยงานกองคลัง ผู้ดูแลสถานที่ทั้งทั่วบริเวณ
ภายนอกและภายในอาคารสำนักงาน หากเป็นการขอใช้สถานที่ห้องอาหาร หรือ ห้องสมาธิ อาคารที่
พักผู้เข้ารับการอบรม และบริเวณรอบสถานที่นั้น เป็นหน้าที่รับผิดชอบของกองบริหารทรัพยากร
บุคคล ในบางประเด็นการจัดการเข้าช้อน และบางครั้งเกิดการผิดพลาดทางด้านเวลากันได้

การดึงโอกาสมาใช้ในการพัฒนาชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

คณะกรรมการมีความสำคัญอย่างมากในเรื่องโอกาสของการพัฒนาชมรมฯ หมายความว่า ตำแหน่งหน้าที่งานเป็นตัวบ่งชี้ ในการประสานงาน การขอความร่วมมือ หรือ แม้กระทั่งการร่วมกิจกรรม ส่วนการดำเนินการเปลี่ยนแปลงให้เป็นรูปธรรมนั้น ชมรมไม่มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องกิจกรรมที่นอกเหนือจากกิจกรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน การตั้งคณะกรรมการที่มีความรู้ และมีหน้าที่งานในระดับผู้บริหารระดับสูงจะสามารถพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากรต่อเนื่องต่อไป

เมื่อประเมินผลแล้ว เห็นว่า มีความพึงพอใจทั้งเนื้อหาและรูปแบบ ผู้วิจัยวิเคราะห์ด้วยการสังเกต รวมทั้งการได้รวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินผลรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากรโดยทั่วไปอย่างกว้างขวาง การที่มีรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากรได้พัฒนาที่ละเล็กละน้อยเป็นลำดับ มีพัฒนาการเคลื่อนไปเป็นเวลา ๑๐ ปี ที่ผ่านมานั้น เห็นว่า ได้รับการตอบรับที่ดีมาก และจากการประเมินผลฯ ข้างต้น ตามลำดับกล่าวได้ว่า ไม่มีกิจกรรมใดที่ต้องพัฒนารูปแบบให้แตกต่างไปจากที่เป็นอยู่นี้ เว้นแต่ในเรื่องรายละเอียดซึ่งคงยึดหลักการจัดรูปแบบเดิมไว้

๕.๑.๓ นำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร

ผลการเข้าร่วมกิจกรรมแสดงให้เห็นว่า

๑. การที่ได้ร่วมแรงร่วมใจสามัคคีกันทำงานได้ขึ้นอย่างเอาจริงเอาจังแล้ว ผลสำเร็จที่มีผลต่อการพัฒนาสังคม ในลักษณะการนำพระพุทธานุภาพมาบูรณาการกับสภาพสังคมในปัจจุบันยังเป็นสิ่งจำเป็นอย่างเห็นชัด พิธีกรรมและการปฏิบัติทางศาสนาเป็นการส่งเสริมให้สังคมเกิดความสงบสุข และยังเป็นสังคมที่ตื่นรู้ด้วยปัญญา อีกทั้ง เป็นการเยียวยาความบกพร่องทางอารมณ์ ความเครียด ความเปราะบางของคนในสังคมการทำงาน

๒. กิจกรรมหลักของชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร สามารถนำไปใช้ได้จริงในสังคม เนื่องจากระยะเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ๑๐ ปีที่ดำเนินกิจกรรมฯ ต่อเนื่องมา หากเกิน ๕ ปี มาแล้ว ท่านอาจารย์จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์ ท่านได้ให้ความเห็นไว้ว่า ชมรมฯ นั้นสามารถอยู่ได้ตลอดไปแล้ว เห็นแล้วว่า สามารถอยู่ได้ในสังคม ในหน่วยงานรัฐ มีการทำงานแบบต่อเนื่องยาวนานเช่นนี้ อีกทั้ง หากมีกิจกรรมต่อเนื่อง มีคณะทำงาน หลากหลาย ด้วยความมีจิตอาสา มีผลสัมฤทธิ์ที่ดี มีการตอบสนองความต้องการขององค์กร และโดยเฉพาะผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๓. อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านให้สัมภาษณ์เชิงลึก ว่า และมีประโยชน์ เป็นพลังหนึ่งของสังคมที่จะสามารถพัฒนารูปแบบฯ ต่อออกไปให้เป็นที่ยอมรับกว้างขวาง^๔ กิจกรรมของชมรมเป็นการนำหลักไตรสิกขามาใช้อย่างดีที่สุด ทั้งศีล สมาธิ ปัญญาที่ชาวพุทธทราบกันดี และเท่ากับเป็นการยืนยันว่าเป็นงานที่ก่อให้เกิดบุญกุศลอย่างมาก กิจกรรมของชมรมฯ ทุกกิจกรรมควรให้การสนับสนุนอย่างมากด้วย

^๔ สัมภาษณ์ พระศรีคัมภีร์ญาณ,รศ.ดร., ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

และท่านได้เข้าร่วมเป็นวิทยากร ในโครงการอบรม วันสำคัญของพระพุทธศาสนาด้วยความเต็มใจอย่างยิ่ง ขอให้ทำงานนี้ต่อไป^๕

รูปแบบกิจกรรมการบูรณาการหลักไตรสิกขานี้ เป็นกระบวนการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตที่เน้นพัฒนาสามมิติ เรียกว่า ไตรสิกขา การศึกษาฝึกปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสามมิติ

มิติแรก การพัฒนาพฤติกรรม ซึ่งหมายรวมถึง การพัฒนาพฤติกรรมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง เน้นการดำเนินชีวิตด้วยหลักคำสอนทางสายกลาง

มิติที่ ๒ พัฒนาจิตใจ ซึ่งเน้นการพัฒนาทัศนคติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ คุณธรรม และจริยธรรม คุณภาพ /สมรรถภาพของจิตใจ และ

มิติที่สาม การพัฒนาปัญญา หรือ การเรียนรู้ ซึ่งเน้นการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อตอบสนองการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักไตรสิกขา

พระพุทธศาสนาถือเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่ง มีบทบาทอย่างยิ่งต่อสังคมไทยที่ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศนับถือมากที่สุด และพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งของโลกที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมหรือขัดเกลาอุปนิสัยใจคอของบุคคลให้ละเอียดอ่อนสวยงาม มีความรัก ความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีหลักคำสอนที่มีลักษณะเป็นสากลประกอบด้วยหลักการที่เป็นเหตุเป็นผลที่สามารถให้เข้ามาพิสูจน์ได้ ด้วยวิธีการที่วางแนวทางไว้อย่างเป็นระบบระเบียบ วิธีการที่เป็นกระบวนการฝึกฝนที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์ทางพระพุทธศาสนาทั้งหมดทั้งปวงของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น ประมวลสรุปไว้ที่หลักไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ สิ่งซึ่งทุกคนต้องศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตมีการพัฒนาที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกาย วาจา สังคม อาชีพการงาน จิตใจ และปัญญา ได้แก่ ศีล คือ หลักความประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา สังคม อาชีพ การงาน เรียกว่า สีสสิกขา สมาธิ คือ หลักความประพฤติทางจิตใจที่ให้นั่นคง มั่นมั่น ไม่หวั่นไหว บางครั้ง เรียกว่า จิตสิกขา ปัญญา คือ หลักปฏิบัติทางความรู้ ความคิด วิสัยทัศน์ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติหรือแสดงออกทางกาย วาจา และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น เรียกว่า ปัญญาสิกขา

องค์รวมของการดำเนินชีวิตที่ดีเยี่ยมใช้หลักการไตรสิกขา แต่ไม่บอกว่าเรามาปฏิบัติไตรสิกขา กันเถิด แต่หากเราเป็นชาวพุทธผู้วิจยเห็นว่าเราควรจัดกิจกรรมที่เคยเห็นเคยปฏิบัติกันมาแล้วจนคุ้นและชินกับวิถีชีวิตแบบพุทธ สังคมมีพุทธบริษัท ๔ ประสานกลมกลืนระหว่างพระภิกษุสงฆ์ ภิกษุณี (แม้แทบไม่เห็นบ่อยนัก) อุบาสก อุบาสิกา ทุกเช้าพระสงฆ์ออกบิณฑบาตรเป็นวัตร คนไปถึงที่ทำงานอย่างรีบร้อน จึงไม่เคยพบพระสงฆ์ในช่วงเช้า จะดีหากหาพระสงฆ์จะมาปรากฏกายโปรดพุทธบริษัทอย่างชาวสรรพากร ภายในกิจกรรมที่ชมรมพุทธศาสตร์ จัดขึ้นภายใต้การนำมาซึ่งระบบการฝึกฝนสามอย่างขณะถวายภัตตาหารเช้า ตักบาตร บริจาคเงิน สวดมนต์ โดยเฉพาะ วันสำคัญของพระพุทธศาสนามีการพึงธรรมเป็นกิจกรรมถึงขั้นปัญญา

การมีชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากรนั้นไม่ง่าย การจัดกิจกรรมหลัก ได้แก่ การถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ และตักบาตรพระสงฆ์ทุกวันพฤหัสบดี กิจกรรมบริจาคเงินช่วยเหลือพระสงฆ์ชายแดนใต้แก่ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร กิจกรรม

^๕ สัมภาษณ์, ดร. กาญจนา จิตวัฒน์, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๙.

สวดมนต์ทุกวันช่วงพักทานอาหารกลางวัน กิจกรรมวันสำคัญของพระพุทธศาสนา เหล่านี้ยิ่งยากมาก แต่เมื่อผู้วิจัยทำงานวิจัยรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสนากรมสรรพากร สิ่งที่สำคัญและยากกว่าก็คือ การส่งผ่านรูปแบบกิจกรรมฯ นี้ ให้แผ่ไปในสังคมประเทศไทยที่สมกับการมีประชารัฐนับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมากที่สุดในประเทศ

ผลการสังเคราะห์เชิงคุณภาพ ดังนี้

๑ ความพอใจในชีวิต มีความพอใจในการทำ ความดี มีความพอใจในสิ่งที่มี สิ่งที่เป็น มีความพอใจในปัจจุบัน

๒. การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูลกัน มีความเข้าใจกันมีความอึดใจในการเป็นผู้ให้ มีความรักปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีความซาบซึ้งใจในมิตรภาพ ความผูกพัน

๓. ศรัทธาต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม มีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ มองโลกในแง่ดี ควบคุมตนเองได้สามารถดเว้นทุจริต

๔ มีจิตใจสงบมีความสุข จิตใจปลอดโปร่งผ่องคลาย มีความสงบเย็น

๕ การมีปัญญารู้และเข้าใจความจริงของชีวิต รู้และเข้าใจความจริงของชีวิต ยอมรับความจริงของชีวิต

รูปแบบกิจกรรมการบูรณาการหลักไตรสิกขานี้ เป็นกระบวนการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตที่เน้นพัฒนาสามมิติ เรียกว่า ไตรสิกขา การศึกษาฝึกปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสามมิติ

มิติแรก การพัฒนาพฤติกรรม ซึ่งหมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง เน้นการดำเนินชีวิตด้วยหลักคำสอนทางสายกลาง

มิติที่ ๒ พัฒนาจิตใจ ซึ่งเน้นการพัฒนาทัศนคติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ คุณธรรม และจริยธรรม คุณภาพ /สมรรถภาพของจิตใจ และ

มิติที่สาม การพัฒนาปัญญา หรือ การเรียนรู้ ซึ่งเน้นการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อตอบสนองการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักไตรสิกขา

ชมรมพุทธศาสตร์นับว่ามีแนวคิดเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกประการหนึ่ง ชาวพุทธเมื่อสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีสอบคัดเลือกเข้ามาทำงานในหน่วยงานราชการได้รับการบรรจุเข้ารับราชการแล้ว มีความรู้เรื่องหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาน้อยมาก จากการสังเกตและทำงานร่วมกัน และสัมภาษณ์ในงานวิจัย เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง โดยเฉพาะวันสำคัญของพระพุทธศาสนายังนับได้ว่ารู้น้อยมาก เมื่อประเทศไทยมีชาวพุทธเป็นมาถึงร้อยละ ๙๘ แต่เป็นพุทธศาสนิกชนโดยการเกิดตามทะเบียนเกิดตามบิดามารดา เป็นที่น่าเสียดายอย่างมากที่เขาไม่สามารถเข้าถึงหลักธรรมอันประเสริฐนี้ได้ อย่างไรก็ดี อย่างน้อยก็ตาม ชมรมฯ มีความตั้งใจที่จะกระตุ้นกระตุ้นเตือนอย่างน้อยวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ก็ควรที่จะรู้เป็นอย่างดี สมเป็นชาวพุทธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยกิจกรรมที่บูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร

ผู้วิจัยพิจารณาเห็นได้ว่า การสร้างชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากรขึ้น เป็นการเสริมสร้างการพัฒนาให้สังคมมีความเข้มแข็งในทางจิตใจ และสติปัญญา มีทิศทางตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักไตรสิกขาที่มีวิธีปรับมุมมองวิธีคิดให้มนุษย์พึ่งพาศักยภาพตนเองไปในทางสุจริต ทำให้สามารถเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตในแง่มุมมองของความเท่าเทียมในฐานะเพื่อร่วมทุกข์ด้วยกันแล้ว ความเข้าใจ และความพึงพอใจในการ

ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข เช่นที่ได้สังเคราะห์ผลการเข้าร่วมกิจกรรมในรูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์กรมสรรพากร มีความสอดคล้องสร้างสรรค์ให้สังคมเข้มแข็ง

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะใน ๒ ประเด็นหลัก คือ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติว่าควรนำไปใช้ในกรณีใดบ้างที่เห็นว่ามีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าในแง่มุมอื่นๆ มีสาระของข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

พระพุทธศาสนามีคำสอนที่มีหลักการไตรสิกขา ครอบคลุมเป็นมาตรฐานในทุกด้านของการดำเนินชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา

ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งสองแนวคิดมาประยุกต์เป็นรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธ นั้น จะมีความเป็นไปได้ หรือจะนำไปสู่การดำเนินการอย่างแท้จริงได้ด้วยอาศัยองค์ประกอบหลายประการจากการวิจัยฉบับนี้ ซึ่งสามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ ๖ ข้อ ดังนี้

๑. เรื่องวิสัยทัศน์ของผู้บริหารทั้งระดับประเทศ ระดับชุมชน และระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในวงการศึกษา ให้ความสำคัญต่อหลักการพุทธศาสตร์อย่างแท้จริงเพียงใด

๒. เรื่องการพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนในระดับครอบครัว สังคม และกว้างขวางระดับประเทศ และโลก เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่พุทธศาสนิกชนต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพราะพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องดียิ่ง

๓. เรื่องการกำหนดนโยบายด้านการศึกษา การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนต้องดำเนินไปอย่างกลมกลืนกับหลักสูตรปกติ คือ มีการพัฒนาและบูรณาการอย่างต่อเนื่องทุกระดับการศึกษาในทุกหลักสูตรและตลอดเวลา เพื่อให้การพัฒนาแบบองค์รวมอยู่เสมอ

๔. เรื่องการแก้ไขปรับปรุงโครงสร้างของสังคมมีส่วนสอดคล้องต่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก ในขณะที่เชื่อว่าการศึกษามีความสำคัญ แต่ปรากฏว่าระบบการพัฒนายังเน้นเศรษฐกิจและการเมืองเป็นอย่างมาก ฉะนั้น การพัฒนาการศึกษาจึงไม่ปรากฏว่าเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริงมาโดยตลอด

๕. เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การใช้กลไกทางการตลาด มีความเชื่อมั่นในพลังเทคโนโลยีและความไม่สิ้นสุดของทรัพยากรเป็นความพยายามจากการตั้งสมมุติฐานที่คลาดเคลื่อน เป้าหมายจึงผิดพลาดตามมาอีกซ้ำ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นภารกิจที่มีความสำคัญระดับสูง จึงควรส่งเสริม Recycling การลดมลภาวะและการใช้เทคโนโลยีที่ไม่ก่อให้เกิดของเสียต่อสุขภาพ และอากาศ

๖. เรื่องการพัฒนาคน ต้องพัฒนาแบบองค์รวม ตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่มีระบบการศึกษาที่มุ่งพัฒนาคนตลอดชีวิต หมายถึง ชีวิตคือ การศึกษา การดำเนินชีวิตที่ดี จึงต้องมีการ

ฝึกฝน พัฒนาตลอดเวลา ทั้งทางกาย วาจา และอินทรีย์ทั้ง ๕ (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) ด้านปัญญา ที่รวมเรียกว่า ไตรสิกขา และ ภาวนา ๔

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเป็นแนวทางปฏิบัติตามประสบการณ์ตรงที่ได้ลงมือทำมาแล้วประมาณ ทศวรรษ

๑. การจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ ในองค์กรหน่วยงานของรัฐต้องพึงสังเกตให้แน่แท้ก่อนว่า บุคคลผู้เริ่มก่อตั้งเป็นผู้มีสัมมาทิฐิหรือไม่ โดยเฉพาะประธานชมรมฯ และเลขานุการชมรมฯ เพราะเหตุว่า ตำแหน่งทั้งสองนี้ จะเป็นผู้นำทิศทางของการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

๒. ตำแหน่งต่างๆ ในการบริหารชมรมฯ ควรกำหนดให้แน่ชัดว่า ในการบริหารชมรม คณะทำงาน จะยอมรับฟังเหตุผลตามความถูกต้อง กติกา ระเบียบของชมรมฯ เป็นธรรมเป็นหลัก มิใช่ตามตำแหน่งงานของผู้เป็นคณะทำงาน

๓. ประธานชมรมฯ ควรเป็นผู้มีความรู้ มีความใฝ่รู้ในทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง

๔. ประธานชมรมฯ จะมีตำแหน่งทางการบริหารสูง หรือปานกลางก็ได้ แต่ในทางปฏิบัติองค์กรมักได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากผู้มีตำแหน่งในทางบริหารสูงได้มากกว่า แม้จะดูขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนาว่า ผู้ใดเป็นประธานก็น่าจะได้ แต่สมาชิกชาวพุทธในสังคมยังชื่นชอบการทำงานที่ได้ประโยชน์ในเชิงอุปถัมภ์อย่างชัดเจนเสมอ

๕. คณะทำงานเป็นผู้มีความจริงใจเกื้อกูลต่องานพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเป็นแนวทางในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ศึกษาการพัฒนารูปแบบชมรมพุทธศาสตร์ ในองค์กร หน่วยงานของรัฐ หรือ หน่วยงานของเอกชน ตามระเบียบวิจัยแบบเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพสามารถทำได้ทั้ง ๒ ประเภท

๒. ศึกษาวิเคราะห์ และประเมินประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมในเชิงอนุรักษ วัฒนธรรมไทย โดยใช้กิจกรรมของศาสนาเป็นแกนนำ โดยทำการวิเคราะห์กิจกรรมแต่ละกิจกรรม ในเนื้อหาอย่างละเอียด

๓. ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนางานองค์กรที่นำหลักไตรสิกขามาใช้เป็นรูปธรรมชัดเจนส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จในสังคมอย่างยั่งยืน

๔. ศึกษาวิเคราะห์หลักสารณียธรรม หลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ ในการบริหารงานชมรมฯ

๕. ศึกษาวิเคราะห์ระบบงานลักษณะชมรมพุทธศาสตร์เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๐๐

_____ . **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . **พระไตรปิฎกพจนานุกรมอรรถกถา แปล.ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

กรมการศาสนา. กระทรวงศึกษาธิการ. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง ๔๕ เล่ม**.

กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๒๕.

กรมการศาสนา. กระทรวงวัฒนธรรม . **พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.) , ๒๕๔๘

ราชบัณฑิตยสถาน . **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน** . พิมพ์ครั้งที่ ๕ , กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์ อักษรเจริญทัศน์ (อจท.) , ๒๕๓๘

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร :

กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๖.

การศาสนา , กรม . **พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

กรมการศาสนา, ๒๕๑๓.

กิตติชัย สุชาลีโนบล. **การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธก้าวสู่ความเป็นมนุษย์ที่ยั่งยืน**. ราชบุรี :

ธรรมรักษ์การพิมพ์, ๒๕๕๕.

_____ . **การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรี

นครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๖.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **การคิดเชิงบูรณาการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

ซัคเซส มีเดีย, ๒๕๔๙.

_____ . **การคิดเชิงประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ซัคเซส มีเดีย , ๒๕๔๘.

ทิพย์พาวร ต้นติสุนทร. **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา,

๒๕๕๕.

นางลักษณ์ วิรัชชัย. ศจีมาจ ณ วิเชียร, พิศมัย อรทัย, การสำรวจและสังเคราะห์ตัวบ่งชี้คุณธรรม
จริยธรรม, ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม).

กรุงเทพมหานคร : ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๕๑.

นางลักษณ์ วิรัชชัย. ศจีมาจ ณ วิเชียร, พิศมัย อรทัย, การวิจัยและพัฒนาตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม,
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพมหานคร :
ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๕๑.

นพมาศ อีระเวคิน. “การเสียดสีและพฤติกรรมเพื่อสังคม”, จิตวิทยาสังคมกับชีวิต.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

ปิ่น มุทุกันต์ พ.อ. พุทธวิธีครองใจคน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖.

ประเวศ วะสี. นพ.ศ. ธรรมิกสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.

ประสาร ทองภักดี. พุทธวิธีการสอน . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อักษรสาสน์, ๒๕๑๔.

พรธิดา วิเชียรปัญญา. การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร : ธรรมกมล
การพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) . จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,๒๕๓๖. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิง
ศพพรณจิต จำเนียรสิงห์. กุมภาพันธ์, ๒๕๓๖.

_____ . มหาวิทยาลัยกับงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระธรรมโกศาจารย์. พุทธประวัติทัศนศึกษา. กรุงเทพมหานคร : วิบูลย์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่.
กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, ๒๕๕๒.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). ศิลปะแห่งการใช้ชีวิต. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๒.

_____ . กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่ . พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์ ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

_____ . การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

_____ . การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ สหธรรมมิก, ๒๕๔๒.

_____ . การศึกษา ฉบับง่าย. พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธ
ธรรม, ๒๕๔๕.

_____ . การพัฒนาที่ยั่งยืน (SUSTAINABLE DEVELOPMENT) พิมพ์ครั้งที่ ๓,
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สหธรรมมิก , ๒๕๔๑.

_____ . ก้าวไปในบุญ. พิมพ์ครั้งที่ ๒๓๙, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย, ๒๕๕๒.

- _____ . คติธรรมแห่งชีวิต . พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัท ธรรมสาร จำกัด , ๒๕๔๓.
- _____ . จะพัฒนาคนกันอย่างไร หลักแม่บทของการพัฒนาคน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- _____ . จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาคนตามแนวธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . ชีวิตในสังคมเทคโนโลยี. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐.
- _____ . ต้องฟื้นวัด ให้ชนบทพัฒนาสังคมไทยจึงจะก้าวหน้าได้มั่นคง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ การศาสนา สำนักงานพระพุทธานุศาสน์แห่งชาติ, ๒๕๔๖.
- _____ . ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สหธรรมิก, ๒๕๔๓.
- _____ . ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย . พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____ . พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สหธรรมิก, ๒๕๔๓.
- _____ . รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้ . พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑ . พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย, ๒๕๔๔.
- _____ . พุทธศาสนกับการแนะแนว . พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- _____ . มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์ . พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๒.
- _____ . นิติศาสตร์แนวพุทธ . พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- _____ . ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้ . พิมพ์ครั้งที่ ๑ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมสภา , ๒๕๔๑.
- _____ . พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง , ๒๕๔๐.
- _____ . พระพุทธศาสนาในอาเซียน. พิมพ์ครั้งที่ ๑ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมสภา , ๒๕๔๐.

- _____ . สัมมาสมาธิ และสมาธิแบบพุทธ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- _____ . สู่การศึกษาแนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙.
- _____ . รุ่งอรุณของการศึกษา – เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน . พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย , ๒๕๔๖
- _____ . ชีวิตในสังคมเทคโนโลยี . พิมพ์ครั้งที่ ๔ , กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด , ๒๕๔๐.
- _____ . พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน . พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สหธรรมิก , ๒๕๔๓
- _____ . เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ . พิมพ์ครั้งที่ ๔ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- _____ . ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่ . พิมพ์ครั้งที่ ๕ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สหธรรมิก , ๒๕๔๓.
- _____ . การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก. ๒๕๔๒.
- พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญ ฐิตธมฺโม). ระเบียบปฏิบัติสำหรับผู้ปฏิบัติกรรมฐาน. กรุงเทพมหานคร : วิริยะพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) . พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๕.
- _____ . สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้ . พิมพ์ครั้งที่ ๗ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม , ๒๕๔๗.
- _____ . วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สยาม, ๒๕๔๗.
- _____ . ธรรมกับการพัฒนาชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย, ๒๕๔๘.
- _____ . คู่มือชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย, ๒๕๕๐.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- _____ . การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สหธรรมิก , ๒๕๔๑.
- _____ . ธรรมมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ . พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัท พิมพ์สวย จำกัด , ๒๕๔๙.
- _____ . ธรรมกับการพัฒนาชีวิต . พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย , ๒๕๔๘.

- _____ . วิสัยธรรมเพื่อเบิกนำวิสัยทัศน์ . พิมพ์ครั้งที่ ๑ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์สวย, ๒๕๔๘.
- _____ . ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา . พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙
- _____ . พระไตรปิฎกสิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้ . พิมพ์ครั้งที่ ๕ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม . ๒๕๔๗
- _____ . คนไทยกับเทคโนโลยี. พิมพ์ครั้งที่ ๘ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๔๘
- _____ . สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ , กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด , ๒๕๔๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ , กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด , ๒๕๔๙.
- _____ . มองวิชาบูชา หยั่งถึงอารยธรรมโลก. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สหธรรมมิก จำกัด , ๒๕๔๘.
- _____ . โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่ คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๘.
- _____ . ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนาความสุขต้องมาทันที. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย, ๒๕๕๑.
- _____ . การศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนามนุษย์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.
- _____ . บทนำสู่ พุทธธรรม ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์. พิมพ์ครั้งที่ ๑ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม , ๒๕๕๙.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๓.
- พระพุทธโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑.
- พุทธทาสภิกขุ. แก่นพระพุทธศาสนา . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- _____ . วาθεธรรม ว่าด้วย สันติภาพ . พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัท ออฟเซ็ท ครีเอชั่น จำกัด . ๒๕๔๙.
- _____ . ปฏิจัมปนาทจากพระโอษฐ์. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑.
- _____ . การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด. กรุงเทพมหานคร : อุษาการพิมพ์. ๒๕๔๙.
- พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดสี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๖.
- _____ . เต็มเต็มชีวิตด้วยจิตอาสา เมื่อดอกไม้บานสะพรั่งทั้งแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เครือข่ายพุทธิกา, ๒๕๔๙.

- พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. **พุทธปัญญากับการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันปัญญานันตะ ใน
มูลนิธิภิกขุปัญญานันตะ, ๒๕๓๘.
- พระมหาทวี มหาปัญญา (ละลง), ผศ.ดร., **ความจริงของชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : หจก.
ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร). **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือ
จัดการความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔.
- พระศรีวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) . (วัดโสมนัสวิหาร). **หลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิต. ภาคที่ ๑**
กรรมการศาสนา . โรงพิมพ์ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖.
- พระสาสนโสภณ (สุวฑฺฒโน). **พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร** . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ไทยวัฒนา
พานิชย์ , ๒๕๑๐.
- มนูญ วงศ์นารี . **ธรรมะกับชีวิตที่สมบูรณ์ของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ นภาพัฒนาการพิมพ์
, ๒๕๒๕.
- ระพี สาคริก. **การศึกษากับการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : วศิระ, ๒๕๕๒
- ระวี ภาวิไล ดร. ศ. **เพ่งพินิจเรื่องชีวิต** . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เคล็ดไทย, ๒๕๒๗.
- _____ . **การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓.
- ว.วชิรเมธี (พระมหาภูติชัย วชิรเมธี), **คิด เขียน เปลี่ยนโลก** พิมพ์ครั้งที่ ๑, เชียงราย : มปป., ๒๕๕๙.
- วไลพร ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม . **จิตวิทยาพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหิดล, ม.ป.ป.
- วศิน อินทสระ . **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษาหมากมูกุราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- _____ . **เพื่อชีวิตที่ดี**. พิมพ์ครั้งที่ ๔ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อมรการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- _____ . **หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา** . (พุทธปรัชญาเถรวาท) . กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ สภาการศึกษาหมากมูกุราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- _____ . **ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล**. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๕.
- วัชระ งามจิตเจริญ ดร.ศ. **พุทธศาสนาเถรวาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.
- วีระ สมบูรณ์. **อริยวินัยกับศาสตร์สำหรับคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ
โกมลคีมทอง. ๒๕๔๕.
- ศุภชัย เจริญวงศ์, **ถอดรหัสการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาการเมือง. ๒๕๔๔.
- สมเด็จพระญาณสังวร, (สุวฑฺฒโน). **หลักพระพุทธศาสนา** . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราช
วิทยาลัย , ๒๕๒๒
- สมเด็จพระญาณสังวรสถลมหาสังฆปริณายก **วิธีสร้างบุญบารมี** พิมพ์ครั้งที่ ๒๙. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย, ๒๕๔๓.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส. **พุทธประวัติ**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๙.

- _____ . **สารานุกรมพุทธศาสนา** . พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สมพร เทพสิทธิ์า. **การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- สมภาร พรหมทา . **คิดอย่างไรให้มีเหตุผล**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ม.ป.ป.
- _____ . **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖.
- สุจิตรา อ่อนค้อม ดร. **การสร้างสันติภาพโลกแบบยั่งยืน** .พิมพ์ครั้งที่ ๑ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ หจก. หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- สุชีพ ปุณณานุภาพ. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- สุภางค์ จันทวานิช. **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- สุนน อมรวิวัฒน์ . **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ** . พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.
- _____ **สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- สุรีย์ มีผลกิจ. **ตามรอยพระธรรมของพระบรมศาสดา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๕.
- สุวัฒน์ จันทรจำนง นายแพทย์,. **ปรัชญาและศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.
- _____ นายแพทย์,. **แก่นพุทธธรรม ฉบับอังกฤษ – ไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอมีเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : หจก. หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พระไตรปิฎกวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๐.
- _____ . **พุทธวณะในธรรมบท** แปล พิมพ์ครั้งที่ ๙ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕.
- เสถียร พันธรั้งซี่. **พุทธสถานในชมพูทวีป**. (เล่มจบ), กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **ชื่อเรื่องและแบบฉบับหนังสือตัวเขียนทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๙.

(๒) บทความในวารสาร :

- กิตติชัย สุธาสีโนบล. “การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญของโลก ประจำปี ๒๕๕๖)
- ทัศนีย์ เจนวิถีสุข ผศ.ดร. “ความรู้ที่ขาดหายไปของความเป็นพลเมืองโลก”, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญของโลก ประจำปี ๒๕๕๖) : ๗๕ – ๘๒.
- ประพันธ์ นีกะระโทก. “การพัฒนาทุนมนุษย์ในฐานะพลเมืองตามหลักพุทธธรรม”, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญของโลก ประจำปี ๒๕๕๖)
- ประเวศ วะสี. “ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย”. **พุทธชนันต์ ๒,๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : สาละ. ๒๕๕๕.
- ปรีชา วัชรากัย. “การพัฒนาเครือข่ายองค์ความรู้สาธารณะด้านการจัดการทุนมนุษย์”, **วารสารข้าราชการ**. ปีที่ ๕๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔).
- พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทนต์ (ภิรมย์พร). “การศึกษากับการพัฒนาปัญญาของพลเมืองโลกในศตวรรษที่ ๒๑”. **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญของโลก ประจำปี ๒๕๕๖).
- พระใบฎีกาจารย์ อุคควชิโร (ยอดเพชร). “บวร : การรื้อฟื้นเพื่อสร้างชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน”, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญของโลก ประจำปี ๒๕๕๖).
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร., “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับเบญจศีล”, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๖). ๓๕๒ – ๓๕๓.
- วาสิตา เกิดผล ประสพศักดิ์. “การศึกษาวิถีพุทธสู่การพัฒนาพลเมืองในท้องถิ่น” **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญของโลก ประจำปี ๒๕๕๖).
- สุเมธ บุญมะยา. “พุทธจิตวิทยา : การศึกษาเพื่อพัฒนาการเป็นพลเมืองที่ดี”, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญของโลก ประจำปี ๒๕๕๖).

(๓) บทความในหนังสือรวบรวมบทความ

- เกษม แสงนนท์. “ไตรสิกขากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” ใน **หนังสือการประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๑**. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ “พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตและสังคมประจำปี ๒๕๕๓” ใน **หนังสือการประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๑. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ ฐิตวฑฺฒโน). “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ใน **หนังสือการประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๑. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

พระพรหมบัณฑิต, ศ. ดร.. “วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่” ใน **หนังสือการประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๑. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

พระศรีคัมภีรญาณ, รศ.ดร.. “ไตรสิกขาในฐานะวิธีการพัฒนาชีวิตเชิงบูรณาการ” ใน **หนังสือการประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๑. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

วิจิตร เกิดวิศิษฐ์. “คนในทรรศนะของพุทธศาสนา”, ใน **คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลาม และ คริสตศาสนา**, โดย เสรี.พงศ์พิศ และคนอื่นๆ. กรุงเทพมหานคร : สมาคาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔.

วิรุณ ตั้งเจริญ. “การศึกษาไทยและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้” ใน **หนังสือที่ระลึกวาระประกาศเกียรติคุณ มศว. ๖๐ ปี ศรีสง่ามมหานคร. วิรุณ ตั้งเจริญ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.**

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ ดร.. “พุทธศาสนากับวิกฤติโลก” ใน **พระพุทธศาสนากับวิกฤติโลก** ดร. ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

ศิริศักดิ์ นันตี. “การบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” ใน **หนังสือการประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๑. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

(๔) วิทยานิพนธ์

เกรียงไกร จันทะเสน. “การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.**

เกษร ทิพา. “ศึกษาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านสร้างแป้นดอนนาแพง”. **วิทยานิพนธ์พุทธ**

- ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. “การพัฒนารูปแบบโรงเรียนที่เน้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของนักเรียน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๔.
- ดลพัฒน์ ยศธร. “การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๒.
- ดุษฎี สัตลวรารักษ์. “การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๒.
- ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๑.
- ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. “การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเชิงบูรณาการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.
- ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.
- ปาริชาติ นนทกานันท์. “แนวคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.
- พงศ์พันธ์ จันทรวราหิตย์. “บทบาทของเศรษฐกิจที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.
- พระปณต คุณวัฒน์.(อิสสระกุล). “ผลของกิจกรรมเชิงพุทธที่เน้นธรรมะเรื่องหลักกรรมและชีวิตหลังความตายต่อความเศร้าโศกของผู้เคยสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ชีวิตและความตาย). บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาพยุหศักดิ์ ธมมวิสุทธิเมธี (โสภาสาย). “มนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธปรัชญา” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระมหาวิเชียร ปุณณาวชิโร (จันท). “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- สุปรียา อีรสิรานนท์. “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการเรียนรู้ในกรอบไตรสิกขากับทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

สุวิดา แสงสีหนาท. “ภูมิปัญญาบูรณาการบนพื้นฐานคิดพุทธปรัชญา : ยุทธศาสตร์ทางเลือกพัฒนาสังคมไทย” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.

เสริมศิริ อัครภูมิพันธ์. “พุทธธรรมกับการทำงานจิตอาสา : กรณีศึกษามูลนิธิอีกเมืองน่าน” **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

อนันต์ธานินทร์ นามเมือง. “รูปแบบการประเมินผลแนวพุทธ : การพัฒนารูปแบบการประเมินผล การสอนศีลธรรมในโรงเรียน” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

อรัญญ์ มีแสง. “ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

เอื้อมอร ชลวร. “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

พระชยสาโร “ธรรมะ โดย พระอาจารย์ชยสาโร” .[ออนไลน์]. แหล่งที่มา :<http://www.jayasaro.panyaprteep.org/>

พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ. “ประชาสังคม “บวร” เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน.”.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://blctoday.org/๒๐๑๒/๐๕/๑๓/> ประชาสังคม “บวร” เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน.[๒๑ เมษายน ๒๕๕๖].

พระมหาหรรษา, “พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่: ตัวแบบวิธีวิทยาว่าด้วยพุทธบูรณาการและพุทธสหวิทยาการ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=๑๓๓๓&articlegroup_ [๑๘ มีนาคม ๒๕๖๐]

พุทธทาสภิกขุ. “ธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ” .[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.buddhadasa.org/html/articles/๑_bdb/dhm_soc.html. [๒๑ เมษายน ๒๕๕๖]

มูลนิธิธรรมาภิบาล. **ปฏิสัมพันธ์**. [ออนไลน์]. : แหล่งที่มา : <http://thaimisc.pukpik.com/freewebboard/php/vreply.php?user=gokgae&wtopic=๕๕๕๕> [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖].

สุนน อมรวิวัฒน์. “สามแนวคิดหลังจากการศึกษาตามนัยพุทธธรรม” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.roong-aroon.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๑๔๔&Itemid=๑๖๘ [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖]

อนุชาติ พวงสำลี. “การให้การศึกษาพลเมืองโลก”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://mog.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=๑๓๓๔๘&Key=hotnews> [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖]

๒ ภาษาอังกฤษ

Adler, Mortimer J. **Reforming Education**. New York : Collier Books, ๑๙๘๘.

Andrew R.W.Jackson & Julie M.Jackson. **Environmental Science The Natural Environment and Human Impact England** : Ashford Colour press Ltd, Gosport , ๒๐๐๐

Aronowitz, Stanley , and Giroux , Henry A. **Postmodern Education**. Minneapolis, MN : University of Minnesota Press, ๑๙๙๑.

Bennett , William J . **The De- valuing of America**. New York : Summit Books , ๑๙๙๒.

Bernstein. Carl. “ The Leisure Empire.” **Time** , December ๒๔ , ๑๙๙๐.

Brimelow, Peter. **Alien Nation**. New York : Random House , Inc., ๑๙๙๕

Christopher S. Queen “**Introduction : A New Buddhism**” **Engaged Buddhism in the West**. (Boston : Wisdom Publication ๑๙๙๙).

Sallie B. King, **Conclusion : Buddhist Liberation Movement in Asia**, (New York : State University of New York Press), ๑๙๙๖.

Thich Nhat Hanh, **Love in Action: Writings on Nonviolent Social Change** (Berkeley ; Parallax Press, ๑๙๙๓) อ้างใน Christopher S. Queen (ed), **Engaged Buddhism in the West**.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นางสาวสุทธีพร รัตนธรร ศรัทธา
- เกิด : วันเสาร์ที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๓
- สถานที่เกิด : โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร.
- การศึกษา : ประถมศึกษา โรงเรียนประถมทวีธาภิเศก
 : มัธยมศึกษา โรงเรียนชินโนรสวิทยาลัย
 : ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต
 : มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 : ประกาศนียบัตรบัณฑิตทางกฎหมายมหาชน
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 : ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประสบการณ์การทำงาน : นิติกรชำนาญการ กรมสรรพากร
 : อาจารย์พิเศษภาควิชากฎหมาย คณะมนุษยศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๗
 : ก่อตั้งชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร
 : กรรมการ/เลขานุการชมรมพุทธศาสตร์ กรมสรรพากร
- ผลงานทางวิชาการ : ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยระดับปริญญาโท “ว.วชิรเมธี” พ.ศ.๒๕๕๓
 : เรื่อง ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก
 (ป.อ.ปยุตฺโต)
 : ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยระดับปริญญาเอก “ว.วชิรเมธี” พ.ศ. ๒๕๕๙
 เรื่อง รูปแบบการบูรณาการหลักไตรสิกขาในกิจกรรมของชมรมพุทธศาสตร์
 กรมสรรพากร
 : ได้รับเกียรติบัตร ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
 “ด้านส่งเสริมพระพุทธศาสนา” ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๘
 ถึงประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑
- ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๕
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๖๒
- ที่อยู่ปัจจุบัน : เลขที่ ๗ ซอยเลียบคลองภาษีเจริญฝั่งใต้ที่ ๑ ถนนเพชรเกษม ๖๙
 แขวงหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๖๐

ภาคผนวก